

От авторката на световния бестселър „Чуй ме“

МАРГАРЕТ МАЦАНТИНИ

Да гойдеш на света

Роман

Colibri

МАРГАРЕТ МАЦАНТИНИ ДА ДОЙДЕШ НА СВЕТА

Превод: Иво Йонков

chitanka.info

„Да дойдеш на света“ е поредният бестселър на световноизвестната и вече позната на българския читател италианска писателка Маргарет Мацантини. През 2009 г. романът е удостоен с престижната литературна награда „Кампиело“. Съпругът на авторката Серджо Кастелито снима филм по него с участието на Пенелопе Крус.

Ранна утрин, в дома на Джема в Рим звънва телефонът. Прозвучава дрезгавият глас на стар приятел от Сараево, който внезапно нахлува в подреденото ѝ ежедневие, връща времето назад и заедно с вече порасналия си син тя тръгва по стъпките на миналото, взривено от снарядите на безумна война, изпепелила къщи и тела, и от луда страст, белязала завинаги две неспокойни, лутащи се души. Изтерзаният балкански град започва да нашепва с тънкия си гласец заровени дълбоко тайни за обич, за предателство, за Голготата на едно зачатие... Пътуване на поклонение и помирение с изживяното.

Чрез разтърсващата история на своите герои, която съдбата по неведом начин заплита от двете страни на Адриатика, в мирната Италия и в размирната Босна от края на XX век, Маргарет Мацантини създава силен роман притча за живота и любовта. За живота в най-екстремните му мигове — когато идва на света, макар и покълнал от омразата, когато се брани достойно и устоява под свистенето на злостни куршуми и когато си отива красиво като река, която се изкачва. И за любовта в най-висшите ѝ проявления — към скъп човек, към дете, към корените. За този живот и за тази любов всяка жертва и всяка борба, дори и немислимите, си струват.

Маргарет Мацантини е родена в Дъблин. Живее в Рим със съпруга си Серджо Кастелито и четирите им деца. Завършила е Академията за драматично изкуство в Рим и е изиграла множество роли в театъра, киното и телевизията. Но истинската ѝ страст е писането. Печели популярност още с първите си книги „Корито от цинк“ (1994) и „Манола“ (1999). Следва романът „Чуй ме“ (2001), преведен на над 30 езика, увенчан с престижните отличия „Стрега“, „Гринцане Кавур“, „Рапало Каридже“, приза на град Бари и европейската награда „Цептер“. По него Серджо Кастелито заснема филм с Пенелопе Крус в главната роля. През 2008 г. излиза световният

бестселър „Да дойдеш на света“, удостоен с „Кампиело“ и екранизиран от съпруга ѝ отново с участието на Пенелопе Крус.

През 2011 г. Маргарет Мацантини поднася поредното доказателство за таланта си да създава бестселъри. Романът „Никой не се спасява сам“ се продава в огромни тиражи, получава авторитетното отличие „Флаяно“ и е преведен на десетки езици. Серджо Кастелито го претворява на големия екран с участието на Рикардо Скамарчо и Жасмин Тринка.

Литературният триумф на италианската писателка не секва. Романът ѝ „Утринно море“ (2011) е носител на наградите „Павезе“ и „Матеоти“. Най-новата ѝ творба, „Блясък“, е публикувана през 2013 г.

*На Серджо
На децата*

*Где си,
нежност човешка?
Може би
в книгите само?*

Изет Сарайлич

ПЪТУВАНЕ НА НАДЕЖДАТА

Пътуване на надеждата... остатъчни думи, между многото в края на деня. Прочетох ги в аптеката върху стъклен съд до касата, с процеп да пуснеш пари и снимката на едно дете, залепена със скок, някое от онези, дето пристигат отдалече, за да им направят операция, наистина пътуване на надеждата. Въртя се в леглото, въздишам звучно. Поглеждам тялото на Джулиано, тежко, неподвижно. Спи в любимата си поза, по гръб, гол до кръста. От време на време леко похъркване се разнася от устата му, все едно кротък звяр разпъжда мушици.

Надежда, мисля си за тази дума, придобиваща очертания в тъмнината. Лицето ѝ е на малко объркана жена, от онези, влачещи поражението след себе си, но продължаващи да се бъхтят с достойнство. Може би моето, лице на поостаряло момиче, застинало във времето от преданост, от страх.

Излизам на терасата, виждам обичайното. Сградата отсреща, притворените жалузи. Табелата на бара не свети. Градът е затихнал, само останки от далечни шумове. Рим се е унесъл в сън. Спи неговият празник, грижите му. Спят предградията. И папата спи, червените му обувки са празни.

Телефонът звъни рано сутринта. Стръскам се от звука, препъвам се по коридора, може би викам, за да изглеждам будна.

— Кой е?

В слушалката има шум, като вятър, промъкващ се между клоните.

— Може ли да говоря с Джема?

Италианският е добър, но думите са прекалено отчетливи.

— Аз съм.

— Джема? Ти ли си, Джема?

— Да.

— Джема...

Повтаря името, а после се засмива. Разпознавам този дрезгав, накъсан смях... връхлита ме отведнъж.

— Гойко...

Прави пауза.

— Да, твоят Гойко.

Като застинала експлозия. Дълга празнина, изпълваща се с отломки.

— Моят Гойко... — заеквам.

— Да, точно той.

Неговият мирис, лицето му, нашите години.

— От месеци опитвам да те открия чрез посолството...

Мислех си за Гойко без повод преди няколко дни на улицата, минаваше едно момче и май приличаше на него.

Говорим малко: „Как си? Какво правиш? Живях няколко години в Париж и сега съм си отново вкъщи...“.

— Организират изложба, за да припомнят за обсадата... има фотографии и на Диего.

Студенината от пода пропълзява по краката, спира се на корема.

— Удава се възможност.

Пак се засмива, както се смееше, не съвсем жизнерадостно, а по-скоро да вдъхне бодрост на онази лека, неизменна тъга.

— Ела.

— Добре, ще си помисля.

— Не трябва да мислиш, трябва да дойдеш.

— Защо?

— Защото животът си отива и ние с него. Помниш ли?

То е ясно, че помня.

— И ни се кикоти като беззъба дърта курва, очакваща последния си клиент...

Стиховете на Гойко... животът като безкрайна балада. Спомням си как попипва носа си, мачка го като восък, докато ги казва, записва ги върху кибритени кутийки, по ръцете си. Гойко е жив, винаги е живял. Внезапно си задавам въпроса как съм могла да се откажа от него през всичкото това време. Защо в живота се случва да се откажем от добрите хора заради другите, които не ни интересуват, не правят нищо добро за нас, само се пречат в краката ни, покваряват ни с техните лъжи, приучват ни да бъдем зайци?

— Добре, ще дойда.

Лепкавата кал на живота се вдига на прах и се понася около мен.
Гойко ликува, крещи от радост.

Имаше прах, когато напуснах Сараево, вдигаше се от ниското, разпръсквана от студения вятър, завихряше се по пътищата, заличаваше подир себе си. Покриваше минаретата, къщите, мъртвите по пазара, погребани под зеленчуците и кинкалерията, затрупани с дървените отломки на хвъркналите сергии.

Питам Гойко защо ми се обажда чак сега, защо чак сега се е затъжил за мен.

— От години тъгувам за теб.

Гласът му се задавя във въздишка. Чува се сякаш поривът на вятъра... или са километрите разстояние.

Внезапно се изплашвам, че връзката ще се разпадне и отново ще настъпи мълчанието, продължило години, сега това ми се струва непоносимо.

Бързо го питам за телефонния му номер. Мобилен, записвам го на къс хартия с прекъсващата химикалка. Би трябвало да взема друга, но се боя да оставя телефона. Шумът е все по-силен. Виждам телефонен кабел, който се скъсва и пада, искрейки... колко съм ги виждала из този изолиран град, увиснали в нищото. Сграбчвам миналото, натискайки върху листа, опасявам се да не го изгубя още веднъж.

— Ще ти се обадя, за да ти кажа кога кацам.

Влизам в стаята на Пиетро, ровя из химикалките му, повтарям върху белите следи от цифрите. Пиетро спи, дългите крака се подават извън чаршафа. Мисля онова, за което се сещам винаги, когато го виждам изтегнат: леглото му вече е много късо и трябва да бъде сменено. Вдигам китарата, захвърлена на пода до пантофите. Ще се ядоса, трябва да го придумам да дойде с мен.

Вземам душ и отивам в кухнята при Джулиано. Той е направил кафе.

— Кой се обади?

Не отговарям веднага, очите ми са като лакирани, не помръдват. Под душа усетих кожата си твърда, както едно време, когато се къпех набързо и излизах от къщи с мокра коса.

Казвам му за Гойко и че бих искала да замина.

— Така изведнъж?

Но не изглежда учуден.

— Каза ли на Пиетро?

— Спи.

— Може би трябва да го събудиш.

Нощес брадата му е набола, косите покриват в безпорядък лицето, олисялата част отгоре на главата се вижда повече. През деня е винаги спретнат, градско, казармено, архивно същество. Това безредие е само за мен и все още ми се струва най-хубавата ни страна, ароматна и тайнствена... онази от първите ни дни, когато правехме любов, а после сяхахме голи и разрошени да се гледаме. Ние сме мъж и жена, преди шестнайсет години ми помогна на едно военно летище. Когато му припомням, че ми е спасил живота, клати глава, изчервява се, отрича и казва: „Не е вярно, ти и Пиетро спасихте моя“.

Лаком е. Възползва се от случая, от изумените ми очи, изяжда още едно парче кекс.

— А после се оплакваш от килата...

— Ти се жалваш, аз съм си добре и така.

Вярно е, той се приема и такъв, затова е толкова приветлив. Надига се, докосва леко едното ми рамо.

— Добре ще е да отидеш.

Прочел е колебание в погледа ми... внезапно в мен се надига страх. Прекалено стремглаво съм се втурнала назад, към онази пламенна младост. Може би само я оплаквам. Студено ми е на врата, трябва да се върна в банята и да си оправя косата със сешоара. Отново съм аз, едно победено момиче на крачка от старостта.

— Трябва да се организирам, да отида в редакцията, не... не знам.

— Знаеш, знаеш.

Щял да ми се обади от офиса, като влезе в нета, ще се опита да намери нискотарифни билети. Смее се: „Не вярвам да се е извила опашка за заминаване в Сараево“.

Отивам при Пиетро, отварям капациите на прозореца. С рязък жест покрива главата си с чаршафа. Стоя редом до мумия.

Тази година се издължи, прости се с детските си кости, за да се превърне в голяма поклащаща се чапла, още не контролира добре движенията си. Започна да гледа право в земята като златотърсач, да излиза от къщи, без да каже довиждане, да яде изправен пред хладилника. В училище го скъсаха на изпита, глупостта му е обезкуражаваща, не положи и най-малко усилие, последните месеци, вместо да залегне над уроците, се криеше зад своето предизвикващо смях безочие. Обръщам се раздразнено при звука от сепнатото му гласище, търсецко ме само за да претендира и да ме упреква. Къде изчезна онова жално детско гласче, съпровождало ме толкова години? Така добре го разбирах, изглеждаше настроено по моя глас.

Напоследък го съжалявам. Когато спи и лицето му е отпуснато, си представям, че сигурно и на него му липсва онова нежно тяло, разкъсано за няколко месеца от звяра на пубертета, навярно още го търси в съня си. Затова не иска да се събуди.

Навеждам се и издърпвам чаршафа от лицето му, докосвам косите му, станали четинести, избутва ме.

Сега скъсването на изпита му тежи. Сега, когато е лято и излиза с ракетата си за тенис и маратонките номер 43, и се връща ядосан на приятелите си, пухтейки, че не желае повече да ги види, защото следващата година няма да са вече заедно в клас, и според него предателите са те.

— Трябва да говорим.

Сяда в леглото отведнъж, гол до кръста.

— Гладен съм.

Затова му говоря в кухнята, докато маже „Нутела“ върху бисквитите. Приготвя си малки хапчици, които поглъща една подир друга.

Устата му е омазана, разхвърлял е трохи по масата, отворил е бисквитите зле, пакетът е разкъсан от горе до долу.

Мълча си, не мога да го наставлявам непрестанно. Присъствам безмълвно на пиршеството на сина си, после му казвам за пътуването.

Клати глава.

— И дума да не става, мамче, ще ходиш сама.

— Ще видиш, че Сараево е много красив град.

Засмива се, размахва ръце с дланите към мен, гледа ме със симпатичната си тарикатска физиономия.

— Ама какви ги говориш, мамо! Какъв е този патос, Югославия е отврат, всички го знаят.

Втвърдявам тона, напервам се.

— Вече не се казва Югославия.

Мята в пастта си още едно парче, от него потича шоколадов крем. Събира го с пръст, облизва го.

— Все тая.

— Не е същото.

Понижавам глас, почти го удрям на молба.

— Само седмица, Пиетро, аз и ти... ще се забавляваме.

Поглежда ме, сега погледът му е по-истински.

— И как ще се забавляваме? Какви ги говориш, мамче...

— Ще ходим на плажа, морето там е великолепно.

— Тогава да отидем в Сардиния.

Опитвам се да не рухна, а това идиотче ми говори за Сардиния. Става от масата, позабърсва се. Обръща се с гръб, виждам мъха по тила му.

— Наистина ли не те интересува къде е умрял баща ти?

Пуска чашата в мивката.

— О, я ме остави...

Умолявам го с несигурен, тихичък гласец. Неговият, от детските му години.

— Пиетро... Пиетро.

— Какво искаш?

Изправям се, неволно бутвам кутията с мляко.

— Как така *какво искам*? Става дума за баща ти!

Повдига рамене, гледа в земята.

— Тази история ми е омръзнала.

Тази история е неговата история, нашата история, но той не ще и да я чуе. Като малък беше по-любопитен, имаше повече кураж да задава въпроси. Гледаше този баща момче... снимката на Диего върху хладилника, поддържана от магнит, пожълтяла от кухненските изпарения. Притискаше се в мен, стоеше наблизко. С годините вече престана да пита. Светът му се сви до неговите нужди, до егоистичните постъпки. Не желае да си усложнява живота, да се напруга да мисли. За него бащата е Джулиано, той го водеше на

училище и при педиатъра. Той го зашлеви на морето, когато скочи от високото, без отдолу да е достатъчно дълбоко.

Измивам си зъбите, нахлузвам сакото, връщам се в стаята му. Още по слипове, свири си на китарата, притворил очи, перцето проскързва по струните.

Пътуване на надеждата. Отново си спомням тези думи, попаднали случайно пред очите ми. Мисля си за Пиетро. Надеждата принадлежи на децата. Ние, възрастните, вече сме се надявали и почти винаги сме били губещите.

— Пригответи си ръчен багаж, нищо друго.

Не отговаря, само подсвирва.

Вече сме в колата, въздухът над Рим е още синкавосин. Пиетро е седнал отзад, сложил е очила „Рей Бан“, косите му лъщят от гел.

„Не може да обидиш майка си по този начин“, каза му снощи Джулиано. Пиетро се обади на приятеля си Давид, за да му съобщи, че няма да отиде на курса по ветроходство, трябва да замине с мен. Приятелчето сигурно го попита кога се връща. Пиетро свали телефончето от устата и ме попита кога се връщаме.

Погледнах Джулиано. „Скоро“, отговорих.

„Скоро“, повтори Пиетро на приятеля си.

— Връщай се скоро — казва ми Джулиано, докато се целуваме на аерогарата. После прегръща Пиетро, слага ръка на врата му и го притегля към себе си. Пиетро се оставя, навежда глава, потърква я в тази на Джулиано. Стоят няколко секунди така.

— Опичай си акъла.

— Да, татко.

Поставям чантата си на лентата и преминаваме от другата страна. Вървим покрай блестящите реклами на „Ланком“ и очилата „Прада“, колелцата на малкото куфарче се плъзгат в дирята на стъпките ми. Спирам. Връщам се малко назад. Джулиано не си е отишъл, още е там. Гледа ъгъла, зад който сме изчезнали. Краката разкрачени, ръцете в джобовете, като шофьор на такси, очакващ клиент, анонимна фигура в човешката върволица, все едно изгубил

самоличността си след нашето тръгване. Лицето му е променено, безлично, мускулите сякаш са се предали. За миг преценявам с каква самота го натоварвам. Вижда ме, живва отведнъж, маха с ръце, накланя се в устрем напред, смее се. Прави ми знак да побързам. Целува ме много пъти отдалече, мърдайки устни в празното.

На борда сме. Китарата на Пиетро заема цяло отделение за ръчен багаж над главите ни. Стюардесата си трае, икономичната класа е почти празна. В бизнес класата обаче няма свободно място. Бизнесмени с маркови вратовръзки, различни от невзрачните, синтетични от едно време. Новите богаташи на Източна Европа, затлъстели на гърба на своите народи. Четат финансовите вестници, сервират им топла храна и пият шампанско.

Идват нашите пластмасови таблички, студени, стегнати. Две резенчета варено-пушена шунка, стерилизирана салата, сладкиш в целофан. Пиетро унищожава, подавам и моята табличка. Вика стюардесата, пита за още хляб на не лош английски. Наистина съм учудена. Усмихва ѝ се. Тази сутрин е прекрасен, очите му блестят като две малки моренца.

Летим над Адриатика. Дъвче и гледа синевата отдолу, аз пък наблюдавам него, очертанията на профила му се разтварят в светлината, проникваща през илюминатора.

Стюардесата се връща с хляба, Пиетро благодари, плътният му глас изглежда по-скоро красив. Майките на неговите приятели ми казват, че е много възпитан, правят ми комплименти. Голям лицемер е този синковец, само с мен се държи зле.

Отхапва от сладкиша, маслено правоъгълниче, покрито с глазура. Не му харесва, предлага ми го.

— Искаш ли?

Струва му се естествено аз да дояждам неговите остатъци.

— Не, благодаря.

Държи това омаслено нещо, разтапящо се в ръката му.

— Не го искам.

— Тогава го остави.

Взема празните таблички от храната, изядена от него, и ги слага пред мен. Вдига своята масичка, опъва колене напред. Слага си

слушалките и потъва в седалката. Хвърля ми едно око.

— Изглеждаш ми вдетинена.

Вярно, малко съм изкукала. Докато се качвахме, редувах моменти на прояснение и динамизъм, присъщи на опитна пътешественичка, с мигове на пълна апатия. Струваше ми се, че съм изгубила бордните карти, че няма да открия изхода. Пиетро обаче гледаше наоколо с острия поглед на рис, изучаващ света. Въобще не му пукаше, че може да съм забутала някъде бордните карти. Остави ме да се потя сама и да ровя в чантата.

„Ами да се връщаме вкъщи“, каза малко преди да открия онези две парчета хартия и да отговоря: „Върви“.

При проверките се правеше на кретен, досадно му беше, че един от служителите пхна пръсти в китарата. Обясних му, че си върши работата. За стотен път чух: „Пълно е с досадници“. После, докато крачехме към подвижния ръкав, каза, че това са простотии и че е повече от лесно да минеш през контролите, въоръжен до зъби. Като читател на комикси ме съсипа с догадките си за всички възможни скривалища на ножове и вилици, задигнати от закусвалните на самообслужване.

Попитах го взел ли си е книга за четене. Отговори, че от момента, в който са го скъсали, е зарязал книгите за ваканцията. „Почивам си“, каза.

Качвайки се вътре, установи, че самолетът е стар, компаниите от Източна Европа купуват изхвърлените машини на другите превозвачи. Самолети, които падат. „Ще свършим в Ютюб“, предвиди. Помислих си: „Защо ли го взех? Ще ме подлуди“.

Затваря очи, поклаща глава в такт с музиката от айпода. В добро настроение е, вече не се жалва от посоката на пътуването, сложил е оръжие. В края на краищата е ентусиаст. Пълен е с недостатъци, но поне не е обзет от апатия като повечето му връстници.

Сега е задрямал, устните отворени, главата потънала между раменете, докато айподът продължава да шумоли. Небето отвън е побеляло от облаци, застинало, нереално.

Опитвам да се разсея, мисля за предстоящото лято. Канени сме на гости при приятели в Лигурия, ще бъдем ние, възрастните, и деца на годините на Пиетро. Там ходим боси, четем книги, разхождаме се по скалите, раците помръдват в дупките си. Джулиано ще отиде до

железарията да купи винтчета и панти, за да ремонтира един прозоречен капак. Ще се любим в потайна доба, в кадифената прохлада на онези нощи, когато вятърът се издига откъм морето и тъмнината изпада в заблуда за възрастта ни.

Пиетро се събужда, поглежда ме и се прозява.

— Какво знаеш за Сараево?

— Не убиха ли там ерцхерцога?

Кимвам, все е нещо.

— И какво друго знаеш?

— Избухнала е Първата световна война.

— А после?

— Хмм...

— Нали ти разказвах?

Не отговаря, втренчва се в илюминатора.

Започваме снижаването, усещам разгъването на колесника под самолета. Ръцете и краката ми са вдървени, онези колела, приготвящи се за приземяване, излизат сякаш от моя стомах.

Поглеждам надолу. Тъмният склон на планината Игман. Не се е помръднал, стои си там, дълъг, разлат, като полегнал гигант, прострелян, убит бизон, върху който след това природата е избухвала сезон подир сезон, дива, непонятна. И все пак си спомням, че съм виждала планината покрита с цветя (или бяха знаменца?), малки бели знаменца като лилиуми, обозначаващи маршрутите на олимпийците и поздравяващи от високото онзи, който слиза в тази златна долина, в този Йерусалим на Източна Европа, където снегът падаше върху черните заострени кули на православните църкви, върху оловните куполи на джамиите, върху разкривените надгробни камъни на старото еврейско гробище.

Няма автобус. Прекосяваме пешком пистата за кацане. Въздухът е прозрачен, но не грее слънце, поне с десет градуса по-студено е от Италия.

Пиетро носи фланелка с къс ръкав, отпред с листо канабис и надпис БОГ СЪЗДАДЕ ТРЕВАТА, ЧОВЕК НАПРАВИ ЦИГАРАТА С ТРЕВА.

— Студено ли ти е?

— Не.

Фасадата на летището изглежда все същата, безлична като на индустриален хангар. Мислех, че вече са я бутнали, ала явно просто са я постегнали.

Върху пистата има само едно малко самолетче с червен кръст отстрани, като на линейка. За момент може да заприлича на някой от онези за спешна помощ, но всъщност е самолет на „Суис Еър“, за туризъм, за мир.

От военните самолети се слизаше с наведена глава, на бегом през това зейнало пространство, насочени към калния цвят на маскировъчните униформи. Всички крещяха, струваше ти се, че всеки може да те гръмне. Летище... всички говореха за летището, беше единственият изход от обсадения град. Понякога някой много отчаян опитваше да се промъкне нощем, глупава идея. На откритото даже и посредствен снайперист успяваше да те уцели.

Входът е спокоен, безлюден. Неонов тръби, ламинирани стени, тъжната дневна светлина на второстепенна гара.

Момчето, проверяващо паспортите, е с дежурна усмивка върху безизразното лице.

— Италианци...

Кимвам, връща ми паспортите.

IZLAZ, изход, гласи табелата. Пиетро носи китарата през рамо, оглежда хората наоколо. Много гримирано мюсюлманско момиче със забрадка в телесен цвят прегръща служител от наземния състав, целуват се наскреж тълпата, пречейки на преминаването.

Пред изхода цари пълен хаос, оглеждам чакащите тела, облежнати на металните заграждения. Погледът ми играе по главите на хората наблизо, търси между по-отдалечените. Навсякъде се стеле цигарен дим, мъгла, залепваща по цветовете, зацапваща ги.

Малко преди кацане си сложих червило в тоалетната на самолета, бухнах си косите, за да изглеждам по-добре.

Отдясно има бар с кръгъл плот и високи масички, където хората пушат и консумират прави. Един мъж се отделя от плота и тръгва към мен. Не съм сигурна, че го познавам, но знам, че е той. Сложил е някое кило отгоре, с поовехтяла черна ленена риза, червеникава брада, косата не е така гъста. Походката не може да бъде обърквана: разкрасени крака, спокойни дори когато бързат, ръцете се люшкат прекалено напред-назад, леко отделени от тялото. Прегръща ме без колебание,

притиска ме до себе си, като че ли съм пакет с негови неща, после впива очи в лицето ми. Прави цялостен обход, устните, брадичката, челото. Застива на очите. Остава там, вмъква се вътре. Като морето, разляло се много напред, а сега съединяващо се със самото себе си. Дълбае обратно в изминалите години, за да прецеди дупката във времето през непристойната лакомия на този затрогващ и радостен поглед.

Първа не издържам аз, свеждам очи, свенливо се съпротивлявам на този патос, неприятно ми е. В Италия никой не те гледа така. Чеша си едната ръка, сякаш имам краста. Две влажни, пухкави и може би недотам чисти ръце обгръщат лицето ми като топла превръзка.

— Красавице!

— Поовехтяла вече... — измъквам се.

— Vafanculo^[1], Джема! — отговаря Гойко. Усмивам се, едното „ф“ все така липсва. Разпознавам подигравателната ирония, онази, дето след опиянението сритва умилените нотки и подбужда към смях. Целува ме, отново ме притиска, дъхът ми секва. Усещам плата на ризата, топлината на тръпнещото развълнувано тяло. Усещам, че усеща костите ми. Опипва гърба ми като слепец, сякаш ми брои прешлените с онези врящи ръце. Сега се досещам за миризмите — от врата му, потта в косите, от къщите с мушама на масата и буркани с бели череши, залети с ракия, от канцелариите, където препълнените пепелници се подпалват, а фотокопирните машини са все развалени, тръгват с ритник, на късмет.

Панически пристъп, който се надига, после се разнася. Реагирам отчаяно, от гордост. Обещала съм си да издържа, на петдесет и три години е лесно да рониш сълзи необуздано. Тупвам Гойко по рамото.

— Дебелан.

— Да, пак започнах да ям...

Поглежда Пиетро, прави крачка, натъква се на краката му, непреставаци да се мотаят насам-натам. Залита, но не пада. Повдига ръка. Пиетро веднага повдига своята. Дланите изплющават една в друга като в американски телефилм. Гойко посочва китарата.

— Музикант?

Пиетро го гледа и се смее.

— Дилетант.

Гойко седи отпред до таксиджията. Ръката му се подава през отвореното прозорче, двамата си говорят.

— Разбираш ли ги, мамо?

— Нещичко.

— Какво казват?

— Ще вали.

— Vafanculo — просъсква Пиетро с едно „ф“.

Не помръдвам, настанена на седалката със сива дамаска, гледам ръката си, хванала се нависоко до черната пластмасова решетчица на климатика. Стъклото на задната врата е прашасало, отвъд него е онзи път, онази дълга, незабравима алея. Ако овладее този миг, може би ще владее всичко оставащо. Този град няма да ме разголи. Първите изображения се изнизват, без да ги отбележа наистина, кратки погледи скришом, късчета като горящи пощенски марки.

Стига да гледам все така, да се плъзгам по средата, без да асимилирам нищо от видяното. Знам, че всичко преминава, даже ужасът може да изгуби своите форми, да се размие в мъглявината, която го подменя, прави го смешен, прекалено абсурден, за да е бил някога истински... черните скелети на колите, избухналите стъкла на прозорците, сърцето, избликло живо от гръдния кош на едно дете и разплескало се в бялата стена насреща.

Пипвам едната си обичка, потърквам я нагоре-надолу в месестата част на ухото.

Спокойна съм. Тялото на Пиетро ми помага, джинсовото му коляно, докосващо моето, равнодушието, пренебрежителният поглед, отегчен от печалната градска гледка.

Старите сиви здания на социалистическия реализъм още се държат, балконите един над друг като олющени картотечни шкафове в обществено учреждение. Дупките от снарядите, покрити с кърпки мазилка.

Достатъчна е и една дупка по пътя... трябва да потискам импулса да наведе глава. Чувам изригванията на онези надбягвания. Булеварда на снайперистите прекосяхме с двеста километра в час, главите сведени до седалките, едва отронващи дъх между краката. Червените останки на трамваите, доближени един до друг за защита от

огневата линия. Поглеждам към Пиетро. „Няма противокуршумна жилетка“, мисля си. Прехапвам със зъби бузата си. „Успокой се...“

Гойко мълчи. Обърна се само веднъж, после ме остави на мира.

Гледам го, жив и невредим по този път. Човек на днешното време, крачещ напред, косата му е спала, а сега се е събудила.

Светофарите ми изглеждат странни, тези обичайни престои. Хората, преминаващи спокойно. Нагоре са хълмовете, пълзящите по тях градини, мъничките бели къщи, безметежни сред тъмните елаци. Оттам стреляха, всяка пролука между сградите, всеки сноп зеленина и светлина беше снайперист, който можеше да те достигне.

Редакцията на митичния „Освобождение“ е възстановена върху собствените останки, наблъскана в ниска спретната постройка. Наблизо се издига огромен небостъргач с огледални стъкла, отразяващи невъзмутимо развалините на стария градски приют. Отгоре му свети в червено голям надпис: АВАЗ.

— Това е най-четеният вестник, собственикът е някакъв, който забогатя много...

Гойко си поглажда темето.

— И даже няма страница за култура...

Близо до прекопана леха един човек изчаква кучето си да привърши с нуждите си. Момиче пресича улицата напърно, въртейки педалите на велосипед. Семейство с русички дечица се усмихва от рекламата на застрахователната компания „Sarajevo Osiguranje“. Усмихват се и двамата военни от плаката на ЕЮФОР, пълнички мъж и жена, скръстили ръце върху маскировъчните комбинезони. Хората крачат по алеята. Път, минаваща в подреденото си ежедневие.

И птиците преминават заедно с хората, летят над главите им, кацат от дърво на дърво, слизат на земята, за да клъвнат нещо за ядене.

Една сутрин се събудих и видях онзи голям черен лъч. Птиците отлитаха, всички заедно, изплашени от непрекъсващите тътнежи, от пушеците на пожарите, от непоносимата воня на погребаните набързо тела. Стрелваха се над река Миляцка, за да се скрият в отдалечените гори, където лете се ходеше на пикник, търсеше се прохладата на малките водопади, проблясващи като сребърни накити. Всички сараевци изпитваха завист към тези птици, можещи да се вдигнат от земята и да си отидат необезпокоявани.

Обръщам се. Там е. Жълтата плесница на „Холидей Ин“. Неизменният куб, съставен от кубове, изглеждащи преместваеми. Убежище на чуждестранния печат по време на цялата обсада. Фасадата беше изложена на стрелци откъм квартала Гърбавица и се влизаше отзад, колите се плъзгаха по рампата, водеща към подземния гараж. И все пак онова си беше нещо като рай, недостижим за умиращите междувременно, имаше топла храна и сателитни телефони. Имаше журналисти, предаващи от своите стаи, късметлии, които можеха да си отиват и да се връщат.

В центъра сме. В геометричната клетка между едновременно австро-унгарски сгради трафикът е ленив, хората пресичат където дойде, промъквайки се между пълзящите коли. Дърветата са израснали отново, млади стволове без минало. Гледам магазините. Нови витрини край онези старите, отпреди. Подредени, но доста по-празни от нашите. Консумизмът все едно е направил мозайка в този град за възстановяване, върху прояденото му от войната като от киселина лице. Наблизо се издига джамия, кубетата ѝ приличат на тъмни яйца. Хотелът е на странична уличка, точно зад стария османски пазар Башчаршия.

Настоявам да платя таксито, но Гойко е непреклонен. Внася вътре чантата ми. Преддверието е уютно, непретенциозно, като в някоя къща. На вратата има светло перде, почти сребристо, мокетът е червен на дребни черни ромбчета. В един от ъглите голяма ваза с щръкнали цветя, очевидно изкуствени. Пиетро все пак ги пипва, за да разбере дали са истински, после избърсва ръката си в джинсите. Гледа момичето на рецепцията, зазидано зад тежка мебел от тъмно дърво, което търси на компютъра резервацията ни. От близкия салон долитат мъжки гласове, мяркам по някоя лошокачествена обувка, прекалено къси чорапи. Пушат, въздухът е отвратителен. Димът се качва с нас по стълбите, вмъква се в тясното асансьорче. Пиетро отбелязва:

— Ако останем тук повече от една нощ, ще се приберем в Рим с рак.

Стаята обаче е доста просторна, виждам синя покривка от синтетичен плат с волани на леглото, две чисто нови нощни шкафчета. Отварям прозореца, поглеждам надолу. Улицата е затворена, няколко

паркирани коли, дърво с червеникава корона, широк водосток в края на ламаринена стреха, нацвъкана с курешки от гълъби.

В банята Пиетро се смее.

— Виж, мамче...

— Какво има?

Обръщам се. Държи чашата за четки за зъби. Приближава, показва ми, че е пхната в пластмасова торбичка с надпис: ХИГИЕНИЗИРАНО ЗА ВАШЕТО ЗДРАВЕ.

— Е, и?

— Торбичката не е залепена, а чашата е от онези на „Нутела“.

Смея се, казвам му да я остави на мястото ѝ.

Измивам си ръцете, сядам на леглото, примъквам чантата върху краката си и започвам да я подреждам, да вадя остатъците от бордните карти, да прибирам обратно билетите за връщане. Пиетро мята раницата си в гардероба, дори не изважда пижамата.

— Да излезем, мамче. Защо да се затваряме тук?

Ако зависеше от мен, бих останала в стаята, имам си банан в чантата, малко потъмнял от пътуването, и той ми стига. Изпитвам желание да си опъна краката и да не помръдвам до утре. Миналата нощ не спях от мисли за това пътуване. Устата ми е с раничка отвътре, усещам я заради вкуса на кръв, сигурно съм си прехапала бузата в таксито, стиснала съм със зъби плътта си, за да понеса пристъпа. Трябва да сложа чехлите под леглото, да проверя дали щорите се спускат, дали струята от душа е прилична. Това трябва да направя, нищо повече. Гойко ни чака долу.

— Добре, слизаме.

Седем вечерта е, светлината намалява и внезапно усещам студ. Слушам шума от стъпките. Все едно конски копита по стар калдъръм. Това е пътят, водещ към джамията на Гази Хюсрев бей, множество момичета със забрадки се шегуват помежду си, побутват се. Зад медресето, в двор, изпълнен с неголеми арки, има изложба на местни занаятчий. Дълга редица увиснали на въженце блузи с везани нагръдници оформят разноцветна завеса. Бледа женица, облечена в бяло, ме кани с деликатен жест да погледна в малкото ѝ магазинче с

бродерии, а когато си тръгвам, поставя ръце на гърдите си и се покланя.

Пиетро снима с мобилния си телефон пликчетата с подправки, медните съдове, натрупани до тавана на дюкяните.

Шляем се из старите улички, настлани с речни камъни, магазините започват да затварят. Светлините замират зад дървените врати. Пиетро се спира пред масичка с отломки от снаряди, лъснати гилзи... сувенири за туристите. Вдига една гилза, оставя я, смее се, посяга към друга, по-тежка.

— Колко хора може да убие това нещо?

Иска ми се да го сритам.

Гойко не се сърди, даже и той изглежда развеселен.

— Рециклирането на военни материали е нашата чиста енергия...

— Воювал ли си?

Гойко кимва, запалва си цигара, понижава тон, може би няма желание да каже нищо повече.

— Както всички.

— Бил си войник?

— Не, бях поет.

Пиетро е разочарован. За него поетите са банда от рахитични нещастници, затънали до гуша в бедите си, които са отровили живота на милиони учащи, на нормални, безгрижни момчета.

— Гладен съм — заявява.

Излизаме от Башчаршия и спираме да хапнем на открито под някакъв дървен навес, мястото е по-скоро мизерно, една от онези постройки като планинска кошара, с алуминиеви масички и неон. Отвътре долита мирис на лук и печено месо, недвусмисленият аромат на ястията, които ще се появят. Гойко казва, че тук правят добри кебапчета. Момичето, нареждащо масата, е пъхнало нехайно три пръста в чашите ни. Пиетро поръчва кока-кола, моли Гойко да преведе думата *sannuscia*^[2].

Ядем, кебапчетата са вкусни, изпълват устата с ухание на кръв и живот. Пиперът люти на раничката в устата ми, няма значение. Сега не съм така уморена, усетила съм глада благодарение на този приятен мирис, който, изглежда, не се е променил с времето. Може би и алкохолът помага, бутилка червено вино, черногорско. „Не е

«Брунело»^[3] — пояснява Гойко, — но е блатисто.“ Може би искаше да каже меко^[4], понякога бърка по някоя дума в почти превъзходния си италиански. Но грешката е вярна, в края на краищата това е блатисто вино... връща ни назад, помагайки ни да не затънем в блатото на леността.

Ядохме кебапчета в деня, в който се запознахме. Купихме ги от една лавка и ги излапахме прави, дърво и камък се пукаше от студ. Жената, дето ги печеше, носеше плетена вълнена жилетка и готварско боне. Придружаваше ни в глада, наблюдавайки всяка наша хапка, щастлива, че оценяваме нейните кебапчета. Те бяха гордост. Гордостта на дребния ѝ живот на крайпътна готвачка. Виждам я, като че ли е пред мен... пролетарско лице, отрудено и все пак безкрайно мило. От онези добронамерени човеци, на които попадаш случайно и ти идва да ги прегърнеш, защото ти се усмихват от дълбините на своя човешки опит и отведнъж те измъкват от другата половина на света, онази унилата, на хората, затънали в своята локва тъмнина. Колко такива щастливци срещях тогава в Сараево! Имаха зачервени от студа бузи, да, но и от свенливост, понеже се осмеляваха да мечтаят.

Течаха дните на Зимната олимпиада. Внушителната сграда в неомавритански стил на Националната библиотека изглеждаше като автономен град. Там, в една от нейните зали с колони, издигащи се високо към светлината на далечните прозорци, изработени като онези на катедралите, срещнах Гойко. Седнала на малък „директорски“ стол под надвиснала камара стари томове, се чувствах дребна. Видях да влиза момче с червеникави коси, загърнато в яке от лицева кожа, подплатено с незнайно какъв косъм, движеше се сковано, като голяма механична кукла.

— Вие ли сте Джема?

— Да.

— Аз съм водачът ви.

Стиснахме ръце, усмивки, беше невероятно висок и масивен.

— Говорите добре италиански.

— Ходя в Триест поне веднъж в месеца.

— Учите там?

— Търгувам с йо-йо.

Пъха ръка в джоба си и изважда една от онези пластмасови макари с връвчица, дето я пускаш надолу и прибираш нагоре.

— Тук вървят много, разтоварват напрежението. Момчетата са нервни, покрай Олимпиадата се наложи да работим здраво, а не ни харесва да работим здраво. Но градът трябваше да бъде лъснат до блясък, разбирате ли?

Смее се, не знам защо.

— В добър хотел ли спите?

Тръснах глава. Спях в пансион, препълнен с туристи.

— Харесва ли ви звездното небе?

— Защо?

— Ако желаете, може да спите и под някой от безбройните мостове на Миляцка, никой няма да ви пречи, наоколо вече не се мяркат нито пияни, нито крадци. Комунистическо почистване. За пръв път си показваме дупето на целия свят, разбирате ли ме?

Трябваше да довърша изследването си върху Андрич^[5], помолих за водач на висота, вместо това се озовах пред търговец на йо-йо.

Поиграва си малко с едно от тях, показва ми различни трикове, пита дали искам да го купя.

— Ще бъде голям успех, ако продам на италианка йо-йо, купено в Триест, приятелите ще ме черпят за такъв удар — казва.

Бях пристигнала в Сараево преди няколко дни. Магията на снега, на този празничен град леко контрастираше с настроението ми. Чувствах се нервна, недоволна. Всъщност не успях да се приспособя. Взех решение за това изследване, подтиквана от моя професор, в действителност той ме използваше за своя публикация върху литературата на Балканите. Сега, след два дни диария, изпадах в лошо настроение само от миризмите на тази прекалено пикантна кухня, от зле понасяния от мен студ и от дъха на един жалък провинциален самохвалко с неговото смешно черно кожено яке с подплата от сиамска котка.

Погледнах с тръпки на отвращение косите му, събрани в опашчица. Беше намъкнал островърхи ботуши, като циганин. Колебаех се дали е пародия на рокер или на ловец на вълци. Казах му:

— Виж, имам нужда от някой, дето ще ме заведе по местата на Андрич в Сараево и Вишеград, в Травник... Може би не си подходящият човек...

— Защо?

— Въобще не ми приличаш на интелектуалец...

— Няма проблем, имам кола.

Мислех си за някакъв боклук, „Юго“, бълващо черен дим от ауспуха, като по-голямата част от колите наоколо, а той се яви с „Голф“. Не чак толкова чист, но приличен.

— Сглобяват частите тук, у нас... — обясни ми. — Знаеш ли защо германците ни имат доверие?

— Не, не знам.

Гледах през прозореца. Беше рано сутринта, дойде навреме, ала си личеше, че е спал малко.

— Защото сме много прецизни. Дори и да струваме много.

Смее се прекалено. Смее се сам. После преглъща орнаментите на този смях, остава само хълцането. Може би е последица от снощното пиянство.

— Да не ми повярва?

Иска ми се да му кажа да си трае, плащам му, значи може да престане. Вони на къпано куче, хълцанията му пропускат миазми от сливовица, а има и лош характер, чак сега го разбирам. Изглежда ядосан, защото не го питам нищо, казаното от него ми е безразлично.

— Може би не сме толкова прецизни, но със сигурност струваме доста по-малко.

Изрича го с груб тон, все едно ми се сърди за това.

— Аз ти плащам добре.

Докато кара, ме гледа, без да следи пътя.

— Ти сигурно си голяма гадина!

Не го поглеждам, тънкият ми врат се е вкаменил като на глупава статуя. Страх ме е, ала съм твърде горда, за да се поддам на паниката. Идеалната жертва за някой маниак. На която да пререже гърлото, разтапяйки се от щастие. Едро славянско момче, изглеждащо още повече като мастодонт заради подплатеното яке, сигурно му липсват задръжки, както на комунизма след смъртта на Тито. Аз съм млада борбена буржоазка, част от отлива, от новото момическо течение на тези, които след феминизма са се покачили пак на токчета, за да се насладят на изобилието на новото десетилетие, върху тленните останки на онези умопомрачени дрипли с нальми.

Казвам му възпитано да отбие и спре, за да сляза. Той крещи на неговия език. Крещя и аз.

— Затвори си устата, дъхът ти вони!

Гледа ме убийствено, обаче спира.

Слизам, крача по банкета на онзи плащещ извънградски път. Мръсни камиони минават на косъм от мен.

Чака ме след един завой, облегнат на отворената врата, пуши.

— Качвай се и да престанем.

Не се качвам. Кара с моята скорост, вратата отворена.

— Колата е на един приятел, трябва да му я върна довечера.

После протяга ръка навън и ми подава книга. Вземам я, сборник стихотворения от Андрич на сърбохърватски.

— Поезията не се превежда!

„Кретен“, мисля си. Но съм изморена, снегът отстрани на пътя е висок и кален, прасците ми замръзват. Физиономиите, гледащи ме от камионите, не вдъхват повече доверие от неговата.

Докато кара, не обелвам дума. Той също, след малко обаче заговорва на бошняшки. Съсредоточен, прочувствен, май е напълно откачен.

Казвам, че не разбирам и думичка. Отговаря ми да слушам звученето... Бръщолеви, че поезията е като партитура, мелодията е изтъкана от невидими елементи... нощта, вятъра, носталгията.

— Затвори очи.

Не би трябвало да ги затварям, може би ще ме удуши. Засилил е парното заради мен, дето умирам от студ, поти се в коженото си яке, почти го съжалявам. Затварям очи.

След малко наистина усещам нещо... над земята се спуска мрак.

— За какво става дума в стихотворението?

— За гробаря, който погребва поета и проклина, и пуши на гроба му.

— И плюе?

— Да, плюе.

— Знаеш ли, разбрах нещичко — прошепвам.

Кимва, подава ми книгата, обяснява.

— Това е език, който се чете както се пише...

Гледа ме, докато се запъвам над стиховете.

— Изпълнен с меки звуци и малко гласни... Думите се заразяват една от друга, настройват се към съседните, ако има една в женски род, всички останали го приемат, много сме галантни...

Закара ме до Травник, в родната къща на Андрич, разгледахме ръкописите му, фотографиите. Поспяхме пред старата люлка, в която писателят е бил приспиван. На връщане задряхах в колата. Гойко ме събуди, духайки в очите ми.

— Още ли ми вонят дъхът?

— Не.

След толкова километри по неудобните пътища бяхме изгладнели. Открихме онази лавка с кебапчетата... най-вкусните в живота ми, пъхнати в препечено хлебче с червен лук. Жената ни се засмя, благослови нашия глад, младостта ни.

— Годеници ли сте?

— Не, приятели...

Къде ли е сега? Какво ли е станало с тигана, пълен с мазнина, с вълнената ѝ жилетка... с нейното лице? Според мен тази жена е още там, неизменно на ъгъла пред пазара Безистан, за да ни се усмихва, докато утоляваме глада си, окуражавайки ни да ядем и да вярваме в доброто.

Ако пък някой снаряд я е отнесъл, ако огнена струя е разпиляла сиромашките ѝ пособия, то аз пак се заклевам, че е жива! Тази вечер крайпътната готвачка е оживяла в очите ни, които се срещат овлажнели заради това блатисто червено от Черна гора.

Гойко обичаше поета Мак Диздар^[6], Брус Спрингстийн и дънки „Левис 501“, чифт черни щяха да му дойдат добре, за да привлича публика в кръчмите, където ходеше да се напива и да рисува карикатури по стените. В следващите дни ме хвана за ръчичка и ми показва Сараево през неговите очи. Старите обществени бани, къщите на дервишите, тютюневата фабрика в квартала Марин двор, малката джамия „Магрибия“, богомилските стечки^[7]... познаваше всяка пукнатина, всяка легенда. Мъкнеше ме нагоре по тесни миризливи стълбища чак до мансардите с дървени тавани, в които мърляви художници изравяха платна, изпълнени с драматическо напрежение, в заведения за севда рок^[8] и ню примитив^[9], сред прегърнати момичета,

танцуващи по чорапи край купчина мръсни от снега ботуши, в дюкяните, където жените разточваха тесто за питки и го мятаха върху големи като щитове тави, докато старци с червени фесове играеха на табла. На практика познаваше всеки един, изглежда всички го обичаха. Крачех след неговата опашчица като след извитата опашка на уличен котарак.

Една вечер ми каза свое стихотворение.

*Затвори си устата, момче,
чак до деня, в който някой
ти каже да я държиш
затворена.
Тогавя разбунтувай се и говори.
Кажи му, че си млад и нетърпелив,
че луната е жълта като слънцето.
Майка ти е добра жена,
но си отиде
и кучето ти не яде от два дни.
Кажи му, че улиците са пусти,
всички са си легнали вече,
а ти идва да пееш,
преди старата Анела да стане,
за да заколи лудата кокошка,
дето вече не снася,
а кукурига като петел.*

— Какво ще кажеш?

Играя си с неговото йо-йо. Заинатила съм се с тази глупава игричка, не ми се удава.

— Коя е лудата кокошка?

— Сараево...

— Интересно...

Взема си обратно играчката, има нужда: нервен е. Не умея да я използвам, не издържа, като гледа как бъркам. Казва, че ако неговите стихове не ми харесват, мога свободно да изразя мнението си. Била съм копелдачка, дето се е вторачила в кариерата си, ще свърша с това

да правя литературна критика и да съсипвам младите таланти, защото съм само една глупава, безчувствена начална учителка, пиявица, смучеща кръвта на другите.

Разхождаме се по брега на Миляцка, Гойко вдига ръце нагоре към мизерна вейка съсухрени листа.

— Всяко от тези листа се вълнува повече от теб!

— Листата окапват — подсмивам се ехидно.

— Като поетите! Прекалено бързо наторяват земята!

Очите му са разлютени като на разгневен мечок, все същият алкохолен дъх.

Не издържам повече. Казвам, че трябва да си вземе душ и да престане да вонят на ракия, защото светът е пълен с големи поети, живеещи дълго, трезви и чистоплътни. Той се обижда, гледа ме като дете. Отговаря, че в живота си никога не се е напивал, а косата му изглежда мазна, понеже използва някакво мазило, и ако искам да имам деца, трябва да се науча да боравя с йо-йо, малките са луди по тази игра.

Затова ме учи. Ръката му върху моята, за да ме накара да усетя въртенето на китката, шумоленето на конеца, подръпването, та да го навия отново около вълшебната му макаринка.

Онази вечер, преди да се разделим, ми каза *volim te iskreno*.

— Какво означава?

— Обичам те искрено.

Отстъпих крачка назад... една малка крачка назад сред моите крачки. Гойко мълчеше, размачка носа си с показалец, като че ли е пластилин. Спря се на прага.

— Казвам го на майка си, преди да изляза вечер...

Видях го да се подхлъзва на една заледена локва, после изчезна.

Сега е тук, в тази прохладна вечер... лактите върху пластмасовата покривка, в този град, където витае болката, в момента спотайваща се, по земята хартийки, фасове, стъпки на хора, прибиращи се у дома. Една изпита с наслаждение бутилка вино, благодатно спокойствие.

Това спокойствие е цяло чудо, баклавата, която си поделяме, сладка смесица от орехови ядки и кори. Лъжичките се срещат върху

чинията.

— Ти изяж последната черешка.

Пиетро смуче по дъното на своята кутийка кока-кола, вдига шум. Държи се добре, говориха за тенис с Гойко, надигна се да му покаже форхенда на Федерер. Исква сладолед, но тук дават само сладкиши. Гойко протяга ръка в тъмнината, посочва му, че малко по-надолу продават сладолед.

— Как да кажа gelato?

— Sladoled.

— А вкусовете?

— Čokolada, vanila, pistaci, limun...

— Ако кажа ice cream, ще разберат ли?

Гойко кимва, усмихва му се, гледа го, докато се отдалечава.

— Симпатията е...

Вперила съм поглед в посоката, накъдето изчезна Пиетро, вече усещам празнота, както всеки път, когато се изгуби от очите ми.

— Като баща си е, одрал му е кожата.

Гойко е с отворена уста, тъмна вибрираща цепнатина.

— Какво има? — питам го.

— Нищо, гледам те.

Хваща ме за ръка, пита дали всичко е наред.

Казвам, че всичко е наред, но съм малко дръпната, тонът ми е леко рязък, като защитна реакция.

— Обаждай ми се по всяко време, по всякакъв повод, и без това спя седнал на креслото...

— Защо, нямаш ли легло?

— Не ми харесва да спя изпънат, усещам си сърцето в очите...

Поглеждам тези очи, в които нощем се качва сърцето му. Присвива ги, все едно искат да се засмеят, но не успяват напълно. В края на краищата ние, аз и той, сме застинали в онова време, там, по средата не е имало нищо... нито един мирен час.

Гледам ръката му, малко подута, с лунички и отесняла брачна халка.

— Женен ли си?

Кимва утвърдително.

— И как е?

— Имах късмет.

Разказва ми за годините с карта на бежанец, за случайно намерената работа: пазач на паркинг, работник на бензиностанция.

— Преди беше предимство да си босненец, в началото всички ни съчувстваха много... — Смее се и поръчва две ракии.

— Гостоприемството не продължи дълго, Европа бързо престана да се чувства задължена. Реномето ни не е особено добро: губим време, прекалено съзерцателни сме.

Край мен минава саката жена, само кожа и кости, влачи единия си крак като метла. Отваря длан на масата, без да промълви дума. Гойко слага в нея пет конвертируеми марки. Жената е толкова слаба, че няма сили даже да ги стисне. Докато се отдалечава, гледам мръсните увиснали джинси върху кльощавото ѝ дупе.

— Помниш ли я? Продаваше билети от лотарията...

Спомням си нещичко... една ръка, една глупава кукла, носеща късмет.

— Беше сред най-красивите момичета в Сараево. Дрогира се.

Гаврътва ракията, отново присвива очи.

— Оказа се по-лесно да бягаш под бомбите, отколкото след това да вървиш върху развалините.

Пиетро се е върнал с фунийка сладолед, гледа жената, сега тя се е вкопчила в стената като куче, което трябва да пикае.

— Защо замята крак така?

— Един от талисманите, дето ги видя на пазара... влезе ѝ в хълбока.

Синът ми е нервен, върти се на стола.

— Нима не може да ѝ се помогне?

— Не, не може. Как е сладоледът?

Пиетро го ближе, известно време единственият шум е от езика му. Има сънен вид, опрял е глава на дланта си.

— Да тръгваме — казва. — Не издържам повече.

Аз обаче сега мога да крача часове. Да прекося града, да стигна чак до Илиджа през тази лятна мъгла, сред тези мръсни изпарения, отнемачи частица от реализма... да потъна, както потъва клечка в торта, в димящите вехтории на спомените.

Вдигам очи към планината Требевич. Питам Гойко за хижата, където давах мухлясал кашкавал и топла ракия. Не отговаря веднага, сякаш премята вкуса на този спомен в затворената си уста.

— Ти ме връщаш назад... ти... — прошепва.

После грубо казва, че вече няма нищо, лифтът е спрял, кабините забравени в небето като разядени зъби.

— Пълно е с мини. Докато мигнеш, и вече са сложени, но за да ги махнеш, са необходими години и купища пари... Все пак, ако искаш, може да отидем, ще ходим пеша, ще рискуваме кожата и ще се качим там горе.

Очите му блестят, като че ли очаква от мен да приема предизвикателството, да извърша лудост.

— Лека нощ.

Качваме се по стълбите, защото Пиетро няма вяра на асансьора.

— На този твой приятел май му хлопа дъската?

— Всички босненци са луди, за тях това е достойнство.

Залитам по стълбите.

— Напи ли се?

— Малко.

— Каква гадост!

Мие си зъбите, чакам да освободи банята, седнала на леглото. По слипове е, наведен над мивката, отворената му уста пълна с пяна, гледа се в огледалото, докато търка с вдигнат лакът. Маниак е на тема хигиена на зъбите, имаше вече два кариеса и се чуди от къде на къде. Веднъж ме помоли да си отворя устата, искаше да види състоянието на моите зъби, зъболекарят му беше казал, че кариесите са наследствени. Отворих и затворих устата си за миг. „Остави ме на мира — скастрих го, — да не съм ти кон.“ Тогава ме попита за баща си само за да разбере какви зъби е имал.

Сега спи. От полуотворената му уста излиза едва доловимо свистене, лек ветрец, ухаещ на паста за зъби. Гол до кръста, зърната на гърдите му са леко подути, пубертетен мастит, каза лекарят.

„Да не би да ми растат цици?“

Лекарят също се разсмя: „Това момче вдига настроението, днес рядко може да срещнеш такъв симпатяга“. Да, всички го намират за симпатичен, има чувство за хумор, склонен е да очерни по-скоро себе си, отколкото другите. Единствено с мен се прави на щурак.

Пиетро.

Сигурно е от ракията, но тази нощ се разплаквам само от името му.

Лесно е тази нощ да бъде вдълбана с едно име.

Прозорецът е с широк перваз, има място за сядане, да си опъна малко краката. Облягам се на стъклото. Джулиано ми се обади с дрезгав глас, като на човек, който е размишлявал.

— Оставих ти доста съобщения... — Гърлото му е продрано от умора, от тревога. — Чувствам те отдалечена.

— Ами аз съм далече.

Виждам нашата къща. Календарът на карабинерите, висящ в преддверието, салатата, оставена от мен в хладилника за Джулиано, банкнотата за домашната помощница, тампончето, с което се разгримирам.

Тази вечер не съм си свалила грима, притварям очи, позатърквам се, но само размазвам наоколо.

Пиетро почива. Миглите, сключени сред бялото на клепките, са като редица от дървета с опадали листа посред снега... земя, разделена на две от траншея.

Слизам от прозореца, измъквам се необута в коридора, отивам в салона. Мъже, които пушат и пият, в този хотел постоянно има пушещи и пиещи мъже. Оглеждат ме, искат да ме почерпят с питие. Моля ги за цигара, дават ми две. „Дрина“... все същите „Дрина“. Отдавна не пуша, но тази вечер запалвам боса на тротоара, защото изпитвам нужда от нещо, което да се смъкне в корема ми и да изгаря.

Минава някакъв човек, позабавя се над кофата за боклук, клетник, търсец нещо: още неизгубили вкуса си остатъци, някое парче, което да си струва труда. Като мен в края на краищата.

[1] Vaffanculo (ит.) — разкарай се, върви по дяволите. — Б.пр. ↑

[2] Cannuccia (ит.) — сламка. — Б.пр. ↑

[3] „Брунело ди Монталчино“ — едно от най-прочутите и редки италиански червени вина; сортът грозде „Сан Джовезе“ се отглежда в Монталчино, Тоскана. — Б.пр. ↑

[4] На ит. paludoso — блатист, pastoso — мек. — Б.пр. ↑

[5] Иво Андрич (1892–1975), Нобелов лауреат за литература 1961. — Б.пр. ↑

[6] Мехмедалия (Мак) Диздар (1917–1971) — босненски поет. — Б.пр. ↑

[7] Стечки — богомилски надгробни плочи. — Б.пр. ↑

[8] Севда рок — микс от мелодичен рок и прогресив метъл. „Севда“ е меланхолично настроение, копнеж по нещо или някого. Традиционната босненска песен се нарича „севдалинка“. — Б.пр. ↑

[9] Нью примитив — музикално и субкултурно движение от началото на 80-те години в Сараево, най-известната група е „Zabranjeno puš̌enje“. — Б.пр. ↑

В ОНАЗИ КРЪЧМА МЕ ЗАВЕДЕ ГОЙКО

В онази кръчма ме заведе Гойко.

Цял ден се разхождахме, от квартала Бистрик чак до Неджаричи, и все пак се оставям да ме мъкне още. Вдигна се мъгла, завихри се около нас, в ниското Миляцка е с цвят на майчино мляко, на коластра. Последната ми нощ в Сараево.

Италия победи на спускане с шейна, празнуват медала. Танцуващите върху масите са доста, надигат бутилки сливовица, спортни журналисти, състезатели, които би трябвало вече да са в Моймило, легнали си в къщичките на олимпийското село.

— Ела, ще те запозная с италианците.

Сядам натясно между непознати, димът от цигарите е като смазка по очите, лица, изгорели от слънцето. Кръчмата е подземие с ниски арки, откъдето изникват препарирани глави на кафяви мечки и диви кози, от сводовете на таваните висят платнени знаменца. Седнала съм точно под Източна Германия.

Него го няма, вече си е взел довиждане с приятелите и е излязъл. Отива на гардероба, претрупан с мокри от снега винтяги и дебели палта, не успява да открие дрехата си и затова се връща, търси гардеробиерката, дребосъчката с къдрави коси, оставила облеклата без надзор, за да изпие чаша бира. Заради това се връща той вътре. Стои прав и чака тя да довърши бирата си.

Той е само гръб, цветен пуловер от перуанска вълна върху дълъг кльощав гръб. Гойко го вика:

— Ей, Диего...

Обръща се и попипва тила си с ръка, има рядка брадичка по изсеченото лице на мършаво дете. После щеше да ми каже, че главата му е пулсирала, очите са горели като два мангала заради всички снежни откоси, понесени през деня. Приближава се, прави крачка към нас. Пак после щеше да допълни — защото ме видял въпреки очите, въпреки умората. Бил привлечен несъзнателно, като бик от червеното. Гледам го и аз, очаквам го, докато се приближава. Никога не може да

се каже... какво точно представлява. То е мембрана, може би затвор, още от самото начало. Един живот е пътувал отдалече срещу нашия, усетили сме идващия полъх, мириса му, докато е поспрял. Потта и усилията му са били вътре в нас. Чувствали сме се напрегнати.

Оставаме неподвижни като насекоми, за да чуем едновременното пулсиране на материята. Бузите ми са зачервени, гъст облак цигарен дим, прекалено много лакти, безброй гласове. Всичко изчезва. Само петното на този пуловер, крачещо към мен. Очите ми в миг прогарят контурите на онази плът. Струва ми се, че докосват душата му, това е всичко.

Приближава се, момичето му е върнало дебелата дреха, вдървено синьо яке, нахлузва го. Остава прав, увит, да се поти. Гойко се навежда да го прегърне край масата, на която танцуват, отгоре ѝ се търкаля бирена чаша.

— Тръгваш ли?

Сложил си е и плетена вълнена шапка с помпон, кимва с глава, вперила съм очи в танцуващата вълнена топка.

— Това е моят приятел Диего, говорих ти за него, помниш ли?

Не си спомням.

Диего ми подава ръка. Кокалесто парче пареща плът, което се задържа в моята. Ръката на Пиетро. Вече е неговата. Времето разкъсва времето, едно тяло стои срещу твоето, силно, младо... при все това друго тяло заема неговото място. Синът е вече в бащата, момче в момчето.

Онзи син ще е споменът, детето, което ще преброжда нашата пламенност.

Правя му място на пейката, броени сантиметри пространство, където се вмъква. Смеем се, че сме толкова долепени. Говорим, не знам за какво. Има странна реч, напевна, кара ме да се сещам за морето.

— Откъде си?

— От Генуа.

Даже и шапката не си е свалил, поти се. Гледам капките, плъзгащи се от челото в очите му.

— Поттиш се.

— Да излизаме.

И си тръгваме така, веднага заедно, минаваме покрай блъсканицата по масите, мръсните чаши, мечешките глави, напирашите към тоалетните хора. Гойко не продумва, вдига ръка, твърда като стоппалката на пътен полицаи. После ще каже, че вече е бил разбрал, че даже и слепец би разбрал. Че внезапните влюбвания оставят като ударен от гръм някой клет котарак, дебнещ наоколо с вирната опашка, и той си я подвива.

Диего крачи до мен в синьото си яке, изглежда като на онези от военния флот. Млад е, още момче. На колко ли години е?

— Утре сутрин летя рано, самолетът ще е претъпкан като на идване.

Тук бил по работа, казва.

— Каква работа?

— Фотограф. Страшна жега беше вътре... — смее се.

Усмивката му е кротка.

Разказвам му за моето литературно изследване, за Гойко, който е бил толкова отзивчив и ме е накарал да се влюбя в този град.

— Защо си още будна по това време?

— Изчаках звъна на камбаните, напевите на мюезините...

Казва, че може да изчакаме заедно, да се покатерим чак до старата железопътна гара, защото отвисоко върховете на минаретата изглеждат като копия, забодени в небето.

Отново вървим. Колко ли ще се скитаме тази нощ? Камионът на работниците от чистотата ни следва известно време, после спира. Мятат отгоре му празни бирени бутилки, листовки, размекнати от суграшицата... дълги черни метли бръскат по паважа. Мъжете са отпуснати, посъбрали са студ, почистват нашия път, тръгват, спират отново. Е, чак пък толкова, щяхме да изтърпим и мръсотията от олимпийския туризъм, нямаше да го правим на въпрос. Свикнали сме на мръсни градове. Но не може да не забележим магията на тези ръце, стареещи се заради нас.

— За някой вестник ли работиш?

— Не, специален пратеник съм.

Прекарал е дни наред, заровен в снега на планината Биелашница, на Мало поле, за да хване спусканията на бобслеите и ски скоковете за

северната комбинация. Казва, че си е прецакал очите.

— Не можеше ли да си сложиш очила?

Умира от смях, било като да си легнеш с жена облечен, нали окото трябва да е вътре в обектива.

Гледа ме. Оставям се да бъда изучавана от неговото специално око...

— Фотогенична ли съм?

Понавеждам глава, показвам по-добрата половина на лицето си, все едно съм подрастваща.

— Имаш ли си приятел?

Скоро ще се омъжвам. Не му го казвам. Споменавам за отдавнашна връзка.

— А ти?

Повдига рамене, смее се.

— Аз съм свободен.

„Себил“, Фонтанът на пътниците, е заледен. Сядаме на перваза. Замръзнало птиче пристъпва по леда, оставя се да го доближим. Диего го стиска в шепите си, приближава устни, подухва му с топлия си дъх.

— Ела с мен.

— Къде?

— В Бразилия, да снимаме децата в червените мини на Кумару.

Гойко изниква откъм сергиите на пазара, като че ли ни е очаквал там, с коженото си яке и запалена цигара.

— Обещах на госпожицата да я кача на хълма, за да погледне Сараево с очите на Андрич...

— И кой е този Андрич?

— Един поет, но да не ти пука, на Джема босненските поети не й харесват, миришат и се напиват.

Присъствието му ме разведрява, разтоварва ме от емоционалното напрежение. Можем да се правим на разхождащи се приятелчета, три стари другарчета.

Леденият вятър поклаща премръзналите дървета, суграшицата шиба лицата ни, навира се в косите.

Гледаме града в ниското, щръкналите върхове на минаретата между затрупаните със сняг покриви. Сега Сараево изглежда като

полегнала жена, улиците приличат на разкроена булчинска рокля.

Вече съм избрала моята. Отливка от сурова коприна като цвят на калия, инертно цвете.

Нощта преваля, уличните лампи танцуват в зората подобно свещи над морето.

Гойко разперва ръце, крещи на немски:

— Das ist Walter!

— Кой е Валтер?

— Партизански герой от онези пропагандни филми, дето ни прожектираха в училище, немците все се опитваха да го заловят, ала безуспешно. В края на филма претърпелият поражение офицер от СС гледа Сараево от високото и произнася фразата: „Сега знам кой е Валтер! Това е Валтер! Това е целият град, духът на Сараево“. Пълна простотия, но ни разплакваше.

Сядаме на земята под някакъв навес на старата гара. Гойко изважда от якето си бутилка ракия.

— Първо госпожата...

Пийвам глътка, в този мраз я усещам като лава. После е ред на Диего... гледа ме, докато долепва устни до гърлото, където допреди миг са били допрени моите. Първият ни общ еротичен жест. Студено е, но съм плувнала в пот, лепило, свличащо се надолу по гърба ми.

— Колко жалко...

— Кое?

— Че нямам фотоапарат.

Би му харесало да ме снима отразена в заледената локва между коловозите.

Гойко поглъща остатъка от бутилката като вода, после я захвърля в снега. Бръщолеви с накъсан глас, говори за бъдещето... за стиховете, които ще напише, за магическия куб, новата игра, с чийто внос ще се захване. Тази главоблъсканица ще го превърне в богаташ. Оставяме го да дрънка като нощно радио, като далечно бръмчене. От време на време Диего подхвърля по някоя фраза, само така, да се прави, че сме трима. Гойко запалва нова цигара. Диего го сръгва с лакът.

— Внимавай със запалката, така си се насмукал с ракия, че ако се оригнеш, всички ще хвъркнем във въздуха...

Гойко го хвали.

— Най-накрая си научил нещичко от босненския хумор...

Смея се въпреки скованите ми от студа челюсти. Гойко ме гледа, усещам, че ми е сърдит. Клати глава, изпраща ни на майната си с неопределен жест, поляга върху снега на хълбок.

— Викнете ме, като свършите да се лигавите.

Грохнал е, но не ни оставя сами, стои наблизко като куче пазач, правещо се на заспало. Диего хваща ръката ми, прибира я, все едно е загубена в снега ръкавица.

— И така...

Млъква, аз чакам. Издишва бяла пара в скования въздух.

— ... Ти си...

— Какво? Какво съм?

Изкопава отнякъде дрезгави думи.

— Не си отивай, не заминавай.

Навежда глава чак до дланта ми, затваря очи вътре. Диша там в закътаното, като премръзналото птиче от фонтана. Разрошвам косите му, полека заравям пръсти в тях.

— Още... още.

— Ще се омъжвам след четирийсет дни.

Повдига глава внезапно.

— За кого? За старата ти история ли?

Бързо идвам отново на себе си. Надигам се, изтупвам снега от дупето си, казвам, че ще замръзнем, че трябва да си дооправя багажа. Леко подритвам Гойко.

— Мърдай, Валтер!

Връщаме се към хотела, лениво се търкаляме към долината в тишина и безредие. Не говорим, по-добре. Доста ходихме и сме уморени. Слабичкото екзалтирано момче, крачещо до мен, сега не ми харесва, нощес изрови отнякъде плосък хумор, неудачен, много подобен на Гойковия. Изведнъж вече не харесвам и двамата, обградена съм от примиращи глупави мъже, едва кретащи край мен. Развиделява се, зората обгръща спотаения град като огромен сив котарак. Ядосана съм на себе си, поради каква причина не спях, пих и насъбрах толкова студ? Стискам Гойко за ръка, възползвам се от тялото му. Размачква ми гърба в движение, изглежда доволен, че може да ме постопли. Усетил е лошото настроение на Диего, крачещ отпред, залепен като куче до

стената, знае, че се е случило нещо, докато е подремнал. Какво пък. Отново е негов ред, не съжалява, че съм такава непостоянна. Вдига парче дърво, хвърля го към него.

— Ей, фотографа!

Диего отскача, хлъзва се на снега и пада. Гойко го е направил на шега, не е вярвал, че момчето е толкова крехко.

— Удари ли се, приятелю?

Диего се изправя, изтупва снега от панталоните, казва, че му няма нищо. Изпитвам съжаление към него, усещам го внезапно. Помислям си, че е станало заради мен.

— Ще се видим на аерогарата.

Отива си, леко накуцвайки, без да се обърне, помахва с ръка.

Имам нужда от цялото тегло на Гойко, за да затворя ципа на куфара, купила съм доста дреболии от пазара, преди всичко бродирани покривки за бъдещата ми къща. Минаваме покрай Паметника с вечния огън. Гледам улицата за последно... всички тези чисто нови сгради, онова глупаво червено вълче, символ на Сараево'84, до огромна снимка на Тито. Небето през прозорчето е бяло. Не съм спала, повдига ми се, казвам на Гойко да хвърли цигарата, ако обича.

Много хора чакат за чекиране, журналисти, телевизионни екипи, туристи. Група поддръжници на Финландия вървят след момиче с яке в златист цвят и минипола от еленова кожа, размахващо надуваем снежен човек.

Него го няма. Не търся, само шаря с очи, без да завъртам глава и на милиметър. Купувам един английски таблоид. На заглавната страница е жената на принц Чарлс с прекалено дълги руси коси и червени бузи, първородният син на коленете й.

Полетът му беше един час преди моя, би трябвало вече да е тук. Може би не се е събудил, строполил се е на леглото и там си е останал. Сигурно е от ония момчета, дето все им се спи, губят си времето.

Нося дълга жилетка от ангорска вълна с шал-яка, джинсова мидипола и ботуши с цвят камила. Имам големи слънчеви очила, вдигнати на главата. Изглеждам малко по-стара от възрастта си. След университета започнах да се обличам по-строго, да си прибирам косите. Откопчавам най-горното копче и дишам благоприлично в

пазвата си, кръстосвам крака, слагам чантата до себе си. Едва забележимо играя, но в публичните пространства всички играем някаква роля, повече или по-малко... генерална репетиция за жената, която би ми харесвало да съм. Всъщност за себе си знам единствено, че не обичам да страдам. Израсла съм в равен свят, може би попритъпен, ала уютен.

В края на краищата Сараево е оставило в мен нотка тъга. Замислям се за откриването на Олимпиадата, пищно, безупречно... Но също и там, на онзи бляскав стадион сякаш беше надвиснал металически похлупак от непроницаема тъга, който изящните движения на мажоретките и салтата на малките кълкьори не успяваха да отместят. Казармена мрачност, същата мрачност, присъща на всички спортисти от Изтока, натрапчивото усещане, че никога не са се забавлявали по време на тренировките. А какво да кажа за очите на малкия продавач на печени ядки пред зала „Зетра“? Очи на дете ли бяха, или на мишка? Погалих го, оставих му бакшиш, ала то не помръдна на милиметър, дете от камък.

Казах на Гойко да си ходи, но той се разхожда из летището, върти своята търговийка. Приближава, издихва дима отгоре ми, зърва вестника.

— Коя е тази?

— Жената на принц Чарлс.

— Босненка ли е?

— Англичанка е, разбира се.

— Същата като майка ми.

Затварям вестника, пъхам го в чантата.

— Майка ми даже е по-красива...

Отегчена съм от този самонадеян босненец, убеден, че това място, намиращо се на гъза на географията, е център на света. Сто пъти го повтори: „Границата между Изтока и Запада, Балканският Йерусалим... кръстопът на хилядолетни и авангардни култури...“, а сега и майка му била по-готина мацка от лейди Даяна. Я върви на майната си!

Зимата пукаш от студ, лятото загиваш от жегата, смешни, надути и угнетяващи сте, мъжете миришат на лук, ракия и мръсни крака, спарени в боклучивите обувки. До гуша ми дойде от питки и

кебапчета, яде ми се салата и лаврак. До гуша ми дойде от теб, Гойко, шегите ти не размиват, стиховете ти не натъжават.

Кефя се, мислейки си за Андрич... „И ако бих могъл да ти обясня с една дума кое ме кара да напусна Босна, ще ти кажа: омразата.“

— Майка ми е в болница...

— А, така ли, какво ѝ е?

— Трябва да роди, от една седмица е там, трябва да роди, но не ражда.

— На колко години е майка ти?

— Четирийсет и четири, родила ме е на седемнайсет... а сега е на път друго дете, след толкова време.

— Това е чудесно...

— Това е животът.

Защо не извикват за полетите? По таблата от известно време не се забелязва промяна.

— Да няма стачка?

Гойко избухва в смях, тупва се с юмрук по главата. Не вярва, че съм изрекла подобна глупост.

Летището вече изглежда свръхнатоварено, вонята на цигарен дим е непоносима. Ставам да се поразтъпча към прозорците в дъното, искам да погледна пистата, дали пък някой самолет не излита? Притискам нос в стъклото, нищо не се вижда... всичко е побеляло, вали сняг.

Чувам звук, вибриращи струни на китара. Обръщам се. Диего е седнал на пода в едно ъгълче между прозорците и служебния вход, опрял рамене на стената. Подрънква си на китарата с наведена глава.

— Вали.

— Да...

— Много.

Чакам права, оставила съм се на снежнобялата стихия, на съдбата. Сега знам, че желанието ми е било някой друг да реши вместо мен. Прокарвам пръст по стъклото, по дъха ми... рисувам вълнообразна линия, мисъл.

— Обиди ме.

Какви ги дрънка? Защо говори с такава интимност за нас?

— Ела, седни тук.

Сядам наблизко, на една пейка. На пода не, това е прекалено. Имам си мидипола, стои ми като излята, като на порядъчно момиче, усмирено от благостта на водения живот: без сътресения, без страдания, без възжеления.

— Харесва ли ти Брус Спрингстийн?

Започва да пее...

„You never smile, girl, you never speak... Must be a lonely life for a working girl... I wanna marry you... I wanna marry you...“^[10]

— Влюбен съм в теб.

Усмихва ми се, прибира коси зад ушите.

Отново усещам, че не ме привлича, плаши ме, изглежда истински тъпак.

— Винаги ли правиш така?

— Как така?

— Търчиш насам-натам... правиш всичко сам.

— Надявам се да правя всичко с теб.

— Но аз не те познавам...

Разказва ми целия си живот, на вълни. Сега знам, че баща му е бил пристанищен работник, умрял е много рано, а майка му е готвачка в стола на болницата „Гаслини“, израснал е с храната от алуминиевите съдове, живее в сив блок, изглеждащ като онези на социалистическия реализъм, но всъщност е построен от християндемократите, в сутерена му има фотостудио и той започнал оттам, досаждайки на хората ден след ден.

Снегът продължава да се сипе, грачещ глас съобщава, че за момента всички полети са отменени.

Диего се изправя, прибира китарата.

— Какво по-добро от това? Билетите си ни остават, че и хотел ще ни платят. Ще вземем ли две свързани стаи?

— Аз ще чакам на летището.

— Затварят го, не чу ли? Ще висиш сама тук.

Мисля си за багажа ми, за Фабио, който ще дойде да ме посрещне на „Фиумичино“, за майка ми, купила вече пресни тальолини. Виждам живота си затрупан от снега, зачеркнат от

преспите. И все пак, мисля си, няма от какво да се боя, този кретен за мен ще е само приятелче, като Гойко. Това пътуване се разви така: без големи успехи, лепнаха ми се двама клетници, босненски поет и генуезки фотограф. Фабио ще се забавлява, ще каже, че светът е пълен с луди и тъй като и на мен ми хлопа дъската, затова ги привличам. Ще ме погледне по онзи начин... сякаш се готви да скочи отгоре ми, щастлив като куче, тичащо по ливадата, за да се овъргала в кравешко лайно. Защо казвам това? Защо плюя върху живота си? Кое е това момче?

— Съгласен съм и тук да останем, аз и ти самички, затворени вътре, а снегът отвън. За мен всякак е добре.

Подскача с ръце в джобовете.

— Аз съм щастливо момче!

— А, така ли?

— Много щастливо.

— На колко години си?

— Двайсет и четири, а ти?

— Двайсет и девет.

Ухилва се, казва, че си е представял нещата по-зле, че изглеждам на трийсет. Натаралеежва лице, показва всичките си зъби. Гледам тази усмивка, прекалено широка за дребната глава.

Отново те намирам в тази първа сараевска нощ след толкова години. Изпълнени с живот. Бялата ми кожа отразява повече от петдесет години мисли и действия. Дали ще ме харесваш още, Диего? Дали ще ти хареса отпуснатата кожа на шията, поувехналите ръце? Ще ме обичаш ли все още със същата чувствена любов, със същата възхита? Веднъж ми каза, че ще се захласваш по мен и като остареея, че ще ме ближеш даже да съм си отживяла времето. Каза ми го и аз ти повярвах. Няма значение, че не ни бе съдено да проверим. В известна степен остаряхме заедно, сякаш продължаваме да се търкаляме и да се заливаме от смях. Прозорецът е тъмен, Сараево не се вижда, освен тази уличка, анонимен ракурс. Но как да забравиш за останалото? Този град е като баница, напълнена с мъртви, с невинни, изтръгнати от невинността. Твоят син Пиетро спи, Диего.

На телефоните имаше дълга опашка. Гойко я разблъска, викаше, че е спешно.

Пъха слушалката в едното ухо, в другото мушка пръст, говори на висок глас. Затваря телефона, крещи.

— Майка ми е родила, момиче е! Себина!

Слага ръце на раменете ни, притегля ни. Трябва да тичаме в болницата, за да видим бебето, натрупал е дебел сняг, но той имал вериги. Трябва да се чукнем! Радва се, че е момиче, защото в тяхното семейство се раждат само момчета, цяло щастие е, че е дошла на света точно днес, който се роди в снеговалеж, ще живее дълго и честито. На кого ли ще прилича? Надява се, на майка му, тя е толкова красива и приготвя най-вкусната чорба с месо в цяла Босна. Целува ни и ни прегръща. Трогнат е. Изведнъж се трогваме и ние. Шест влажни очи, гледащи се като оглупели риби.

В колата пеем. Не знаем какво точно, но пеем, включваме се в припевите от радиото. Снегът е дълбок, небето се е сгъстило като гипс. Колите са със запалени фарове, пъплят едва-едва. Снегоринът е пред колоната, напредва, разчиствайки пътя... И днес някой разчиства пред нас!

Всичко е затрупано в бяло. Гойко слиза, за да купи бутилка, гледаме го, докато се отдалечава, потъва в снега около осветена табела. Диего се обръща.

— Доволна ли си?

— Да... никога не съм виждала снежна буря.

Хваща ме за ръката, издърпва я от джоба ми и я задържа в своята.

— Искам да те снимам, днес цял ден те снимам.

Гойко се връща, засипан от сняг като куче, влачещо шейна. Измъква бутилка газирано вино.

— Австрийско е, струва цяло състояние.

Животът ми е погребан на далечно място, под ледена плоча. Фаровете напредват в белотата. И тези дълги пръсти, преплетени в моите, които ме стискат... говорят ми, кълнат се във всичко. Сега ми стига само тази ръка. Ръката на това непознато момче, откъсваща ме от непроницаемата солидност на моето тяло. Напомня ми онази на едно дете... ръката, изгубена толкова отдавна, на приятелчето ми от

детската градина, което все искаше да е с мен. Приятно изтезание от миналото. Обърсвам изостанала на окото ми сълза с кратък, незабележим жест.

Вътре в болницата е приятно топло, дори прекомерно. Родилното отделение мирише като у дома, на къкрещи върху печката тенджери, на проснато пране. Стаята е голяма, почти всички легла са празни. Майката на Гойко е седнала, опряла гръб на възглавниците, гледа през прозореца сипещия се навън сняг. Гойко се навежда над нея, прегръща я. Стоим няколко крачки по-назад, прави ни знак да се приближим. Мирна казва:

— Hvala vam.

— Майка ми ви благодари.

Питаме го за какво ни благодари, Гойко повдига рамене.

— Сигурно задето съм имал работа около вас...

Поразена съм, майка му наистина прилича на лейди Даяна, вярно е, че може би е и по-хубава. С царствена шия и деликатно лице, поддържано от скулите като снежнобяло платно върху цилиндър за дантела, с индигови очи и огромно чиле златисти коси.

И така, в този невероятен ден се оказваме край леглото на една лехуса, красива като кралица. Продължителна тръпка ме пронизва подобно върха на бургия. Може би и генуезкият фотограф я усеща. Смъкнал си е скиорската шапка от уважение, все едно е в църква. Животът е, който разбърква картите, този, дето внезапно запява и възвестява деня като петел.

Донасят детето, увито в бели пелени като в пашкул. Бузите му са леко квадратни, лицето заострено нагоре. Грозничко е. Не плаче, стои с отворени очи, изглежда, сякаш вече знае всичко. Устата на Мирна се отваря, щом я вижда, все едно тя, майката, търси храна от малката. Гойко се разчувства, сълзи като семки се търкалят по бузите му. Хваща я за ръчичката, разглежда я. „Позволете да ви се представя, госпожице, аз съм вашият брат Гойко... и ще ви бъда и баща.“

Баща му е умрял от рак преди няколко месеца, за щастие майката има добра работа, учителка в начално училище, тя е хърватка от Хвар, ревностна католичка, не си е и помислила за аборт.

Сега вика с пресипнал, но все пак красив глас. Не иска синът ѝ да пипа новороденото, преди да си е измил ръцете. Гойко отива на малката мивка, закрепена на стената, връща се с мокри ръце. Подскача със сестричката в обятията си, целува я, мирише я. Стои близо до леглото, докато майка му кърми, слага глава на възглавницата до тях и застива там почти без да диша, като куче, боящо се да не го изгонят.

Диего е заредил фотоапарата, прави снимка на тази рождествена сцена. Мирна е смутена, покрива гърдите си с ръка. Бременната жена на съседното легло изважда мъничък електрически котлон, приготвя тръпчив тъмен чай от малини, сипва го в емайлирани купи и ни предлага. Мирна има по краката си червени петна, забелязвам ги, докато чеше единия си крак. Усеща погледа ми, усмихва се смутено, обяснява ми, че е екзема, появила се по време на бременността.

Ровя из чантата, имам някъде крем от планинска арника, нося го винаги с мен и го използвам за всичко, омекотява вечно напуканите ми лакти. Питам я дали мога да я намажа с крема, като виждам, че ръцете ѝ са заети с бебето.

Поклаща глава, дърпа си крака, отбягва ръката ми. Но аз настоявам и тя се предава. Усещам как краката ѝ се втвърдяват, виждам я да навежда глава и да подушва, вероятно се бои, че чехлите под леглото миришат малко. Има солидни прасци на работеща, движеща се жена. Кожата е суха, поглъща моя крем. Усмихвам ѝ се отдолу, както съм клекнала, тя ми отвръща. Показва ми, че вече е по-добре, че кремът е чудодееен. Смея се, предлагам да оставя тубичката, съжалявам само, че е наполовина празна.

Мирна казва нещо:

— Ноќеš li је?

— Какво каза? — питам Гойко.

— Искаш ли да подържиш бебето?

Мирна ми подава новороденото, още топло от скута ѝ.

Жената с чая сега разказва някаква весела история и всички се смеят, така за малко забравят за мен.

Бебето ми заприличва на старица. Носи по себе си мириса от своето пътуване, дълбинния мирис на кладенец, на езеро. Над мивката има огледало, приближавам се до него. Да се погледна с бебе на ръце, да видя как изглеждам.

Диего минава зад гърба ми, снима ме в огледалото.

— Ти искаш ли деца?

— А ти?

— Само за това мисля.

Сериозен е, почти тъжен. Знае, че не му вярвам.

Още вали сняг, престана, после взе да сипе отново. На Башчаршия търговците са разринали снега пред дюкяните си, сега покрай пътеките има нещо като насип. В шест следобед тъмнината поглъща снега, от хълмовете се спуска пушекът от изгорените в печките дърва, мюезинът се изкачва по стъпалата на минарето за молитва... а ние вече сме си пийнали.

Гойко ни замъква на модно ревю, имал приятел стилист. Осветлението е мизерно, музикалният съпровод — славянска диско музика, манекенките изглеждат като пъстроцветни птици, с хищни прически и навесени по дрехите лъскави дрънкулки, дефилират полуголи с настръхнала от студа кожа, в замръзнала зала, приличаща на провинциална дискотека. Публиката явно е случайна, все едно са ги събрали от улицата, зле облечени, с мръсни от снега обувки и стичащи се чадъри, сложени между краката. Приятелят на Гойко е загладен, пухкав, носи черна мрежеста фланелка с дупки, големи като на паяжина, когато излиза да благодари, се покланя чак до земята, подобно на Калас.

На улицата се разчекваме от смях, сякаш сме ученици на екскурзия. Поклащам бедра по снега като онези клетки манекенки, клатушкащи се схванато, Диего ме снима, заравя се в краката ми, все едно е пред някоя звезда, крещи, че и той иска мрежеста фланелка. Гойко ни определя като *krastavci*, две пияни краставици. Ядосан е, прекалено сме се сдушили, прекалено глупеем. Отново го обзема гняв. Крачи пред нас със своята вдървена, чудновата дреха, якето, подплатено с котешка кожа.

После се смъкваме в едно от ъндърграунд заведенията на Сараево и ако не беше сливовицата, наистина за момент изглеждаше като в Лондон. Артисти с дълги оксигенирани коси, пожълтели от никотина, заобиколени от призрочни момичета, полюляващи се със затворени очи, клепачите гримирани в лъскаво черно като проблясващи миди. Светлините се появяват и изчезват, музиката е

твърда, онази на ЕKV^[11]. Все едно изниква от глъбините на земята и подобно трус разклаща масичките, пепелниците, празните чаши, които никой не отнася. Гойко ни представя Драгана, работеща в държавната телевизия, тя умее да имитира гласове, заговорва като един от смърфовете, нейния приятел Боян, театрален актьор и мим, после Зоран, адвокат със сериозно сипаничаво лице, и художника Младжо, учил в Академията „Брера“. Изчезва, повлечен от приятелите си.

Диего коленичи пред мен.

— Какво ще поръчаш, бебчо?

— Не зна... какво да си вземем?

Замаяна съм, не съм влизала в нощен локал от векове, всички са полуголи, всички танцуват. Аз съм в дълга жилетка от ангорска вълна и мидипола, чувствам се неловко, не на мястото си.

Успяла съм да се намърдам на едно хлъзгаво диванче. Диего се връща с голяма купа сладолед, една за двамата.

— Не намерих друго...

Ядем с една и съща лъжичка. Слага ми в устата и гледа как ям. Сладолед при целия този сняг... но май точно това ми трябва, разтопява се, погълнат от зноя на тялото. После вместо лъжичката доближава устните си. Не ме целува веднага, усещам дъха му върху студените си устни. Сякаш очаква финално разрешение... приближава полекичка към тази целувка. Може би е по-лукав, отколкото изглежда. Вероятно е от онези чувствени момчета, дето са видели много под чаршафите. Целувката е продължителна, влажна, езиците са охлюви, пресичащи площад.

Ако онази нощ не ми се беше доверил. Обаче го направи. Устните ни бяха като единна материя. Пиетро се размърдва в леглото, промърморва нещо, внезапно е изплувал от съня, а после отново потъва като манта, стрелнала се към повърхността, за да се върне обратно в мрака на познатите дълбини. Отдавна не спя на едно легло с него, бях забравила за натегнатите му нерви, като струни на китара, късащи се внезапно. Никога не се е интересувал за баща си. „Пиетро се защитава — каза Джулиано, — той е момче, а момчетата се боят от страданието.“

Винаги съм говорила на Пиетро за баща му лековати неща, колко е бил смешен с щраусовите си крака, с рядката брадичка, която си оставяше, за да изглежда по-голям. Разказах му случката, когато дойде и заяви, че е направил най-добрата снимка в живота си, а после се усети за липсата на лента във фотоапарата. Казах му, че както ходеше, му се смъкваха панталоните, защото беше много слаб, „като теб“, уточних, и забравяше да си сложи колан, „понеже беше разсеян, като теб“. Всеки път преглъщах сълзите си и избухвах в смях.

Джулиано дълго си траеше. Накрая каза: „Точно това е доловил... мъката ти“.

Вярно е, търсех баща му вътре в него, мъчително, всеки ден от живота му.

Една вечер сме в кухнята, Пиетро отваря хладилника и се ядосва, задето не съм купила сладолед. Казвам му да седне, защото още не сме свършили да ядем, добавям, че е разглезен и арогантен. Джулиано слага ръка върху моята, предлага да слезе долу и да купи сладолед, още е отворено. Аз се ядосвам и на него, отговарям му, че така не ми помага, позволява на Пиетро да го разнищава късче по късче, превърнал се е на изтривалка. Изправя се, оставя ни сами. На хладилника е онази снимка на Диего. Пиетро стои пред нея, обръща се към мен: „Какви простотии говориш, въобще не приличам на него“. Гледа ме като мъж, като чужд: „Аз не приличам на никого“.

И така, онази вечер имаше целувки, бяхме един в друг. Диего беше седнал в скута ми, върху това кожено диванче, сред обагрените светлини, прехвъркващи като панаирджийска въртележка, в онази задимена бърлога, изпълнена с гласове.

— Тежа ли ти?

— Не, не ми тежиш.

Прегърбен над мен с мириса си, с дъха си, с най-нежните думи. Като змия, поглъщаща животинка, намъкваща я постепенно в гърлото... задушavam се тук долу.

Танцувам като водорасло. Изпитвам желание да се разюзда. Протягам ръце във въздуха, повдигам крака, клатя се... кой ти гледа полата и има ли значение, че не умея да танцувам... въртя се, както на забавите в лиця, когато лампите угасваха и си умирахме от смях с

онази метла в ръцете. Диего ме гледа, опрял ръка на бузата си, очите му, леко притворени в тъмнината, прошумоляват върху мен. Списъкът с подаръците вече е готов. Прекарахме заедно цял следобед, аз и Фабио, в онзи магазин в центъра, с продавачката, попълваща куп листа. Мисля си за кристалната солница със сребърна капачка, „евентуално трябва да се намери същата и за пипер“. Какво ще правя с тази солница? Къде ще соля? Върху салатата или под леглото, за да изпъдя призрачето на този идиот, който ме гледа, като че ли съм Бо Дерек^[12]?

Няма да се прави нищо, няма да се прави нищо. Ще му кажа, че е късно, трябва да тръгваме. Изучава ме, докато си връзвам шала. Повече не го поглеждам, втреничила съм се в стъпките си, само тях следвам.

Хотелът за пътниците от отменените полети е в покрайнините, последният трамвай е минал преди малко. Затова Гойко ни кани да спим у тях, има място, майка му е в болницата. Обикновена сграда, вътрешният двор изглежда като на затвор. Но вътре е удобно. Светлината се запалва над уютно жилище, където не липсва нищо. Пиано, турски килим, две редици книги на стената, перденца, издути като малки бели наденички. Гойко предоставя стаята си на Диего.

— Чаршафите са чисти, спал съм само няколко пъти...

Аз ще съм в стаята на майката. Гойко ми обяснява как се пали лампата върху нощното шкафче, разчиства един стол, за да си сложи нещата. До леглото има вече приготвено бебешко кошче, като половинка яйце от върбови пръчки.

— Беше мое, сега в него ще спи Себина, майка ми оправи дюшечето, избродира чаршафчетата.

Оставаме още малко в дневната да си говорим. Гойко разпределя остатъка от бутилка крушовица, правена от майка му. Има снимка на Тито, рамкирана заедно с другите, като че ли е член на семейството.

Гойко започва да говори за баща си, оцелял при Неретва, когато маршалът взривил моста, за да заблуди немците.

Надигам се, „лека нощ“. И Диего става, следва ме на няколко крачки.

— Щом партизанинът заспи, може ли да те посетя?

Физиономията му е като на просещо дете. Разтърсвам глава като строга майка.

Чувам ги да говорят още малко, после се разнася бръмченето на телевизора. Диего казва: „Отивам да си легна, нищо не разбирам“, Гойко му отвръща: „Вярно, нищо не разбираш...“.

Спокойна съм, чета си. „Госпожицата“ на Андрич тази нощ не се помръдва от хотел „Европа“... думите не достигат до мен, остават увиснали някъде там, безполезни като щипки за дрехи на простор без пране. Приветно е това легло, гостоприемна е стаята с нейните воалени перденца, с бежовия килим, стаята на една скромна, чиста жена. Ставам и поглеждам в гардероба: рокля на цветя, костюмче, две мъжки сака, а отдолу купчина къщни дрехи, чаршафи, хавлиени кърпи. Отвътре на вратата метална жица: две вратовръзки и червено лачено коланче. Влизам в банята. Измивам си лицето, подмишниците.

Вкусът от онези целувки изчезва с пастата за зъби. Гойко спи на дивана, ръцете разперени, пухкави като на дете. Мирише на крака, на изпушените цигари, останали да тежат във въздуха.

Диего ме вика: „Псс, здравей“. Стои на вратата на стаята си, усмихва се. Нахлузил е нещо като гащеризон от жълтеникав хавлиен плат.

— Намерих го под възглавницата на Гойко...

Усмихвам се, отново му пожелавам лека нощ.

— На теб спи ли ти се? — пита ме.

— Да.

— Тази нощ говориш пълни измишльотини...

Малко плахи сме в тази къща, сред интимността на другите... а спящият Гойко е по-впечатляващ от будния Гойко.

Диего е в онази патешка пижама, с дълги вълнообразни коси като на ангел. Нацупва устни и заприличва на герой от комиксите.

— Затварям вратата... така няма да чуеш как плача.

Пращам го на майната му, без да ми мигне окото.

После се случва нещо, Гойко издава звук, една красива и плътна пръдня, дълга, почти малка анусна симфония. Диего прави напрегната физиономия, подушва.

— Чудна поезия, Гойко, поздравления...

Слагам ръка на устата и се смея.

И Диего се скъсва от смях. Обръщам се, пристъпвам към стаята, където ще вляза, за да заспя или остана будна. А той ме повдига с рязък жест, като че ли никога не е правил друго, както носач мята на рамо навит килим.

Падаме на леглото от страната на празната люлка. Диего за миг свлича гащеризона на Гойко и остава по слипове, абсурдни червени слипове, като новогодишни^[13]. Смея се, той не. Има кльощавите крака и слабия торс на дете.

— Грозен ли съм?

— Не...

Виждам късове от нас, ръката ми, отпусната покорно, едно негово ухо, тъмно като кладенец, точката, в която гърдите ни се допират. Преди да проникне в мен, спира, иска ми разрешение, като дете.

— Може ли?

Корен, който се вмъква в земята. Надвесил се е и ме гледа, гледа чудото, което сме ние двамата. Обгръща главата ми с ръце като корона, оглежда косите ми, докато ги милва.

— Сега си моя.

А после бяха онова легло и празната люлка, където Гойко е спал като бебе и където сега щеше да спи сестра му.

Излегнала съм се с ръка под главата на Диего. Спокойна, заситена... наблюдавам този малък феномен. Момченцето, което знаеше как да ме познае, да се погрижи по естествен начин за мен, като че ли само това е правило в живота си.

Снежната буря е престанала. Отвън долитат гласове, пияни момчета. Надигаме се, за да ги шпионираме през прозореца. Диего ме притиска до себе си, аз се отбранявам с едно от пердетата. Високи момчища, говорещи на английски помежду си, атлети извън пистата. Остават за малко долу, замерят се със снежни топки, после си отиват.

Връщаме се в леглото. Тази нощ ще премине глътка по глътка.

Диего докосва едно от зърната ми, дребно и тъмно като главичката на гвоздей. Докосва носталгията, която ще изпитва по мен. Да не прахосваме и миг. Никакъв страх, никакъв упрек, никакво смущение. Никое от познатите ми чувства не ме навестява, за да ме

притеснява. Разкаянието е стар и уморен господин, който не ще успее да се прехвърли през тази ограда.

Диего хваща китарата и засвирва. С подвит крак, гол, очите следят струните.

— Коя е тази песен?

— „I wanna marry you“. Нашата.

Заспиваме за кратко. Дълбок сън, сякаш сме потънали в непроницаем мрак. Когато наново отварям очи, усещам аромата на неговото тяло. Носът му е забоден в косите ми, останал е там, за да ме вдишва. Зората се появява, неусетна, синкава. Има време да повторим, да грохнем един до друг. Лакътят му скубе малко косите ми, но нищо. Надигам се, доста ми е трудно, първата трудност през онази нощ. Той е там, зад гърба ми, гледа ме как се навеждам, нахлузвам гащичките, търся останалото наоколо.

— Ще ми липсваш цял живот.

Срещаме се в кухнята. Гойко е направил кафе, ходил е да купи мляко и сладка баница. Минал е през стаята си и сигурно е забелязал непобутнатото легло. Наблюдава ни, докато закусваме заедно в кухнята с шкафчета в гълъбов цвят и висяща лампа, наподобяваща обърната гъба. Играе си с трохите по масата, проследява ръката ми, стискаща чашата. Оставил ни е на спокойствие, не пуска остроумия. Нито сме весели, нито тъжни, само изгубени.

Вземам чантата, отварям портмонето. Искam да платя на Гойко за гостоприемството, храната, чаршафите за пране. Той поглежда парите, всичките ми динари. Останал е на червено, както обикновено, обаче с решителен жест отказва.

Уверявам го, че е винаги добре дошъл в Рим, ще бъде мой гост.

Обгръща ни с поглед, въздиша измъчено.

— Ама защо заминавате?

Отивам да си измия зъбите. Плача, устата ми е клоака от бяла пяна, която не може да се затвори. Избърсвам останалия под очите грим. Отивам оттатък с чантата си. Диего си играе с йо-йо. Гойко се обръща, навежда се над малката мивка, слага чашите вътре, гърбът му негодува, разчувствал се е.

— Вие сте две bakalar, две мерлузи...

Закусвам със сина си двајсет и четири години по-късно в една просторна зала с прекалено нисък таван. Няма дневна светлина, само неонові тръби, намираме се в сутерена на хотела. Доста от масите около нас вече са мръсни, някои от мъжете, дето говореха вчера в салона, още говорят, много от тях отново пушат. Пиетро се оплаква от цигарения дим и от храната.

— Няма ли поне едно нещо нормално тук?

— Какво имаш предвид под нормално?

— Ами например кифличка, мамо.

Ставам, отивам да му взема масло за хляба. Ровя из металните съдове, тъжни като онези в някоя менза, добирам се до кисело мляко и резен торта с череша за мен. Гладна съм, в крайна сметка съм гладна. Намазвам филиите хляб за Пиетро с масло, казвам, че тукашният мед е превъзходен. Момичето от кухнята приближава. Носи костюмче на сервитьорка, бяла ризка, черна пола и къса престилчица. Пиетро я изучава. Млада е, има детински вид, овално лице, сякаш прозрачно, и големи жълтеникави очи. Пита какво топло ще желаем за пиене. Аз си поисквам чай, Пиетро моли за капучино. Момичето се връща с моя чай и огромна чаша тъмно мляко за Пиетро. Усмива се, докато го слага пред него, има дребни пъпчици по лицето. Пиетро изучава тази микстура без ни най-малка следа от каймак, опитва се да каже нещо, но не знае думата на английски, тъй че прекъсва по средата. Момичето му се усмива. Става мигновено, може би подносът е мокър... чайникът се хлъзга, пада, не се счупва, от метал е, но струята удря здраво светлите джинси на Пиетро.

Изправя се като пощурял, защото му пари на крака, започва да подскача, подръпва вrelия плат от кожата си. Момичето е изгубило ума и дума, стои като гръмнато. Извинява се, работи тук отскоро. Говори английски с лек славянски акцент. Пиетро си разкопчава джинсите, смъква ги до глезените, остава по слипове, духа си на бедрото. Пухти на италиански „паралитичка, смотанячка“... ала тъй като не е голям куражлия, на английски казва „don't worry... it's ok...“^[14].

Момичето все така се извинява, навежда се да вдигне чайника. Междувременно откъм кухнята се появява яка жена с дълга престилка, с къси къдрави коси. Говори като картелница на момичето, и думичка не се разбира, но явно я навиква. Сега бузите на момичето са

зачервени, пламтят. Пиетро си е нахлузил джинсите, попипва по рамото обзетото от бяс женище, смотолевя „it’s my fault... the girl is very good, very much good...”^[15] и после добавя едно безсмислено „indeed“^[16].

Жената си отива, Пиетро отново сяда.

— Не се казва „very much good“.

Оплаква се, че никога не го оставям на мира, даже когато се държи добре.

Усмихвам се, защото този път има право.

Гледам го, докато яде, гледам неговите бели поразкривени зъби, разкъсващи хляба. Гледам сараевската сервитьорка, която му се усмихва и благодари с лек поклон.

Разделихме се на аерогарата. Прегърнахме се, облеegnати на стената. Диего си пъкна ръцете под дрехата ми, търсеше топлината на моето тяло. Оставих го да търси. Всички бяха минали вече. Ние стояхме там, неподвижни до редицата празни столове. После се обърнах и тръгнах. Видях го опрян на стъклото, почукваше като птичка с клюна си. Бях плакала и сега ми викаше да се усмихвам, винаги да бъда щастлива, даже и без него.

^[10] „You never smile, girl, you never speak... Must be a lonely life for a working girl... I wanna marry you... I wanna marry you...” (Англ.) — „Никога не се усмихваш, момиче, никога не говориш... Трябва да е самотен живот за работещо момиче... Искам да се ожения за теб... Искам да се ожения за теб...” — Б.пр. ↑

^[11] ЕKV (Ekatarina Velika) — югославска поп-рок група от 80-те и 90-те години, най-известният неин член е китаритът Милан Младенович (1958–1994). — Б.пр. ↑

^[12] Бо Дерек (род. през 1956 г.) — американска филмова актриса и модел, добила популярност като секс символ в края на 70-те и началото на 80-те години. — Б.р. ↑

^[13] На Нова година италианците имат обичай да обличат нещо червено, считат цвета за позитивен, за символ на сила, жизненост и сигурност, затова е знамение за щастие през идващата година. — Б.пр.

↑

[14] „Don't worry... it's ok...” (Англ.) — „Няма проблем... всичко е наред...” — Б.пр. ↑

[15] „It's my fault... the girl is very good, very much good...” (Англ.) — „Вината е моя... момичето е много добро, твърде много добро...” — Б.пр. ↑

[16] Indeed (англ.) — наистина. — Б.пр. ↑

ВМЪКНАХ СЕ ОТНОВО В СВОЯ ЖИВОТ

Вмъкнах се отново в своя живот, като в торба, и когато от Асоциацията на слепите минаха да събират стари дрехи, подарих дългото яке, което бях носила по време на престоя си в Сараево. Облякох наново градското палто, приело формите на тялото ми. В коридорите на университета отекваха гласовете на излизащите от лекции студенти, кънтежи от още безгрижни животи, толкова далечни от моя. С Фабио беше лесно, достатъчно бе да му кажа истината, че съм уморена и леко депресирана. Той не ми търсеше сметка за нищо. Изключително момче, сам намираше причини за лошото ми настроение. Твърдеше, че е нормално, натоварила съм се с научните изследвания, изисквам прекалено от самата себе си. Не правехме любов, нямаше време. Когато се виждахме, бе, за да минем през поредния му роднина, да връчим покана за сватбата. Връзката ни беше прекрасна, смирена. Наблюдавах Фабио, шпионирах го в колата, докато караше със замислен поглед. Работеше в инженерното студио на баща си и той лека-полека му прехвърляше бизнеса, постоянно участваха в конкурси за обществени поръчки, многофункционални пространства, зелени площи, социални средища. В това студио, между отвесните чертожни дъски с лъскав кадастрон отгоре им, с Фабио правихме любов за пръв път. Аз бях девствена, той дрънкаше за нещо случило се преди мен, но беше толкова вързан, че престанах да му вярвам. Сега не си спомнях за нищо, свързано с нас двамата в онова безлюдно студио, останало дълги години наше убежище в съботните вечери. Фабио бе син на собственика, миеше се на бидето в малката баня, където никога не липсваше ароматната капсула, оцветяваща в небесносиньо спускащата се струя. „Банята е свободна“, казваше. Гледаше ме как стъпвам гола: „Имаш дълги крака“. Или пък: „Имаш изваян бюст“... професионално око, все едно изчисляваше цимента.

Наблюдавах лицето му, преценяващо градското движение, следях мислите, вклинени в някой проблем, свързан със строежа, различните инсталации, канализацията. Харесваше ми мирисът на неговата кола,

онзи пакет шоколадови бисквити, дето винаги беше подръка и от който си хапвахме, след като сме правили любов. Не си задавах въпроса защо после имахме такава нужда да се подсладим, защо той толкова бързаше да се изплакне, да отмие от птичето си соковете на моето тяло. Облечени се чувствахме по-комфортно, като ме водеше в ресторантите, ми помагаше да си махна палтото, преглеждаше листа с вината. Беше на трийсет и четири, зрял, улегнал мъж. Аз — почти на трийсет, и също се обличах като зряла жена, защото на него така му харесваше. Нашето беше безмълвна, устойчива хармония. Чудесният аромат на един живот, който никога не би ни оставил беззащитни.

Сега почти всички вечери ходехме при свещеника. Никой от двамата не беше чак толкова вярващ и все пак тези предбрачни разговори ни се нравеха, мирисът в сакристията^[17], вратичката, на която звъняхме, стъпките на приближаващия свещеник, гласът му: „Елате, младежи, влизайте“. Беше яко, червендалесто момчище, пристегнато от прекалено тясната за него свещеническа одежда, още следваше теология в Католическия университет. Говореше ни като приятел, просвещаваше ни за тайнството, в което щяхме да встъпим, увлечени един от друг, а преди да ни зададе някой неудобен въпрос, се извиняваше. Вътре се чувствах на сигурно място. Стаята беше чиста, място за очакване. За пречистване. С подредеността и скромността си ми напомняше за някои стаи в Сараево. Не изпитвах вина. Сякаш нямах задължения към бъдещия си съпруг, не и в онзи смисъл. Ножът беше забит в корема ми, но не усещах болка. Нямах никакво намерение да се изповядам на рамото на нашия приятел свещеника. Случилото се в Сараево принадлежеше само на мен, люлееше като в люлка една далечна частица от моето съществуване.

Диего ми липсва, ала никога не съм си и помисляла, че мога да променя живота си. Казвам му го по време на един продължителен, безизходен телефонен разговор, посред нощ. Гласът му е ридание от невъзможни молби, зле е, не прави друго, освен да мисли за мен, не яде, не снима, не е заминал за Бразилия. Умира. Говори за онази нощ, за телата ни, за нашата поквара.

Не се доверявам на гласа му, давам заден ход. Така не се издържа, не може да се издържи. Според него може, неговата любов ще продължава цял живот, защото той е луд, но аз не съм му дала възможност да се бори. Дни наред не се е мил, за да запази аромата и

усещането за моята кожа. Опитва да се засмее, ала звукът е като от умирающ. Пита ме дали още ухае така. Не говоря, плача.

— Престани вече.

— Аз чакам — казва. — Аз съм тук.

Изперкал е, той е просто момченце.

Не ме пита за Фабио, за сватбата. Искановини за стъпалцата ми, за пъпчето, за малката вдлъбнатинка зад ушите. Проявил е снимките от Сараево, онези на снега и другите с почиващите спортисти, проснали се в лагера си в Моймило, но преди всичко последните, моите. Смее се, майка му го питала за това момиче наред с снега, окачено в стаята му, снимано толкова отблизо, че изглежда живо, в движение. Понижава глас, разказва ми за онази интимна снимка, която пази на скрито място... аз, гола на прозореца.

— Как си ме снимал?

— Така, че да не разбереш.

Измъква я нощем, гледа я по време на онези обаждания, гледа я и докато е сам, притиска я в корема си, спи с нея. Може би прави и други неща... подсказва ми го недвусмислено.

Виждам го в стаята му, описана от него... знамето на футболен клуб „Дженоа“, фотографиите на деца в индианските резервати, на приятелите му ултраси, спартанското легло, направено от собственоръчно сковани дъски. Включил е стереото, пуснал е нашата музика, онази, която ме кара да слушам по телефона, премествайки слушалката до колоните, когато ми казва да не говоря повече, да слушаме заедно нашата песен.

„... To say I'll make your dreams come true would be wrong... But maybe, darlin', I could help them along...“^[18] Гол е, кльощав е, той е. Затваря очи, търси ме.

Когато виждах Фабио, си възвръщах спокойствието. Ако не бях щастлива, щях да го оставя, имах достатъчно кураж, за да го сторя. Обаче той ме разведряваше, даряваше ми покой. Беше моето момче, уханието на някои зимни следобеди... книгите, разтворени върху масата в чайната, където се подслонявахме да учим, да се тъпчем с дребни сладки, успяхме да се дипломираме, напредвахме заедно. Придружаваше ме по магазините, сядаше да ме изчака, имаше

търпение и вкус. Премятах крак върз крак. Оценявах найлона на чорапите, изящната вълна, чантата на рамото... всички онези пластове, отдалечаващи ме от моята голота, от онази уязвима, инфантилна падина, каквато беше моето тяло. Не исках да страдам. Като момиченце ми беше харесало да се разнежвам, подражавайки на някои низвергнати литературни създания, ала нима ми бе отредено да гоня химери, да лея сълзи? Светът ми изглеждаше изпълнен с какво ли не. Влюбванията, като всичко останало, носеха раковите клетки на носталгията, но бързо се износваха. Трябваше да си будала, за да вярваш. Отново се чувствах в мир със себе си, благословена с нормалност, с умерено благополучие.

Онази нощ в Сараево се оказа окончателно прощаване с една друга жена, рахитичната просякиня, която бях отритнала и която повече не живееше в мен.

Бяха изминали само две седмици, изглеждаха години, изглеждаше като случило се вчера. Майка ми сигурно се беше усъмнила заради телефона, оставащ толкова дълго зает нощем. Траеше си. Хората до теб не искат да те опознават, приемат лъжите ти като нещо хубаво. Майка ми правеше онова, което винаги е правила: доверяваше се, без много да ме разпитва. От нея бях научила да се боя от страданието и че един подреден живот не се нуждае от истина на всяка цена. Достатъчно е да отстъпиш, да се позавъртиш другаде, около някоя ваза с цветя, да се обърнеш след преминаваща кола, да пожертваш автентичен поглед, за да вървиш дискретно напред. Беше класическата жена, пригодена за някой звяр. Съзнавам, че казвам нещо злодейско, но кой знае. Ако баща ми беше станал педофил, тя просто би си погледнала ръцете, би си махнала халката... после обаче щеше да си каже не, тази гола ръка е прекалено немилостива, и би сложила халката отново с тъжна усмивка, убедена, че и този път се е справила. Ала животът не даде на Анна Мария възможност да провери докъде е стигнал нейният страх. Баща ми не беше изнасилвач на момиченца, а тактичен, неподкупен човек, прекалено мъгляв и изолиран, за да намери място в моя твърде разгорещен живот на трийсетгодишна. Затова ме поразиха думите му, изникнали от нищото, откъм коридора, откъм неизменната книга в ръката, откъм все същото лице след обичайната вечеря.

— Сигурна ли си в онова, което правиш?

Обръщам се, готвя се да излизам с Фабио, чака ме долу в колата да отидем за последен разговор със свещеника.

— За какво говориш, татко...?

Посочва с ръка към масата в дневната, в мрака на изгасената лампа, катафалка, натоварена с пакети подаръци: кашони с чинии, прибори, сребърни кани, дребна покъщнина, за шкафовете, за трапезите, за тъпите сватби...

— Тия неща ще ги изпратим обратно на подателите... не бива да се притесняваш за тази купчина тенджери.

Той е учител по трудово обучение, ръцете му миришат на стърготини и лепило, но вечер четете Омир, Йейтс. Зачервен е, ядосан. Усещал е, че трябва да го направи, да ми говори. Може би го е намислил, може би не. Почувствал е, че дните ни заедно вече са на свършване, не е останало време да си кажем нещо, и гласът му е излязъл ей така, изкачил се е откъм корема и е изскочил навън в този полутъмен коридор. Майка ми е оттатък, в гостната, в своя телевизионен неон, в своето лице, сведено към онзи катоден покой. Аз съм като нея, нейна по-гъвкава, по-лукава еволюция. Умея да ръся лъжи като късове самородна истина.

— Виж, татко, аз съм доволна, това е всичко, което искам.

— Ами онзи другият?

За миг си помислям, че Диего щеше да бъде благодарен на този почтен човек, събрал кураж в мъглата на тази къща.

Дори не се изчервявам, разтягам устни в усмивка. Аз съм тази, дето се отричам, не давам на Диего никаква възможност.

— Онзи другият не съществува, татко, няма такъв.

— Добре тогава, продължаваме да трупаме тенджери! — Кимва, усмихва се, мърмори под нос. Боязлив е, постъпил е хазартно. Хвърлил ми е въже, аз съм го оставила да падне.

Отдалечава се, свил рамене. Вярва ми, защото съм негова дъщеря. Вярва ми, макар и не докрай. Вярва на замислите в главата ми, на полетата, които освободих, а после отново заех, залага на онова рискуване, на онази партия шах. Той не познава интимния ми живот, би трябвало да познава едва-едва този на майка ми. Жените за него са дребни чудовища, лакомства за по-безстрашни небца. Той почита мисълта, челото: там ме целува. За останалото е в неведение, не го засяга, може би го долавя и заради това трепери.

На следващия ден разбирам. Разбирам, защото го знам, и знаейки го, вървя към една аптека, краката не ме слушат, като на куче, избягало от кучкарника. Купувам тест. Дори не знам как се казва, думата не ми идва, измънквам „онова... онова за бременност“. Жената иска да го увие, залепва го с тиксо. Времето в ръцете ѝ е вечно.

Вмъквам се в някаква закусвалня. Един часът, подът е просмукан от мазнотия, пълно е с момчета и момичета, танцуващи по стълбите, табли, блъсканица, миризма на месо, на пържено. В тоалетната има опашка. Оставам там с момичетата, които междувременно се гримират, говорят си за техни неща. Самичка съм, с набъбнали гърди, пазя си ред за тоалетната. Накрая влизам, миризма на топла урина, шуртене откъм съседните клетки. Прочитам листчето с инструкциите, наквасвам прекалено пръчицата, слагам капачката. Чакам.

Узнах го така, с гръб, опрян във вратата, нацапана с любовни надписи и гадории, единият крак върху чинията, очите вперени в пръчицата. Синята ивичка се появи отначало бледа, после поинтензивна до другата. Пъхнах теста в джоба на палтото. Походих малко, спрях пред Ара Пачис^[19], за да проверя пак. Линийката си беше там, синя като морето.

Диего се обади. Притулен, нощен звук откъм телефона точно когато се канех да му звънна. Не говорихме много, в Генуа валеше. Дъждът барабанеше иззад думите. Казах му, че като омъжена вече няма да може да ми се обажда. Отговори, че го е знаел, използва тези последни дни. После го попитах дали е вярно.

— Кое?

— Че ще дойдеш в Рим за броени часове.

Даже не ме остави да довърша. Мисля, че крещеше, подскачаше... не се разбираше точно какви ги вършеше.

Тръгвал към гарата, щял да се качи на първия нощен влак. Имал и подарък за мен. Какъв подарък? Ще го видиш. Каза ми, че щял да ме съблече и да ме ближе от вратлето до стъпалцата. Докато му падне езикът.

Не стана така. Случи се нещо съвсем друго. Изгубих веднага детето, заченато наскоро, същата онази нощ. Физически не усетих нищо. Спях, продължих да спя. Сутринта видях кръвта. Измих се, огледах се с каменно лице в огледалото. Не бях склонна да страдам даже в този ден. Излязох на мига, не се налагаше, но все пак отидох до болницата. Гинеколожката беше възрастна жена, след прегледа ме успокои, че няма усложнения, не се нуждая от нищо, че много често дори не усещаме такива бременности, организмът ги отхвърля почти веднага сам. „Това са кухи, слепи яйцеклетки — каза, — плодни сакове с безжизнен ембрион.“ Благодарих ѝ, подадох ръка, може би поразтърсих нейната повече от необходимото, искаше ми се да я питам още нещо, но не знаех какво.

На светофара, върху моторчето, затворих очи. Сетих се за онези яйца, които майка ми подготвяше за боядисване на Великден, изпразваше ги със спринцовка, за да не замиришат.

След малко Диего ще пристигне на гарата. Спрях в едно кафене, за да закуся. Взах си кифличка, от онези големите, изглеждащи като огромно ухо. Мармаладът прилича на ушна кал. Не се чувствах зле, медицинският преглед и спокойният тон на лекарката бяха възвърнали равновесието ми. Даже си помислих, че всичко е свършило добре. Сега и последните остатъци от това момче си отиваха от мен. Нямаше нищо достоверно в тази история, само изненадващи удари в ниското, сабя върху сабя, като в театъра на марионетките.

Гледах го, докато пристигаше. Подал глава от прозореца, дългите коси се веят на вятъра като разкъсано знаме. Беше на първа линия, готов да се катапултира долу. Търсеше ме като някой, който се завръща от война. Приземи се със скок на кльощавите си крака. И що за облекло? Странна авиаторска куртка и червени панталони тип „цигара“, правещи краката му още по-тънки. Изглеждаше още по-малък, седемнайсетгодишен. От онези, дето ходят по мачове, на манифестации. Наблюдавах го откъм съседната козирка, скрита зад една от големите колони с мраморни пейки. Изпитвах желание да му се хвърля на врата като момиченце. Вместо това не помръдвах, като гушчер геко. Понякога сме по-стари на трийсет, отколкото на петдесет.

Стоеше си щуракът, оглеждаше се наоколо с отворена човка. Перонът се опразни, а той не се поместваше. Бих си отишла, ето какво щях да направя. На влак ли смърдеше, или още усещах неговия мирис?

Оставах си там, шпионирайки го. Тъжна игра, като в онези авторски филми с гарите и сините погледи, с герои, които почти се докосват, но не се срещат, защото режисьорът е някое запечено копеле и още отначало се е прицелвал точно в това, да те остави с празна уста, без целувките на американските финални сцени.

„Сега си тръгвам“, казвах си. И все пак не го правех. Бях се смъкнала по дупе на пейката в подножието на колоната. Диего трамбоваше напред-назад, постоянно обръщайки се, като че ли можех да изникна внезапно зад него. Оглеждаше изпитателно хората, движещи се в големия атриум в дъното, но не напускаше перона. Усещах какво си мисли, можех да предвидя ходовете му. Носеше кожена раница през рамо и стол в ръка. Малко столче от зелена пластмаса. За какво ли му трябваше? От време на време подскачаше, за да размърда краката си, да усети гъвкавостта им. Сега под козирката се изпълни с хора, слезли от следващия влак.

Видях го да се качва и си помислих „отива си“. Обаче се беше притекъл на помощ на една жена, сваляше ѝ багажа. Дебелана, облечена в светли дрехи. Сигурно някоя от онези американки, пътуващи с купища багаж, в очакване на носачи, на момчета от друга епоха. Диего ѝ обясняваше нещо по някаква карта. После перонът отново се обезлюди. Празен и сивкав. Небето бе навъсено, вероятно нощес генуезкият дъжд се беше преместил заедно с него на юг. Диего се бе изтегнал на една мраморна пейка, раницата под главата. Столчето отгоре му. Вдигаше го във въздуха, разглеждаше го, пак го сваляше.

Приближавам се към него.

— Ехей!

Скача като каскадьор. Нито думичка за ужасното закъснение. Хваща ме за ръка, гледа ме, отмахва един кичур от бузата ми.

— Колко си красива... Помнех те красива, но не чак толкова. С какво са те хранили, омайнице?

Откъде ли ги вади тези приказки? Подскача около мен.

— Ами аз как съм?

Стои като бикоборец в тези впити панталони, телцето му е наелектризирано.

— Добре си.

— Отслабнал съм малко.

Подава ми столчето.

— Дръж.

— Какво е това?

— Подаръкът. Харесва ли ти?

— Да...

— Това е моето детско столче. Единственото нещо, което не счупих, защото е от много твърда пластмаса, така ми се искаше да ти го дам.

Сяда отгоре му насред гарата.

— Още влизам, виждаш ли? Дупето ми не е мръднало.

Приближава, търси очите ми, отваря устни за целувка, аз се отмествам леко, давам му бузка. Повдига брадичката ми.

— Здравей, как си?

— Добре съм.

Толкова близо до мен е, усещам аромата на дъха му, уханието на неговата непоправима любов. Намираме се на открито, в маразма на гара Термини.

— Да тръгваме, ела.

Вървя пред него, без да му подам ръка.

Носи столчето си. Каква тъпа идея, да мъкне със себе си столче.

Паркирала съм моторетката от страната на улица „Марсала“. Пред нас е табелата на един от многото пансиони без звезди около централната римска гара. Дръпва ме и казва, че би му харесало да се вмъкне в някой от тези пансиони. Отговарям, че са мизерни, отвратителни, пълни са с бедни чужденци и гнусни двойки.

Обичал да прави любов на такива мизерни места.

— Неразположена съм.

— Не мога да повярвам, обади ми се след толкова време и... не улучихме момента. — Гъне се като червей. — Ако е заради мен, няма проблеми, панталоните ми са червени.

Удрям му здрав плесник по лицето.

— Ама ти да не ми повярва? — смее се.

Напрягам се за миг, за да избутам моторчето от стойката, той се покатерва отзад със своите дълги свити крака, с кокалестите си колене. Стиска ме през корема, гъделичка ме. Казвам му, че така ще паднем, ще направим катастрофа. Отговаря, че съм некадърна мотористка, постоянно натискам спирачката. На светофарите ме целува по врата и ушите. Изглеждаме като две студентчета.

После, седнали в едно кафене, му казвам. Разправам за теста за бременност, закусвалнята и останалото. Спокойна съм, сложила съм си слънчеви очила, проследявам някакъв, който преминава. Той не говори, взел си е бира, но още не отпива.

— Съжаляваш ли?

Кимва утвърдително, усмихва се, ала устата е тъжна като ръждясала рибарска кукичка. Изпива бирата мълчаливо.

— А ти?

Повдигам рамене. Не съм имала време да съжалявам, случи се много набързо. Обяснявам, че е било куха, сляпа яйцеклетка.

Казва, че баба му е сляпа.

— Дядо беше с дванайсет години по-млад от нея. Гледал я как минава с колелото, веднъж паднала във водата, не видяла морето, той измъкнал и нея, и колелото. Останали заедно цял живот. Дядо почина, баба си е още там. Не желае помощ, успява да готви, да върши всичко. Когато я посещавам, ми приготвя трофие^[20], справя се с тенджерата с вряща вода по-добре от мен, дето виждам...

— Какво общо има баба ти?

— Нищо, исках да ти кажа, че абсурдната любов по някой път е най-добрата... че съм само пет години по-малък от теб... че може да ми се има доверие като на дядо ми... че ще умра преди теб, защото жените изкарват повече... да ти кажа да не се омъжваш, бебчо. Да избереш мен. Аз съм твоята сляпа яйцеклетка.

Небето е в очите му, прави онзи жест, слага ръка на тила си и чака, жест на изоставен, може би на претърпял поражение, сякаш се е облегнал с цялата тежина на своето тяло върху врата си... Същият жест, който видях да прави за пръв път, когато се обърна към мен в онази кръчма, вдигна ръка на тила си и остана така, вцепенен. Онзи жест, чиято липса някой ден ще усещам болезнено.

Казвам му, че се виждаме за последен път и след сватбата не бива да ми се обаждат повече.

Попита ме дали може да ме снима. Спрях на стълбите на „Сан Криспино“ и го оставих да действа, по земята имаше гълъби, наредили се около мен като гробари, разпъдих ги с ръка. Пошляхме се наоколо, ядохме пица, разгледахме обективите на някаква витрина, срещнах една приятелка и я поздравих в движение. Междувременно светлината захождаше. За момент паветата в центъра се обагриха в сивкавосиньо,

после тъмнината се разнесе по тесните улички като дим. Придружих го до гарата. На връщане караше той, под светлината на първите улични лампи. Препускаше като луд. Каза, че е свикнал, за него е нормално, защото е на „ти“ с моторите, имал е купища, изкарал е юношеството си с омаслени ръце, сред резервните части. Сега притежава фантастичен мотор. Следващия път ще дойде да ме види с него.

Няма да има следващ път. Вървим по перона. Иска целувка, целувам го. Странна целувка, вече миришеца на влак, на онова пътуване, което той ще направи сам, с червените си панталони, с кльощавите си колене, шалчето на генуезки запалянко... когато ще опре глава в стъклото, ще иде до тоалетната, ще се върне на мястото си. Когато ще е тъмно като в рог и ще вземе раницата си, за да слезе на гара Бриньоле и да се забие като клин в тесните генуезки улички към пристанището, към своята малка тъмна стаичка, своята камера обскура. Когато прояви снимката с гълъбите, които ръката ми пропъжда, тъй както го пропъдих аз.

Стига, да тръгваме. Животът бърза. Едно последно нещо, да. Преди вратата на вагона да се затвори, вкопчена в дръжката на металната стълбичка, му казвам:

— И се стегни, да не направиш някоя глупост!

Изглежда като дете, заминаващо на летен лагер.

Омъжвам се. Крача към олтара, към Фабио, който се е извърнал и ме гледа. Носи сив фрак от плат шанжан с две опашки и колосан нагръдник. Там в дъното, в нагиздения сумрак на църквата, изглежда като едър гълъб. Има олтар, приятеля свещеник, червена пътека, декорации от рози и калии. Има я и ръката на баща ми. Стегната, тежка. Усещам я като дървена, поддържана от конец. Не е свикнал да бъде център на внимание. Едва пристъпва, не знае да поздравява ли хората, или само да гледа напред, избира нещо средно, поздравява с очи, потрепва. Когато след двацетина години ковчегът му премине по същата пътека, между същите скамейки, той ще се чувства по-удобно и аз ще изпитвам носталгия по този слабоумен ден само заради него, заради вдървената му ръка, превеждаща ме, като че ли съм от кристал, през талазите на моята мъгла. Ако му бях казала „да си вървим“, ако се бях доближила до ухото му, за да му го прошепна, даже и бръчка не би

се появила по лицето му. Лакътят му щеше да омекне, да се превърне в плът, щеше да ме хване за ръка, аз бих захвърлила токчетата и бихме избягали от църковното преддверие, обръщайки гръб на всички онези колосани чирози. Баща ми харесваше едно ресторантче около „Сан Джовани“, спагети с овчи кашкавал и много черен пипер. Щяхме да се скрием в него, да си ги хапнем с четвъртинка червено. Как би му се понамирало! По дяволите сватбеният обяд, аз с бялата рокля, намачкана под дупето ми на онези сламени столове, и той с пламналите си очи, шури като моите. Но какво общо има това? Нали не се е случило. Баща ми седна на скамейката, майка ми леко се отмести, за да му направи място. Той се закашля. Майка ми: съсредоточено лице, обувките прекалено тесни. Свекървата: странна птица като сина си, коприна в цвят чайка, пепелявосиви коси, лунички, сякаш отсъстваща. Свекърът, инженерът: побелял, едър, наконтен, отегчен, че е в църква.

Така се омъжих. Прочетох клетвата. Разменихме си халките, без да ги изпуснем. Оризът заваля над нас. Някакъв скапан фотограф ни снима. Минахме между поканените с кошничката бонбони. Имаше подмятания, гостите се разпяха. Смах се през цялото време даже когато се отбих в тоалетната да се освежа и останах сама, без да съжалявам изобщо. Корсажът ми стоеше добре, изглеждаше като вкаменено венчелистче, малка броня. Възрастните си отидоха, останаха младите, приятелите. Танцувахме боси по тревата, Фабио гол до кръста, само по панталони и с цилиндъра. Беше рокендрол, придърпваше ме към себе си като някаква пружина, свършен, натряскан.

Вмъкнахме се в нашата къща. Бели стени, паркет, мебели колкото пръстите на едната ръка, легло от естествени материали, вонящо на храна за птички, прекалено голям хладилник.

Картини от един брак.

Фабио се връща от студиото, чувам ключовете, чувам движенията му. На дивана съм, не ставам. Поздравявам го оттам.

— Какво ново?

Виждам гърбът му да минава край мен.

— Отивам в банята.

Фабио пред телевизора, лицето му се белее в сумрака. Фабио, отварящ хладилника: „Какво ще ядем?“. Фабио, облегнат на прозореца нощем, гледа към улицата. Фабио в киното с очила, устата затворена, дъхът му, който се променя, когато я отвори, напомня на онзи на баща му. Дрехите на Фабио, метнати на вратичката на пералнята, влязъл е на бегом да си вземе душ, излиза гол, мокри паркета, гледам го изкъпан, разглеждам това светло тяло.

— Какво има? — пита ме.

— Нищо.

На вечеря у техните. Лакираната овална маса, дългите пердета тип „панел“. Фабио със синя вълнена вратовръзка, говори с баща си. Изчисленията за някакво сметище. Майката е приготвила желирано пилешко, усмихвам се на филипинката, отнасяща съдовете.

На вечеря у нашите. Баща ми мълчи, майка ми непрекъснато става от масата. На вратата ѝ казвам да ми даде пликчето с боклука. В асансьора Фабио се оплаква от вонята, казва, че правя абсурдни неща, че не се съобразявам с него.

— Извинявай, но заради едно пликче боклук? — отговарям, докато вдигам дръжката на кофата.

— Не само за това... за всичко.

Отвързвам му, че нямам желание за спорове, уморена съм, работила съм цял ден.

— Бях в университета до късно.

— Онова не е работа.

— Че какво е тогава?

— Не е платена.

Не правим любов, лежим си един до друг в леглото и говорим за приятелите, за липсващите все още полилеи, за неработния петък и как ще отидем за три дни на селски туризъм в Арджентарио.

Не мога да кажа, че бракът ни не е бил щастлив. Беше като да се вмъкнеш в някоя от онези експонирани дизайнерски стаи, да седнеш на дивана, да гледаш лъскавите кухни, несвързани към водата и тока, и да постоиш там, за да пробваш столовете, да се изтягаш на леглата. Остана си така, без изцапани чаршафи, без счупени, изхабени неща, без дракотини по паркета, без скандали. Нещо, което бях решила да направя, за да се подчиня на сляпото си желание. Искях да удържа на обещанието, дори само за няколко дни.

Фабио се връща вечер и сяда близо до мен на дивана, понякога взема ръката ми, друг път е уморен, държи ръцете си една върху друга, отгоре на цепката. Не знам какво мисли, не си задавам този въпрос. Не знам какво мисля и аз. Не съжалявам, че се прибирам сред тези стени, в нещото, подобно на дизайнерска казарма. Нищо не ни липсва, млади сме, по-скоро красиви. Душкабината е от онези най-скъпите, едно-единствено огънато кристално стъкло. Стъпваме с боси крака по дървото, както в рекламата. Ние сме млада двойка, нямаме проблеми с работно време или нещо подобно. Хладилникът нерядко е празен. От дъжд на вятър пълним количката в супермаркета. Фабио не се оплаква, яде каквото намери. В съботите готви той, облича дълга бяла престилка на професионален готвач, подарена му от някакъв хотел. Често каним гости, харесва ни да даваме вечери на приятелите. Отварянето на виното, запалването на свещите.

Липсва ли ми момченцето от тесните генуезки улички? Даже не си помислям. Няма място за него в тази бяла къща. Знам, че е заминал. Най-накрая се е решил да отиде в онази червена област на границата с Амазония. Винаги е искал да прави това, раницата, пълна с ленти, фотоапаратът на врата, автостоп, миризливи влакове, камиони, натоварени с деца за снимане. Така е добре. Всеки на своя край на света, в собствения си боклучив живот. В университета не ми плащат, не изкарвам нито лира. Мисля, че ще се откажа, омръзна ми тамошната атмосфера. Финансирането по научната ми програма не е подновено, Андрич не ме интересува повече, вече е минало, като останалото.

Стоим пред хладилника, аз и Фабио.

— Какво има?

— Не съм доволна от себе си.

— Ти никога не си доволна от себе си.

Падам от мотора, хлъзгам се заради дъжда. Не съм се наранила, но оставам там като препарирана, не съм способна да помръдна, да се махна от пътя. Едно момче ми помага. От онези от лицей. Има бандана около врата, лицето му е мокро.

— Благодаря.

— За нищо, госпожо.

Аз съм госпожа. Клетата госпожа. Бутам моето моторче в дъжда. Спирам в крайпътен бар, изпивам чаша бира. Пия бира сама в четири следобед. Стигам до къщата на нашите, подсушавам косите си, връзвам ги на опашка, обувам си джинси и намъквам стара жилетка от времето на лица.

Баща ми ме среща в коридора, вижда пребледнялото ми лице.

— Как така по това време?

Вземам зеленото пластмасово столче. Дупето ми сега не е зле, отслабнала съм. Сядам на балкона в къщата на нашите. Превръща се в навик, да седя там навън, приклепена в онова мъничко столче, коленете близо до главата, когато е студено, ръцете скрити в ръкавите на пуловера. Вижда се част от брега на Тибър, гледам чайките, долитащи от морето, бягащите за здраве хора. Пропушвам, бях спряла за няколко години, а сега отново започвам. Не ходя повече в университета.

— Какво правиш? — пита ме майка ми.

— Нищо.

Фабио излиза вечер, играе футбол на малки вратички. Придружавам го. Оставам да пуша, долепена до оградата. Запалнянковци са съпругите, токчетата, забити в предната седалка. Лампите, насочени към терена, осветяват тази среднощна орда изпотени щураци с лъскави спортни гащета.

— Няма да идвам повече, много е влажно.

Фабио кимва, пълни сака. Купил си е нови обувки и ми ги показва, отровно скъпи, отвсякъде с мехурчета от прозрачна гума, за да смекчават ударите. Спортът вече е мания за него, харесва му да се чувства добре, да има красиво тяло. Аз пуша, задъхвам се, той не ми казва нищо, само ако може да не пуша у дома.

Един късен следобед влизам в „Рикорди“, слагам слушалките и заставам до избиращите си музика хора. Купувам няколко касети... купувам и *нашата* песен... „You never smile, girl, you never speak...“ Слушам я върху моторчето, мотаейки се из центъра. Сега препускам, както правеше той. Сълзите се плъзгат по кожата, пронизвана от вятъра, разчувствам се, като на четиринайсет години. Горката малоумница. Спирам на площад „Фарнезе“. Тъмна нощ е вече, даже наркоманите са си отишли. Просвам се на мрамора и запалвам.

Харесва ми да потъна в облака дим. Има вкуса на нещо липсващо ми, на нещо, което изпълва тялото ми.

Често оставам в къщата на нашите. „По-близо е до университета“, казах на Фабио. Но не му казах, че вече не ходя в университета. Имам си ключове, родителите ми спят. Разбрали са, че нещо не върви, ала не питат, преструват се. „Тук ли ще вечеряш?“ Майка ми пържи кюфтетата, които обичам. Татко отваря вино, говорим за политика, за Рейгън и Тачър, за нашата петпартийна коалиция. Татко казва, че се превръщам в бунтарка, не съжалява за това, моли ме за цигара. Така и той пропушва отново, майка ми не се оплаква, пушим където си искаме.

Нощем пускам тихо стереото, изгасвам лампите. Танцувам до отворената вратичка на гардероба с огледалото, в което се отразяват ивиците светлина, проникващи през жалюзите. Гледам гърдите и корема си. Огънчето на цигарата в мрака е като намокрено въгленче. В моята стаичка съм. Тук плачех, учех, слушах радио. Още си стоят постерите ми, книгите, старите ми дрехи, увити в целофана на химическото чистене. Белият шлем от времето на фехтовката... пончото с проскубаните ресни, които дъвчех в автобуса на път за лицей. Тук е целият ми живот, докато навърших трийсет. Гледам го. Гледам онова, което винаги съм очаквала. Била съм сама, зложеница на своите желания, никога на необходимата висота в края на краищата. Танцувам в мрака. Болна съм от некомпетентност, от илюзии.

— Намерих си работа.

— Каква работа?

— Вечер правя коктейли в един бар. Харесва ми. Напредвам в занаята.

Моят мъж поклаща глава, гледа ме по различен начин, забавно му е, казва, че ми хлопа дъската. Отговарям, че съм млада, нямаме деца, мога да си позволя тази екстравагантност. Една вечер идва в бара, където работя, в квартала Тестачо. Не е сам, води двама от онези, с които играе футбол, единият адвокат, а другият инженер като него. Наблюдава ме, докато снова между масите с минипола и черна престилчица. Поглеждам го само веднъж, таблата ми е винаги пълна: виждам една руса глава, бледнееща сред навалищата. Не понася врява и цигарен дим, но остава до затварянето. Качва ме в колата. Спира на хълма Джаниколо, скача отгоре ми. Фъфли, че му харесвам, че трябва

да се чувстваме отново годеници... Изглеждала съм не като неговата жена, а някоя друга... приятелите му ме гледали по особен начин, ревнувал. Съжалява, че вече не правим любов... но сега... Тялото му е омекнало, пиян е.

Казвам, че не го обичам.

— А също и ти не ме обичаш.

Казвам му, че сме сбъркали, като сме се оженили. Той плаче, чувам струята да шумоли в тревата, отговаря, че преувеличавам и съм мелодраматична, не е лесно да бъде с мен.

Онази нощ се обади Гойко.

— Ей, красавице...

Липсвах ми замазаните му коси, гласът му.

— Щеше да идваш в Италия...

— Да, бях в Генуа при Диего, почти месец.

— И не ми се обади?

— Диего каза, че вече си омъжена жена и нямаш желание да чуваш стари поклонници.

— Я изчезвай...

— Беше много зле.

— Знам.

— Не беше лесно да го извадя от кризата. Помогнах му... кой знае колко бутилки обърнахме.

— Аха, така, значи...

Казва, че открил лимончелото, прекрасно било, а пък Диего е заминал.

— Знам.

— Идната седмица ще кръщаваме Себина.

— Чак сега?

— Изчакахме заради траура за баща ми.

— Как е Мирна?

— Добре, няма мляко, Себина пие сухо.

— Целуни я от мен — смея се.

— Не искаш ли да си кръстница?

Моли ме, обажда ми се и на следващата вечер. Мирна ще е толкова доволна, още си спомня за крема, с който съм ѝ намазала

краката. Настоява, казва, че съм видяла само снега, но сега хълмовете са зелени, мирисът на ерика и циклами се вклинява в пукнатините на зидовете, носи се на талози по уличките на Башчаршия.

Влизам в един златарски магазин, купувам верижка с кръстче за Себина. Фабио не казва нищо, само че не може да ме придружи до аерогарата, имал спрял и запечатан строеж, при изкопа намерили обичайните останки от римско време.

Ето ни отново заедно. Седнали на открито, гълъбите кацат на масата. Гойко пие своето „Сараевско пиво“, аз босненско кафе с утайка на дъното. Донесла съм му стек „Марлборо“ и две бутилки лимончело, но не домашно производство. Той ме черпи с една от своите отвратителни „Дрина“.

— Доволен съм, че си пропушила...

Гледа ме. Забелязва късите ми коси. Казва, че изглеждам по-млада, бракът ми се е отразил добре. Пита за университета, отговарям, че съм келнерка в бар.

— Дават ли ти големи бакшиши?

— Не.

— Трябва да се научиш да си въртиш дупето.

Става, показва ми как се прави. Сяда, декламира свое стихотворение:

*Защо не плава вече тялото ти върху мен,
като гемията, преброждаща Неретва
насред мъглата, розова като гърдите ти,
а моите крака — прииждащи води.
Зажари слънцето, дори калта напука,
и ти, като ленива крава, прокарваше език
във дупките, над стоновете на мушиците.
Претъркулих се, скелет безтегловен,
сега не мърдам: очаквам устните ти
навред по всички мои кости.*

— Влюбен ли си?

— Изостави ме. Омъжи се за друг — смее се.

Разплаквам се, казвам, че моето е фарс, че аз също бръмча като приклепана мушица. Пита ме дали съм влюбена в Диего, отговарям отрицателно.

— Значи, имам някаква надежда...

Сараево беше разтурило своята Олимпиада. Нямаше знамена, липсваха огромните рекламни пана, предназначени за чужденците. Градът изглеждаше като къща след заминаването на гостите. Беше още по-красив, възвърнал тишината и скромността си.

На следващия ден се озовах в катедралата „Сърце Христово“, за да присъствам на простичкото, трогателно кръщение. Свещеникът каза малко думи, но силни, речта му бе насочена към земния живот, взираше се в лицата на присъстващите.

Себина имаше на главата си шапчица с бял волан, обточващ лицето ѝ подобно ореол, изглеждаше като малка игуменка с червени бузки, дълбоките ѝ очи сякаш гледаха от друг свят, наместени в очните кухини.

Обожавана Себина, размишлявам за теб в кехлибарената светлина на катедралата, в този комичен ден, когато се извършва обредът на тайнството, освобождаващо те от първородния грях на християните, заобиколена от твоите роднини мюсюлмани. Твоят покой въздаваше покой. Преминаваше от телцето ти в моите ръце. Беше като обгърната от доброта, от благоразумие, дошло да се въплъти. После щеше да се превърнеш в голяма любителка на питките, щеше да имаш рибка на име Bijeli, Белчо, щеше да се прехласваш, гледайки по телевизията „Семейство Симпсън“, щеше да притежаваш най-неподредените тетрадки в класа си и най-бързите крака в твоя квартал Ново Сараево.

Усещам нечие присъствие наблизо. Като мозъчен удар е, мисля, че ще изпусна детето, краката ми са омекнали, кръвта е слязла надолу, цялата е в стъпалата. И капчица не е останала на лицето ми. Не обръщам глава. Знам, че той е тук. Това е неговият лакът, мирисът му. Стискам Себина, не тежи много, но наистина се боя да не я изпусна. Той е. Негов е този начин на поява. Той е, защото е лудньо, защото даже и не е помислил, че мога да припадна.

Приближава до ухото ми и пошепва:

— Аз съм кръстникът.

Сега разбирам всичко... смисъла на този ден и на това място. Лукавият, мек поглед на Гойко. После, когато му бухвам здрав юмрук в корема, ще признае: „Нямаш представа колко трудно ми беше да не ти казвам, но бях обещал“. Разбирам, че това съм очаквала в тази църква, за това съм отправяла молитва към Бог.

Лека-полека кръвта се връща по лицето ми, по вените на шията, мога да се обърна и да погледна нещичко от него... една ръка, кичур от косите му, крачол от джинсите.

Но не е истина, че е кръстник. След това Гойко ще каже, че би му харесало ние двамата да кръстим Себина, ала имало семейни правила. И че Диего му рекъл да избере мен, „така е сигурно, че ще дойде“. Не бил убеден, че ще успее, пътувал е два дни и две нощи, мирише на летища, на престои.

Доближавам до кръщелния купел заедно с някакъв друг човек с големи черни мустаци, братът на Мирна.

И все пак това кръщение е нашето. Когато водата облива телцето на Себина, вдигам очи и срещам тези на Диего.

Хапваме си пъстърва и босненски лонац^[21], седнали на открито пред планинска хижа с гигантска препарирана мечка на входа, на дълга маса, където празнуваме кръщаването на Себина. Говоря, изпразвам гърлото и сърцето си. Хващаме си ръцете под масата. Парещи, треперещи. Нашите ръце, отново заедно. Учуден е, че ме намира сложила оръжие. Може би не ми вярва напълно. Потти се и пие. Едва ли си е представял, че наперената кокошка вече е в бульона, без гребен и перушина. Гледа подрязаните ми коси, лицето без всякакъв грим.

— Ти си се подмладила, аз съм остарял...

Показва ми един бял косъм, израсъл в бакенбардите му. Изглежда проскубан, обжарен от слънцето, отслабнал: може би е вярно, посъстарил се е. С някой и друг месец. Вдига ръка, навира нос в подмишницата си, извинява ми се, задето вони. Позаплакнал се е на някаква аерогара, фланелката е на гърба му трети ден.

— Защо, къде си бил?

— От другата страна на земята.

Бил се запилял покрай една огромна тинеста река, рискувал краката и живота си около ленива колония от каймани. Фотографирал

някакъв стар лодкар в бамбуковата му лодка, наблъскана с огромен товар изсушени на слънцето кожи. Чувствал се добре, започвал да изплува. Даже се опитал да спи с едно момиче, германка, в бунгало, под перките на вентилатора, гонещи комарите. Тя се надигнала, за да затвори вратата, бояла се да не влязат змии. Той я погледнал: тези няколко крачки му стигнали, за да разбере, че няма да я бъде.

— Лъжец такъв, и какво й каза?

— Че ме е хванал дрисъкът. Затворих се в клозета, докато не си отиде.

Смее се. Мисли, че му се е отразило добре, ставал на разсъмване, хващал слънцето, прокрадващо се над платото, вече червено, „като онези близалки, натъпкани с оцветители“, зареждал фотоапаратите, крачел през джунглата към мъничките селца на серингуеросите, събирачите на каучук. Накрая в главата му започнала да се върти мисълта да остане там, като отшелник, като монах. Поглежда ме, пак с онази усмивчица, тръсва коси...

— Но аз не ставам за монах, бебчо...

Когато пристигнала телеграмата от Гойко, нахвърлял нещата си в раницата и хукнал под проливния дъжд с ръка, вдигната в очакване на някой камион или кола. Накрая му спрял полицейски джип и пътувал през джунглата, както бил прогизнал, по къси ръкави, седнал между два яки образа, доста тъмнички, които вместо да изглеждат като ангели хранители, по-скоро приличали на два дявола. „Щом се връща в Сараево — повтарял си, — означава, че и тя тъгува по мен.“

Доближава главата си като бик, прави ми „бух“, връхлита отгоре ми.

— Дай ми очите си, проклетнице, не ги отлепвай оттук... този път ще те отвлека.

Възмъжал е от страданието, станал е по-дързък. Като пораснало хулиганче. Дърпа ме от стола, води ме да танцуваме сред другите на тревата. Притиска ме като младоженец. Ръцете му са по-силни. Хваща ме за косите, сякаш съм мамул, придърпва ме към устата си, диша в моята. Търси очите ми заплашително, като кайман от повърхността на водата.

— Погледни ме.

Гледам го.

— Обичам те!

Умее да танцува като бог, в ръцете му съм все едно дрипа, оставяща се да я размахват. Раменете му са изправени като на танцьор на фламенко, дупето му лъкатуши, краката лудеят и се кършат като на Майкъл Джексън. Къде ще ме отведе това момче? В коя ли преизподня? Или пък в рая? Междувременно не искам да се отлепвам от устните му.

— Ще бъде празник, бебчо, безкраен празник. Ще ти дам всичко, заклевам се.

Свечерява се и слънцето си отива от тази ливада. Дрешките на Себина са се измачкали, воланчетата отпуснати, изглежда като козле, изцапано с мляко. Заспала е у мен, поти се върху блузката ми. Мирише на мъничко телце, загънато в едно небе, по-голямо от нашето. Мекичък клей, медец в питата на кошер. Неосезаемото помръдва пред мен, увлечено от бръмченето на някоя буболечка... усещането, че животът ще се нагласи някак си.

Диего и Гойко играят канадска борба на вече опустялата маса, виждат се само празни чаши и остатъци от храна, които жените си поделят, връзват кърпи около червеникави глинени съдове.

Сараево е долу в ниското, в своето легло, издълбано между планините. Слънцето изтлява, проникват последни лъчи. Изглежда потопено във водата. Изглежда, че всичко, къщи, минарета са се струпали там случайно, сякаш по чудо довлечени от реката, и че биха могли да отплуват всеки момент. Като нас, като Себина, като всяко нещо, прекалено живо, за да изтрае.

Вземаме стая в „Холидей Ин“, безлюден след Олимпиадата. Качваме се пешком по дългите тераси, обикалящи около атриума. Монументалният полилей, спускащ се от високото, изглежда като огромна медуза в плен на рибарска мрежа. Камериерите в ниското се полюляват подобно водорасли в пусто море. Стаята мирише на ново, на току-що излезли от фабриката мебели. Има голямо легло и широк прозорец към улицата. Диего казва, че трябва да си вземе душ, защото вони на прасе. Чакам го, гледайки през прозореца четириъгълника на Музея на Земята с неговата ботаническа градина, намиращ се край

чисто новата огромна канара на Парламента. Целува ме изотзад, косите му са мокри, водата се стича по тялото ми. Прониква в мен почти без да се движим, вкопчени един в друг. Различно е от предишния път, по-срамежливи сме. Страдали сме, сега се боим. Повече няма да рискуваме за нищо. Ние сме двама съпрузи, намерили се отново. Боязливи да не се провалят. Диего е изгубил вдъхновението си. Очите му са затворени. Казва, че съм му липсвала много, неимоверно, и сега е прекалено опиянен, за да се чувства щастлив.

После отмахва косите ми и ме целува по изпотения тил.

— Знаеш ли... животът се заражда тук, в тила. Тилът е реката, съдбата.

— Откъде знаеш?

Заспиваме един в друг. Гледани отгоре, изглеждаме като двама, сринали се в урва. Събуждаме се на сутринта от прекомерната светлина в прозореца. Закусваме в стаята. Сервитьорът чука на вратата, бута навътре количката. По-късно подносът е на пода до смачканите кърпи. Ние сме отново в леглото. Лежа по гръб, гърдите ми са се разбягали, една насам, друга натам. Диего снима корема ми, доближава обектива над пъпа. Обличаме се чак следобеда. Не открива гащетата си, обследва стаята, навежда се под леглото, навеждам се и аз от срещуположната страна. Оставаме за момент така, гледайки се отдолу, от двете страни на леглото. На летището той пита:

— Какво трябва да правя?

— Чакай ме.

Умърлушен е, претъпканата с мръсни дрехи раница е метната на пода, оправя една ръждясала катарاما.

— Ще ме зарежеш и този път, писано е.

— Извинявай, ама къде е написано?

Оставя ме, отива в тоалетната, връща се почти веднага. Едната му ръка е на челото.

— Ето къде е написано...

Отмества ръка, прочитам ГЛУПАК, написано е с химикалка на челото му. Плюя си на пръста, търкам. Мястото остава леко синкаво.

— Ти си слабоумник.

— Отчаян съм.

Връщам се у дома, знам, че по това време Фабио го няма. Събирам си нещата, слагам ги в кашони от минерална вода, не искам да вземам куфар от него. Сядам на дивана и изпушвам една цигара, докато гледам новините. Говорителят има очила с плътни рамки и тесни квадратни рамене, вратът му изглежда като забит в кутия. Чете новините. Зад гърба му е университетът „Сапиенца“, изображение на безжизнено тяло, отпуснато в един автомобил. Вижда се позивът, написан на машина, с петолъчката на Червените бригади. После куполите на Червения площад. Черненко е мъртъв от няколко дни. На екрана кадри с новия секретар на КПСС. Изглежда симпатичен господин, облечен е с черно палто, което се разтваря от поривите на вятъра, смее се. Топчесто лице на фурнаджия и петно на челото, приличащо на географски регион. Фабио се връща, мята сака с дрехите от спортния салон на пода. Учуден е, че ме намира тук. Говоря му. Не казва нищо. Накрая: „Дай ми малко време да се организирам“.

Оглежда се наоколо: къщата е негова, подредена е, оценява с един поглед... бързо си дава сметка за случилото се, без да разпитва много. После обаче се разплаква. Връща се от банята и очите му са подути и зачервени. Вкопчва се в пликчето с мляко. Казвам му да погледне трайността. Той плюе в мивката, измърморва „по дяволите“, било вкиснато, гледа ме угрижено и пита дали ще му навреди. Поклащам глава: „Като киселото мляко е“.

— Ще ми липсваш. — Повече не плаче. Вече се е организирал.

Помага ми да смъкна долу багажа, също и книгите. Потти се, заклещва се на вратата на асансьора, оглежда яките си тренирани ръце в огледалото, докато слиза. Благодаря му, прегръщам го. Все едно прегръщам портиера на сградата, някой, който те поздравява със завръщането и ти дава пощата.

Повече никога не помислих за него. Видях го отново миналото лято. Товарехме се на ферибота за Корсика, намирах се в железния търбух на кораба, сред вонята на нафта и море, заклещена между вече паркиралите коли. Джулиано се бе наредил на по-бавната опашка, както обикновено, и аз бях слязла от колата, умирайки си от яд, за да стоя до отвореното прозорче и да оглеждам колите отпред, изпреварвани от друга опашка, идваща от съседния кей. Джулиано

кротко си четеше вестник. Бяхме се поскарали. Както винаги, Пиетро взе неговата страна, свали слушалките на айпода от ушите си, за да каже „колко кофти е да се разправяш по време на ваканцията“. Накрая аз вкарах колата в кораба, а те се бяха качили по стълбичката за пътниците. После Пиетро се бе върнал, защото си искаше китарата. Тъй че стоях там изпотена и ровех в багажника, който отгоре на това се отваряше трудно. На съседната редица зърнах Фабио. Слизаше от мощна високопроходима кола, стар модел, но добре поддържана. Русите му коси още си бяха на мястото, носеше елече с много джобове, по ръцете му личеше, че не е преставал да спортува. Сблъскахме се лице в лице, трудно беше да се правя, че не го виждам. Прегърна ме и започна да говори с плътния си глас, който кънтеше в онзи морски гараж. Огледа ме... и аз се погледнах с неговите очи. Облечена с измачкан от дългото седене в колата потник, кожата на подмишниците беше такава, каквато беше, каквато я виждах всеки ден в огледалото. Понаперих се малко, притиснах ръце към тялото. Мислех за косите си, за прорасналото бяло около слепоочията, пропуснах фризьорката, не си струваше преди морето, по цял ден щях да стоя със сламената шапка. Усещах се напрегната, с бледата от висенето в редакцията кожа и без никакъв грим. А той побронзовял, един от онези, дето още от май месец са на морето. Говореше, разказваше ми за жена си и трите им деца, най-малкото съвсем невръстно. „Но вече се крепи на сърфа!“ И тупна по високия багажник на джипа, върху строените една до друга дъски за уиндсърф.

— Как са вашите? Баща ти, майка ти...?

— Починаха.

Усмиваше се, кимаше.

— Е, да... то и ние сме вече стари.

Съвсем, съвсем не беше стар. Изглеждаше по-добре от преди, годините бяха оставили своята грапава патина, дребен безпорядък, съществено подобряващ излъчването на лицето, леко ококорено.

Представих му сина си.

— На петнайсет е...

Пиетро оглеждаше скришом багажника на джипа, въдичарските пръчки, костюмите за подводен спорт. После попита какво представлява това нещо, подобно на торба с цев, което на мен ми приличаше на изпусната гайда. Фабио му обясни, че е портативен душ.

Направен от термична кожа, специална. Сутрин се напълва със сладка вода, през деня се оставя на слънце, а вечерта, след гмурканията, когато излизаш премръзнал от водата, вземаш топъл душ направо на пясъка.

— Ако се внимава, може да се душират поне четирима.

Да се душират. Дупето на Фабио се изкачи нагоре по стълбата преди мен. Ключодържателят му висеше от джоба и се полюшваше. Пиетро беше направил заключение: „Какъв гений, мамо. Сто на сто се забавляват, виждаш ли каква ваканция ще си изкарат, колко са организирани...“.

Бях обезкуражена, съсипана от жегата, мокри вадички потъмняваха цвета на потника под мишниците, парите, които Джулиано щеше да извади, бяха смешни, плажът и хотелът не струаха. Джулиано най-много щеше да набоде някой и друг червей на кукичката по здрач. Пиетро обаче искаше сърф, подводен риболов, да се носи над морето с някое от онези опасни хвърчила. С удоволствие би се преместил от нашата кола в джипа на Фабио. Джулиано се бе настанил в закусвалнята, заел места и напълнил подносите. Махаше ми с ръка. Вече не се сърдеше. Хапваше, напълно щастлив. Малко се боеше от реакцията ми заради препълнените табли.

Беше се оправдал: „За да не се редим повторно...“. Поднесе ми в устата вилица руска салата, „превъзходна е“. Коремът му висеше над колана, малко се срамувах. Фабио се приближи, за да представи жена си, блондинка на моята възраст, но атлетична като него. В деколтираната блузка мернах доста голям балкон.

— Тази си е преправяла бюста — изключарих на Джулиано вече на палубата. Той посочи едва различима в тъмнината пяна.

— Виж, това са делфини.

Държеше си ръката на рамото ми, аз обгърнала шкембето му. Стояхме си там горе на палубата на кораба, отвеждащ ни към една ваканция средна хубост. Синът ми сигурно щеше да се постарее да ни я развали, усещаше се във въздуха. Но сега правеше обиколка, за да поогледа останалите момчета на кораба, бяхме свободни, временно оставени на мира. Морето беше безкрайно и черно, отгоре му проблясваха лунни лъчи. Бяхме двойка на средна възраст, нито красиви, нито грозни. Симпатични, това да. Ако някой ни бе повикал, щяхме да се обърнем с усмивка, с желание да се отзовем. Често не сме

наясно за онова, което притежаваме, не сме благодарни на живота. Докосвах хълбока на Джулиано, усещах мириса на лосиона му за след бърснене, носещ се към мен заедно с онзи на морето, и бях благодарна на съдбата, че ми е дарила този добър мъж.

Майка ми ме попита за сватбените подаръци, предполагам от нервна възбуда, за да не говори за неща, които си струват и вероятно биха я накарали да страда. Отвърнах, че съм оставила всичко на Фабио, без да се спирам пред нея, пред неподвижното ѝ тяло на прага на стаята. Баща ми стоеше с мрачно лице, правеше се на огорчен, придаваше си важност. Струваше му се, че така би трябвало да се държи бащата на дъщеря, омъжила се за млад инженер, затрупан с големи поръчки, и завърнала се у дома след няколко месеца брак.

— Ама как! Оставила си му тенджерите? — И го избиваше на смях, докато майка ми го изпепеляваше с поглед. Аз си приготвих една малка чанта.

— Къде отиваш? — Любопитен, преструвайки се на обиден. Шмекер.

— Ще направя едно малко пътуване.

— Местоназначение?

Не му отговорих. Вземайки си довиждане на вратата, ми казва да му донеса трофие и песто дженевезе. Смее се. Знаел е всичко.

Слизам на гара Бриньоле, няма таксита, крача под дъжда, издирвайки някое на фаровете на колите. Имам адреса му, но дори не знам дали си е вкъщи. Това е изненада. Преминавам границата, разделяща богатия град от мижавите крайбрежни къщурки. Достатъчно е да слизам надолу, да следвам мириса на морето. Улички, тесни като връзки за обувки, затворени жалузи. Улицата към пристанището е бродерия от мъждукащи светлини... наркомани, излегнали се на капациите на колите, вони на прегорял нахут, на пристанищна мръсотия. Комунални блокове, граничещи с нещо като дол. Лай на куче, затворено някъде си. Спря да вали, но е влажно. От домофона долита женски глас, нежен, леко пресипнал.

— Кой е?

— Една приятелка на Диего.

Гласът изчезва и една глава се подава от балкона на първия етаж. Подредени жълтеникави коси и пенъор, според мен в цвят тюркоаз. Жената ме поглежда.

— Онази от Рим ли? — вика.

— Да...

Отваря ми, посреща ме. Диего го няма, щял да дойде. Отишъл да снима свои приятели музиканти в някакъв гараж. Дребничка, слабичка като сина си, но очите са други, небесносини, затова пък носят е същият, малко широчък. Извинявам се, задето я притеснявам по това време. „Какво ти притеснение, за мен е удоволствие.“ Тя се извинявала заради безредието в къщата; на мен обаче ми се струва като излизано. Простички лакирани мебели, но вътре мирише приятно. Кани ме в гостна, където едва ли е влизал някой външен. Предлага ми да хапна и нещо за пиене. Отивам към банята да си измия ръцете, вече ме следва с чист пешкир. Приемам само чай от лайка. Оглежда ме. Ставам, мигновено се надига и тя. Сякаш се бои, че ще си тръгна. Всъщност исках да ѝ връча дребен подарък, будилник за нощно шкафче, вграден в порцеланова маска. Прегръща ме и ме целува.

— Ама не трябваше...

Отново ме целува. Усещам потръпващото ѝ тяло до моето.

— Диего не е спирал да говори...

Генуезкият акцент е повече от осезателен, нещо като погребална песен. Казва се Роза.

Чак сега се усеща, че косите ми са мокри, настоява да се изсуша в банята, дава ми още една хавлиена кърпа.

Води ме в стаята на Диего. Вътре е плакатът с футболистите на „Дженоа“, стереото, леглото, собственоръчно направено от сковани дъски, чаршафите са сини, в безпорядък. Вътре съм аз преди всичко. Пъпът ми е на стената до леглото му, близо до прозореца. На пода има захвърлени ботуши, майка му се навежда да вдигне някакви парцали, може би мръсните му слипове.

— То нима мога да вляза тук, нямам разрешение...

Чувам шум на ключове, врата се удря в стената. Обръщам се. Срещаме се в коридора. Застива: „Не...“

Пада на колене в краката ми, върти глава като куче и я търка в пода, целува обувките ми, джинсите.

— Не е вярно... не е вярно!

Отскача нагоре като пружина и аз се хвърлям върху него, коленете, обгърнали хълбоците му. Разнася ме из къщата така. Майка му се притиска в стената, хлътва във вратата на банята.

— Мамо, ето я жена ми! *Моята* жена! Майката на децата ми! Моята мечта!

Роза бърше очи с крайчеца на пенъора, пляска с ръце. Казвам на Диего да не вика така, хората спят. Ще събуди целия блок. Майка му обаче крещи като пощуряла, защото все другите вдигали врява, „но тази нощ е наш ред“! И тя е малко шашава, май на цялото семейство му хлопа дъската.

Хапваме нещичко в кухнята, вафли, плодове. После се вмъкваме в онова легло със сините чаршафи, прилича на ученическо. Наслаждаваме се един на друг тихо, тихичко. Като подрастващи, криещи се от родителите. Музиката шумоли... стереото просветва в мрака с мъничките си светлини. Откъм улицата се провижда сияещото небе, има пълнолуние. Гледаме портрета на моя корем, пъпчето ми е като кратер.

— Какво правеше с корема ми?

— Играех си на стрелички.

Останах в тази къща чак до края на лятото. Всеки ден си тръгвах на думи и всеки ден оставах. Диего имаше напълно различни навици от моите. Спеше до обяд, после се замъкваше по слипове в кухнята, отваряше хладилника, вадеше някоя от алуминиевите съдинки, донесена от майка му от стола на „Гаслини“, и се налапваше с баята лазаня или плувнала в сос студена камбала. Беше свикнал да се храни така. Майката не се вясваше, ходеше при приятеля си, старомоден образ с двуцветни обувки и шалче.

В слънчеви дни отивахме на морето. Имаше лодчица с платна, големи колкото салфетки, към един западнал морски клуб. Оставахме навън до късна вечер, гладни като вълци, прогизнали под ветроходните облека. В нощите скитосвахме от заведение на заведение, в потайностите на тесните улички. Беше на седмото небе, че го придружавам в неговия свят, представи ми цяла камара свои приятели, все особняци, млади хора, но вече поизхабени, превеждаше ми от

диалекта, следеше дали се чувствам щастлива. Подаваше ми цигара с наркотик, вече минала през други уста, и аз поклащах глава, нито пък ми се искаше и той да пуши. Заведе ме на кея „Етиопия“, където бе загинал баща му, притиснат от контейнер. Поседяхме върху един кнехт, гледайки морето, бездушно като целофан.

Призна ми, че известно време се е друсал с хероин... „по някоя пътечка и толкова, защото в Генуа е трудно да не използваш нещо“, и че е бил в затвора заедно с ултрасите от квартала Мараси.

— Разочаровах ли те?

— Не.

Заявявам му, че не мога да живея така, ден за ден, загърбила всичко. И майка му ми се струва различна, когато си тръгвам, обезкуражена, умърлушено гущерче.

— Извинявай — казва ми.

— Няма за какво.

[17] Сакристия — помещение в католически храм, в което се съхраняват одежди, утвари и други църковни предмети и където свещениците се преобличат преди богослужение. — Б.пр. ↑

[18] „... To say I'll make your dreams come true would be wrong... But maybe, darlin', I could help them along...“ (Англ.) — „Да кажа, че ще сбъдна мечтите ти, би било невярно... Но може би, скъпа, бих могъл да им помогна да се сбъднат...“ — Б.пр. ↑

[19] Ара Пачис — Олтарът на мира. Построен е през 9 г. преди Христа, съхраняван под защитно покритие, дело на арх. Ричард Майер. — Б.пр. ↑

[20] Трофие — вид прясна италианска паста, къси форми. — Б.пр. ↑

[21] Босненски лонац — ястие, подобно на капама, приготвявано в гърне. — Б.пр. ↑

ЧАКАМЕ ВЪВ ФОАЙЕТО НА ХОТЕЛА

Чакаме във фойето на хотела, аз и Пиетро. Вали. Пиетро гледа през прозореца сливащата се вода, сините очи са помрачнели заедно с небето. Облякъл е блуза с качулка и си е покрил главата с нея, седи на нисичко диванче с опънати крака и глава в раменете. Пред хотела има интернет кафене, би му се искало да е вътре и да си чати с приятелите. Отказах му. Ето защо той дръпна качулката на главата и стои там безочлив и унил като току-що изгонен футболист. Момичето от закуската сега минава с прахосмукачка мокета по стълбището. Прекалено дългият кабел се увива около краката ѝ. Пиетро се подсмива както си знае и казва:

— Тази е абсолютно некадърна.

— Тази е на твоята възраст и вече работи.

Тогава се разпалва и започва да говори забързано, изяждайки думите; твърди, че и той е искал да работи, но не съм му разрешила. Вярно е, бе решил да разнася листовки и да ги слага на предното стъкло на колите за двайсет евро дневно. Не ми се щеше да стои часове сред движението, в смрадта, в компанията на Бифо, много хитро негово приятелче, от онези с постоянно бляскави от марихуаната очи. Бих могла да му кажа, че онова не е било истинска работа, а нещо временно, че за да бъде считана една работа за такава, трябва да е налице истинска необходимост, докато той си има моторетка, китара, слънчеви очила, спестовна книжка в банката... но си мълча, защото не ми се разправя.

Надигам се и отивам на рецепцията да искам чадър. Дават ми един жълт, раздърпан, наполовина счупен. Междувременно момичето на стълбите действително се е спънало в една гънка, веднага се изправя, оглежда се отчаяно наоколо, да не би някой да е видял. Само ние сме. Пиетро е сложил юмруци на слепоочията си и друга покритата си глава. Смее се като луд, разхълцал се е в синята си качулка. Момичето го гледа сериозно. Тогава той се преструва, че му е зле, натиска се по корема и симулира пристъп на гадене. Посочва

препълнения с фасове пепелник на масичката. Момичето приближава и взема пепелника. Пиетро благодари, „thank you“, опитва да остане сериозен, но не успява, продължава да хълца като кретен. Сервитьорката прави нещо като лек поклон, с дъха си издухва малко пепел. Пиетро клати глава, бръсва боклука от джинсите си, после вдига ръце и се смее. Този път сърдечно.

— Предавам се!

Момичето смръщва своето плътно бяло лице, приличащо на току-що обелен картоф, и казва: „What?“.

Пиетро поклаща глава, не знае как се превежда „предавам се“.

Затова отронва само: „Sorry“.

Тя се обръща, после идва с чистия пепелник. Лицето ѝ е зачервено.

— You are great — изрича с плачевен глас.

Пиетро се покашля, гледа ме.

— Какво каза тя, мамо?

— Сам знаеш, каза, че си great, велик.

— Наистина?

Наперва се, проследява телцето на малката босненка, докато се отдалечава... маха този похлупак от главата си, позаглажда коси.

— Харесва ли ти?

Изсъсква ми като змия:

— Да не си полудяла?! Тази е една натегачка... На мен ми харесват италианките.

— И защо?

— Защото са ми понятни.

Гойко влиза, спира на входа. Няма чадър, раменете му са потъмнели от дъжда. Тръска глава като куче. Търси ме с очи, приближава, целува ме. Мокрото му тяло е топло и тази сутрин. Излъчва хубави изпарения, като сено под дъжда. Сяда, поръчва кафе, запалва си цигара, слага крак връз крак. Закъснял е, защото е бил в галерията, да помага за фотографската изложба. В чудесно настроение е, пита ни как сме спали, дали желаем да се поразходим като туристи, да продължим тъжната обиколка, онази по местата от войната, той е свикнал, всички туристи го искат. Можем да отидем на еврейското гробище, откъдето са стреляли снайперистите, или пък да си стоим в центъра до откриването на изложбата.

Пиетро казва, че му е все едно. После, че предпочита в центъра. Призори направих една глупост, в просъница протегнах ръка към него и по погрешка го нарекох Диего, понеже нощта беше прекалено изпълнена с присъствието на онова генуезко духче.

Пиетро се дръпна, само каза: „Маамоо...“.

Още не бях се събудила напълно: „Ох...“.

— Как ме нарече?

— Не знам... как съм те нарекла? — Потрепвах, защото даже не бях се усетила. — Извинявай.

— Размекнала си се.

Пъхна се в банята, за да се махне от мен, от моето измъчвано от миналото тяло.

Като излезе, го видях да се навежда над леглото, за да провери дали не са две съединени, та да ги раздели. Предложих му: „Ако искаш, да сменим стаята, ще вземем някоя с разделени легла... И аз не мога да спя до теб, много се въртиш“.

А ми се плачеше.

Вали, но има много хора навън, много младежи. На уличката, водеща към медресето, сме, групи мюсюлмански ученици минават с пълни раници, като ученици от кое да е училище по света. Чадърът на хотела е пълен боклук, трябва да внимавам да не ослепя някой минувач. Спирам, за да купя един за Пиетро, Гойко не иска, само му пречел. Поучавам го, че на определена възраст не е полезно да си мокриш кокалите, мърмори, че на определена възраст всичко ти действа зле, значи по-добре да не го мислиш. Хващам го подръка.

— Още ли пишеш?

Би ми харесало да чуя негово стихотворение, с онзи негов глас, пропит от чувства, изпълнен с желание. Навежда главище и отговаря, че от известно време отново е изкушен от думите, особено през вечерите.

Отваря си шепата и не знам защо плюе в нея.

— Един ден минах покрай ливада, почервеняла от макове, и за пръв път не си помислих за кръв, останах в захлас от тази толкова крехка красота. Не помислих за оръжие, за брадва, за противотанкова ракета, стигаше ми само полъхът на вятъра. Онова поле беше там

заради нас, очакваше ни зад завоя. Необятно пространство, изпъстрено с червени петна като сърца, паднали в тревата от небето. Бяхме в колата с жена ми. Спряхме и заплакахме. Първо аз, после и тя се присъедини към мен като поток. Този плач сякаш ни изпразни от болката, раните зараснаха от сълзите. И от онази вечер започнахме пак да дишаме дълбоко, с гърдите си. Чувствахме се свободни. Толкова години дъхът ни беше спрял в гърлото, не успяваше да проникне по-нататък... Два месеца по-късно жена ми забременя.

Отново тръгваме. Ръката ми се чувства на сигурно място под неговата. След малко в мен се появява същото усещане както някога, по време на безцелните разходки: тогава животът ни изглеждаше защитен, на завет под чадъра на приятелството, което ни правеше дръзки.

Жената, преминаваща покрай мен с пазарска мрежичка, е на вид обикновена, забързана, умислена да стигне навреме вкъщи... Обаче походката ѝ е странна, като на посмачкано насекомо, хълбоците под прекалено тънко за този дъжд яке се поклащат всеки за себе си, като различни колела на една и съща кола, краката се мърдат сковани подобно махало на стенен часовник. И след малко схващам, че е пълно с такива хора с по някой стар шрапнел, забит в костите, и колко умело всички те се преструват и се смесват с останалите.

— Първото нещо, което научихме.

Оглеждам минавачите, пресмятам на колко години са били тогава. Дали са били възрастни, или още деца, преценявам какво им е отнела войната, по сенките под очите, по погледите, сковани като стъкло, виждам го в намокрените цигари, трепкащи в пръстите. Долавям го по лицата, сиви под дъжда, които сега гледам, все едно са мъртви, възкръсващи от морето.

— Нагълтахме се с доста уран... изядохме много от онези проклетни хуманитарни консерви, останали от войната в Корея...

Децата, които срещам, поне те са спасени, казвам си. Не знаят, не са видели, тъй че не могат да си спомнят... и все пак май не е съвсем вярно. Изглежда, и те знаят, следват предпазливо стъпките на възрастните. Родили са се и върху тях се отразява невидимият свят на

другите, на онези, които не са успели да дойдат на света, да извървят своята земна съдба.

Поглеждам тила на Пиетро под дъжда. От време на време спира пред витрините, не го интересува стоката, заглежда цените в конвертируеми марки, интересува го равностойността им в евро. Казва, че нещата са „доста евтини“... После размисля и додава „но не чак толкова“. Пита Гойко за тукашните заплати. Виж ти, синът ми имал представа и от икономика.

— Сервитьорка в хотел колко получава?

— Сто и петдесет-двеста евро...

Смея се. Пиетро набърчва нос, дразни се.

— Какво има?

Дъждът капе от улуците, от чардаците и стрехите.

Минаваме по Латинския мост, където е бил убит Франц Фердинанд.

— Премахнаха паметния надпис за известно време, защото Гаврило Принцип е бил сърбин, сега пак го поставиха заради туристите, но са изтрили думата *герой*.

На площада играещите шах старци до един имат чадъри. Седят невъзмутимо под стичащата се вода, от време на време се навеждат, за да преместят големите коне и пешки по полетата, начертани върху настилката. Пиетро прави няколко снимки с телефончето си. Озадачен е при вида на тези заклетни стари играчи.

— Почти всички са земеделци, хора, преселили се след това. Градът се напълни със селяни. Години не срещам познати лица...

Вървим още малко и дъждът престава, отначало намалява, после се вижда само оттокът към решетките. Небето е още заоблачено, но за момента си трае. Пиетро е подгизнал. Харесва му да се мокри, харесва му да се разболява. Да изгаря една нощ, а на другия ден вече да е добре. Жаден е при цялата тази мокротия, спира при някаква барака и изгълтва една ледена кока-кола. Гледа в земята, пита какви са тези петна от червена боя по асфалта.

Това са розите на Сараево, свидетелстват за падналите мини и за мъртвите. Минаваме покрай розата, напомняща за първата касапница, на хората, чакащи на опашка за хляб. Гойко ме поглежда за момент, отварям уста, отново я затварям.

Пресичаме улицата, завиваме зад ъгъла, други рози, други петна оцветен в червено асфалт, избледнял от движението на тълпата, изпълваща пазара за плодове и зеленчуци.

— По едно време казаха, че сами стреляме по себе си, за да привличаме телевизиите и да спечелваме общественото мнение...

Сергиите са отрупани с цветове, много по-подредени от когато и да било... Списъкът с мъртвите е в дъното, върху стена от сив камък, впечатляващо е. Това е списък на живите, изтръгнати от живота, всички в един и същи момент, при едно и също размахване на крилете на един и същи дявол. За миг си задавам въпроса къде ли е този дявол, дали се е отдалечил достатъчно, или още накуцва някъде наблизо.

Преди малко Гойко каза една фраза, от която настръхнах.

— В Сараево доста хора мислят, че войната не е свършила, просто е прекъсната.

Изкачваме стълбището, водещо към едно ресторантче точно над Маркале, покритият пазар. Представлява нещо като чардак с дървени маси и пейки, надвесен над пазара, все едно се намираме в железопътна гара от началото на века. Гледам сирената в тавичките долу в ниското, бели като гипсови калъпи. Гойко ми показва единствената сергия, която още продава свинско, избутана е в дъното.

Пиетро иска да знае какво имат против прасето сараевците. Гойко обяснява, че почти всички вече са босненци, тоест босненски мюсюлмани, а те не ядат свинско месо. Пиетро казва, че това го знае, научил го е, докато е писал тема върху трите монотеистични религии. Смее се, тук не ставало ясно, че са мюсюлмани.

— Всички са толкова бели — отбелязва.

Гойко му разказва, че когато бил малък, празнувал Рождество у дома като добър католик, а после отивал с приятелчетата си да събира волни пожертвувания по случай края на Рамазана.

— За нас беше напълно нормално. А сега имаме три различни езика в училищата и когато записваш детето, трябва да декларираш етническата му принадлежност...

Поръчваме босненска чорба. Сетила съм се за паницата с гъст бульон, в който плуват зеленчуци и парчета месо. Пиетро яде плескавица — нещото, доближаващо се най-много до хамбургер.

— И за какво е била тази война?

Гойко се смее, очите му са леко лудешки.

Слага ръка на главата на Пиетро.

— Знаеш ли кой би могъл да ти отговори? Някой голям комик, някой отчаян и ням като нас, дето не сме спирали да се смеем. Бъстър Китън ще е нужен тук. Гледал ли си случайно „Филм“^[22]?

Пиетро поклаща глава, черно-белите филми не му харесват.

Гойко загасва цигарата, сочи го с пръст.

— Какъв искаш да станеш, като пораснеш, Пиетро?

— Не знам... може би музикант.

Естествено, няма кураж да ме погледне. Стара история. Взех му пиано под наем и го държах години наред да задръства къщата. Пиетро се упражняваше рядко, казваше, че няма нужда. После, преди две години, премина на китара, сам се оправя, ходи в един джаз клуб и взема уроци там. Аз съзнателно загубвам интерес. Всеки път, когато е усещал и най-малък натиск от моя страна, ми се е противопоставял.

Отново сме навън, дъждът е измил асфалта, улиците блестят, като че ли са от желязо.

Пиетро крачи пред нас лениво, шляпа в локвите, прави го нарочно. Откакто сме пристигнали, гледа да стои настрана. Стъпва върху следите от мините, все едно са паветата на някоя римска уличка, изглежда равнодушен, държи се неприлично, почти оскърбително. Тази проклетия е насочена към мен, защото усеща, че в това пътуване има нещо повече, замисъл, на който не иска да отдава внимание. Ще ми се да го хвана подръка, да го притисна до себе си, но нямам куража да се доближа до него. Ако Пиетро трябва да разбере нещо, да подуши някоя следа като куче, ще го направи сам, аз не мога да му помогна. И без това прилича на баща си, като малък радар за изгубени вълни е.

— Прилича на него, нали?

Гойко не поглежда Пиетро, гледа мен.

— Истината ли искаш?

— Да...

— Прилича на теб... походката му е същата, смее се като теб, често сменя настроенятия като теб...

Притиска ме, изчезвам в тази грамада. Диша в косите ми.

— Сигурно си влязла в него, Джема. Винаги си притежавала способността да влизаш под кожата на другите... да ги завладяваш, без да си мръднеш пръста. Не съм ли ти казвал колко влюбен в теб бях?

— Не, никога не си ми казвал.

— Но ти беше толкова влюбена в него... бяхте толкова влюбени.

Влизаме в двор с ниски османски арки, до джамията. Фотографската изложба е в две продълговати стаи близнаци със стъклени стени, прорязани от бели железни рамки, прилича на веранда, на оранжерия. Високо и деликатно като манекенка момиче с черни три четвърти чорапи, леко смъкнати по босите ѝ крака, донаглася своите произведения, закачени на тънка стоманена жица. Посреща ни, тупва Гойко с юмрук по рамото, рови в сакото му за цигарите, отмъква една, смее се и го целува по устата.

Питам дали е жена му. Момичето пак се смее, защото дори и да не знае италиански, е разбрало. Поклаща глава. Тя е човек на изкуството, доста известна, луда като кобила, веща като дяволица.

Разглеждам нейните фотографии, изобразяващи мъже и жени, оцелели от лагера „Омарска“. Запечатани са лица с опъната по черепа кожа, изнурени от глад и страх. Близки планове на възрастни хора, толкова близки, че често дори косите са извън кадър, останали са само очите, криволиचेщите пътечки на бръчките, зиналите усти. Никой от тях няма одухотворено изражение, сякаш всички гледат в една и съща точка, към някаква затъмнена зона, до момента невписана в историята им на човешки същества. Сякаш искат нещо от старателно изследващия ги обектив, отговор на въпрос, неполучен от никого досега.

Фотографиите на Диего са в другата стая. Сядам на един стол, за да ги разгледам. Изложбата още не е отворена за посетители, някаква жена подрежда дребни хапки върху маса с хартиена покривка. Познавам тези снимки, нямаше нужда да идвам чак дотук, за да ги видя. Не са много, заемат късата стена зад една колона. Жената, тичаща, за да избегне снайперистите, с разпилени от усилието коси, единият крак вдигнат като счупено крило. Ваната между развалините с шампоана на ръба ѝ и мъртвецът вътре, покрит със зелен мюсюлмански саван. Старицата, издърпваща прането си на фона на снежинките, ръцете се подават от рамката на прозорец без стъкла. Котката, заспала на една от седалките на горящ автобус. Бебешката количка, натоварена с туби вода, мъкната от засмяната Себина.

Пиетро се върти наоколо, доближава стените, гледа внимателно фотографиите. Чакам го. Лека-полека ме обзема спокойствие. Имам купища от снимките на Диего, скрити на тавана у дома. Доста дълъг период живеях заради тях. Изчаквах детето да заспи, бях нервна, еуфорична. Като че ли трябваше да избягам от някой любовник. Не мислех с дни, с месеци. Както и за секса, към който интересът ми винаги е бил сякаш хълцукащ, състоеше се от внезапни пориви, а после нищо, пълна забрава. В късен следобед всяка врата в къщата ме натъжаваше, онази на коридора, другата на сумрачния салон. Сякаш навред беше покрито с тиня, вещите се преместваха като повлечени от незнайна сила. Джулиано често дежуреше нощем в казармата и аз оставах сама. Тогава мислех безпричинно за Диего, с такава настоятелност, че ми прилягаше, а започвах от нищото, от тъмнината в онези прозорци, от спящото дете...

Затварях се в стаята, отварях кашоните. Приглушената светлина, достатъчно, че да зачеркне останалото наоколо. Разпръсквах фотографиите по леглото, върху килима. Придвижвах се на четири крака, пълзешком върху пътеката от гланцови късчета хартия. Плачех и се смеех, точех лиги като куче върху гроба на своя стопанин.

Една сутрин Джулиано намери снимка, останала под покривката на леглото при възглавницата. Мушнала се беше през нощта. Поизглади я малко с ръце, върна ми я. „Вземи, Джемина, трябва да е твоя... много е красива.“

Беше седнал на леглото, раменете приведени, коремът като малък сак. Приблжих се, взех сирашката му ръка, отпусната върху чаршафа, покрих с нея лицето си и се разплаках. След малко и той хълцаше, тихи самотни ридания. Помислих си, че беше много по-самотен от мен, че мъжете са по-самотни от жените, каквото и да се случва. Общият плач за една двойка е дребно, символично събитие... това е дъхът на другия, замиращ в твоето гърло. Страданието за света и за самия теб там вътре, парче месо, одушевен вюрстел, чувал без стойност. Коремът ти танцува заедно със сълзите. Изправи се, клети човече, изчезни оттук, в потайностите на къщата, или разтвори прозореца и се хвърли долу, но ако останеш, кажи нещо, дете ще ни утеши.

Джулиано каза: „Много съжалявам, че това момче е умряло, не можеш да си представиш колко съжалявам...“.

Аз се усмихнах: „Сигурно щеше да го арестуваш, беше един от онези, дето си имаха работа със закона“.

Пиетро се приближава, предпазлив като мишок, застанал пред капан: гладен, но рискуващ живота си.

— Тези ли са?

— Да.

Поглежда фотографиите набързо, от долу до горе и после отново надолу, два саблени удара с очи и толкова.

— Харесват ли ти?

— Тази с котака ми харесва, яка е... Ти беше ли, заедно ли живеехте?

— Не, невинаги.

Сяда близо до мен, други столове няма, смъква се с гръб към колоната и се отпуска на петите си, като голяма птица.

— Ами аз къде бях?

— Още не беше роден...

— И не се плашеше?

— От какво?

— Била си бременна, не се ли боеше да си в такова положение наред войната?

Кимвам, подсмърчам, казвам му, че може би се разболявам, настинала съм от дъжда, обувките ми са мокри. Пиетро ги поглежда и се отдалечава. Виждам го как чопли от храната, хваща дребен сандвич, оставя го, избира друг. Междувременно са се появили първите посетители, групички по двама, по трима, спират пред панелите с фотографиите, говорят си с чаши в ръка. В отдалечения ъгъл съм само аз. Познавам тези снимки и все пак ми въздействат, като ги виждам изложени на стената.

Оглеждам детайлите, една ръка, птица, зацапваща небето, бронята на захвърлен автомобил. Гледам Себина, облите ѝ като копчета очи... смешната уста, тъничка по края и пухкава в средата, червена като език.

Усмихвам се, защото познавам толкова добре онова изражение на главатар на банда, на тиранката на квартала.

— Ела насам, *Vijeli biber*...

Наричах я така, Бяло пиперче...

Тогава тя се приближаваше, с нейните бездънни очи и малката трапчинка на брадичката, изящна като убежище на перла. Скривах бонбон в стиснатите си юмруци и я карах да познае ръката. Винаги отгатваше.

— Бяло пиперче, трябва да учиш, разбра ли?

Съгласяваше се само за да може да изчезне. Казвах на Гойко да внимава, да не я оставя толкова време на улицата.

— Какво ще излезе от нея, ако не учи?

Гойко се радваше на тази сестра безделничка като на голям подарък, прехласваше се.

— Ще стане артистка, знае да кара кьнки, умее да пази равновесие на въже... и е измамница.

Понякога изглеждаше невъзпитана, даже не поздравяваше, играеше си настойчиво с онези вдигащи шум топчета, които брат ѝ внасяше за известен период, но не бяха постигнали успеха на йо-йо. Никой не успяваше да си обясни лошото ѝ настроение, ала аз умеех да я разговоря, да стигна до произхода на това отегчение. Винаги ставаше дума за най-невъобразими, най-безсмислени дреболии... и все пак аз я разбирах. Като малка бях откачена перфекционистка, побеждавана по няколко пъти на ден от самата себе си, точно като Себина.

Ставаше мъчна и даже неприятна за гледане. Седеше си там, върху стената на двора, да си смуче косите и да отговаря зле на всеки, който я доближаваше. „Ей, Бяло пиперче“, прегръщах я. И все едно прегръщах една непоколебима гордост, най-малко примамливата част от самата мен. Онази безкрайно твърда скала, която никога не би позволила някой да ме обича безрезервно. Себина бе в състояние да достигне до моята самота, бяхме еднакви. Високомерни и глупави. Залепваше се за врата ми, носех я у дома при майка ѝ, краката, увиснали до тялото ми нагоре по стълбите. Вече оздравяла, мракът се беше разсеял. Никога не съм била от онези хора, имащи усет за децата, нямам това търпение, не говоря с детско гласче. Но Себина беше друг случай. Божи дар, предвестница на любовта. Виждам отново площадката, където спирах да си поема дъх между етажите, защото тежеше, сивия вътрешен двор през високия лъскав прозорец, помръкващата вече светлина... а на врата ми тя, нейният дъх, нейната мистерия.

Пиетро е спрял зад една колона.

— А тази, мамо?

Снимка, която не съм забелязала, до изхода, над стойката за чадъри.

— На Диего ли е?

Отговарям, че не съм сигурна...

— Отдолу е името му.

Снимката е със зърнеста текстура, извън фокус, може би част от стена с тъмно, дълбоко петно, оградено от нащърбени червени венчелистчета... нещо като роза.

— Какво е това?

— Не знам.

На Пиетро му харесва, заглежда се.

— На нищо не прилича и все пак...

Казва, че му напомняла обложката на един готин диск.

А на мен ми се струва, че тъгата ѝ е всепроникваща. Странно изображение на материята. Сякаш в това червено петно има повече война, отколкото във всички останали снимки на войната.

Протягам ръка да я докосна, да докосна тази зърнеста дупка в центъра. Тръсвам глава.

— Според мен не е на баща ти, сбъркали са.

Диего се появи в Рим на мотора си, както си знаеше — призори, след петстотин километра по магистралата през нощта. С тялото си на комар беше преодолявал тир след тир, планини от фарове, без да спре никъде. Звънна на домофона в къщата на нашите със снопче слънчогледи в ръка, купени от нощната цветарница. Слязох на улицата по нощница, първите лъчи на светлината се надигаха сред мрака, кепенците на кафенето още бяха спуснати.

— Вече се организирах!

Вземам слънчогледите, държа ги увиснали между скръстените си ръце. Ядосана съм, смущавам се. Напуснах Генуа предишния ден. Даже куфара не съм изпразнила още и той вече е тук, косите, приплескани от каската, бузите като надупчени от студуването.

— Няма как да те поканя, знаеш го. Разделих се с мъжа си преди няколко месеца, не мога да доведа в къщата на родителите ми някой си...

Гледа около себе си.

— Кой ли е този някой си?

Смее се.

— Вече си имам подслон, самостоятелен съм.

Не му се струвало красиво да ме остави самичка в толкова деликатен момент от живота ми, казва, с физиономия на агънце. Тегля му един ритник, пак се смее, защото мен ме заболява, аз съм по джапанки, а той има предпазители от твърд гъон заради мотора.

Маха с ръка, гледайки нагоре. Вдигам очи и виждам баща ми по пижама, пуши си облегнат на перилата на терасата. И той поздравява с цигарата в ръка.

Отдолу Диего размахва ръце, за да привлече вниманието му.

— Здравейте.

— Здравейте.

— Това съм аз, Диего.

— Аз съм Армандо, бащата. Как пътувахте?

— Чевръсто.

Кимвам на баща си, за да се махне оттам, да се прибере. Вместо това той слиза по пижама с пантофите, подарени му от мен за рождения ден, изстрелва фаса към зората, приближава. Подават си ръка. Татко обикаля мотора.

— „Триумф Бонвил сребърен юбилей“, какъв избор!

После щях да разбера, че по време на моя брак много пъти са си говорили по телефона. За мен, за фотография, за пътувания. Симпатизирали са един на друг, а сега се гледат и веднага става ясно, че се харесват. Че в това утро ще се роди една любов, друга любов. Може би е лесно, защото животът е будала. Защото Диего от дете е останал сирак, а татко никога не е имал син. Имал е единствено онзи зет, който не можа да достигне чак толкова близо до сърцето му, загнезди се по средата на гърлото като налеп.

Диего го пита иска ли да направи едно кръгче, да пробва мотора. Баща ми се изкушава, върху пижамата е наметнал палтото, започва да закопчава копчетата. Изпепелявам го с очи. Оставя се да бъде

изпепелен, казва „не е толкова важно“, щял да опита друг път с подходящо облекло.

Кафенето отваря, татко настоява да ни предложи закуска. Така облечени, дружно пресичаме пустата улица. Изчакваме кафемашината да загрее, момчето да подреди кифличките върху подносите. Диего яде, огладнял е. Баща ми пие кафе и пуши друга цигара. Облегнати на висока масичка, гледаме улицата отвъд витрината, първите движения за деня. Татко казва:

— Колко е красиво...

— Кое, татко?

— Когато нещо се ражда.

— Е, къде е това място?

— Долу, до реката.

Въртим се на гърба на един пазар. Диего държи омачкано листче с адреса и връзка ключове в пощенски плик, дал му ги е негов приятел, някакъв музикант. Слизаме по стъпалата от травертин, водещи до насипа, между купчинки боклук и бутилки от нощни биваци. Долу е по-студено, хлъзгаме се. Водата в реката е жълтеникава, нетърпеливо завива около малките островчета зеленина, подаващи се от дъното, където се спират боклуците. Хаосът е останал там горе, в зоната на пазара. В ниското се чува само шумът от водата и ръждивият крясък на някоя чайка. Оглеждам се наоколо, не виждам нищо.

— Сигурен ли си, че е тук?

— Не.

Вървим по дигата, връщаме се обратно. Под един мост е оставена обърната щайга, стената е обгорена от загаснал огън.

— Има Бог.

Прочел го е на стената, между другите надписи се откроява един в червено, с дебели букви: ИМА БОГ.

— Вярваш ли?

— В какво?

— Че Бог може да е под този мост?

Вдигам рамене, въздъхвам.

— На мен ми изглежда като шифър на престъпния свят...

Диего не вярва в Господ. По време на едно от нощните обаждания ми държа реч като в делириум, разказа ми за някаква неизчерпаема енергия, обгръщаща Вселената все едно с ореол, нещо като флуидна шапка; грозните души никога не могат да я достигнат, те са стари, изцапани от многото преходи по Земята, умират почти веднага, пулверизират се, всмукани от космическия мрак. Красивите души обаче излитат със светкавична бързина, устремени към високото. Там горе се възраждат след житейските усилия и когато могат, подават към Земята леки благотворни трусчета. Вероятно онази нощ се беше напушил. Колкото до мен, аз съм като повечето хора, вярвам в Бог от време на време, когато се боя от нещо.

Отвъд моста дигата е по-подредена, има спортен център с два корта за тенис и малка детска площадка, пуста, скрита между тръстиките. В реката е закотвен понтон.

— Пристигнахме.

Това е заведението на неговия приятел, запознали се при едно пътуване, затворено е от няколко месеца... „Пушеха се от ония цигари, приятелят ми си имаше проблеми.“ Казва, че в сезона заведението отново ще отвори, но сега вече е краят на септември и той му го оставил като нещо временно, докато издържи, докато влагата от реката не се изкачи прекалено нависоко. Мълча си, не мога да повярвам. Ключът е за голям ръждив катинар, дървената врата се нуждае от здрав удар с рамо. Вътре е по-тъмно, отколкото навън, стъклата на прозорците са като матови от праха, рамките, позеленели от мухъл. Широка стая, застлана с линолеум с паркетна шарка. В центъра плот за бар под полилей във форма на корабно кормило, в дъното маси, пейки и метални столове. Потърквам ръцете си, вече ми е студено. Диего е ентусиазиран, издърпва железните кукички на илюминаторите, двама в кану гребат по реката.

— Наистина ли имаш намерение да останеш тук?

— Не ти ли харесва?

Гледам хладилна витрина за бар с прозрачна врата без нищо вътре и диван от изкуствена кожа, надраскан с надписи от химикалка. Диего се навежда и чете на висок глас някои от цинизмите. Смее се като луд.

— Явно е място за дрънкане на глупости...

Възбуден е, очите му блестят в сенките на кухините като на обзет от зъл дух.

— Започнал си отново да се дрогираш?

Не се обижда. Казва да, дрогиран е от мен, твърди, че съм по-добра от хероина, понеже ефектът не отшумява, остава в кръвта, освен това не могат да ме разреждат със стрихнин. Иска незабавно да прави любов. Изсъсквам да не ме докосва, да не ме доближава. Това място ме омаломощава, не знам къде да застана, влажно и мръсно е...

Той изважда багажа си: някоя и друга книга, касетофона, малко дрехи, в които са загърнати фотоапаратите. Има и друг подарък за мен, бурканче с орехов сос, увито в чифт слипове, прогизнали от зехтин.

Тананика, докато търси място, за да си подреди нещата. Просва дрехите върху сушилката за чаши. Вече стъпва бос по линолеума, покрит с кора от стара мръсотия. Слиза по стълбите, водещи надолу, и се връща с парцал за под и кофа с вода, която излива на пода. Аз си вдигам краката, той чисти. Стоя си там, потънала между цинизмите на дивана. Мисля си, че няма да стигнем доникъде, ще изкараме някой и друг месец, на това момче му хлопа дъската, толкова е налудничаво, че е спало навсякъде, даже седнало върху тоалетната чиния в клозета на африканско летище.

Поглеждам белите си маратонки, наскоро изпрани в пералнята. Помислям си за физиономията на Фабио... за онази, която щеше да направи, ако ме видеше тук. Зад едно перде има ниша, не по-голяма от шкаф, с бяла готварска печка с два котлона. Диего се суети около стара бутилка с газ, разклаща я, за да провери дали е останало нещо вътре.

— Каня те на вечеря. Ще дойдеш ли?

Отивам. Девет вечерта е. Настоя да се облека елегантно, затова трябваше да задържам дъха си, за да затворя ципа на една прекалено тясна черна рокля от отдавнашна Нова година. После отворих уста и прокарах червилото по устните си, наслаждавайки се на този бавен мек жест. Бях го попитала дали да занеса нещо вече готово, малко съомга, моцарела, отвърна, че има газ, всичко е под контрол. Слязох, за да взема вино. Магазините вече затваряха, пъхнах се под наполовина спуснатите ролетки на един за бельо, за да си купя нови чорапи. В таксито кръстосах почернелите си крака, в самоподдържащите се

чорапи стояха като в ножници... фаровете на колите по крайбрежния булевард танцуваха по лицето ми... почувствах се като мъничка, глупава фея.

Тенис кортовете са осветени, някои хора играят нощем. Един от саловите на отсрещния бряг е окичен с лампички, вибрира от оглушителна музика, сигурно има частно тържество, сватба или рожден ден.

Понтонът е почти в тъмнина, само мъждива светлинка пулсира отвътре, фосфоресцира подобно светлината в коремчето на нощно насекомо... изглежда като пергаментова, сякаш е фенер на повърхността на водата. Наоколо е реката, шуми в мрака, омарата над нея е малко тъжна, безмълвна като над лагуна.

Излиза в тъмното, не виждам лицето му, само бялото петно на гърдите, чувам звука от леките стъпки.

— Добре дошла.

Подава ми ръка, придърпва ме към себе си. Ухае както никога досега...

— Какво е?

— Хвойнов шампоан — смее се.

Смея се и аз. И двамата сме малко смутени. Вечерта е специална, празнуваме нашия годеж.

Стои на вратата и ме оглежда... очите му ме преброждат, краката, прилепналата черна рокля, червилото...

— Ауу...

И той е елегантен посвоему, силно впити черни панталони, раирани, а около врата тъничка вратовръзка, кандилкаща се върху тениска.

— Забравих си ризите в Генуа.

Гледа ме със своята мила и нахална физиономия. Откъм гърба му се процежда като през воал онази светлина и мирис на нещо вкусно.

— Заповядай, бебчо, влез.

Озъртам се наоколо, не знам какво е направил с тази смрадлива дупка... подредил е масите и столовете по местата им, като в заведение, очакващо клиенти... на всяка маса има запалена свещичка, а тук-там по земята стърчат островчета бирени чаши, в които са накитени цветя, като малки лехички. Вдигам поглед... нашите снимки от Сараево, от Генуа, моята уста, очите ми, коремът... увесени с щипки

за пране на две въженца, опънати като гирлянди в помещението. Касетофончето е пуснато... музиката шушне, губи се в прекалено голямото пространство. В дъното, до витрината, има наредена маса с бяла покривка и чаши с високи столчета... в полумрака даже диванът от изкуствена кожа изглежда елегантен.

Смее се.

— Е, как е сега?

— Като теб е...

Идва ми да се разплача. Никой не е правил подобно нещо за мен досега... никой няма да го направи никога повече. Гледам тези редици от свещи и маси, усмихвам се.

— Това са свещички за мъртъвци — разсмива се и той.

Донася ми за пиене. Шампанско с праскова. Купил го е от супермаркета заедно с шампоана, цедката за спагети, радикиото и свещичките.

Сосът от орехи за спагетите е страхотен. Приготвил е и парче печено в тиган с капак на котлона, понеже фурната е повредена.

Гледа ме, докато ям, доближава чашата си, иска отново да се чукнем... не знам колко пъти вече го направихме, загубих им броя.

Питам го дали си е починал малко. Отговаря, че съм не го хваща, много е щастлив, прекалено развълнуван. Защото започва нашият живот и той се усеща изпълнен с еуфория, зареден с динамит. Казвам му да се успокои, плаши ме... във всеки случай така не би могъл да изкара дълго. Някой ден ще се събуди и ще ме види такава, каквато съм, нормална, даже леко антипатична.

Било невъзможно, той ме обича.

— Ще ти направя много деца.

Усмихвам се, поклащам глава, казвам му, че сме бедни като мишки, не можем да си позволим даже куче.

— От какво смяташ да живееш в Рим?

Щял да обиколи фотографските агенции, също и сватбените. Или ще чука по вратите на стариците. Вече го е правил и друг път в периоди на оскъдица.

— До една имат нужда от снимка за надгробната плоча, позират с обици. Черпят ме с кафе.

Гледам го... с тази вратовръзчица, увиснала на врата му като каишка, възбуден подобно куче, избягало от стопанина си. Прилича на

някой, още незавършил лица. Доникъде няма да стигнем, ще се сгромолясаме заедно в тази бездна.

— Как успяваш винаги да си толкова щастлив?

— Много просто, гади ми се от тъгата.

Надава вик: „Ааа!“. Просва се на пода като поразен от куршум. Мръднала съм си краката и е видял ивицата гола плът над дантелената лентичка на чорапа, сега прави сценка... навежда глава, крещи, че съм решила да го убия, тази гледка била непоносима за един умирающ. Допълзва до мен, събува ми обувките, масажира единия ми крак, целува ме през найлона на чорапа, шепне, че ако искаме всички тези деца, трябва да започваме веднага, понеже той има нужда от време, много време, работата ще е бавна, както по генуезкото метро...

Излягаме се върху онова диванче от изкуствена кожа, осеяно с грозни надписи, пронизани сърца, пръскащи сперма членове.

По-късно гледам Диего отдолу, още съм излегната, даде ми един свой пуловер, защото ми е студено, свила съм си краката, сгушена под вълната. Той ходи бос из понтона, който сега ми се струва най-прекрасното място на света. Раздига масата, слага чиниите в мивката. Гол е, останала му е само връзката, забравил я е около врата си... за пръв път ми изглежда като мъж. Когато се любим, когато не говорим, когато чувам само душата му, имам доверие в него.

Затварям очи, знам, че ме снима, навел се е тихичко и открадва окото ми, ръката, част от устата, едно ухо.

Почти на тъмно сме, една след друга свещичките наоколо са се снижили към меката си локвичка. Сега тръгвам, помислям си, напипвам чорапите, обувките. Но продължавам да гледам тези все помъждиви светлинки. Времето вече не ме гризе по тила, смъква се към корема ми, укротено. Оставам да си паса щастливо, като коза, изгубила се в залеза.

Върнах се у дома рано сутринта, за да си отида почти веднага. Майка ми ме чакаше с напрегнато лице, като претърпяла поражение.

— Кое е това момче?

— Ами един...

— Сигурна ли си, че постъпваш правилно?

— Не, мамо, не съм сигурна в нищо.

Слизах по тези хлъзгави от влагата стъпала между липите и намирах Диего долу на реката. Вече ми се струваше нормално, че живее там. Градът във високото изглеждаше толкова далечен... малки ята тъмни патици преминаваха, седнали върху течението. При дъжд бяхме все едно в подводница, струите удавяха прозорците. Харесваше ми да съм там долу, бях свикнала с криволичещите пътечки в тръстиките, с яростните крясъци на чайките. Някой път Диего се измъкваше навън призори, след дъжда отиваше на лов за локви. Прекарваше часове на колене, за да заснеме някоя сграда, клон на дърво, отблясъците на светофар в пълна с вода дупка. Аз го придружавах, разопаковах новите ленти, пъхах използваните по джобовете си. Издържаше часове. Колите минаваха и го опръскваха. Дори не забелязваше, раздвижената вода даже му харесваше, с разчленените като от експлозия изображения. Не копираше снимките, трупаше лентите върху плота на бара в понтона и ги забравяше. Понякога го правех аз. Пристигах на реката с жълтите пликове на „Кодак“. Мятах камъче, за да ме чуе. Благодареше ми, разпръскваше фотографиите по пода. Обикаляше около тях, отместваше някоя с крак, за да се види скритата отдолу. Често не разпознаваше работите си, гледаше ги с нежелание. Сякаш имаше нужда от това дистанциране, за да стои по-надалече от самия себе си. Избираше две-три снимки и ги окачваше на въженцето с щипките, другите отново пъхаше в плика и ги забравяше на плота до лентите.

Бяхме една от онези екстравагантни двойки, на която никой не би заложил и излязла от обръщение пара. Обречени на шепа чудесни месеци, а после на внезапен разпад, като къдриците на Диего при дъжд. Толкова различни бяхме... Той отпуснат, аз винаги наострена, с торбичките под очите и строгото палтенце. Обаче месеците минаваха, а ръцете ни все така бяха една в друга по улиците, телата ни спяха едно до друго, без да си омръзват, като два зародиша в един и същи плоден сак.

Влязохме в друга година, в друг преломен момент. Станах публицистка, започна не толкова редовното ми сътрудничество във вестниците.

Диего остана на понтона цялата зима. Намирах го със зачервен нос, постоянно настинал. Да се съблечеш на такова място вече бе невъзможно, правехме любов в един спален чувал, не си свалях жилетката. Беше си купил каса уиски и за да се сгреем, започнахме да пием доста, глътка след глътка, като двама скитници.

После съдбата ни помогна с онази къща. Една религиозна организация я даваше под наем, и то съвсем умерен. Отидохме да я видим през нощта, въртяхме се под залостените прозорци... броихме ги в тъмнината, не можехме да повярваме, че са толкова много. Шест големи прозореца на втория етаж в красива сграда в умбертински стил. Една мартенска сутрин изчакахме човека от агенцията и за пръв път се качихме по стълбището. Какво да кажа? Наистина изглеждаше, че тази къща ни очакваше. Защото също и къщите очакват обитателите си, години живеят далече от нас, а после разтварят своите ръце от врати и прозоречни капаци за една млада двойка, за двама лудньовци, треперещи от щастие. Сега се сецам за онова сърце. Беше там, на стълбищната площадка, издълбано с пирон в стената, до него стрела, сочеща към вратата. Портиерът ни каза, че жилището е било обитавано десетки години от възрастно семейство без деца. Кой ли беше издълбал това сърце? Някой племенник? Дете от сградата? Скитник, получил щедра милостиня от двамата старци? Не знам и няма значение. Важното е, че беше там и остана години, чак докато не направиха ремонт и аз се разлютих като звяр, защото в деня, когато работниците са шпаклювали мазилката на нашия етаж, за съжаление не бях вкъщи.

Диего извади чековата си книжка, плати капарото и трите месеца предварително, като попълваше чека с прекъсваща химикалка. Беше запотен, с почервенияло лице.

— Имаш ли ги всички тези пари? — попитах го, докато слизахме по стълбите.

— Да се надяваме.

Добър дом беше, свидетел на сдържани, умерени съществувания, на загасвани набързо лампи, за да не се харчи ток. Когато взехме ключовете и за пръв път останахме сами, все едно влязохме в светилище. Галехме стените, докосвахме ги с бузи, целувахме ги.

Сякаш бяха живи, защото тази вар и тези тухли сега трябваше да защитават нашия живот.

Единственото останало нещо в къщата беше едно пиано, цвят мляко с какао, с малки цветенца върху капака, като за благородна дама. Щеше да дойде вехтошарят, опразнил апартамента, и да си го прибере. Диего вдигна капака и започна да движи пръсти по клавиатурата.

Никога не беше учил, свиреше по слух. Имах усещането, че слушам най-красивата музика на света въпреки напълно разстроеното пиано.

— Какво е?

— Онова, което си спомням, Дебюси, Леонард Коен...

Лопатките му мърдаха под памучна тениска в златист цвят, слънцето обливаше част от пода. Шумът от движението оставаше там долу. Тук горе съществуваше само това малко пиано цвят мляко с какао и ръцете, вдъхващи му живот. Звуците се носеха из пустите стаи, кръщаваха нашето бъдеще.

Когато вехтошарят се върна, се разбрахме и за немного пари успяхме да задържим пианото.

Сменихме счупената вана, боядисахме стените, оправихме някоя и друга дупка в стария паркет. Прекарахме часове със сешоар в ръка, за да нагриваме замазаното. На обяд се тръшвахме на пода, за да изядем като работници по един сандвич с пача, с мортадела или със син домат. Най-вкусните сандвичи в живота ни. Една нощ правихме любов върху постланите на паркета вестници, печатарското мастило се отбеляза по разгорещените ни тела, част от съветски войник в Афганистан остана като татуировка на гърба на Диего.

Подарих му любима негова снимка: Брак в ателието си, фотографиран от Ман Рей^[23]; рамкирах някои фотографии, онези, дето ми харесваха най-много, ултрасите от Мараси, отчаяният поход на пингвините, един сал от листа по Меконг, накачан от сини колеоптери, а после снимките от Сараево... спящото в дървена щайга бебе на пазара за плодове и зеленчуци.

Закачиха ни сив телефон, който задълго остана на пода в един ъгъл.

— Как си, поете?

— Какво правите, гълъбчета?

Гласището на Гойко, продрано от цигарите, достигаше до нас по тази жица.

— Струва ми се, че сте игриви.

— Такива сме.

— На света има някой, който работи за вас...

— Кой?

— Един поет.

— Изпращаш ни добри мисли по жицата?

— Моите мисли... не знам дали са толкова добри...

Смее се, както се смееше той, с гърлото, звучащо ту като от олтара, ту като от сметище за стари железа.

Купихме дивана с бяла памучна тапицерия и малки колелца, с които го местехме из салона. Диего подписа друг чек, искаше той да плаща всичко. После откри, че е свършил парите, и майка му беше изтичала на пожар в банката, за да внесе своята пенсия на вдовица на пристанищен работник в изпразнената сметка на сина си. Майка ми донесе като подарък дълга медна ваза за чадърите, погледна ме с изпитото си лице, почти извинявайки се: „Поне е нещо полезно...“.

Диего ѝ лепна две звучни целувки по бузите.

Тя, свикнала на рахитичните пориви на татко, поморавя, остави се безволно да бъде тръскана като марионетка.

— Ама ти сигурна ли си, че е пълнолетен? — пошушна ми.

— Не, не съм му виждала паспорта. Загубил го е.

Баща ми се показва на прозореца, гледката му хареса... трамвайните релси, пресичащи улицата, наблъсканите под платаните пазарни сергии, харесаха му даже орляците цвъкащи птици. Старата сграда го привличаше, защото бе живял в постройка от шейсетте години заради желанието на майка ми.

Къщата още миришеше на боя, майка ми се закашля, огледа се наоколо като затворничка, държеше баща ми до себе си, не му позволи да надникне в спалнята. Диего сновеше до кухнята и обратно бос и носеше дребни сандвичи, панички с маслини и семена от лупина. Родителката ми го гледаше като животно от гората, възхитена и уплашена. Ригатоните плуваха в соса, Диего беше прекалил. Баща ми си опръска ризата, майка ми поклати глава, позабърса с ъгълчето на една салфетка това ужасно червено петно.

— Какво работите? — обърна се към Диего.

— Фотограф съм.

— Аха, да...

Хапна още нещо, после се върна на темата.

— Какъв фотограф? В рекламна агенция, на сватби...

Диего се засмя, посочи с вилицата, на която стоеше набоден макарон, към една от фотографиите, закачени на стената.

— На локви.

Аз избухнах в смях, вече бях изпила две чаши, чувствах се щастлива, паркетът залепен, стените боядисани. И майка ми опита да се засмее. Съжалих я малко, познавах това напъване, тази вдървеност.

Баща ми сложи очилата и отиде да разгледа работите на Диего, висящи на стената. Извика и нея: „Анна Мария, ела да видиш...“.

И Анна Мария отиде. Останаха така, моите старци, с гръб, с носове, забодени в стената... опитвайки се да открият във фотографиите на Диего нещо от мен, което им беше убягнало.

После майка ми омекна, започна да ни кани на вечеря, даже прекалено често. Сега тя си подлагаше бузите на Диего, очакваше тези лепкави целувки, като на дете. В края на краищата аз и баща ми винаги я изолирахме малко, бяхме по-интелигентни от нея, саможиви, изпълнени с арогантни чудатости. Разнежваше я кльошавото момче, говорещо като картечница, непрекъснато ставащо от масата, за да ѝ помага. Сипваше му гигантски порции.

Купи му пуловер, мушна го в чантата ми на входа, защото се срамуваше да му го даде директно.

— Какво е това, мамо?

— Нищо, един пуловер... ако не ви хареса, ще го подарите.

Диего обаче нахлузи веднага онзи красив пуловер с висока яка от дебела вълна...

— С него ще изкарам десет години, това е класическата вечна дреха...

Майка ми стоеше зачервена, щастлива, че е улучила цвета, мярката... щастлива, дето Диего е толкова лесен, толкова различен от мен.

— Да си вървим у дома, бебчо.

— Довиждане, татко, довиждане, мамо...

Аз се вмъквах набързо в асансьора, той се бавеше върху старческите бузи.

— Довиждане, младежи, доскоро!

Да, наричаше ги *младежи*...

Ето така навлязохме в равнината на нашата нормалност. Боях се, че рано или късно ежедневно съжителство, предъвкването все на едни и същи неща щеше да поквари и нас, разочарованието щеше да надникне през процепите на щорите заедно с поредния ден на навъсено небе и смог. Всеки отново щеше да мисли само за себе си, за личните си проблеми, освободен от другия. И върху нас щеше да се спусне онова непрозрачно було, покриващо двойките след известно време, когато илюзията изчезва, а редом с нея и добротворната слепота, поради която недостатъците на другия избледняват. Така се случва, така се беше случило и при родителите ми. Сутрин баща ми излизаше щастлив и майка ми си почиваше, вдъхваше блажено уханието на своята самота. И все пак се обичаха и уважаваха.

Но ние принадлежахме на друг свят, може би по-смел, със сигурност по-пъстър, по-хаотичен. Бяхме с ронлива закалка, деца на изнежеността, на онова благоденствие, излагано на показ като единственото струващо си завоевание.

Много от старите ми приятели изчезнаха, след скъсването с Фабио се бяха свили като степана вълна. Малкото трийсетгодишни двойки, с които ни се случваше да се срещаме, бяха угнетяващи. Няколко години и вече изглеждаха отпуснати, задъхващи се. В ресторантите, в пробните на магазините, в съблекалните на фитнес залите говореха на висок глас за пари и секс. Не казваха *любя се*, а употребяваха *чукам*, излагаха на показ интимния си живот. Изглежда, свенливостта беше предала богу дух, разкъсана на парченца от иронията.

Диего се съгласяваше на тези унижителни вечери, на които го мъкнех понякога.

— Не можем да се изолираме — повтарях му.

Заставаше в някой ъгъл, напълваше си чашата с вино. Не участваше в дискусиите, защото нямаше какво да каже. Но никога не беше враждебен. Какво общо имаха с него тези млади кариеристи, вече запечатали ехидната нечистоплътна усмивка на лицата си? Обрезки от месо, които биха се изкисвали покорно в саламурата на благоденствието, без дори да забележат, без повече да забелязват нищо и никой. Тогава ми се струваха мои приятели. После, с годините, ми се разкриха в истинската си светлина: бродници из морето на високомерието и низостта. Щях да видя отново някои от тях по телевизията, с очилца последен писък на модата и раирани чорапи, таещи се като нарушители под строгото черно облекло. И вълкът да е сит, и агнето цяло, глътка светена вода, глътка грях. Пълни джобове, луксозни апартаменти, дълги дивани, за да побират всички.

Влачех Диего из този свят, той ми изглеждаше по-изтънчен от моя, крайна цел. Бях дъщеря на учител по трудово обучение, влизащ в клас с трион и листове шперплат. Миришех на книги и почтеност. Смеех се на шегите, участвах в игрите, струващи ми се интелектуални: да се отгатнат началните думи на книги, мисълта на някой философ, по правените мимики да познаеш филма...

После една вечер го видях прав до един от прозорците, най-отдалеченият от дивана, където си бърборехме. Гледаше улицата навън, валеше.

— За какво мислиш? — попитах го.

— За баща ми.

— За баща ти?

— Вали. Когато вали, мисля за Генуа, за баща си, който крачи под дъжда със своята мушама.

Бях залисана, едното ми ухо още наострено към тези на дивана, следях продължаващата игра. Върнах се при приятелите, приласкавана от онези от моя отбор, защото знаех отговора. Беше много лесен, началните думи на една нашумяла книга. Облакът от Чернобил обикаляше над Европа, мой приятел, специалист по храненето, правеше списък с най-вредните храни, дори на хляба не трябваше да имаме вяра.

Диего още стоеше там и гледаше дъжда. Тогава се сетих, че баща му е умрял в проливен дъжд, контейнерът се изплъзнал от стоманеното въже.

Върнах се при него, сложих ръка на гърба му. Останах така, безмълвна. В тишината чух ударите на сърцето му... неговите детски крачки. Бе изтичал заедно с майка си, бащата мъртъв в локва вода, потъмняла от кръвта.

„Онова е първата фотография, която си представих — беше ми казал преди година в Генуа. — Първата локва... онази, която е винаги с мен в края на всяка лента.“

Тръгнахме си въпреки дъжда, нищо, че беше още рано.

— Да вървим.

— Сигурна ли си?

— Уморена съм.

Върху мотора ни наваля. У дома се прибрахме вир-вода. Правихме любов на пода, в локвата от мокрите ни дрехи. Правихме любов върху онази нещракната фотография, върху онзи мъртъв баща, прогизнал от дъжда, плосък като скат. Каза ми „благодаря“. Придърпах му главата, мушнах език в очите му, облизах сълзите.

— Искам дете — прошепнах му. — Едно дете като теб тогава, като теб сега... бих искала да ти върна бащата... бих искала да ти дам всичко, любов моя. Всичкия дъжд на света...

Тогава не издържа, започна да ридеа на коленете си, както в онзи ден, като отчаян сополанко под пороя, убил баща му.

Една знойна юлска утрин го придружих до центъра, който приемаше първите пристигнали деца от Чернобил. Помагах му, зареждах фотоапаратите. Захласнах се да го гледам. Аз бях напрегната, чувствах се неловко между онези незалично белязани деца... боях се от радиацията, изглеждаха ми фосфоресциращи като куклите, които на тъмно светваха. Движех се предпазливо, стоях малко встрани. Затова пък Диего ги прегръщаше, казваше по някоя руска дума. Не беше решен да ги снима на всяка цена. След първите пози остави фотоапарата и започна да си играе с тях. Разбрах, че като репортер нямаше да изкара и пукнат грош, окото му не беше като ония, които залепват за фотоапарата, болезнени и заслепени. Видях го да се отказва от най-добрите фотографии заради други, които забавляваха децата. Сложи фотоапарата на врата на едно от тях и го остави да похаби цяла лента. Върнахме се с мизерен, непродаваем материал. Живеехме с

моите пари, не можехме да си позволим дете. Не му казах нищо, продължих да вземам хапчета.

Всеки ден, даже и в най-лошите ни дни, ставаше от леглото изпълнен с енергия, благодареше ми, че още съм до него. Все едно живееш с котарак, от онези, дето мърдат около теб в къщата и когато може, скачат върху ти и те ближат с грапавия си език. Оставаше в тъмната стаичка до късна нощ, излизаше със зачервени очи и похабени ръце. На сутринта внимавах да не вдигам шум, отварях вратите на гардероба със затаен дъх. Но той искаше да е около мен, приготвяше кафе, пишеше кратки бележници, които пъхаше в джобовете на палтото ми. Трудно ми беше да го оставя там в кухнята, облегнал се на перваза на прозореца. Отключвах веригата на моторчето, обръщах се да си взема довиждане. Не обядваше, не правеше нищо без мен, излизаше и той. Обикаляше, за да опита да продаде някоя от снимките, които никой не искаше. Крачеше, изпълнен с надежди, през града, който не беше негов, с кльоцавите си крака, с чантата през рамо, без никога да унива.

Има някои неща. Дребни неща, които няма да забравя, те са незначителни, обаче остават по-силни от всичко. Остават завоите на стълбището в сградата, където беше първият ни дом, с настилка от бели и черни парченца мрамор, площадките, перилата, на които се опирах, тичайки. Връщах се с изхлузващата се от рамото ми чанта, влачещия се по стъпалата шал, торбичките с покупки. Даже не изчаквах асансьора, качвах се по стълбите и стигах задъхана. Още с палтото, започвах да готвя, изсипвах продуктите на масата, изваждах подложните чинии, чашите със столчета, исках всяка вечер да е празник.

Имах вече работата като редактор в едно научно списание, излизащо веднъж в месеца. Бяхме само петима, аз правех по малко от всичко, превеждах материали от английски, занимавах се със странирането, с архива, прекарвах часове на телефона, за да увещавам за годишни абонаменти, говорех с учители, директори, работещи в културната сфера, секретари на обществени организации и на частни

предприятия. Договорът беше хвърчащ, списанието рискуваше да бъде спряно всеки месец. Скъсвах се от работа за дребни пари и без никаква перспектива за в бъдеще. Не се интересувах кой знае колко от молекулярна медицина, радиални векторни полета, енергия от морските течения, вълновата теория за светлината, но бях свикнала с миниатюрния свят на онова дребно списанийце. Харесваше ми редакцията в центъра, с единствена стая в сутерена на историческа сграда, където едно време имало конюшни и от теракотата още се просмукваше дъх на селитра, докато по арките в подземие то личеше изровеното от гръбнаците на конете. Харесвах ми железните етажерки с папките, чайникът в един от ъглите, кошничката с пликчетата чай, бърборенето на крака с колегите и горещата чаша в ръката ми.

Понякога Диего минаваше да ме вземе. Чукаше по стъклата на прозорците в ниското до асфалта. Слизаше по стълбите, надзърташе от вратата със своята бледа, но бодра физиономия, изпъкналите очи и прекалено широката усмивка, от която мършавите му бузи изчезваха. Беше зима, носеше онази скиорска шапка. Под този похлупак главата му изглеждаше още по-малка.

— Колко си красива...

Аз не бях красива, а нормална... със сенките под очите заради изминалия ден, вмирисана на канцеларско застояло, с пресипналия глас от часовете, прекарани на затворено. Тялото ми, нанизано в града, беше тяло като всички останали, навлечено с дрехи и мисли. Отивахме си вкъщи прегърнати, покрай загасващите витрини и хората, крачещи забързано по тротоарите. Стигаше само да ме притисне до себе си и ми вдъхваше спокойствие.

Рим беше наблъскан с магазини, винаги претъпкани ресторанти, паркирали на втора линия коли, шофьори, изчакващи пред механизирани портали на големите хотели в центъра, луксозни туристи, политици, жени с дълги кожени палта в умерения климат. Вървахме посред това прекалено изложено на показ благоденствие. Изглеждаше, че има място за всички... но така ли беше? Хората напредваха върху подвижните пясъци на тази илюзия. По някой път се сещах за Гойко, за якето му от твърда като картон кожа, Сараево ми липсваше, всички онези скромни негови обитатели, изпълнени с

достойнство... уханието на питките, мирисът на дървесна смола от печките.

После Гойко дойде да ни види. Къщата му хареса, също и двете бутилки, които изпихме. Диего имаше една тясна вратовръзка от необработена вълна. Гойко се смя с нея. Може би му изглеждахме малко мъгляви, очакваше да водим по-блестящ живот, наблюдаваше ме, докато си слагах престилката, за да измия чиниите. Също и той изглеждаше пораснал, намерихме го по-улегнал, позагльзнал в блатото на живота. Вече не търгуваше с йо-йо и фалшиви джинси. Работеше в литературната редакция на едно радио, сътрудничеше на списание за култура и продължаваше с екскурзоводството само в края на седмицата. Спа в единственото легло, което имахме в повече, стария разгъващ се диван в стая без никакви други мебели.

Една вечер измъкна от портфейла си изрезка от вестник, запазена от яд, като че държеше пирон вътре. Преведе ни част от нея. Беше материал, написан от негов приятел от Белград, също поет. Ровеше се в костите на мъртви от шест века хора, времето на борбите срещу турците, в епичен и войнствен дух, предизвикващ смях.

Диего го гледаше. Нашият свят вече се бе превърнал във влажна утроба със заличени следи, поклащаща се в алчното настояще. Но той беше едно от момчетата от стадион „Мараси“ и може би долавяше примитивния шифър, присъщ на всички ултраси, в онези бълнувания, бъкащи от етноси, принадлежност и живи рани.

— Това тревожи ли те?

Гойко бе повдигнал рамене.

— Не... простотии, фашистки лайна.

Беше сгънал и запалил статията на своя приятел, за да използва като огънче за цигарата си този миниатюрен пожар.

Диего се сприятели с един галерист и най-накрая успя да изложи фотографите си на ултрасите. Забелязах, че също и по трибуните на стадиона винаги беше улавял самотата, на някой тил, на чифт зачервени уши, на шалчето, размахвано като брадвичка. Снимките от стадиона бяха измежду най-хубавите, които бе направил някога, черно-

бели, леко зърнести... устите им, изглеждащи като дупки, очите като планети, луни, гледани отблизо.

Изложбата мина добре, от галерията я преместиха в залите на един лицей, после в друг. Диего даже успя да продаде някои от фотографиите.

Похарчи всичко. Върна се у дома с един бял трюфел и ми го настърга върху чинията спагети като някой келнер.

Изображенията на краката на хората по спирките на метрото обаче не предизвикаха интерес. Диего остана долу три дни, нащрака безброй фотографии сред пътниците, очакващи влакчетата, а после ги монтира една до друга. Полето на градския живот, дълга градина от самоти. От безличните утринни крака до уморените, прашасали вечер. Идеята да ги окачим у дома беше моя. Напълниха коридора, обиколиха дневната, достигнаха до кухнята... проточила се редица от обувки на незнайни хора, които ни правеха компания.

Издаваше в ужас, че неговата окупация ще ми омръзне, изпитваше физическа нужда непрекъснато да ме пипа, като дете. Даже и нощем спеше залепен за гърба ми, чувствах се плувнала в пот, слюнчеше косите ми. Очаквах деня, в който щеше да започне лека-полека да се прибира в своята част на леглото. Обаче не, ако се отдалечаваше, то беше случайно, или когато го избутвах в знойните нощи. Щом се усетеше, макар и насън, се връщаше при мен. Лягаше напърно, с глава върху корема ми, като дете в леглото на родителите си, щастлив от тази мека възглавница. От време на време го сритвах. Бяха минали три години.

Настъпиха тежки времена. Диего се зае да търси каквато и да е случайна работа. Работи малко в магазин за електроника. После обикаляше, за да снима туристите на площад „Испания“, на фонтана „Треви“, щракваше ги и тичаше да проявява в едно магазинче наблизо. Често туристите не го дочакваха, отиваха си, преди да се върне. Появяваше се вкъщи ухилен, джобовите му пълни със снимки на непознати хора. Нареждаше ги върху кухненската маса, за да ги видя,

смееше се, разказваше ми весели случки. Питам се дали в дъното на тази жизненост не започваше да се загнездва и мъничко тъга.

— Защо не заминеш? — подтиквах го. — Направи някое от твоите пътувания.

— Аз съм най-щастливият човек на земята.

Понякога баща ми се опитваше да ми даде малко пари, но аз упорито отказвах. Той също си беше купил един „Никон“, искаше от Диего съвети за обективите, за светлината. Диего свикна да го взема със себе си. Татко му помагаше, сменяше ролките, номерираше използваните. В мъртвите часове идваше у нас. Никога не досаждаше, сядаше в някой ъгъл и даже чаша вода не искаше. Помогна да бъде създаден малко ред. Изхвърли брака, купи папки и каталогизира всички работи на Диего, събра натрупаните безразборно негативи и ги занесе за проявяване. Прекара дни наред с лупата, за да отбележи най-добрите пози.

Благодарение на баща ми Диего най-после си намери агенция. Сложи си красиво сако от туид, взе влака и слезе в Милано с папка фотографии под мишница. Убеди една жена, горе-долу на неговата възраст, цялата облечена в черно и с много къси коси цвят студено бяло, да се заеме с Диего, да сложи юзди на този талант с нещо като договор.

Диего не изглеждаше доволен, четеше и препрочиташе клаузите, търсейки предлог, за да не подпише. После взе писалката и надраска името си, защото договърът бе добър, защото баща ми беше застанал със скръстени ръце като полицейски комисар.

— Подпиши!

Така прие своята първа истинска работа, редовно заплащана. Направи сесия за нова колекция обувки на една изложбена зала в центъра. Сандали, подобни на котурни, със сребристи ремъци, обсипани с кристали, които Диего нахлузи на изстрадалите крака на една балерина от школата на Пина Бауш^[24]. Накара я да танцува чисто гола със сандалите в една пуста фабрика, на фона на счупените стъкла и бурените, търкаляше се на земята около това драматично тяло, летящо над него като умираща птица. Контрастът между слабата, приличаща на скелет фигура с огънати подобно лък кости, изнесени назад, единият крак свит като лапа, и онези странни сандали беше изненадващ. На пръв поглед изображенията изглеждаха леко

размазани, извън фокус, деформирани от обектива „рибешко око“, движещи се петна, все едно върху тях беше лисната кофа вода. Рекламираният предмет се виждаше едва-едва, мяркаше се само някоя откопчана каишка, подметка в металически цвят. И все пак в лукса на онези сандали, малтретиран, захвърлен в мръсотията на фабричния хангар, в голотата на изстрадалото тяло имаше нещо нахално, което се хареса на младия производител на обувки.

Фотографиите бяха изложени в дълга галерия на изложбената зала една след друга, като фотограми на един-единствен скок. Диего получи хубав чек и като подарък чифт от онези невъзможни за обуване сандали.

Покани ме на вечеря в ресторант с две звезди „Мишлен“. Облякох черната си рокля. Той си беше купил от битака на улица „Санио“ американски смокинг от четирийсетте години, два номера по-голям. Загърна ръкавите, виждаше се ивичка от подплатата. Седнахме в ресторанта като кралска двойка, ядохме какви ли не луксозни боклучета, солен пудинг, пълнено със сладолед месо. Вдигахме на здравици за всичко.

[22] „Филм“ — черно-бял късометражен филм с Бъстър Китън от 1965 г. по Самюъл Бекет, режисьор Алън Шнайдер. — Б.пр. ↑

[23] Ман Рей (1890–1976) — американски фотограф, един от най-изявените представители на художествената фотография. Майстор на портретната фотография, известен със снимките си на видни личности от областта на изкуството и литературата. — Б.р. ↑

[24] Пина Бауш (1940–2009) — германска балерина, хореограф, учител по танци. Една от най-влиятелните фигури в съвременното танцово изкуство със своя експресивен, провокативен стил. — Б.р. ↑

КАКВО СИ СПОМНЯМ ЗА ОНЗИ ДЕН?

Какво си спомням за онзи ден? Беше валило цяла нощ, дъждът плющеше ужасяващо по стъклата на прозорците, гръмотевиците ни разбуждаха няколко пъти. На сутринта градът беше като накиснат във вода, небето надвиснала сива плоча.

— Ще ходиш ли да снимаш някоя локва? — попитах Диего на излизане от къщи. Бе поклатил глава, трябваше да се откаже от този воден празник, имаше да предава поръчка и щеше да остане затворен в тъмната стаичка целия ден. Татко вече се бе появил, носеше кивита и се зае да ги бели в кухнята. Тези зелени отвътре и мъхнати като маймунки отвън плодове бяха новост. Татко ни учеше, че са депо на витамин С, и настояваше, че дават сила.

Кивито го повърнах в картоненото кошче до работното ми място, зелен като жлъчка съсирек изпълни устата ми.

В почивката излязох, чувствах се по-добре, дъждът беше престанал. Не бях гладна, отбих се в един магазин за дискове, исках да направя подарък на Диего, стара компилация на „Дорс“, която му харесваше. На касата се усетих, че в портмонето имам пари само колкото за албума. Точно там реших и не знам защо. Чаках хората пред мен да платят, обзе ме безпокойство, под закопчаното палто пропълзля топла вълна и ожари бузите ми. Някакъв лакът по погрешка докосна гърдите ми... бях се покрила с двете си ръце. Ако вземех диска за Диего, нямаше да мога да купя нищо друго. Още не знаех съвсем точно какво си бълнувам, мисълта се зараждаше в този момент, усещане, изкачващо се от дълбините на тялото ми. Гледах плакатите по стената над касата, на Джоан Бейз до този на Джими Хендрикс, обвит в облак дим... Отказах се от „Дорс“ и излязох. Повървах малко и хлътнах в една аптека. Изчаках клиентът преди мен да се отдалечи и изрекох набързо, шепнейки пресипнало:

— Един тест за бременност, моля.

Аптекарката се върна с кръстчето си в червено и златисто на престилката и една въздълга кутийка в светлосин цвят. Парите ми

паднаха на пода, наведох се да ги взема... засмях се безрадостно, с отчаяние.

Отчаяна, че можеше да не е вярно.

Тръгнах към най-близкия „Макдоналдс“. Възможно най-близкия. Направих теста в тоалетната, с гръб към вратата. Прочетох инструкциите в сумрака вътре. Насочих струята към теста, останах в очакване.

Видях как урината в цилиндърчето се увеличава... при целия този дъжд навън. Беше валило два дни. Основите на града прогизваха от вода.

Ивицата за потвърждение се появи до другата, отначало много бледа, после в по-изразено синьо. Бях бременна.

Правехме любов без всякакви предпазни мерки от година, ала безрезултатно. Наближавах трийсет и четири. Всеки ден откривах върху себе си отломки от отминаващото време. Вдигах нагоре косите, гримирах се, още бях красива, може би повече, отколкото в момическите години, но продължавах напред усъмнена, безочлива и тръпнеща от нетърпение. И точно тази несигурност ме правеше похуманна. Само преди няколко месеца, в най-обикновен ден, се бях погледнала в огледалото на един асансьор и бях забелязала хилядите направления, по които едва видимите бръчици щяха да поемат като мустачки, като палави къдрици, преправяйки чертите ми. И бях разбрала, че епицентърът на експлозията е терзание, зараждащо се дълбоко в нас и постепенно разяждащо ни. И че оттам тръгват пукнатините, като по счупено стъкло, задържащо се в рамката. Не остаряваме ден подир ден, а внезапно, на гърлото застава горчива буца... Разкривена мълния, която ни поразява и обгаря... разпръсква горчилото по лицата ни.

Непоклатимото възжеление, стаено дълбоко в мен, изплува, докато гледах синята линийка. Сега времето можеше да се срути отгоре ми, да ме състари, защото епицентърът, където се беше зародила старостта, нямаше да е огорчение, а напротив, дар... и тогава всичко щеше да бъде по-омекотено. Лицето ми щеше да е лице на майка, годините щяха да го напукат в посока към плодовитостта, към минаващата наблизо любов, която се загнездваше в своето свидетелство.

Сложих шапчицата на пръчицата и я мушнах в джоба. Излязох навън и погледнах небето, още беше мрачна локва, препълнена с влага, с надвиснали като гъст дим тъмни облаци. Влязох в една кабина, за да се обадя на Диего.

— Как си, какво правиш?

Отговори, че трябва да излиза, има среща с галерист по работа. Чу шума от колите, попита как така не съм в редакцията.

— Искаше ми се да се поразходя...

— Още ли вали?

— Не...

Реших да си трая, не по телефона... наред ръмжащите автомобили. По-добре да изчакам завръщането у дома, когато можехме да се прегърнем и да се разчувстваме на спокойствие, далече от всичко и всички. Върнах се в редакцията, не пипнах нищо, давах вид, че работя, останах втренчена в екрана на компютъра. Не бях в състояние да се концентрирам в каквото и да било.

Диего свиреше на пианото бос. Превъртах ключа и го намерих там, дългите му ръце стърчаха от увисналия пуловер.

Ето я музиката! Ето го малкия любовен концерт, постоянно подновяван през годините... нота върху нота, неспирно разбиващи се в стените, удрящи тъпана на тази смирена къща. Бавничко потънах в креслото зад него и останах да слушам, докато той не спря и зачовърка в носа си като някое дете.

Свирейки с уста, продължих парчето: аз, дете нямам слух. Обърна се.

— Бебчо... прибрала си се...

Бяхме уморени. От месеци се чувствахме уморени, обкръжени от ежедневната гадост, от излизането от къщи и връщането пак там, сред този все по-деспотичен град.

Пристъпих към него.

Гледаше ме, може би предугади бушуващите в мен мисли.

Подадох му теста.

— Дръж, татко, ето първата фотография на твоето дете. И извинявай, че не си я направил ти.

Смъкна си пуловера, изтръгна го от тялото си... изтръгваше отдавнашната болка, за да се изпълни с радост. Започна да се мята из къщата гол до кръста, да се удря с юмруци по гърдите подобно

победило в двубой шимпанзе. Стана досаден като съпруг... трябвало да внимавам, да си пазя здравето. Защо не съм му се обадила? Щял да дойде да ме вземе, неразумно било да се друсам на моторчето при всичките тези дупки! Отиде в кухнята, върна се с бутилка тъмно вино и две чаши. Не ми се пиеше алкохол, само си близнах. Гледах го, докато се напиваше. После взе празната бутилка и започна да я люлее като бебе.

— Пиетро — промълви. Пиетро... името, което винаги сме си представяли за син.

— Ами ако е момиче?

— Пиетра.

Засмях се уморено, изтощена от радостта, огряваща навред. Беше кротка вечер... по домашному в един апартамент в града, радиаторите пуснати, Диего вонеше на вино.

Казах му, че искам да се изкъпя, развъртя крановете. Остана там да докосва качващата се във ваната вода. Пръчицата в другата ръка.

— Сигурна ли си, че това нещо показва?

Обадих се на моята гинеколожка. Каза ми на сутринта да си направя изследване, за да се види количеството на хормона на бременността Бета ЧХГ в кръвта.

Диего се вмъкна във ваната заедно с мен, сви си краката, водата преля.

— Не ме ли искаш?

— Разбира се, че те искам.

Изгасихме лампата, една свещ мъждукаше на ръба на ваната до сапунерката. Стояхме така, в изчезващата пяна, в меката светлина, зачеркваща контурите на стандартната вана, на малките плочки с лъскави люспици... обзети от безкрайно задоволство. Животът благополучно ни бе довякъл дотук. Това беше дигата, където всичко се сливаше, онази спокойна, застояла наша локва с кратките ни движения под водата. Потърсихме ръцете си, преплетохме пръсти като онези клетки там долу, които се прегръщаха, сливаха се беззащитни.

— Вече го обичам...

Потъна във водата, показва се отгоре. Къдриците мокри, слепнали за малката глава, а ушите големи и приплескани като плоскодънни риби.

Сигурна бях, че ще прилича на него.

Заспахме затоплени от ваната. Гмурнахме се под завивките още неизсъхнали. Събуди ме музика, Диего свиреше на пианото.

Помислих си за фотографиите по стените... всички тези незначайни крака. Сега ми се струваше, че се движат, крачат към нас откъм коридора, още потънал в мрак. Представих си как захвърлят обувките, ботушите, тъгата и започват да танцуват под съпровода на пианото, за да отпразнуват заедно с нас.

Усетих мирис на кафе. Диего беше в кухнята, стигнах до ръката му, до гърдите му. Облякохме се и излязохме, тласкани от желанието да се насладим на тишината, на нощта, разпростряла се отгоре ни като дълго навечерие.

Зората изникна от тъмнината със своето синьо, нощта се сви в самата себе си. Кепенците на кафенето се вдигнаха. Търговците от пазара започнаха да се въртят около сергиите си. Усещах се като във ваканция, на екскурзия. Лабораторията щеше да отвори по-късно, влязохме в кафенето и изчакахме машината да загрее.

Вдигнах ръкава на пуловера, затегнах гумения маркуч около ръката ми, отместих поглед, за да не гледам смучещата кръв спринцовка.

Подрали жени обикаляха сергиите на пазара с пазарските си колички. Крачехме между тях прегърнати, тайната ни изгризваше отвътре.

— Да купим нещичко? Малко броколи?

Бяха в красива зелена щайга, току-що набрани китки, още росни.

— Ама разбира се, да си вземем броколи...

После няколко банана, връзка репички. Затворихме се вкъщи. По обяд Диего метна броколите в тигана, изядохме ги направо оттам, с вилицы в ръцете, топейки залци хляб, позеленяващи веднага.

След това Диего се върна в лабораторията, за да вземе резултатите.

Стоях на прозореца по гащички, нахлузила един негов пуловер. Той погледна нагоре, размаха плика. Засмя се със своята уста, пълна с млади зъби.

Обадих се на гинеколожката ми. Каза, че всичко е наред, нивото на ЧХГ било леко ниско, но в нормата, предвид скорошното ми

забременяване.

Заредиха се дни на спокойствие и задоволство. Диего ми звънеше непрекъснато в редакцията, питаше как съм, дали съм яла, много ли се пуши в стаята. Не си променях навиците, карах си моторчето, закусвах права в кафенето.

Диего слагаше ухо на корема ми. Само ухото, защото не искаше да ми тежи с главата. Стоеше така, в тази наклонена, малко неудобна поза, заслушан, захласнат, почти с глупашка физиономия.

Когато казахме на родителите ми, замлъкнаха. Видях как очите им се променят, стават смирени, навлажняват се... Баща ми инстинктивно потърси ръката на майка ми. Не бях виждала този жест от години. После майка ми промълви:

— Мислехме, че не искате деца... че ти, Джема, не искаш...

— И защо?

— Защото аз бях... така... прекалено загрижена.

Баща ми спря да пуши, започна да тича за здраве сутрин. Идваше по анцуг да взема и Диего, който го следваше отпуснат, още сънен, с чифт стари гуменки „Суперга“, даже без връзки.

Наистина ми изглеждаше като чудо... да приема тази вихрушка от клетки в заседналостта на моето тяло. Все едно бях погълнала целия свят. Изведнъж се отпуснах, стъпвах като затънала в пропита от влага лагунна гора, където животът се разклоняваше в дълбокото както белезникавите корени в покоя на блато. В редакцията ме дразнеше шумът, непрекъснатото звънене на телефоните, колегите, станали според мен прекалено бърбиви, излишно вдигащи врява. Спотайвах се на бюрото си, окопала се зад папки и книга. Непокосимо цензурираща всичко, проникващо от външния свят, като мъничка къртица, заровена в подземния си проход. Когато Диего идваше да ме вземе, се залепвах за телцето му. Хващаше ми ръката, слагаше я на топло в джоба си. Спирахме да разглеждаме витрините на един бебешки магазин. Бях любопитна, нелепа, тръпнеща в очакване, старателно изследвах този непознат за мен миниатюрен свят. Не се задържах много, обземаше ме странно безпокойство. После Диего ме

отвеждаше в близката закусвалня пред пълнените оризови топки, греещи в червено от олиото...

— Ще хапнем ли аранчино^[25]?

След втората хапка стомахът ми вече се свиваше, той ядеше и заради мен, устата му препълнена с ориз, с щастие.

Беше бялото време на очакването, на сънищата, преминаващи в дълго бдение. Ако затворех очи, изплуваха онези замиращи кръгове, които виждаме в ясен ден, когато лъчите натежават върху клепачите и над теб се спуска слънчевата умора, лятното безделие.

После се появи змията. Премина през бялото с люспестото си наметало, оставяйки след себе си хлъзгавото сияние от това прекосяване.

Веднъж влязохме в парка. Краката на Диего до моите върху ръждивия шумак, отгоре небето, затуляно от вейките, наоколо мирис на растителност и кучешка пикня. Денят беше великолепен. Влечугото видях единствено аз, безобидна водна змия, пропълзя по обувката ми. Наистина странно да изникне на това място, в градския парк, опустошен от кучешките муцуни. Яви се само за миг и изостави пътечката, за да пропълзи към зеленината под храсталаците.

— Видя ли я?

Не, той не беше я видял. Наведе се пред храста, взе пръчка и разрови из клончетата, но напразно, змията я нямаше. Оставихме си я там, престорих се, че съм забравила.

Първата ехография в полумрака на малката стаичка в амбулаторията. Гелът на корема ми хладнееше, усещах го като слuzеста диря. Лекарят придвижваше сензора, плъзгайки го по тази мокрота. Отново си помислих за змията. За онова гадно същественце, пропълзяло по крака ми. Лицето на лекаря не потрепваше. Придвижваше инструмента в ниското, чак до космите ми. Имаше ембрион, черна точица в магмата на утробата ми, но пулс не... липсваха интервалите. Онзи шум като от конски галоп, за който пишеше в книгата. Лекарят ме погледна, попита дали искам да направя вагинална ехография. Съгласих се, без да знам какво точно означава. Исках само едно, да чуя сърцето. Диего беше там, в очакване... облещил се като алпийски козел в монитора, в скъперническата уста на

доктора. Сондата влезе в тялото ми, зарови се навътре. Излезе навън, с целофанената си ръкавичка и гел, показва се отново като обикновен медицински инструмент, който изтощава и измъчва.

Пулс липсваше.

— Може би е още рано — каза лекарят. — Вероятно сте се объркали, заченато е по-късно, отколкото си мислите. — Попълни картоната и предложи да повторим изследването след седмица, влезе следващата жена... бременна с огромен корем, поне в седмия месец.

Съвзехме се в едно кафене. Поръчахме два чая, двете картончета висяха от металната кана. Миришеше на замърсени плочки, на замазано. И пълен хаос, група младежи празнуваха нещо... Диего се опитваше да се засмее, за да ме утеши, но не успяваше и сам себе си да успокои. В добрите му очи проблясваше горчивина. Държеше ръката ми върху мръсната маса, покриваше я със своята като с перде, искаше да задуши всички мои лоши мисли.

— Змията — изрекох. — Онази гадна змия...

Изгълтахме отвратителния чай, запарен с вода от кафемашината, с остатъчен химически мирис на препарати. Диего се надигна, върна се, дъвчещ сладкиш, изцапан с пудра захар покрай устата. Погъделичка ме, напъха ми сладкиша в устата, каза ми да си отхапя, да ям.

— Всичко е наред, ще видиш.

Повторихме изследването за ЧХГ на следващия ден. Пак ми надупчиха ръката, гледах на другата страна, стената, шишенцето със спирт до памучетата върху металната количка. Излязохме от лабораторията, имаше каращи се хора, горките, миришещи от претъпканите автобуси, с билети в ръката и горчивина в устата. Вмъкнахме се в по-скъпо кафене. Закусвахме прави на бара. Влезе един едър, словоохотлив. Познаваше Диего, работеше в рекламата, от онези, дето му даваха работа. Прегърна го, започна да му говори забързано за някакъв проект. Малко досаден, прекалено шумен, крякаше жизнерадостно. Ние приличахме на два лемура... две клетки духчета, кацнали по погрешка на земята. Видях Диего да се смее пресилено, за да си дава кураж. Представи ме, протегнах кокалестата си ръчичка. Върнахме се у дома. По-късно Диего отиде да вземе

результатите от изследването. От прозореца го видях да пристига... пресичаше през пазара между затварящите сергии. Лицето напрегнато, онзи плик в ръката. Отворихме го заедно на дивана. Звъннах на гинеколожката. Нивото на ЧХГ беше много ниско.

Загубих детето след два дни. Бях в редакцията, усетих струята между краката си, изправих се изплашена. Смъкнах надолу чорапогащника и останалото в мъничкото клозетче с етажерките, отрупани с пакети хартия и кутии с химикалки. Видях малкото блато от кръв и съсиреци, което продължаваше да избликва... тампонирах го с хартия за бърсане на ръце... крепях се на крака... екзалтирана, разкривена. Междувременно се гледах в парченцето огледало, увесено на стената, виждах промененото си лице. Бях изплашена, но с бистра мисъл, като някой убиец, току-що превърнал се в такъв заради внезапен пристъп или поради нещастно стечение на обстоятелствата... Опитвах се да залича следите, оцветена в червено вода течеше в мивката и бидето.

Сложих между краката си тесте хартия за ръце, облегнах се на вратата в очакване кръвотечението да спре. Кръвта проби през хартията за миг, махнах наквасената в неправдоподобно яркочервено топка и пяхна друга хартия. В живота си не бях виждала толкова кръв.

— Ела да ме вземеш.

— Случило ли се е нещо?

— Ела да ме вземеш...

Изваках го отвън, седнала на стъпалото, на мястото, където винаги седеше онзи скитник, но вече си беше отишъл. Диего пристигна, тичайки, дочух крачките му като плесници по паважа. Хвърлих се към него с отворена уста. Потънах в сакото му...

— Загубих го. Загубих го. Загубих го.

В болницата цареше спокойствие, санитарите си пушеха, залепени за радиото, излъчващо мач за купата, грееше мека светлина... стара сграда в центъра. Широко мраморно стълбище, потъмняло от стъпките. Малко оставаше до Рождество, хората обикаляха за подаръци, болницата изглеждаше почти пуста. Вече не плачех, сълзах като уморено небе.

Прегледаха ме, направиха ми ехография. После ми почистиха корема с дълго парче хартия. Лекарят на смяна се засмя. Беше як, с изнесен като на амбулантен търговец глас.

Каза ми, че съм щастливка, кръвотечението ме е спасило от изстъргване. Колкото до останалото... даже не ставало дума за истински аборт.

— Това са кухи, слепи яйцеклетки — отсече. — Тялото се освобождава по естествен път.

Била съм млада и почти веднага мога да опитам с друга бременност.

— Тези неща се случват често.

У дома се прибрахме така, с празни ръце, с празен корем... утешени от думите на този опитен лекар. Не трябваше да драматизираме, само да гледаме напред. Запалихме осветлението в къщата и се изправихме пред онова вечерище. Диего отвори поредната бутилка вино, най-хубавата от запасите ни. Искаше да пропъди гадното настроение. Поднесе тапата към носа си, помириса я, каза „ега ти виното“. Помина ни малко, под въздействието на чашата тъмночервена течност. Случилото се — случило, търпение. Виното наистина беше добро, сгряваща мъст. Това дете не беше толкова важно, отиде си сред съсиреците, без да има видимо тяло... само нищожна хрчка. Смърт без ковчег и погребение. И в траур нямаше да бъдем.

Взехме книгата за бременната жена и потърсихме в малкия речник накрая „куха, сляпа яйцеклетка“. Нямаше. Затворихме я и я захвърлихме в ъгъла. Диего се опита да ме разсмее. Появи се с превръзка на очите, започна да ме търси пипнешком.

— Ето ме, това съм аз... твоята сляпа клетка. — Но светлината на лампата осветяваше неговата тъга.

— Значи, не е било нашето дете. Децата, които трябва да се появят, се появяват, бъди спокойна.

Повече не говорихме за това. Записах се на фитнес. Там сухото ми тяло беше предимство, необходимо условие. Въобще не бях сигурна, че искам да опитам отново.

Известно време бяхме тъжни, после свикнахме, върнахме се към нормалния си ритъм на живот. Роякът от лоши мисли се поразпръсна.

Дните си преминаваха в нашия дом. По мраморното стълбище, по затвореното пиано, по шала ми, увесен в антрето до якето му за мотора. Отново потече онзи кротък живот, състоящ се от обикновени неща. Но също и от чудеса. Както онзи ден, когато го срещнах случайно.

Карам моторчето по крайбрежния булевард, спирам на един светофар, загледана в движението, унесена в мисли за бъркотията на ежедневието, и го виждам. Крачи, пресича със своята прекалено тежка чанта, съсипваща едното му рамо. Бибиткам, обръща се, но не ме забелязва, забързва по пешеходната пътека. Тогава отбивам вдясно, изчакам реката от автомобили да премине. Известно време го следвам с пешеходна скорост, с неговата крачка. После го извиквам.

— Диего...

Обръща се, разпознава ме, зарязва чантата, за да дойде насреща ми и да ме прегърне.

— Точно за теб си мислех! — крещи. — Мислех си за теб и ти се появяваш...

Притиска ме, разделили сме се сутринта, но все едно месеци не сме се виждали... каква изненада, какъв подарък.

Вървим малко по крайбрежния булевард ръка за ръка, като туристи. Последните дни не бяха толкова добри, сякаш неговите грижи не ми стигаха... Бръчката на недоумение по челото ми вече не изчезва. Работата не ме удовлетворява, характерът ми е все онзи същият, на равнодушен палач. Нося се по течението без оптимизъм, очите ми са изпълнени с въпроси. Онова изгубено дете е някъде далеч, прогонено набързо... но кой знае, може би е там, върху бръчката ми.

Чудесно е да се срещнем случайно когато и да било. Стискам ръцете му и повече не искам да ги пусна. Очите му ме обезщетяват за всичко.

— Накъде си тръгнал?

— Наникъде. Прибирах се у дома, при теб.

— Любов моя.

— Бебчо.

— Никога не бива да си тъжен...

— Живея само за теб.

Минава кола, занася, на косъм сме... би могло да свърши и така, по погрешка, в един миг само.

Слизаме там долу, на замърсения бряг на реката, който ни харесва толкова много и ни е виждал малки и глупави. Виждал ни е да танцуваме прегърнати и голи, музиката на R.E.M. ни полюшваше.

Къде ли е нашият понтон? Къде са онези дребни закъсняващи лястовички, които спираха да пият вода? Тук вървиш и забравяш всичко, градът е отвъд високата стена от черни тухли, долу съществува само мощната диря на натежалата вода, носеща се нататък.

Онази нощ правихме любов... Оставихме залеза над реката в ниското заедно с мириса от речното корито и избуялите спомени. Изкачваме се обратно в града. Там живеем вече, в метрополията, която понякога ни ограбва, разкъсва ни, разлиства живота ни на тънки нишки. Вървим прегърнати... можеше да се любим и долу. В тинята, в мръсотията, но аз вече нямам този кураж, студено ми е, навярно започвам да остарявам.

— Ти още ли ме обичаш?

— Винаги. Винаги теб и винаги.

— Не мислиш ли, че съм се променила към по-лошо? Малодушна, дребнава, пристегната в моите жилетки, в рахитичните си крачки...

— Мисля, че ухаеш на нещо, което винаги ще ми харесва.

Любим се в нашето легло. За пръв път от месеци насам надеждата се настанява отново между нас, леко отпаднала, с гъвкавото си езиче. Ближе и пригладжа.

Виждам детето няколко пъти... винаги то, винаги същото. Но лицето не си спомням, никога не се появява изцяло. Стои неподвижно в дъното на гаровия перон, малките крачета се полюляват от пречките на старата дървена пейка. Детето не мърда оттам, като невръстен железничар със своя фенер в мъглата, подканящ влаковете да тръгват, да не се бавят.

И ние заминахме, отидохме до Париж. В Националния център по фотография имаше изложба на Йозеф Куделка^[26], Диего се интересуваше. Видяхме обърнатата птица, висеща на жицата, ангела върху магарето. Излязохме зашеметени, смълчани. Седнахме да ядем крем „Снежни топки“ на открито пред центъра „Бобур“, гледайки в големия електронен часовник, отчитащ секундите, оставащи до края

на века. Заради изложбата със скитащите цигани и подухващия вятър ни се прииска да захвърлим всичко, да зарежем Рим и да тръгнем на път. От време на време тази идея стопляше сърцата ни. Какъв смисъл имаше да живеем в Рим, град, в който нямахме истински приятели, а за да се почувстваме самите себе си, трябваше да слизаме в ниското и да бродим около онази замърсена река, струваща ни се единственото нещо, заредено с мощ?

Купих теста за бременност от летището. Не казах на Диего, отдалечих се и се върнах с пакетче дъвки и кутийка френски аспирин. Потуших тази мисъл. Отворих куфара, сложих в пералнята мръсните дрехи. Оставих теста в чантата си чак до вечерта, чак докато наистина го забравих.

Изчаках в къщата да настъпи нощната тишина, улиците се опразваха. Далечни гласове на хора, излезли от ресторант и спрели се да бърбят до паркираните коли. Отидох в банята, намокрех теста с урина. Затворих капачето, сложих пръчицата на ръба на ваната. Изчаках, без да поглеждам. Махнах грима, измих си зъбите. Обърнах се да погледна. Отново бях бременна.

Радостта беше умерена. Вече бях експерт, познавах изследванията, стойностите на хормоналните нива, сега можех да гледам на състоянието си с научно око. Не исках да се задълбочавам в себе си. Повикът на онази потребност започваше да става много силен.

Не казахме на никого. Дни наред крачехме с очакването, застинали във възела на нашите ръце. Преструвахме се, че живеем.

Отначало хормоните бяха наред.

Предстоеше обаче ехографията. Един ден отидохме. Пулс нямаше. Сондата го търсеше напразно, притискайки тялото ми силно. Стаята остана тъмна, без никакво сърце.

Лекарят запали лампата на писалището, взе писалката си, листата.

— Може би е още рано... вероятно бъркате датата на зачеването.

Не бъркахме, повече не бяхме правили любов, за да не пречим на клетките вътре в мен.

Прибрах се вкъщи унила. Проснах се на леглото, завих се презглава, потънах в мрака...

— Спи ми се, остави ме да спя.

Захвърлих обувките, разкъсах дрехите... върви на майната си, всичко и всички вървете на майната си. Още една кухня яйцеклетка, още един безжизнен ембрион, още един паяк без сърце. Гледах стария паркет... къде се беше потулила тази беда?

Този път ме изстъргаха.

Диего ме придружи чак до вратата с матови стъкла, вървеше близо до носилката, без да изпуска ръката ми.

Бях по-спокойна от него, примирена с това мъчение. Диего бе побледнял, говореше прекалено високо, шегуваше се със санитаря, който ме транспортираше.

— Чакам те, бебчо... тук съм, няма да мръдна... тук съм.

Погали косите ми с тежка, сигурна ръка. Погледна ме напрегнато, очите имаха различен цвят, тъмнееха... разширените зеници бяха погълнали останалото.

После ми каза, че се е напушил. Докато чакал, слязъл на първия етаж и се мушнал в параклиса на болницата под неоновата лампа, застанал пред тялото на пластмасова Мадона. Само той и една монахиня, седнали близо един до друг. Не си спомнял каквато и да е молитва и тя му помогнала с „Аве Мария“.

Излязох с отворени очи.

— Не искам да те виждам повече да страдаш, любов моя.

Изминаха месеци, един подир друг, безполезни подобно вагони в глуха линия.

Купих си нови дрехи. Чифт прилепнали като ръкавици ботуши и палто тип „редингот“, силно вталено. Главата ми изглеждаше помалка, бях се подстригала късо, исках да усещам черепа си. Очите ми се открояваха над целия този куп тъмни и тежки дрехи, като на някое животно... раната прикрита в лъскавата кожа.

Диего ме изгледа леко изплашен, косите ми толкова му харесваха. Каза, че пак съм си хубава, така чертите ми изпъкват повече. Стоеше пред друга жена, лисичка с кокалесто лице и издължени застинали очи, непонятни за него.

Не исках да обяснявам.

Междувременно работата на Диего вървеше. Сутрин преподаваше в частна фотографска академия. Излизаше преди мен, за да стигне навреме за лекцията в осем и трийсет. Студентите го обожаваха, ходеха подире му като адепти. Ако светлината беше добра, ги извеждаше да снимат навън, далече от омразните му студиа. Групата обикаляше града с моторчета, от централните паркове чак до лодките на рибарите в устието на Тибър. Студентите го имитираха, просваха се на земята заедно с него и хващаха изкривени, обърнати изображения. Студентките го ухажваха, много от тях бяха хубавички, леко парадираха с ексцентричността си. Понякога се качвах на моторчето в обедната почивка и го чаках да хапнем заедно по нещо. Виждах го да се размотава, усмихваше се... Приближавах с моята лисича муцунка.

— Симпатична е...

Кимваше неубедено, без всякакъв интерес. Не се заглеждаше по жените. Даже докато седяхме в онова кафене, със студентките, обядващи близо до нас или свиващи си цигари с дрога, той гледаше преминаващите кучета. Харесваха му ловджийските, с клепнали уши, тънки муцуни и петниста къса козина.

Но аз не исках да вземаме куче, намирах извинения, онези традиционните, че трябва да го извеждаме, че нямаше да можем да пътуваме, да излизаме и да се връщаме когато ни скимне, както имахме навик. В действителност не желяех да приема, че и двамата започвахме да ставаме малко тъжни, нуждаехме се от друго живо същество, което да нахлуе в тишината на къщата, в мислите ми... в неговите мисли. Мисълта за онова непоявило се дете.

Края на 1989-а си го спомням добре. Случиха се три неща. Падна Берлинската стена, умря Самюъл Бекет, сух като вейка, а същия ден си отиде и Анна Мария Алфани, майка ми. Една неопределена смърт, като целия ѝ живот. Изведнъж по тялото се появиха хематоми. Стана бледа като свещ, докато по краката и корема изникваха тъмни петна.

Болестта не продължи дълго, на практика не успях да помогна с нищо. Молеше ме само да ѝ нося мекото сирене „Стракино“. По обедно време излизах от редакцията, минавах през гастронома и бързах при нея. Хранех я с лъжичка, бършех ѝ устата. Свалях си обувките и гледах малко телевизия, изтегнала се на леглото до нея.

Даваха играта с бобените зърна, трябваше да се познае колко са в стъкления съд. Един ден майка ми каза три хиляди седемстотин двайсет и три и позна. Гледаше на своя край по същия начин, по който гледаше телевизора. Без да проявява голям интерес, мислейки си за нещо друго. Беше за пример.

Угасна спокойно, положи ръце върху тялото си и ги склучи сама. Беше една от предпочитаните ѝ пози, често стоеше така, с ръце една върху друга.

Баща ми отслабна, стана кожа и кости. Канех го на вечеря, но той не искаше да идва. Затова ходех да му готвя, опитвах се да направя пържените кюфтета на Анна Мария. Армандо се настаняваше сред плочките в кухнята и оставаше там, без да пипне почти нищо.

Гойко покрива главата си със сакото, отново вали. Пресича улицата, за да си купи цигари. Запалва една под дъжда, дърпа я дори мокра, хвърля я наполовина, защото е изгаснала. Обръща се към мен, виждам лицето му с прилепналите на челото коси и сакото на главата му като наметало, прилича на жена, напомня майка си.

Излезли сме от галерията. Вървим към ресторанта заедно с малка група хора. Боя се от сърцето си, от загнездилата се там тъга. Искане ми се Гойко да не се обръща повече да ме търси, да ме остави да изчезна. Спирам пред една златарска витрина. Гледам брошка с форма на роза със сребърен филигран...

— Харесва ли ти?

Не бях усетила, че Пиетро е зад мен. Тук е, диша наблизко, дъхът му замъглява стъклото на витрината. Качулката е на главата му, синя като неговите очи, изглеждащи черни тази вечер. Посочва с пръст към центъра на витрината, към розата, поставена върху мизерна кадифена възглавничка.

— Харесва ли ти?

— Не те разбрах?

— Брошката там... розата.

— Красива е, да — кимвам.

Стоя, дишайки срещу стъклото, срещу онази роза. Диего ми зададе същия въпрос, посочвайки друга витрина недалеч оттук, на

същия турски пазар, роза със сребърен филигран. Забоде ми я на блузката в една бирария...

Пиетро ме гледа... вижда, че се поклащам като пияна.

— Уморена ли си, мамо?

— Не... не...

— Заради снимките е... нали?

Обръщам се към сина си, към издълженото му кокалесто лице, като на баща му.

— Харесаха ли ти?

Не отговаря веднага, поклаща глава, хапе едната си устна.

— Причиняват болка, мамо...

За пръв път от месеци насам ми се струва искрен, няма я онази неописуема усмивчица, застинала на изостреното лице.

Търся ръката му, хващам я, студена е.

— Съжалявам, Пиетро.

Виждам, че преглъща нещо, в тъмнината гърлото му помръдва.

— Диего е бил добър, бил е голяма работа.

Поглежда витрината, розата на възглавничката.

— Аз не приличам на него, нали?

— Същият си.

— Ей, малката... — Влиза в стаята и ми се усмихва.

Това е чакалнята на частен лекарски кабинет. Все едно съм в леден аквариум. Пред мен има празен диван, като този, на който съм седнала, кожата е с перлен цвят. Прозорците са с железни решетки, индустриално производство, голяма абстрактна картина заема цяла стена... червени петна, мехурчета от светлина и кръв, плаващи на тъмен фон.

За щастие, Диего дойде. Постоянно гледах към вратата, леко приведена напред, ръцете склучени около краката, допиращи материята на чорапите. А сега вече е тук, със сплъстените коси и слабаватото си лице, което винаги ме окуражава.

— Закъснях ли?

Поклащам глава...

— Не, и аз пристигнах преди малко.

Смъква се при мен на дивана, целува ме по бузата, държи каската в ръка, мирише на него си, на града, през който е преминал на мотоциклета.

Целува ме, сваля кожените ръкавици. Усмивкам се едва-едва, с разкривена, напрегната усмивка. Той ме потрива по гърба, раздрусва ме.

— Трябва ли да си направя още една чекия? — смее се.

Опитвам се да се засмея и аз.

Когато генетикът видя резултатите от изследванията на Диего, кимна удовлетворен: „За щастие, спермограмата на вашия мъж е чудесна, така ще може да се съсредоточим само върху вас“.

Разплаквам се. Все същите сълзи върху същото сковано, подредено лице. Той не казва нищо, свикнал е с този плач, сценарият се повтаря всеки път, повече или по-малко еднакъв.

— Искаш ли да си ходим?

Диего само ми го повтаря: „Ако се превръща в мъчение, да се откажем“. Аз съм тази, дето настоява, аз се записвам за прегледите.

— Откъде пристигаш? — питам го.

— От студиото.

— Трябва ли да се връщаш?

— Не се безпокой, ще чакат.

Вече се занимава само с рекламни фотографии. Води се по вкуса на поръчителите, не изкривява изображенията, прави каквото поискат, снимките са кристално ясни. Работата не е творческа, затова му харесва. Казва, че включва на автопилот.

Имахме нужда от много пари за лечението. Измина още една година. Най-ужасната в живота ми. Годината на изтърбушването, на възмездието. На разкрачените крака, на спекулумите, на иглите вътре.

Инжектираха ми хормони за стимулация на овулацията, после изсмукаха яйцеклетки, за да ги изследват. Във формата им имало недостатъци, нуклеиновите киселини не са подредени в правилната последователност. Образувам съсиреци където не би трябвало. Биха ми инжекции с кортизон, с антикоагуланти, отново стимулираха овулацията. Яйцеклетките ми се подобриха. Най-накрая видяха и някоя прилична. Центрофугираха сперматозоидите на Диего и направихме първата инсеминация. После втора. Бременността започна, имаше и пулс. След петнайсет дни изчезна. Седмица по-късно паднах от

моторчето, сложиха ми пет шева под брадичката. Генетикът каза: „Подозирам нещо съмнително тук“.

Тогава ми направиха хистероскопия. Лекарят ми се усмихна.

— Вие имате мембрана в матката, знаехте ли го?

— Какво е това?

— Мембрана, разделяща кухината на матката, която не позволява вгнездяването на оплодената яйцеклетка.

Отидох, както се казва, при най-добрия. Намираше се в Милано. Взехме влака, хотел. Облякох зелената роба в една частна клиника. Премахнаха ми мембраната. Накуцвах в лъскавия коридор, Диего ми помагаше да ходя. Погледнахме в залата с бебетата, тази бяла градина с черни главици. Бяхме от другата страна на стъклото, на аквариума. Прегърнахме се. Бях като танк. Казах: „Искам да го направя и ще го направя“.

Отново започнах със стимулацията, с „Профази 5000“ и „Пергонал 150“. Подух се, настроението ми се скапа, либидото ми замина за Антарктида. Спазвах железни правила, повече не пипнах цигара. Сега съм тук в очакване на нова инсеминация.

Най-накрая влизаме в стаята, просторната стая с необятното писалище от шлифовано стъкло, картина, май от Алберто Бури^[27], от цикъла „Рани“.

Генетикът е любезен, с мустаци, здраво тяло... жестикулира с ръце. Поглеждам халката му, черните косъмчета отгоре по пръстите.

Отправлям се към завесата, свалям полата, разтварям крака. Той включва монитора, надява наконечника, рови. Чакам.

Свестен човек е в края на краищата. Попипва се по главата, разтваря едната ръка. Пак сме на писалището, аз с моята физиономия на умряла лисица. Гледа ни, премества очи от Диего към мен, клати глава, съжалявам, казва, наистина съжалявам, но няма смисъл да пробваме наново.

Въпреки хормоните яйцеклетките ми са съвсем малко, още по-малко от предишния път. Извади по-висок глас от обикновено, може би говори така, когато е в затруднение. Не мога да вляза в никаква програма за асистирана репродукция, не мога даже да мисля за възможността да получа яйцеклетка от донор, защото матката ми е

слаборазвита, нееластична... *една остаряла матка*, отстраняването на мембраната е оставило прекалено голям белег. Случва се, за съжаление, това са тъмни зони, тъканите са нежни.

Високият глас продължава:

— Вие сте неподходяща, стерилна сте деветдесет и седем процента... според нашите критерии това е пълен стерилитет.

Аз кимвам, ръцете ми са сплетени в малка роза от кости и пожълтяла кожа.

Диего се надига, прокарва ръце по джинсите си, после отново сяда.

— Ами онези три на сто?

Професорът свива устни...

— Чудеса... — усмихва се. — Намираме се в Италия, винаги има възможност да стане чудо, не струва нищо.

Придружава ни отвъд вратата... никога не го беше правил, отвъд стаята на секретарките, чак до входната врата. И той съжалява, като свещеник, пропъждащ двама вярващи от църквата.

— Благодаря...

Този път не поиска и лира, извлече ни навън, далече от секретарките.

Слизаме по стълбите, докосвам лакирания парапет. Сградата е толкова красива, от четирийсетте години, бяла и излъскана като кораб.

Аз не страдам. Вече съм страдала. Даже чувствам облекчение. Никога не ще бъда майка. Винаги ще си остана момиче. Ще остарее така, съсухрена и сама. Тялото ми няма да се обезформи, няма да се размножи. Няма да има Бог. Няма да се събира реколта. Няма да има Рождество. Ще трябва да търся смисъла на живота в света, в неговото безплодие, в неговите клопки... в магазините наоколо, в трафика. Така ще си остарее. Мъртва, ето как се чувствам. Спокойна, в мир със себе си, защото съм преминала отвъд.

Бродът на живота е тук, на тази улица, която пресичам с краката си толкова отдавна. На гърдите ми виси картонче, като на шията на просяците, като табелките на кучетата. СТЕРИЛНА ЖЕНА.

Разтварям прозорците. Къщата ми изглежда мрачна, може би стените са мръсни, потъмнели от прахта, изкачваща се откъм улицата. В дъното има празна стая. Там простираме при лошо време, остана си неизползвана от периода на ремонтите. Беше предназначена за детето.

И коридорът е дълъг. Става за топка, за детско колелце.

Ходя с моята барета и палтото, приличащо на шинел, по познатите улици.

В редакцията станах по-мнителна. Спрямо жените. Знаят, че съм имала затруднения, но не и останалото.

Докато чакаме кафето да слезе в пластмасовата чашка, Виола ми казва, че е бременна, и аз я прегръщам. Откровена съм. Когато коремът ѝ докосва моя, се получава искрица. Смя се, сигурно е заради дрехите, вината е на синтетичните гадости, от които ги проивеждат. Тя се съгласява, запалва си цигара. Има два аборта, този път ще си го запази. Вече е на трийсет и седем.

— После изтича срокът, като при киселото мляко.

По-късно, когато не ме вижда, поглеждам корема ѝ. Обичам я. Тя е от хората, на които все нещо не им върви и няма как да не ги обичаш. Но сега присъствието ѝ в моята стая ме дразни, изглежда ми занемарена, оглупяла.

Превеждам от английски материал за импотентността при мъжете. Един от интервюираните казва: „Ако си сляп, можеш да помолиш жена ти да гледа с нейните очи заради теб... ако си импотентен, не можеш да я помолиш да прави любов вместо теб...“. Поплаквам си.

Сега светът е разделен на две. Аз принадлежа към безжизнената част. Като опожарените гори, задушеното от цъфтежа на водораслите море, жените на Чернобил.

Диего идва да ме вземе. Пъхам ръка под неговата, скована, неуверена. Този град изведнъж се е напълнил с бременни жени. Преди не го забелязвах, сега ми се струват цяла армия. Безстрашен легион, маршируващ насреща ми. Когато преминават край мен, не ги поглеждам. Вече ги надушвам отдалече с обонянието на куче. С крайчеца на окото шпионирам Диего.

Отивам на фризьор, протягам ръце на маникюристката. Гледам я, докато ми изпилва ноктите и премахва кожичките. Неизменно удоволствие за тялото ми, стерилно в останалата си част. Пролетарското момиче, наведено над мен в салона за красота, има пищни гърди и плодовита утроба, чука се с приятеля си, внимава да не забременее, изхвърля деца в презервативите... със сигурност е пощастлива от мен. Оставям ѝ добър бакшиш, усмихва се с пухкавите си устни, здравата си кожа, дръзновените очи. Може би я мразя. Мразя плодовитостта на бедните. Мразя сомалийката, чистеща стълбището на сградата... понякога води и дъщеря си. Момиченцето застава в някой ъгъл, следва майка си по стъпалата, чете някакво вестниче или тихо си играе. Минавам и се усмихвам на тази хлебарка.

Вече е Рождество. Не ни се иска да оставаме в Рим, сред гюрултията от магазините и подредените навсякъде сценки с раждането на Исус. Отиваме на планина в един хотел, който изглежда сякаш от марципан. Правим термални процедури, покриваме се със зеленикава кал, потъваме в лукса на белите хавлии. Жълтата светлина от витрините блести по снега. След вечеря оставаме да погледаме тази магия... тази скука. Искаме ключа от стаята, качваме се. Леглото е голямо, шоколадчето на възглавницата. Кранът е отворен, гледам как водата тече и се прахосва. Ако имах дете, бих затворила чешмата, бих се безпокоила за света, за неговата жажда. Този проточил се меден месец вече не ми харесва, струва ми се сбъркан, ужасен.

Следващата вечер отиваме на боулинг. Диего настоя, за да се позабавляваме малко. Обстановката е като в американски телевизионен филм, играят разни деца. На входа гумени ботуши, изцапани от снега. Смучем със сламки топъл шоколад от огромни чаши, хапваме си хотдог. Хвърляме черните топки, търкалят се по лакирания улей, разпиляват кеглите в дъното сред адска врява. Този шум ми харесва, за да говориш, трябва да викаш. Харесва ми да викам. Заливаме се от смях като деца. Направихме стъпка назад, към живота, това е чудесно. За да не страдаме, трябва да се държим малко глупашки. Бузите ми са зачервени, очите ми гледат възбудено. Диего се

залепва за мен, целува ме по врата. Помага ми да уравновесявам теглото, да хвърлям.

Гледам строените в дъното кегли. Мисля за децата. За тази армия подрастващи, появяващи се случайно, често където не трябва, където никой не се нуждае от тях. Засилвам се, замахвам с ръка, мятам топката с всичката си ярост.

В стаята Диего яде шоколадов бонбон. Обръща се.

— Защо не осиновим едно дете?

На момчето всичко си му е наред, може да се прави на благородно. Идва ми да му шибна един. Усмивам се, изчаквам. Да се разнесе огънят.

Децата на другите ме плашат. Боя се от генетичната карта, от заложибите по рождение. За да се довериш на късмета, трябва да си скроен по-широко. Аз съм стегната в своето пломбирано тяло. Нека светът си държи децата, а пък аз ще си гледам моята несъвместимост с живота.

Поглеждам го, усмивам се.

— Не сме женени. Може да осиновим дете от разстояние.

От разстояние.

[25] Аранчино (портокалче) — пържена топка ориз, пълнена с прошуто, кашкавал, зеленчуци; характерно за сицилианската кухня ястие. — Б.пр. ↑

[26] Йозеф Куделка (род. през 1938 г.) — чешки фотограф, носител на множество международни награди. Заснел събитията по време на Пражката пролет през 1968 г. непосредствено след завръщането си от Румъния, където работи по проект, посветен на румънските цигани. — Б.р. ↑

[27] Алберто Бури (1915–1995) — италиански художник и скулптор авангардист, представител на течението арте повера. — Б.р. ↑

ЦЪРКВА В ЦЕНТЪРА НА ГРАДА

Църква в центъра на града, пълна с позлатен барок, поомазнени сводове, лампи, насочени към фреските — мрачни алегии.

Време за покаяние, за страдание. Велики пости. Сядам на мънишко позлатено столче в страничния кораб на църквата, в полумрака виждам само две стари моми, жени, които не са имали нужда да приканват към плодовитост своите мизерни тела.

Срамувам се да вярвам. Да се поддам на Средновековието. Учила съм за произхода на живота според науката, за микроорганизмите, попаднали в моретата, мислите на агностиците, размишленията на най-разкрепостените мистици... правила съм любов, ожених се и се разведох, пътувах, липсата на предразсъдъци ме е захранвала. Какво търся тук вътре, заедно с тези набожни жени в дъното? Сряда следобед е. Магазините преливат от шоколадови яйца... децата очакват изненадите в тях, а Той своята Голгота.

Не се чувствам в свои води на това столче, присъствието ми е неуместно, все едно крада, като онези туристи, влизащи тук без вяра, само за да снимат скришом фреските с фотоапаратите си, устата им изцапани с трохи от сандвичите. Искам да си тръгна веднага, но оставам, избива ме на плач.

Винаги съм смятала, че се справям с всичко, че мога да контролирам всяка своя постъпка. Години наред вземах хапче. Каква подигравка.

Животът даваше пир, на който не бях допусната. Може би следва само да сведа глава. Не всички трябва да имат деца, знам.

Ръцете ми са впити в дръжката на чантата, портмонето ми, натъпкано с кредитни карти, документите, личните ми данни: очи сини, коси кестеняви, пол женски. Корем безжизнен.

Аз съм жена, обременена от интелигентност, всичко онова, което преди ми помагаше, сега ме напуска.

За вярата нямам достатъчно кураж. Нито пък невинност.

Господ е само далечен съучастник в недъзите на хората.

Но онзи лекар генетик говореше за чудо, за оставаща възможност, макар и нищожна. Влязох вътре точно заради това чудо, ето истината. Знам, че опитът ми е гротеска, и сега ще си отида с подвита опашка, обезкуражена от мъждивата си вяра, която не ме оставя да се надявам на никаква награда.

Вече се надигам, но нещо ме задържа, свежда главата ми. Някаква ръка ме натиска надолу, направлява ме към смирението.

Аз може би не вярвам в Теб, но вероятно Ти си толкова великодушен, че да повярваш в мен...

Сега съм научила да се моля.

... дай ми възможност да съзря добър знак в моята орис... само за това Те моля.

Докосвам светената вода. Архангел Гавриил е край мен, в едно благовещение, изпълнено със страх. Мадоната е мъничка, мизерна, като смачкана от това видение. От това задължение.

Във фитнес залата прекарвам много време да се мажа с кремове. Когато се любя, съм неспокойна, боя се от светлината. Съсредоточавам се, търсейки дълбоко в себе си застоялото удоволствие, пресовано някъде надалеч, в самотата. Всичко ме дразни, и най-малкият шум. Диего пада до мен. Ние сме разделени тела.

Той оглежда гърба ми. Казва, че няма нужда да се любим, може да си стоим и така, прегърнати...

И аз гледам голото му тяло, плодовитите му тестиси.

Нападам го, изисквам от него стихийност, каквато не притежава.

Ако се чукаме, сме спасени, значи сме двойка. В противен случай какво сме... какво ще бъдем?

Утробата ми е само мускули. Преди му харесвах повече, когато коремът ми беше топла торба, изпълнена с обещаващи шумове, тук-там белите паяжинки на стриите... Знам, че в погледа му има носталгия. Не ме интересува. Тази твърдост ме предпазва. Утробата ми вече не е като на майка, добре е да свиква, ще бъде любовница цял живот. Създание, приспособено за секс без последствия.

Дразнят ме очите му, неговата носталгия. Също и фотографиите по стената. Понякога ми се струва, че всички онези крака и локвите до

тях, които ме шпионират, ме вземат на подбив заради моята неспособност. Нещо загнездено в тази къща ни е обрекло на нещастие.

И предишните наематели не са имали деца.

„Но се обичаха толкова много“, каза ми портиерът. Трябва да се надявам на същата съдба. Мисля си за живота, който ни очаква... за старостта, за нашите самотни четири крака.

Пролетарката, занимаваща се с ръцете ми, ме пита защо нямам деца.

Ще ми се да я пратя на майната ѝ, но прелиствам някакво списание, не вдигам очи.

— Приятелят ми не иска — отсичам.

Момичето е доволно от отговора, казва, че според изследванията много мъже не желаят деца, боят се да не бъдат пренебрегнати от жените си.

Отивай си, момче. Отивай си, Диего.

Понякога си мисля, че трябва да си намери друга, някоя от неговите студентки. С пълни яйчници, с утроба без белези.

Ако не ме обичаше, щеше да е по-лесно.

Отправлям се към фотографското студио. Представям си как ще го видя да излиза с някоя, как ще го заловя, докато се мляска някъде на затулено, докато ѝ пуска език и се олигавят, както се олигавяхме ние. Потръпвам и все пак дълбоко в себе си се надявам. За да помръкне това сияние, за да го заритам наскоро улицата, да избълвам в лицето му, че правата съм аз...

Вместо това ето го там, сам или придружаван, все същото. Все си е той, вълнената скиорска шапка, мъничкото лице. Дългото чудновато тяло. Взема си довиждане, върви към мотоциклета. Ремъкът на чантата прорязва диагонално гърба му, леко приведен.

Сядаме на масата. Четирите ни лакътя... близо един до друг, като всяка вечер. Голяма е нашата маса, биха се побрали поне двама пикльовци. Обаче никой нищо не изцапва. Ние сме благоденстващи, чистички, подредени. Миг след вечерята и вече няма мръсно и шум. Слагаме двете си чинии в нашата мъничка миялня. Станали сме много

възпитани, много грижовни един към друг. Затварям машината, светва червената лампичка, чува се шумът на измиваните вътре в тъмното неща...

— Ще видиш, рано или късно ще си намериш някоя... и ще имате дете.

Казвам го с гръб към него, свита в слабото си тяло, в черния кашмир.

— Бих те разбрала, толкова те обичам... — Усмивам се, докосвам главата си, моята нова подстрижка, с която приличам на мокра кокошка.

Той ме сграбчва за тила, придърпва ме със сила към себе си.

— Аз не те обичам, глупачке. Аз те обожавам.

На всички наши приятели започват да се раждат деца, къщите им ухаят на проснато пране, на грис и отвара от копър... Измислям извинения, за да не ходя у тях. Казвам си, че са досадни, миришат на запръжка, на застояло. Купувам си нови дрехи. Харченето на пари ме изпълва с дребни пристъпи на задоволство. В пробните на магазините кльощавото тяло е достойнство, тъканите прилепват към плоския ми корем... доставя ми удоволствие да тъпча изпробваните неща, които не са ми харесали.

Може би съм по-секси. Понякога, докато се гримирам, си представям, че някой ме удря по лицето, една голяма боксова ръкавица, сплескваща носа ми, удавяща очите ми в черно.

Ходим на кино, на концерти, в гей ресторантите и тези на артистите, хора, които мислят за себе си. Оставям моето палто „Армани“ на гардероба, крача към масата върху токчетата.

Едва сме поръчали специалното вино с добрата вечеря. Представям си касапница, терорист, който влиза през въртящата се врата и започва да стреля наслуки с автоматни откоси... по масите, по стената с подредените скъпи бутилки. Струйки от вино и кръв. Изправям се, за да умра. Коремът ми надупчен от откосите. Умирам, кикотейки се като Жокера от „Батман“.

Решавам да отида на изследване.

Говоря с един мъж, не ми се ще да е жена. Боя се, че ще е фертилна.

Той ми казва малко неща, стигат ми, за да ми стане ясно, че никога не би ме разбрал. Не вярвам в интелигентността. Вярвах, но вече не. Вярвам в природата, в нейните цикли. Човекът говори с мярка, професионално, не иска да бъде натрапчив, а само да ми обяснява с научни понятия. Не се нужда от неговите понятия. Разбирам накъде бие. Разбирам, че това е формула, приложимо правило, което обикновено действа. Не и при мен. Аз си представям един нар, онези червени зрънца... мисля си за кучка, която ражда, разтварям леко крака, та да излезе котилото.

Волни представи, които би трябвало да споделя с него. Но нямам желание.

Ставам, отивам си и не се връщам.

Не се нужда от този човек.

Понякога се доближавам до кофите за боклук, до обърнатите след пазара щайги. Може пък да намеря някое изоставено новородено. Смея се на самата себе си, стегната в черното палто. Ставам малко налудничава. Харесва ми.

Ще ми мине, някой ден ще престана да мисля. Много хора нямат деца, не ги искат. Супермаркетите са пълни със стоки за самотници, тавички за еднократна употреба, полуготови храни.

Но ние не сме такива. Ние двамата носим на котките в двора да ядат. Една гълъбица мъти на нашия балкон, непрестанно гука, цапа с перата си. Би трябвало да я изгоня с метлата, да изхвърля яйцата. От миризливите черупки излязоха две черни гадинки, още мокри. Диего се заема да нареди картонени прегради, защото се безпокои да не паднат, страх го е от котките. Накрая новите гълъби си отиват, нагоре към стрехите с другите от семейството, остава килим от бели и черни курешки, които трябва да изчегъртам.

Една вечер влизаме в зоомагазин, случайно го виждаме на пътя. Витрината е пълна с малки, пъхтят в клетките, розовите езичета се подават. Диего вдига едно дакелче, оставя този смугъл червей да му

ближе лицето, лъскав като лачена обувка. Смее се. Отдавна не съм го виждала да се смее така. Докосвам клетките, клетия жълто-зелен папагал... Усещам натрапчивата воня на замърсения талаш, на киснатата храна за животни, това не е мирисът на моя живот. Диего слага ръка на рамото ми, върнал е кучето на собственика на магазина, в клетката му, пълна със скимтящи братя.

— Хайде, да си вървим.

— Няма ли да го вземеш?

— Ще помислим.

Викам работници, ще боядисам къщата, сменям ваната, ще сложа хидромасажна, изкъртват плочките в кухнята, избрала съм гланцирани, в ярки цветове. Ходя нагоре-надолу по стълбището на сградата с мострите за цветовете на стените, тъканите за пердетата и покривките за леглата. Пъргава съм като муха, усещам се жизнена.

— Харесват ли ти новите дивани?

Диего кимва, пробва ги. На него щеше да му е добре и с онзи стария, беше по-удобен, харесваха му разплесканите възглавници, позамазаните странични облегалки... ако зависи от него, никога нищо не би променил. На трийсет и една е, лицето му е още момчешко, но вече е по-бавен, по-нерешителен. В гърдите му се е загнездила суха кашлица, която избухва, когато е нервен.

Както винаги, си губи нещата, очилата, лентите... ала сега се заинатява да ги търси. Съсипва се да ги дири навред из къщата.

И татко ни помага в този домашен лов на съкровища, навежда се под мебелите, изследва предпазливо нашите чекмеджета... Не му се иска да си пъха носа, а само да ни помогне.

Намира лентата, връща я на Диего, но миг след това вече липсват ключовете на колата.

Баща ми се шегува, казва на Диего, че е изкукал, че остарява. Усеща нашите затруднения. Вечерта, когато му доверих, че никога няма да имам деца, сложи ръката си на устата ми, за да ми попречи да говоря, да страдам. Доближи лице и целуна ръката си върху моята уста. Целуна съдбата ми, нашата кръв, свършваща тук. Целуна раната. Както когато бях дете и целуваше обелените ми колене след паданията от колелото, за да ме излекува.

Ето, мина ти, мъничката ми, мина ти.

Кашлицата на Диего ме безпокои, завеждам го на рентген. Няма му нищо, даже и бронхит. Само му е спаднал гласът, защото гласните струни са възпалени от напъните да кашля. Сега говори хленчещо, прилича на дете, което иска да ми направи впечатление.

Купувам му дебел шал, спрей за гърло, като прекалено загрижена майка. От онези, дето си разболяват децата, за да ги държат близо до себе си.

Той си пръска от лекарството, усмихва ми се.

„Много съм кекав“, казва.

Изглежда щастлив, че е така, гледа ме в очакване на усмивка, на похвала.

Коледното дърво изсъхна, не издържа на терасата. Вземам спечената буца и я изхвърлям в кофата за боклук.

Стаята в дъното сега е за фитнес, по идея на архитекта. По стените има големи огледала и шведска стена, в центъра бягаща пътека. Тичам по лентата в тъмнината, сама със светлините откъм улицата. Нощем е и съм изпотена. Потта се стича в устата ми... има горчив вкус, на токсини, на бяс, прилича на лигата на реликтов, изчезнало животно. В полумрака се вижда в огледалото силуетът на тялото ми, подскачащ самотно, това беше стаята, отредена за бъдещето. Долу на улицата някой се смее... Лентата на пътеката е побърза от крачките ми, докато се усетя, вече съм паднала.

С навехната китка и ластична превръзка под ръкава отивам да видя Виола, тя е родила. Лежи си в леглото с измачкан пеньоар, все същото лице, като на работата или когато ходим до кафенето. Само коремът ѝ е спаднал, а към ръката има прикачена система, стегната със самозалепваща лента. Спокойна е в болничната стая, в съседното легло лежи тъмнокожа жена с прилепено до ухото транзисторче.

Единият ѝ крак е сгънат в коляното, все същият жълтеникав тен, косите в безпорядък. Като ме вижда, цялата грейва.

— Охо, ти дойде...

Оглеждам се наоколо, питам се защо не е избрала по-добро място от това. Виола е била неподготвена, изтекли са ѝ водите, извикала линейка и я откарали в болница, където имало място.

— Ще пушим ли по цигара?

— Ама ти можеш ли да пушиш?

— Да си гледат работата...

Заставаме пред една почернена от смога балюстрада на нещо като балкон, не по-широк от изтривалка... под нас са скарите на някакъв стол, мирише на кухненска помия.

Виола пуши, дърпа от бялата тръбичка на своята цигара, гледа надолу към моравата болните, прииждащите посетители.

— Доволна ли си?

— Да...

На вятъра лицето ѝ изглежда съсипано.

По време на бременността се е разделила с приятеля си, един слабоумник, татуиран навсякъде. Продължила е сама, с нейния нелесен характер. По този корем няма никаква поезия, нито любовен филм. Само прибързан реализъм. И все пак е мило момиче.

Помагам ѝ да си почисти врата с влажни кърпички, подреждам малко чекмеджето на металното шкафче, обърнатата кутийка сок, прегънатото списание. Виола ми благодари, кимайки с глава. Слизам долу, купувам ѝ пакет цигари и един сладолед. Струва ми се странно, че няма никой около току-що родилото момиче.

— Майка ти къде е?

— На къмпинг.

Всичко, което виждам, е в противоречие с представата ми за майчинство, с меда, който смятах, че ще трябва да гълтам до втръсване, като наказание. Виола е толкова самотна и отпусната, че ме разведрява. Не изглежда като родилка, а като паднала от моторчето и счупила крак.

Донсят детето. Тя ми го дава веднага, подава го, както би ми подала дебела папка или пък сандвич.

— Как ти се струва? — пита ме.

Нещото е дребно, черно, със сплескано носле и изражение на възрастен. Даже не прилича на италианче, а на афганистанче, явно се е метнало на баща си.

— Само вратовръзката му липсва, вече прилича на мъж... този ще се прибере у дома на собствен ход.

Виола се смее, казва, че съм права, за щастие. Афганистанецът не плаче, добричък е, спокоен.

— Дано нощем да спи...

— Имаш ли мляко?

Гърдите ѝ още са малки, взема детето и го доближава до зърното, пухти, задето сестрата ѝ е заръчала да го прави, защото „ако детето не суче, млякото няма да дойде“...

Виола се съгласява, докато я праща на майната си, нея и нейните бели презрамки.

Помагам ѝ. Аз, дете не разбирам нищо... Приближавам до възглавницата, поддържам малката главица, гъделичкам го под брадичката, за да си отвори устата...

Виола ме гледа, хвали ме, че съм по-добра от сестрата. Смея се, чак се изчервявам.

Прегръщам приятелката си, усещам мириса на пот, на затруднение. Преди да си тръгна, се разплаква, но плачейки, се смее.

— Това е от хормоните, нали намаляват...

Следвам сестрата, отнасяща детето в детската стая. Оставам за малко, за да погледам отвъд стъклото металните креватчета, тази плантация от главички. Семена, пробили преспата сняг. Преди няколко дни във вестника прочетох историята на жена, откраднала бебе от родилното... Не стигнала далече, а само до една пейка на няколко пресечки от болницата. Когато полицаите се приближили, с радост го върнала, новороденото плачело и тя нямала представа как да го успокои, не си била помислила, че ще плаче така, че ще бъде гладно. За нищичко не била готова, нито за шока, в който ще изпадне майката, нито за последствията. Действала инстинктивно, грабнала желанието кокал като куче. Някога не обръщам внимание на тези новини, прескачах ги, не ме интересуваха. Сега съм зяпнала, мисля си за очите на онази жена, неуспяваща да обуздае отломките от своя разсъдък.

Слизам по стълбите на болницата, качвам се в колата. Виола едва ли ще е добра майка, прекалено бедна е, за да бъде такава, клетата. Но кой знае, не е речено. Трябва да се примиря с факта, че децата се раждат, както пониква тревата, където се случи, където вятърът отве семената.

От Румъния пристигат писмата на две деца, които сме осиновили от разстояние, даже не ги прочитам, не ми се ще да влизам в контакт с

тях. Попълвам квитанцията за пощенския запис, пускам парите и това ми стига.

Диего отбелязва с червен молив фотографиите за изпращане в Милано. Момичето е изключително слабо, облечено в парцалки от маскировъчен плат, шапка с козирка, тежки военни обувки, лицето намазано с черно като на командос, промъкващ се в джунглата.

Телевизорът работи, предават за касапницата в Руанда. Никой, освен татко не слуша. Черни фигури, струпани в реката от червена кал... Приближавам.

— Ама какво е това?

— Мъртви.

Гледам тази плът, изкормена от мачете, главите, отделени от телата. Братя, които с времето започнали да се избиват помежду си. Когато изключвам телевизора, съм леко разтреперана. За кратко. Записах си преминаващия по екрана номер на сметката, ще изпратя пари и за тази река от осиротели негърчета.

Баща ми пие чаша уиски, Диего спи. Тази вечер гласът му беше спаднал, неговият глас на кастрат.

Изведнъж татко казва:

— Слушай, Джема... защо не осиновите едно дете?

Отговарям, без да се вълнувам. Обяснявам, че вече сме осиновили две, от разстояние, това ни стига.

Той се съгласява, но нещо е неспокоен.

— Още сте млади, добри хора сте...

— Татко, ние не сме женени...

Пак се съгласява с наведена глава, тежаща на врата му, добавя, че не бил помислил за това. Отправя се към коридора, към палтото си. После звъни отвън.

— Какво става, татко, забрави ли нещо?

— А защо не се ожените?

— Лека нощ, татко.

Женим се. Подписваме в общината. Ние, малко роднини и свидетелите. Дучо, новият мениджър на Диего, с червени презрамки и тъмен костюм с едва забележими светли райета, Виола с малкия афганистанец на ръце. Беше безличен ден, един анонимен, по-скоро

тъжен четвъртък. Никакви приготовления, всичко стана за нула време, с известна бруталност от моя страна. Изчакахме дните за известяване на брака според каноните и когато ни съобщиха деня и часа, се явихме в залата с две бронзови ризници на входа, сложени до поизвехтял трибагреник. В очакване заедно с нас — двойка около петдесетте, разведени, женещи се повторно. Носех прекалено строго сиво костюмче. В последната минута си вързах шалче на щамповани цветя, за да оживя малко този калъф. Приличах на майка си. Диего с кадифеното си сако, което не беше свалил цяла зима. Единственият церемониален белег — папийонка цвят горчица. Разкривена пеперудка върху спортната риза.

На излизане Виола измъкна от чантата си пакет ориз, още под вакуум. Останахме така, да чакаме, докато скъса плика със зъби и направи кръг над отворените шепи. Смешни, възбуждащи моменти. Накрая върху лицата ни се изсипва лавина от зрънца, хвърлени от прекалено близо.

Диего снима, остави на самоснимачка фотоапарата върху една мраморна колонка и изтича към мен и присъстващите. Не се сещам някога да съм видяла тези фотографии.

После малка групичка се вмъкнахме в един ресторант близо до Капитолия, претъпкан с германски туристи. Не си спомням много от този ден. Лошото ми настроение го развали. Диего вдигна чаша за на здравица към масата с туристи до нас. Свирене с уста и поздравления се чува оттам. Съединените щати бомбардираха Ирак. Предишната нощ стояхме долепени до телевизора, за да гледаме как бомбардировачите В-52 и самолетите тип „Дива невестулка“, потискащи противниковите системи за ПВО, оперират с интелигентните си ракети, насочвани с лазер...

— ... Казват, че поразяват само стратегически обекти... а после удрят по някоя болница, по автобус... извиняват се пред бутилка минерална вода...

Баща ми ръкомаха.

— Знаеш ли какво пише върху ракетите? Момчетата се забавляват... пишат **ТОВА Е ЗА ТВОЯ ЗАДНИК, САДДАМ**, върху друга пък — **ТОВА Е ЗА ЗАДНИКА НА ЖЕНА ТИ**.

Беше пил повечко, умуваше меланхолично, докато дъвчеше лениво. От известно време светът му харесваше все по-малко. Майка

ми уравнивосяваше настроенията му, връщаше го към ежедневните, банални неща. Като умря тя, Армандо се разбунтува, рееше се необуздано сред своите мисли.

Имах чисто нова халка на пръста и муцунка на досадница. Не бях довольна. Омъжих се, за да мога да осиновя дете. Сега имената ни щяха да бродят заедно в безкрайните лабиринти на италианската бюрокрация. Страхувах се, че това узаконяване на нашата любов ще ограби нещо от нас. Докато подписвах до Диего в онзи регистър, не изпитах никаква радост, само киселия вкус на поражението. Бракът окончателно утвърждаваше моя недъг.

Ронех хляб по масата. От време на време Диего облягаше глава на моята. Татко вдигна чашата, взе вилицата и започна да чука по стъклото, за да привлече вниманието. Мислеше, че в някои случаи нещата трябва да се казват на висок глас. За момент замълча с отворена уста... докато паузата се удължи прекалено, стана почти патетична. Погледна мизерната маса около себе си, малкото приятели, модерни, скучаещи. Присви очи, както правеше, за да събере гъстите вежди, мислите си. После произнесе тези няколко думи:

— Пожелавам на младоженците здраве, разбирателство, отрупана маса... и онова, което ще дойде...

Погледна мен и Диего като едно-единствено тяло. На гърлото му застана буца, престори се, че е оригване. Сложи салфетката на устата си, „пардон“, изрече.

— Липсва ми Анна Мария... — промърмори.

Виола се оплака, че месото е твърдо.

— Поръчай си нещо друго — отговорих ѝ троснато.

Дучо дори не изчака десерта, върна се при своите фотомодели.

Папийонката на Диего остана в джоба на сакото му, намерих я след няколко дни.

Тази вечер не се любихме. Диего отвори бутилката шампанско, оставена в хладилника, дойде при мен да вдигнем наздравица. Сплетохме ръце, оляхме си дрехите с вино. Развеселихме се, станяхме бърбиви. Бояхме се от тишината... страхувахме се да се изправим един срещу друг голи и победени.

Събуди ни телефонът. Обаждаше се Гойко, свиреше сватбения марш в слушалката. Трябваше да бъде един от свидетелите, но се

изискваха документи, ходене в посолството, а и тримата бяхме лениви, мразехме бюрокрацията, така че нищо не стана.

— Ти си истинският свидетел, единственият... — уверявам го.

— Знам — отговори. — За съжаление, съм само свидетел, но бих предпочел да съм убиецът — изкикоти се.

Попита ни за медения месец по свой начин.

— Под кое разкошно небе ще заминете да се чукате?

Диего се засмя, поклати глава, погледна ме.

— Оставаме в Рим, имаме работа.

— Луд ли си, кретен такъв? След сватбата се пътува, хващаш жена си за ръчичка и тръгваш...

Кой знае какво си представяше... някоя от техните тежки сватби, булката, окичена с украшения, сред безброй мъже, пияни от сливовицата. Нямахме как да си представи тази скромност, полутъмната къща и ние двамата, излежаващи се в леглото, сънени, отегчени.

— Грабвай жена си и я заведи на хотел!

Диего се смее.

— Ще опитам.

Затваря телефона, поглежда ме, загасва нощната лампа.

— Да отидем в някой голям хотел, ще си вземем апартамент...

Промърморвам като загрижена кикимора...

— Какъв смисъл има да се хвърлят пари на вятъра...

Той се повъртя в леглото, после стана. По-късно го намерих на дивана пред работещия телевизор, където някакъв мустакат дебеланко продаваше наивистична живопис... гол до кръста, ръката му висеше отстрани, шампанското довършено. Прибрах един пантоф, оправих възглавницата. Отидох в кухнята и погледнах през прозореца минаващите долу коли, сергиите на пазара. Останах там, долепена до стъклото, отсъстваща, омешвайки изпречилите се пред погледа ми неща в еднородна каша от зацапани, тинести цветове.

Два дни по-късно подадохме молбата за осиновяване. Започна поредицата изпитания за издаване на сертификати от службите. Обгербвана хартия, въпросници, семейно положение, удостоверения за

раждане. Не съжалявах заради тази извънтелесна бременност, за бюрократичния мухъл. Но времето минаваше.

Проблемът се беше изместил от моето тяло към канцеларските книжа, към министерските картотеки. Придвижвах се с моторчето, слагах го на стойка, тичах нагоре по стълбите, станах приятелка с пухкавите високомерни чиновнички.

Баща ми отиде при нотариуса, за да уреди наследството, Диего замина за Генуа. В свидетелството му за съдимост стоеше онзи белег, престъплението, дето бе извършил като непълнолетен с ултрасите от Мараси, за което беше осъден.

Извикаха ни в полицейското управление. Застанахме пред млад възпълничък мъж с плосък нос. Безизразен, надменен тип с белезникава физиономия, приплескана като на ония риби, дето живеят в пясъка по дъното.

Спомням си само златната запалка, която не престана да премята из ръцете си. Говореше тихо, поглеждайки ни рядко. Непрекъснато си облизваше устните.

Диего бе влязъл развеселен, всичко му беше на смях. Онези истории принадлежаха на друг живот. Вълнената шапка на главата, онзи тип я погледна.

— Ако обичате, свалете си шапката.

Диего се извини, свали я.

По някое време полицаят му каза:

— Престанете да се въртите.

Диего поклащаше леко тялото си, очите му блестяха, опитваше се да си припомни онези години...

Застина, настроението му се развали. Започна да отговаря ядосано на въпросите. Непозната за мен сянка затъмняваше погледа му. Човекът в униформа продължи с подмятанията. Изражението и тонът му се смениха. Отново облиза устните си. Бледото лице сега излъчваше само овладян садизъм. Изведнъж се почувствахме като двама престъпници. Знаеше всичко за нас, за пътуванията до Сараево и останалото, взех да заеквам, да се оправдавам за брака си, продължил броени месеци. Онзи тип сякаш ме заснемаше с пронизващия си поглед, по някое време го закова на гърдите ми. Оправих си блузката. Диего стана. Полицаят каза, че не е свършил. Диего го попита:

— Какво смятате да правите? Може би ще ни задържите?

От този ден се усещахме следени. Полицейска кола минаваше понякога край къщата ни, забавяше ход.

На психолога от териториалната психологическа лаборатория не му пукаше. Отидохме дотам, някъде в покрайнините, красива сграда от двайсетте години, малко позапусната, оградена от подивяла градина. Празни стаи, престилките седнали на прозорците да пушат, на ливадата наркомани. До нас една жена не беше съвсем в час, портмонето затворено в износена торбичка от магазините „Упим“.

Влязохме, психологът ни се усмихна, говореше по телефона, не затвори. После зададе въпросите си, попълни въпросника. Почти без да ни погледне, написа блестящо заключение за нас.

Най-после сядаме за първия разговор. Психоложката, която ще следи нашия случай, е едра жена, бави се малко на вратата, придружена от социалната работничка, бледо момиче, облечено като мъж, с жилетка и вратовръзка. После приближава, поглежда ни, без да ни вижда, поставяйки нашата преписка на масата, има гъсти коси, малки гримирани очи и набор потракващи гердани. Сигурно е била хубава жена... Оглеждам пухкавите устни, белите зъби, които непрекъснато оголва, устата ѝ е толкова чувствена, леко вулгарна. Вдига очи и веднага разбирам, че ще ме намрази. Има такива жени, просто ме мразят. Научила съм се да ги разпознавам от пръв поглед. Научила съм се да се защитавам. Опитвам се да не мисля за това, да не се поддавам на усещането, отговарям на въпросите. Гласът ѝ е мощен, подобно на тялото, глухо кънти в стаята, пълна с детски плакати, с ръце, които се срещат. Усмихва се, казва, че напредваме. Защо ли ми се струва, че в действителност прави всичко възможно да ме откаже? Очите ѝ пробягват от мен към Диего като билиардни топки. Чувствам се крехка, несигурна. Претегля нашите недостатъци. Диего е по-млад от мен, ясно е. Изгърбила съм се, стискам ръцете си върху тялото, като че ме боли стомах. Видно е, че аз съм тази стерилната. Говоря за несъществени неща, отклонявам въпросите. Не мога да кажа истината. Тя е, че исках дете с очите и раменете на момчето, което обичам. Истината е, че жената насреща сякаш чете в мен, тук съм поради липса на друг изход. Това е последната ми надежда. Ако можех да си родя мое дете, нямаше да съм тук, изправена пред тази шумна като

герданите си жена, която ме разобличава. В себе си не усещам и капчица доброта. Боя се, че Диего ще си тръгне, иска ми се да го прикача за себе си. Само това искам. Един телесен катинар. Показвам се уравновесена, крякам по женски, но всъщност бих желала да се отпусна и да се разплача с ръце, обхванали главата, на масата, отрупана с папки... с документи на изстрадали като нас хора. Надявах се психоложката да ме доведе дотам. Вярвах, че тук нещата са както при свещеника, че една опитна ръка хваща твоята. Обаче тази жена упражнява своя занаят, старателно разследва родителите. Казва ми истината, пътят е дълъг и болезнен. Голгота за разума и душата.

— Даже и върху най-сплотените, най-мотивирани двойки дава страхотни отражения.

Усещам миризма, от нерви подмишниците ми са плувнали в кисела пот, болката се процежда.

У дома се бунтувам: „Тази курва! Тази тъпачка!“.

Чувствам се разголена, наранена. Сякаш някаква ръка е влязла в мен, за да тършува из най-интимните ми части, да изцеди и последните ми животворни сокове.

Диего се затваря в тъмната стаичка, далече от погледа ми. Да си стои там. Мина покрай мен със своя пуловер, идеше ми да го дърпам и да го късам, да му оскубя косите. Не ме защити, остави ме да затъвам. Докато говорех, психоложката изведнъж се обърна към него и го попита: „Смятате ли, че жена ви е откровена?“.

Той не си отвори устата, нищо не каза. После кимна... но като изкуствените кученца на задното стъкло на колите от едно време, автоматично, по инерция.

Прескачам следващия разговор. Имам проблем в редакцията. Смешно извинение, в действителност нямам желание да отида, чувствам се като привързана на позорния стълб.

Мислехме, че ще е по-лесно. Бяхме си мечтали за едно дете, вече готово за нас, но сега знаем, че трябва да чакаме дълго, ще изминат часове и часове в издирване. Знаем, че не можем да имаме новородено дете, не ги дават на двойки без опит.

Може би и Диего се плаши.

В книгата за бременността и детето пише, че важни са първите две години. Желязото се кове, докато е горещо. После трябва да обработваш вече втвърден материал.

Един рекламен агент, познат на Диего от агенцията, ни кани на вечеря. Той и жена му са осиновили момиченце. Людмина е сладка, руса, крехка, прилича на феята Звънче от „Питър Пан“. Къщата е модерна, като за показване по телевизията. Тъмни чинии, кухнята е тип „остров“. Майката е англичанка, руса подобно на осиновената дъщеря. Която наистина изглежда тяхна. Може би са я избрали заради това, помислям си дребнаво, не знам откъде ми дойде тази мисъл, но май е така. Станала съм много проникателна, изследователка на дълбините. Всичко е прекрасно, червеното вино в чашите, достойни за енотека, пудингът с карфиол и бешамел. Двойката явно е хармонична, вежливи са помежду си. Бащата отваря фурната с ръкавица, майката храни детето в устата, макар да е на шест години, още се нуждае от помощ. По-късно я завежда в леглото. Людмина поздравява гостите с куклата си, изглеждаща продължение на ръката ѝ. Майката се връща и запалва цигара. Изважда купичките с крем, приготвен на водна баня. След малко детето влиза, иска вода, казва го на руски. Когато е уморена, говори на своя език. Майката загасва цигарата, дава ѝ вода и я отвежда от татък. Детето отново се връща, пак е жадно. Сега го отвежда бащата, но то все се връща. Лицето му е променено. Не изглежда вече толкова крехка. Долавя се убийственото смущение, което от известно време кръжи разюздано над тази модерна маса... Италианец, англичанка и руско дете. Лека-полека телегеничният замък се срутва. Детето бе сякаш умряло за сън, а сега няма никакво намерение да се прибере в стаята си. Родителите се споглеждат, може би си казват нещо... Бузите на рекламния агент са зачервени, като че би искал да се разкреши, но не може, защото има тапа в устата. Майката пуши друга цигара, малко пепел ѝ пада на жилетката, тръсва я, разглежда дупчицата. Ние сме там. Извиняват се с усмивка. Оставят детето да прави каквото си иска. Започва да хвърля възглавници, да подскача, включва някаква ужасна говореща играчка. За секунди праща по дяволите интимната атмосфера като от рекламен клип. Бащата се изправя, говори ѝ тихо на ухото. Майката се приближава,

детето я ритва. На масата сервират чудесно „Порто“, заедно с тези дребни неуредици. После момиченцето се просва на пода да гледа рисувани филмчета, „Том и Джери“. Известно време гледаме и ние, с изкривени глави на масата. Звукът е прекалено силен, всмуква ни. Майката изважда касетата от видеото, говори. Разказва ми поетично куп глупости, пътуването, срещата с Людмина в стаята на сиропиталището. В миг се промъква и малко истина. Детето я отблъсква, знае какво е майка и когато се ядоса, ѝ казва *ти не си моята майка*. С бащата върви по-успешно, но е много агресивна. Така било добре, означавало, че избълва болката, гнева, загнезден в нея, натрупан в сиропиталището, по леглата, високи колкото затворническите.

— Нямах представа как ги държат... не би могло и да се разкаже. — Разчувства се. После изрича нещо ужасно, но изстрадано:

— Обичам Людмина... ала ако можеше да се върна назад... не знам. Поехме върху себе си толкова страдание, което не беше отредено за нас.

Гледа ме със светлото си, любезно, наивно лице. Може би остаряло преждевременно в последните две години.

Не е вярно, че осиновяваш някого. Ти осиновяваш цялата болка на света. Това е лакмусов тест за твоята некадърност.

Петият разговор потръгва добре. Научих се да бъда откровена. Плача, не говоря. Психоложката казва, че е хубаво да се плаче.

След седмица говоря. За майка си, че никога не съм я виждала гола, пръскаше с дезодорант гуменките ми, слагаше ми да ям в пластмасови чинии за по-лесно. Плача за нищо. За пластмасовите чинии, за стерилността.

Подир два месеца признавам с открито сърце, че осиновяването за мен е предлог. И че не съм сигурна, че мога да обичам когото и да било. Усетила съм вкуса на истината, няма по-омаен от него. И по-нараняващ. Казвам, че се страхувам. Да не изгубя Диего. Защото той е по-млад от мен, понеже аз съм стерилната, *а неговата спермограма е изключителна*. Разказвам за претегленото в болниците, за кухите яйцеклетки. Вече не плача, наблюдавам се сякаш отстрани.

Днес Диего е този, който плаче. Трепери, кашля с онази суха кашлица.

Психоложката ни оставя сами, за да се възстановим. Когато се връща, ни предлага бонбони. Смучем дъвчащите сферички, които ни помагат.

Ръката на Диего е в моята. Като две деца сме. От онези малките, дето се срещат в детската градина и се обичат с любов, много по-голяма от тях самите.

Гледам го и казвам:

— Аз искам едно дете с неговите очи, с неговия тил.

Поглеждам психоложката и питам:

— Според вас има ли такава?

Тя потвърждава с якото си усърдно тяло.

— Да, има.

Прегръщам я. Днес тя е моята майка. Истинската, която ме е осиновила.

Следващия път Диего говори за баща си. Разказва за машинната зала, за малкия кей, затрупан с дървени стърготини.

По време на последния разговор психоложката ни казва, „че в тези деца съзираме нещо повече, защото ги изравяме от дълбините. Джема, ти ще намериш тила на Диего. Диего, а пък ти ще откриеш баща си“. Казва ни, че сме се научили да дълбаем.

Вървя прилепена до Диего. Не знам къде отиваме. Към старите места, на понтона, който сега е супермодерен бар и не е останало нищо от едно време. Няма го дивана от изкуствена кожа с циничните надписи, на който сме се любили толкова пъти... Нареден е бял паркет. Ядем телешка пастърма. Плачем от любов над това изсушено, потъмняло месо. Нашето е жизнено и червено. Гледам реката отвън. Винаги същата, жълта и побесняла. Вече не съм стерилна. Ръцете ми са нежни. Диего казва *животът е пред нас*.

Връщаме се, вървим към дома. Виждаме тила на една главица пред нас. Детето е толкова наблизно, че бихме могли да го докоснем.

Сега психоложката ни вярва и ни успокоява. Не е като да скочиш в тъмното. До известна степен може да се избира, има ориентировъчни разговори. Диего отсича *никакво избиране*. Първото дете, влязло в стаята, първото, което ни погледне, то е. Децата не се избират, не са като рибите на пазара.

Ние сме баща и майка. Готови сме.

Сбогуването е в пицарията. Най-отвратителната пица в живота ни, най-мръсната, моцарела и лайна. Плачем и тримата. Психоложката казва: „Никога не съм срещала по-добри хора от вас, толкова честни“.

Искането ни е отхвърлено. Не сме подходящи да осиновим дете. Свидетелството за съдимост на Диего не е чисто. Онова слугесто ченге е разровило назад в миналото, пихтиестото тъпоумно същество се е навъртало около нас.

Татко донесе мушмули, любимият плод на Диего. Измива ги, разцепва ги на две, казва: „Да сменим държавата. Да отидем в Исландия“.

Диего е на прозореца. Гледам тила му.

Пораснала съм. Абсурдно е, но усещам, че отнякъде нещо се приближава към нас. Наистина абсурдна увереност, точно тази вечер.

Днес Гойко е в лошо настроение. Изглежда по-стар, отколкото е, ходи бавно, вече стъпва по старчески начин, тътри крака с ръце встрани от тялото, големите разтворени ръце. На какво ми прилича? На някоя стара мелница, от онези изоставените по бреговете на Дрина. Масивни постройки от тъмни тухли с разнебитени, счупени перки... и все пак още в очакване на небето, на вятъра.

— Не съм си представял, че можем да се върнем толкова назад към злото, че моето поколение ще се захване да следва омразата напук, да рови костите на мъртвите от Втората световна война и на онези от борбите с турците... само за да се зарие в ненавист... не мога да повярвам, животът беше обещаващ... концертът на U2, момичетата, които ни обичаха и щяха да споделят всичко с нас... какво ни липсваше? Защо избрахме семената на омразата, отровените кладенци, разложените трупове?

Седим на спирката на автобуса под навес от матова пластмаса, наредени на пейката като трима изморени, изгубили се туристи, но без да го преживяват, защото не бързат за никъде. Зад нас металическият диск на един покрит басейн с арматурата си от черни тръби изглежда като скелета на праисторическо животно. Пътят е пуст и широк, прясно разкалян от валелия преди малко дъжд. Минава стар „Опел“, оставящ след себе си черна дия. Пиетро слага ръка на устата си.

Гойко се смее, гледа го.

— В Рим се живее добре, а?

— Да... доста — промърморва той.

Гойковият глас е пресипнал, дрезгавостта му сякаш залепва по думите, прави ги заплашителни, струва ми се, че гневът избива по лицето му.

— Докато тук всичко ти изглежда малко тъжно, леко безцветно...

Пиетро вдига рамене, взира се в безлюдния път пред себе си, в ошмуленото дърво с тъничък дънер, огънато като рибарски прът...

— На шахматния площад се събират изпълнени с патос старци и бежанци, по-добре да си беше останал на площад „Навона“, в кафенето до фонтана на Бернини... Имаш късмет, че си италианец.

Слагам ръка на крака му, ръка, която би трябвало да го успокои, но е само една изплашена ръка. Стискам плътта му. Боя се, че Гойко би могъл да каже нещо на Пиетро. Може би сбърках, дето му се доверих... Този човек е изстрадал много, спокойствието му изведнъж ми заприличва на стаена злоба.

— Попитай майка си какъв беше градът преди войната...

— Прекрасен — побързвам да отговоря.

Обръщам се към Гойко, станал е досаден, неузнаваем.

— Тук срещна баща ти, знаеш го, нали? — Пиетро кимва, този път с наведена глава.

— Беше голям симпатяга... докато майка ти беше малко високомерна, но толкова красива, че можеше да си го позволи...

Пиетро драска по джинсите си с дългите нокти, служещи му да свири на китарата. И той е изнервен.

— Престани, дразниш ме! — казвам.

Не ми се опъва. Спира да драска.

Две момчета с евтини анцузи с надпис ОЛИМПИК САРАЕВО на гърба играят футбол на полянката пред металическия диск. Гойко връща обратно топката, търкулнала се до него. Изправя се, започва да си подритва... Още има умения, успява да задържа топката залепена за крака си.

— Искам да си тръгвам, мамо... искам да се върна вкъщи.

— Italijan! — Гойко крещи, сочейки Пиетро. — Ей, Дел Пиеро!

Момчетата приближават Пиетро, Гойко им е казал да го извикат. Приличат си, същите очи, същите червени петънца по бузите. Изглеждат като братя.

Пиетро се усмихва, поклаща глава... Футболът никога не му е харесвал, не е неговият спорт. Боботи, че обувките му не са подходящи, но после не чака да го молят.

Гледам го до Гойко, докато се финтират. Пиетро е по-умерен, Гойко играе наистина, с малко патетичната страст на възрастните, когато се състезават с деца.

Едно от момчетата поваля Пиетро, отмъква му топката. Пиетро се изправя, отупва калта от джинсите, изостава, подскача сам. Сложил е качулката на фланелката на главата си. Прави го, когато иска да се защити.

Момчето отново е при Пиетро, върти се около него с топката. Този път Пиетро успява да му я отнеме, шутира силно в стената, крещи, че това е гол. Момчетата свирят с пръсти, но казват, че е извън вратата. Гойко разтваря ръце, има нещо, което го свързва с тези момчета, някаква безпощадност. Играят неспортсменски, грубо. Пиетро накуцва, под качулката лицето му е напрегнато, очите дебнат топката като някой враг. Да, като неприятел. Четирима са, всеки играе за себе си... и все пак изглежда, че всички са срещу него. Усещам, че Пиетро е сам на терена, пълен с противници. Гледам го, издължен, елегантен в движенията си, обул е джинси и обувки, струващи... красив е, толкова жизнен. Вежлив е по характер, така е възпитан. Джулиано го заведе на джудо при един учител от старата школа, на водна топка, на тенис. Свикнал е да се сражава честно, не се предава, но е неспособен да стори зло. Гледам го с очите на някого, виждащ го за пръв път, на онези момчета, които сега ми се струват лоши и безлични с техните анцузи от изкуствена материя, петнистите бузи, скованите очи, излъчващи завист, те може би го мразят. Всички са деца на войната, възрастта им е такава, майките болни от рак, бащите безработни, алкохолици. Телата им са набити, играят грубиянски, ритат сина ми по тънките глезени.

Не може да проявяваме милосърдие към всички... Тези момчета не ми харесват, не ми харесват техните потни лица, изглеждащи като направени от недоброкачествен, евтин материал... от тъмна материя, от отломки и прах.

Моят син е спасен. Той е вън от този Лагер. Долу лапите от него, глигани, отрепки.

От този хълм снайперистите стреляха, играеха си със своите жертви, прострелваха ръка, крак... Някои целеха тестисите, едната гърда, имаха достатъчно време за убиване, така че първо се забавляваха.

„За мен беше като да стрелям по зайци“, каза един от тях в интервю. Не се чувстваше виновен, дори не разбираше защо е целият този шум около него, не беше луд, садист или нещо такова. Просто бе изгубил представа за смисъла на живота.

Милосърдието умира заедно с първия, когото убиеш.

Той също беше мъртъв, затова се усмихваше.

На връщане се обаждам на Джулиано. Вървя с телефончето на ухото, мушнала пръст в другото, защото сега има движение, шумно е, вони.

— Здравей.

— Здравей.

Моля го да ми помогне от Италия, да смени полета с по-ранен, казва, че ще опита.

— Не трябваше ли да отидете и до морето?

— Времето е лошо, храната не става, Пиетро се оплаква.

Дребни извинения, боязливи като сърцето ми, като моите страхове. Джулиано го усеща. Известно време мълчи.

— Джулиано?

— Тук съм.

„Поизчакай, не бързай“, си мисли, чувствам го. Виждам лицето му, очите, които се смаяват... познавам изражението му, когато мисли за мен.

— Къде си?

— На пътя.

— Какво има там отпред... пред теб?

Не разбирам въпроса му.

— Има грозна улица, претъпкана с коли, магазин за телефони, друг за хляб... плоча с имената на загинали хора...

— Недей да бягаш.

Пред хотела се разделям с Гойко, без да го гледам в очите. Усеща, че съм охладняла, свила съм се в якето си, зад очилата.

— Лека нощ.

— Лека нощ.

— Утре?

— Утре ще си поспим повечко.

Обръщам се и усещам на гърба си очите на този негодяй, стискат ме в юмрук.

Пиетро отваря бутилката с вода, пие дълго, после си поема въздух. Оригва се леко, извинява се.

Включваме телевизора. Най-добра картина има някакъв немски канал, тече игра, която познаваме и в Италия, една от онези, наричани формат. Направена за целия свят, лампички, бутони, кутии, пълни с пари.

Седим си на леглото, вторачили сме се във фосфоресциращия квадрат, в който мърдат смеещи се хора, по екрана преминават монети, сякаш изпаднали от сандък с пиратска плячка, големи монети от лъскав картон.

Никога не бих гледала подобно нещо. И все пак сега го оставям да си тече, без да взема мерки, усещам, че ми действа добре, отпуска ме. Измъква ме от блатото, връща ми малко глупащина.

Веднъж попитах Диего какво е усещал, когато преди години се е дрогирал.

— И най-гадната мутра изглеждаше сносна, стадион „Мараси“ приличаше на „Маракана“, моята „Веспа“ летеше като „Харли Дейвидсън“... Понасях по-лесно света, това е.

Гледам екрана, изображенията проникват в мен, не спират... След малко вече не мисля за нищо. Съзнанието ми се изпразва, остава ми една затъпяла прозяваща се уста, залепена за лицето.

Пиетро отделя гърба си от стената, сграбчва възглавницата.

Изключвам телевизора, вмъквам се в тъмнината на стаята. Кракът на Пиетро ме докосва и не се отдръпва веднага. Усещам го там, до моя. Какво му става на синковеца тази вечер? Изглежда ми подобър, не толкова рязък.

— За какво мислиш?

— За нищо, мамо.

И все пак гласът му е бодър, личи си, че още не е потънал в сънищата.

Не си маха крака, държи го така, долепен до моя. Гледам косите му в тъмното, протягам ръка и го погалвам по главата. У дома щеше да ме отблъсне с някой от неговите грубиянски жестове, с ръмжене. Тази нощ в Сараево обаче приема ласката ми, стои си. Даже се приближава недоловимо, допира се до гърдите и стомаха ми, свит като зародиш. Притискам го. Прегръщам сина си, както отдавна не съм правила. Може би е наранен. От този странен ден, от града, в който е роден, случайно според него, защото баща му е бил фотограф и е обикалял по света. Сега диша по-дълбоко, навярно спи.

Няколко дни преди да умре, майка ми каза, че ме е сънувала още вътре в нея, толкова ясно, че на сутринта не знаеше на кой свят е. Лежеше в леглото, с единия крак в гроба, и си пипаше корема, невярваща, че го намира празен. Беше сигурна, че съм се върнала в утробата ѝ.

— Какви глупости — сопнах ѝ се грубовато.

А после се случи и на мен. Пиетро беше малък, имаше гноен отит, ухото му течеше, температурата се покачваше.

Онази нощ го държах до себе си, мъничък и пламнал от треската. Унесох се за няколко минути. Тогава сънувах, че си разтварям краката и той идва на света. Нямаше болка, нито кръв. Бях се събудила с вик, с продължително изплакване на новородено.

Джулиано бе светнал лампата изплашен, очите му, заслепени от светлината.

— Какво има?

Пиетро спеше, температурата спадаше.

— Беше сън — успокоих го.

— Ужасен ли?

— Утре ще ти го разкажа.

Тази нощ синът ми спи до мен, прилепен като голям зародиш. Тази нощ в хотела, на мъждивата светлина откъм улицата, се боя, че Сараево има тънък гласец, който пее и разказва. Слушам дишането на Пиетро.

— Някой ден може би ще му кажа — бях пошепнала тогава на Джулиано. — Ще му кажа, че не съм негова майка.

В ДУБРОВНИК СЛЪНЦЕТО БЛЕСТЕШЕ

В Дубровник слънцето блестеше от всяка частичка на небето, като че ли се беше разтопило и се лееше... по червените покриви на стария град, върху светлия гръбнак на крепостната стена. Като омагьосани наблюдавахме акостирането. След толкова време, най-накрая истинска ваканция.

Слязохме в трюма на ферибота, за да си вземем колата, вратата се отвори и ни обгърна непоносима смрад на пушек. Гойко беше там. Бели панталони, тъмни очила, вече почернял от слънцето. С крак върху едно от стълбчетата, към които привързваха кораба, помагаше на колите да слизат по рампата, правеше знаци да изправят волана, същевременно говореше и със служител в бяла униформа, изправен до него.

Диего измъкна глава от прозорчето, пъкна два пръста в устата и изсвири като хулиган от тесните генуезки улички.

Гойко се обърна към нас, видя ни, ухили се до ушите, лицето му се разцепи като зряла диня. Още бяхме назад, достигна до нас на бегом, скачаше подобно котка между торпедата на колите. Притисна главата на Диего до гърдите си, крещейки от радост. Целуна го, изгледа го, отново го млясна. И пак изкрещя.

— Dobro došli, Diego! Dobro došli!

После се премести откъм моята страна. Опитах да се защитя от устрема му, буквално ме издърпа от купето, разклащайки ме, все едно бях вейка.

— Добре дошла в Хърватия, красавице!

Седна зад волана и слязохме на кея. Вмъкнахме се прегърнати в тесните улички, полирани от морето, сбутани една в друга като близначки. Настоя да ми подари шапка с червено-белия герб на Хърватия. Нахлупих я, огледах се в парченце огледало и ми се стори прекрасна... лицето ми под нея изглеждаше като едно време.

Диего беше останал назад. Снимаше пристанището от високото, покатерен на стената. Гойко му хвърли един поглед над главата ми.

— Заради него ли страдаш? — попита.

Очите му бяха като на балканец, дълбоки, заплашителни, пълни с рицарско достойнство.

— Не... той няма нищо общо.

Друго не попита.

— Имаме време — успокой ме.

Обърна се и извика Диего.

— Ей, художника, снимай ме с жена ти!

Още пазя тази фотография... Гойко с физиономията си на мъченик самохвалко, аз с хърватската шапка, тънките крака под късите панталонки. Лицето ми го няма, защото като малък Пиетро го петноса с нещо.

Сядаме в една кръчма около „Страдун“, централната улица на Дубровник, под свод от хибискуси, пред бутилка вино и чиния дребни черни маслини. Състезаваме се с костилките, кой ще изплюе по-надалече. Диего печели. Винаги печелеше. В кльощавите бузи сякаш се криеше ураган.

Гойко поиска от Диего едната му обувка. Диего се засмя, подаде си чехъла. Гойко го огледа с отвратена физиономия, после го върна. Наведе се триумфално над мокасините си, свали десния и показа на Диего надписа „Диор“ отвътре. Направо бяхме сразени. Гойко запали цигара, пафкаше под черните очила.

— Откъде ги открадна?

Отговори, че не се връзва на провокации, но би предложил още една бутилка вино.

Слънцето подмина свода над нас, морето в ниското беше тюркоазено, гладко като тепсия. Почти се бяхме напили.

Гойко нахлузи обувката наполовина, смачквайки я като пантоф отзад, вероятно не ставаше вече на изпотения му крак. Два танка стояха на пристанището.

— Какво правят тук? — попита го Диего.

— Армейски са, от време на време ги изпращат на разузнаване.

— Гледаше морето изпод тъмните си очила. В Крайна имало безредици, в Борово село убити. Върнали един от четиринайсетте трупа без очи, друг без ръка. Диего продължи да пита.

— Караници между близки, глупости — засмя се Гойко.

Гордо извади отнякъде една джунджурия, гумена фигурка на доста надарено полуголо момиче с щипчица на мястото на главата. Обясни, че служи за поставяне на фотографии, всеки може да сложи на този врат харесваната от него глава.

Разрови из джобовете си и измъкна малка снимка, като за лична карта, пхна я в щипчицата. Познах я, снимката за акредитацията ми по време на Олимпиадата.

Постави на масата секси куклата с главата ми отгоре.

— Беше с мен през цялата зима...

Диего му тупна един юмрук.

Остров Корчула бе като бродиран с лозя, стигащи плътно до стръмните извивки на брега. Спяхме в малко хотелче във венециански стил. За обяд не се връцахме. Пробивахме си път между храсталаци от гарига и светли скали, за да достигнем до едно плажче, което веднага се превърна в наше. По цял ден не излизахме от водата. Разглеждах дъното с часове, дребни рибки се приближаваха до тялото ми в това прозрачно като стъкло море. Облите камъчета на плажа променяха цвета си всеки час от деня. Привличаха светлината и изглеждаше, че се движат, непрекъснато се пренареждат в някакъв техен потаен низ. Рано сутрин сякаш крачехме върху безкраен полог от дребни яйчица, готови да се разпукат. По залез-слънце камъчетата пъстрееха във вибриращо синьо, напомняха гръбчета на насекоми в поход. Нощем белият фар на луната придаваше на скалите призрачен вид. Камъчетата проблясваха металически като мъждукащи въгленчета.

Гойко беше се снабдил с голяма вътрешна гума, безделничеше във водата, седнал в нея, лактите, опрени на черния кръг, четеше си книга. Току вдигаше поглед и запяваше колкото му глас държи.

Kakvo je vrijeme... Vrijeme je lijepo... sunce sija...

Челото му беше изгоряло от силното слънце, предпазваше го с парче намокрен вестник. Когато му омръзваше, изоставяше мокротото си местенце и тръгваше гол до кръста към един отдалечен павилион за напитки, откъдето се връщаше плувнал в пот, с ледена бира и рибени шишчета за всички. Диего снимаше солните локви, приличащи на лица, погребални маски на антични воители. Беше на трийсет и една, времето му се отразяваше добре. На вид изглеждаше хем аскетичен,

хем пълнокръвен. Лицето още детско, в погледа малко повече тъга. Аз бях навършила трийсет и шест, тялото още младееше, но ниското ми тегло се отразяваше на лицето ми. По бронзовата кожа изпъкваха дребни белези. Неоновата светлина в банята на хотела беше ужасно силна, избягвах да я включавам, гримирах се в полумрака на стаята, седнала на леглото, част от лицето ми се отразяваше в огледалцето на кутийката с руж. Вечеряхме в ресторантчетата до туристическото пристанище, рачета, миди ала бузара, с чесън и галета, и онова вкусно сирене, правено от млякото на козите, ошмулващи храсталаците по скалите. Носеха ни местно вино в гарафи. Забелязвах някои от момичетата, минаващи покрай масата ни по няколко пъти, сезонни сервитьорки, от острова, заразени от туристическата еуфория. Хвърлях скришни погледи на Диего, на загорялото му лице, като изсечено в тъмно полирано дърво. В края на краищата бяхме триада и аз може би изглеждах съпруга на Гойко. Гушвах Диего и го целувах, за да отпъдя малките хърватски авантюристички.

Войната вече беше надвиснала... но онова лято още не я усещах, не мислех за нея. Гойко по цял ден киснеше във водата върху своя черен гумен геврек, подраскваше стихотворения и продаваше джунджурии поради липса на други занимания. След вечеря изчезваше, туловището му се потеше над някое тяло, попаднало му случайно... И все пак, като се замисля, войната вече бе в очите му, в желанието да се престарава, да сграбчва всеки миг. Сигурно го правеше заради нас, искаше неговите две италиански сърчица да се насладят на морето, на мидите и виното. Последната плячка, преди да се спусне мракът. Сега знам, че френетичността на Гойко беше жизнерадостната, здраво стъпила на земята дъщеря на мрачното навечерие.

— В Загреб всички сърби са станали четници, в Белград хърватите са усташи... — Плюеше семки от грозде в морето. — Пропагандата... телевизията... отпред върви пропагандата, а подир нея историята... — Смееше се, говореше за водачите, чиито имена чувахме за пръв път, като за куп малоумници: типове, които си боядисват косите и се цапотят с грим, за да се покажат по телевизията. Милошевич се беше захванал като пощурял гробар да пренася насамнатам мощите на княз Лазар, Туджман пък искаше да сменя менюто на ресторантите и пътната сигнализация. Всеки си знаеше своето, Гойко

повдигаше рамене, рисуваше карикатура... Туджман представя жена си на приятел, с надпис в облачето отгоре: НЕ Е СРЪБКИНЯ, НЕ Е ЕВРЕЙКА, НЕ Е ТУРКИНЯ, ЗА ЖАЛОСТ Е ЖЕНА. Даже не купуваше вестници.

— И без това всеки говори за себе си... стига само да пръдне и вече се смята акламиран от собствения си задник! — Хуморът му ни предпазваше, около него се чувствахме закриляни.

Понякога беше прекалено еуфоричен, а възбудата му ме дразнеше. Онова лято Гойко бе като морето, надигаше се с прилива, стоварваше се върху скалите, вихреше се около тях. Някои вечери, когато отливът наново всмукваше водата и плажът се оголваше, той заприличваше на малките рачета, тревожно помръдващи на сухо върху скалите, като дечица, останали без завивка.

Една нощ ми дойде до гуша от гърления му смях, отекващ прекалено силно и дразнещо сред отвеждащите ни в хотела пътечки, и без да помисля, казах: „Ти си глупак“.

По-късно, в пустото фойе на хотела, хванал последната чаша траварица^[28], влезе с мокасините си „Диор“ в унилия фонтан в центъра му, покрит с плочки като в турска баня, и започна да крещи:

— Вярно е, аз съм глупак! Поетите са глупави, като мухи срещу стъкло. Блъскат глави в невидимото, за да си извоюват късче небе!

В съседната стая беше пристигнала двойка германци с две от онези руси хлапета, които изглеждат като ангелчета, откънати от рая. Срегнахме ги в коридора, връщайки се от морето по джапанки. Майката вървеше пред мен, с едрите си загорели на места крака, осеяни с тънки като влакънца тъмни венички. Млада жена, но вече скапана, без капка еротично излъчване. Бащата беше със сандали за стъпване по камъчетата на плажа и бирено коремче. Усмихнаха ни се, аз им отвърнах, на тях и на двете прекрасни деца.

— Когато пораснат, ще станат грозни като родителите си — изсмях се, докато влизахме в стаята.

Диего ме бе изгледал, изненадан от язвителния коментар. Семейството беше тактично, не дразнеха с нищо, говореха тихо, но сега се виждаха банските костюмчета, проснати върху решетките на съседния балкон. Вятърът бе съборил едното, онова на момиченцето,

на сини цветчета. Останах неподвижно да гледам гащичките, пропаднали в тишината на вътрешния двор, където един прислужник влачеше торба с боклук.

Има една заключена врата, боядисана в бяло като стената към съседната стая... шумът идва оттам. Късна нощ е, децата спят. Майката им е измила краката, сложила ги е в леглата. Ние се прибираме все по време, когато в стаята до нас е тихо. Тази нощ обаче немците имат желание да правят любов, да слоят търсещите се тромави тела. Слушам звуците... звука от сексуалната близост, който не може да бъде сбъркан. От стомаха ми се качва стомашен сок и разяжда гърлото ми. Рибената чорба беше доста пикантна. Повдига ми се от храната, от прекалено силното вино, от онези две грозни, недодялани тела, които се търкат едно в друго в стаята до нас. Гади ми се от целия секс на света, от това напъхване и пак напъхване чак до смъртта, от ровенето в дупките. Представям си голия шишко, него и тлъстия му търбух върху утробата... и жената, голямата ѝ вулва, увиснала като краката, като цялото тяло. Лежа, заслушана в шума от леглото, от старите скърцащи пружини. Това е тяхната ваканция, имат марки, на германците им е изгодно да почиват по тези места. Ще избухне ли война? Може би да, може би не... юни е. Месецът на майките и децата. Тази нощ се чука. Продънва се вече продъненото легло. Немците са вечеряли, разходили са се ръка за ръка по гладките каменни пътечки, купили са въртележка за децата. Върнали са се в добро настроение в хотела, сложили са в леглата хлапетата, тези херувимчета, които сега спят с полепнали руси кичури по потните личица. Убили са няколко комара, после са се примъкнали към своето легло. Те са сплотена двойка, знаят как да си доставят удоволствие взаимно, без да вдигат много врява. Звуците са минимални, от старото легло, учестеното дишане... няма викове или безсрамни думички. Искане ми се да стана, защото е топло, зле съм с храносмилането, Диего спи и не чува нищо. После изведнъж долавям някакъв вик, крясък на морските птици, срещнали водата, когато се издигат с мокра глава, след като за миг са се плъзнали по повърхността на морето.

Вика едно от децата. Сега хленчи. До ушите ми стига гласът на майката, нейното гальовно мучене. Вече не се чука, гадината.

Издянала е задника си от кола на шишкото и е станала, за да гушне хлапето и да го успокои с дъха си, топъл като на крава.

Значи, така се прави любов, когато имаш деца. Забравяш за сладострастието и тичаш презглава, още влажна, за да се наведеш над малкото и да го утешиш, да му помогнеш да се отърси от сънуваните кошмари. Германката е добра майка. Сега пее приспивна песен. Млада е, но ѝ липсва привлекателност, повехнала е като жена на средна възраст. Нищо красиво няма в нея, ала малкото я обича, като щит от плът, като кула от любов. Нейното дете я смята за прекрасна, заравя нос в наситения мирис на косите, на изпотената кожа и разпознава мириса на утробата, на снежнобелите налепи от раждането.

Излизам на балкона, повече не мигвам, зазорява се. Въздухът е свеж и неподвижен, обагрен в наситено кобалтово. Бях връхлетяна от омразата, отначало неуверено и с прекъсвания, после все по-осъзнато. Мразех хленчещото дете и жената. Мразех преди всичко себе си и това чувство ме утеши.

На сутринта Диего ядеше палачинки с мед и сирене, вече в бански костюм.

— Днес не ми се ходи до морето.

По средата на ваканцията винаги изпадаш в криза, след първите ненаситни дни има спад. Диего се усмихва, казва, че и той е поизморен, ще остане да ми прави компания.

— Нощес едно от германчетата плачеше, не можах да спя.

— Да сменим стаята.

— Да... да я сменим.

Срещам жената в коридора, на лицето ѝ избива червенина, може би се страхува, че съм чула и останалото. Докато отминава, я питам: „What was the matter with the child last night?“^[29].

Обяснява, че момиченцето е изгубило банския си. Вече било плакало на плажа и вероятно нощес си е припомнило загубата насън.

„It was old, but she liked it so much...“^[30]

Мисля си за банското костюмче в двора, за прислужника, който го вдигна и го напъха в големия контейнер за боклук. Искаше ми се да му викна да не го хвърля, знаех, че е паднало от решетките на балкона на съседите ни по стая. Вместо това си замълчах, изпълнена с

горчивина... Почти изпитах удоволствие, виждайки как тези избелели гащички изчезват.

Дълбоко в себе си и тримата бяхме малко тъжни, затова се преструвахме на весели. Усещахме природата, тя ни връщаше на самите нас. Дните минаваха, морето пречистваше тялото ми. Соленият вятър възвръщаше силите ми. Змии се пробуждаха под обелената ми от слънцето кожа. Диего вече се къпеше рядко, солта действаше зле на очите му, предпочиташе на скалата. Залепвах се след него с хърватската си шапка, боси под палещото слънце се изкачвахме чак до върха. Чувах дишането на Диего, виждах стъпалата му, вкопчващи се в земята, сякаш бяха на ципокрило. Морските птици гнездяха в скалите, притаяваха се в скалните ниши, следяха вятъра. Изведнъж се откъсвах, планирах над бездната, за да хванат някоя риба. Диего фотографираше точно този миг, проблясващата по повърхността на водата риба и човката, която се потапя и я сграбчва. Поривът на морето и сред него хищното тяло, рискуващо да потъне, защото е предизвикало другия елемент. После онова сребристо мятане в небето. Животът на птицата и смъртта на рибата. В един миг.

Диего ме хваща за ръката, денят е ясен, сияен. Нещата изглеждат изкуствени. Бляскави копия на реалността. Островите буквално са като набодени във водата.

— Би ми харесало да живеем тук... да захвърлим всичко и един ден да се върнем.

Днес се вижда също и Италия. Отвъд плетеницата на островите, на хоризонта се е проснала тъмна линия.

— Толкова сме близки...

Гойко ме държи под око... Усещам погледът му да се насочва към мен изпод слънчевите очила. Потъвам задълго в мълчание. Повтарям все същия жест, събирам зърнистия пясък и го оставям бавно да изтече от пясъчния часовник на моя юмрук.

Пристигат към два следобед, в най-топлия час. Група момчета от острова, излизат на бегот от растителността, втурват се към морето.

Като малки глигани, избягали от гъсталаците. Телцата им са рахитични, банските изхабени от солта.

Един от тях, най-дребният, понякога се откъсва от групата, върви в нашата посока и спира, сгушва се на земята и остава неподвижен, поклащайки се незабележимо на свитите си крака. Прилича на яйце.

Сигурно ще иска пари, като онези момчета от пристанището, които се гмуркат, когато пристигнат фериботите от Дубровник. На колко ли години е? Седем, най-много осем. Има къдрави коси, втвърдени от солта, изглеждат като козина на яре. Струва ми се, че днес се е приближил повече от обикновено. Оглежда ни, очите му са черни и втречени като големи лъскави копчета. Задрямвам, събуждам се. Пикльото е още там. Краката ми са леко разкочени... гледа триъгълника на бикините, подутинката на пубиса. Затварям крака, подръпвам плата. Кое е това дете?

Сега е нагазил до корема. Взрял се е във водата около тялото си, не помръдва. Не разбирам какво прави. После изведнъж потапя ръка, опитва се да хване риба. Диего се придвижва към скалите. Детето вдига поглед от водата.

Другите момчета са заинтересувани от фотоапарата, много са, гора от ръце.

— Внимавай, може да го откраднат или напук ще ти хвърлят някой от обективите на пясъка — казвам на Диего.

Той ги оставя да пипат, не се страхува, нищо, че двама от тях са големи, с дразнещо набити тела и очертани мускули. Първият има червено петно на лицето, като опръскано от доматиен сос, другият е единственият притежател на плавници от цялата група. В черно и жълто, като онези, които някакъв френски турист дълго търсеше, преди да си замине. Не ги сваля, не плува с тях, само се разхожда смешно по камъчетата, все едно е пингвин.

Диего снима момчетата на фона на скалите, виждам ги навесени като гроздове, позират и се кикотят. Най-малкото дете дори не изглежда част от групата, никой не му обръща внимание. Още е във водата, забито като колец. Сега всички са около Диего. Гледам го, свит на пясъка, обграден от този рояк мизерни последователи... Свалил е обектива, обяснява нещо, не знам на какъв език. Фотоапаратът преминава на врата на момчето с червената бенка на лицето, то снима. Диего се смее.

Връща се при мен, усмивката още стои на загорялото му лице. Прибира фотоапарата в кожения калъф.

— Лепнали са се за мен...

— Направи ли хубави снимки?

— Не знам.

Никога не знае дали фотографиите ще са хубави, дали ще има нещо за запазване. Едно изображение, едно-единствено, струващо купчини изхвърлени ленти. Докато снима, той вижда нещата погрешно, като шедьоври, които после се оказват боклуци. Онова изображение се откроява сред грешките. Красота, изникваща ненадейно, както е било винаги на света.

На следващия ден по залез-слънце детето е отново там. Диего се радва на последните лъчи, те му харесват най-много, защото са червени, защото са податливи като всички неща, които лека-полека изчезват. Свалил е тъмните очила, замиращата светлина е превзела лицето му. Промъква се тихичко подобно змия, отваря калъфа, изважда фотоапарата и го залепва на окото си.

Детето е там, с гръб... свито като яйце, както винаги. Не знам кога е дошло, преди малко го нямаше. Появило се е заедно с тази мека светлина. Излязъл е от хрусталаците като изгубена коза. Диего се приближава по корем. Пълзи на лакти още няколко метра. Сега момчето е във водата, захванало се е за работа. Опитва да хване риба с ръце, потапя ръка като човка, като изгладняла птица. Диего щраква... само миг. Детето е уловило риба, задържало я е за миг. После гледам снимката: едно дете чайка и рибка в полет на фона на залязващото слънце. Може би това е изображението, ненадейно изникващата красота.

Наистина беше миг, защото веднага след това рибката се изгуби, а детето избяга. Слънцето също потъна, оставяйки приглушеното безлично небе като свидетел за чудодейното си присъствие.

Виждам Диего да се тръшва по гръб, диша уморено, стискайки своята „Лайка“. Мисля си, че има някой ангел, който понякога каца, понеже е загрижен за нас, за всички неща, които ще се изплъзнат от ръцете ни, няма да останат в очите ни.

Един ден, с очи, вече преситени от всичко, гледайки тази фотография, Гойко ще каже: „Сега знам какво е изкуство...“. И

отправляйки ми онзи сервилен, изпразнен от интелгентност поглед, ще го определи: „То е Господ, който тъгува по хората“.

Гойко се губи, няколко дни се покрива, слиза на морето чак следобед. Обяснява, че има дела в стария град, че слънцето не му се отразява добре или пък му дошло поетическо вдъхновение. Може би е уморен от нас. Сигурно сме по-досадни от едно време. Мокасините му „Диор“ вече са трайно подпетени, белите панталони са потъмнели отпред, осеяни с лекета. Ваканцията свършва.

Отново започнахме да интимничим с очакващия ни свят. Диего се е затворил в телефонната кабина на хотела, говори с Дучо, за следващата седмица вече има поръчани два фоторепортажа. Аз взех да подреждам куфарите. Неочаквано Гойко ме пита: „Защо вие двамата нямате деца?“.

Вятърът носи звуци отнякъде, музика от цигулка. Гойко се изправя и тръгва в тази посока. Връща се по-късно с песен, олюлявайки се. Обърнал е няколко чаши в приятелска компания. Група младежи от Музикалната академия в Сараево, настанили са се над плажа, в бившата казарма на горските пазачи, голяма позапусната сива сграда, оградена с настилка от тъмни плочи в скален цвят.

Когато вятърът смени посоката си, отгоре, откъм сивата къща долитат звуци от свирещи инструменти. Репетират за концерт, осведоми ни Гойко.

Потърси ни детето, като че ли усети липсата ни. Идва с цялата група, омешано в тяхната врява. Както обикновено, ни наблюдава отдалече, скрито зад бронята на своята необщителност.

Духа вятър. Около два следобед аз и Диего вървим към най-близката барака, където може да се хапне нещо под сенника, поръчваме кашкавал от остров Паг и краставици. Тентата се развява, плющи по краищата. Вятърът се е усилил. Морето се е разбушувало, удря по плажа с високи вълни, плътни като бали сено.

Връщаме се да си приберем нещата, кърпите са отвени към скалите, полита и хърватската шапка. Тръгваме си.

Можеше и да не чуем вика, фучащият вятър заглушаваше всичко като пощуряло стадо добичета. Раздигаше бялата прах от пътеката. Още няколко метра и щяхме да прехвърлим склона, щяхме да зърнем

първите къщи на селището, шубраците диво мушкато, жълтата стена на рибарницата. Още няколко крачки и никога нямаше да доловим онзи вик: „Анте! Анте!“.

Виждаме в ниското онези момчета да се въртят по тъмната ивица на плажа, крещейки колкото им глас държи. Миг само, въздухът се разделя. Диего вече не е до мен. Търкаля се надолу към скалите бос. Връща се по нашите стъпки, скача от стръмното.

Сега ходилата му бягат по облите камъчета. В движение захвърля раницата и фотоапарата.

— Почакай!

Когато стигам до плажа, вече е късно. Диего е малка птича глава, преодоляваща вълните. Момчетата около мен са безмълвни, погледите им блуждаят като на малоумни кози. И аз не гъквам. Детето не е сред тях. Това проклето яйце не е клекнало да се люлее на петите си, търся го с поглед и знам, че няма да го намеря.

Грабвам плавниците в жълто и черно, големи са за краката ми, скачам в морето, опитвам се да премина отвъд линията, където се разбиват вълните, както направи Диего... но те ме изблъскват обратно. Нагълтвам вода, давя се. И докато гълтам, си мисля, че още от самото начало на тази странна ваканция всеки един от нас, на смени, е изпитвал желание да умре.

Цялата мокра и победена, гледам морето отвъд пенестата барикада. Времето минава. Времето е спряло. Момчетата около мен са като изгаснали свещички, движенията им са машинални. Стори ми се, че виждам главата на Диего още веднъж, върху гребена на една вълна, а после как изчезва по задния ѝ склон. Сетих се за планиращите над водата птици, рискуващи живота си заради рибата.

Дойдоха и музикантите, смъкнали се от тяхната сива къща. Момчето с червеното октоподче на лицето е изтичало да вдигне тревога и сега на плажчето има доста хора. Пристига и Гойко, панталоните му са с отворен цип, ризата разкопчана. Сто на сто е чукал някоя от онези музикантки, вонящи на солена аншоа и долнопробна козметика. Косите му са разрошени, гледа слисано и мрачно като драматичен актьор.

Обхожда с очи извивката на заливчето, скалите, издигащи се от края на облите камъчета. Покатерва се, изчезва отвъд скалите.

Появява се след малко, уморен като корабокрушенец, в компанията на Диего, носещ детето, едната му ръка се полюлява. Приближава с дребния си трофей от плът. Хуквам при тях.

Диего ми пуска усмивка, задъхан е. Течението ги е отнесло от другата страна на скалите и са се изкачили оттам. Анте е посинял, зашеметен от водата. Диего го разтърква по гърба, Гойко изсипва чашка ракия в гърлото му. Момчетата стоят прекалено близо, задушават го, наблюдават внимателно неспирно треперещото тяло и зъбите, тракащи като кастанети. Смеят се на сбръчканите му, изпити от водата ръце и виолетовите устни. Гледат го като реликтова риба, заклешила се в рибарска мрежа. Детето изплюва малко солена вода, изправя се и побягва, изчезва сред храсталаците.

Момчетата се хващат за главата, говорят помежду си, че този пикльо е малко странен, държи се чудато... нещо му липсва.

Връщаме се в хотела. Тази вечер е студено. Вятърът е утихнал, но въздухът е станал по-хладен. Притискаме се в леглото, както сме солени.

Анте не се появява повече на плажа. Момчетата ни казват, че майка му го е наказала, набила го с въжето, с което връзва козите. Морето е гладко като стъкло. Момчето с октоподчето на лицето приплясква по повърхността му с откраднатите от френския турист плавници. Диего лежи по корем, гледа към храсталаците, към скалите. Липсва му това проклето яйчице... търси го. Защото детето понякога надзърта от храстите, изучава отдалече плажчето, без да има куража да премине линията на растителността. Останалите го замерят с камъни, крещят, че са го видели, плезят му се.

Диего става и се отдалечава с фотоапарата на врата. Отива да провери дали яйцата на чайките са се излюпили, да направи последните фотографии отвисоко.

Тръгвам подире му. Одрасквам краката си в храстите, за да не го изгубя. Напредва бързо, като че сам той следва някого. Отминава къщата на музикантите, изоставените им инструменти под огромната черница, която изглежда задрямала, успана от жегата и тежестта на вейките. Музикантите се излежават на походните си легла. Спирам, през прозореца мярвам Гойко, очите му са затворени, ръката върху голия гръб на няква жена. После ги виждам, Диего и Анте. Детето е близо до него и той го снима.

Вървя след тях чак догоре, до края на стръмнината, където шубраците стават по-редки, появява се каменна къща. Отвън е седнала слабовата, повехнала жена със светли вдълбани очи като на слепец. Поглежда Диего и леко му се покланя. Виждам ги да влизат в къщата.

Вечерта обръщаме бутилка вино на балкона с малко кашкавал, писнало ни е от ресторанти. Казвам на Диего, че в онова дете има нещо от него... може би краката, начинът, по който бяга.

На следващия ден купувам две тениски и чифт маратонки за Анте и ги занасям там горе на майка му. На увисналите ѝ като на немощна крава гърди се е залепило още едно създание. С жестове ми обяснява, че новородената не е добре, млякото ѝ засяда на гърлото. Връщам се с торба припаси, преди да си тръгна, оставям под една празна бутилка всичките пари, които имам в джоба. Усмивва се с меланхолична усмивка, напомня ми неблагодарното ръмжене на някои улични кучета, след като си им дал да ядат. Не говори италиански, но го разбира. Бежанка е от Крайна, върнала се е, защото е родена тук и тук се намира тази къщурка, както и майка ѝ, старица, облечена в черно, която сме виждали много пъти да пасе козите по скалите с начумерено лице и миризма на алкохол, пропила в дрехите ѝ.

Днес Анте ще помага на Диего. Отиваме на плажа с него, майка му ни го е поверила.

— Благодаря много — каза детето, когато жената му тупна един пред нас, за да проговори.

Така чухме за пръв път гласа му. Приглушен и дрезгав крясък на чайка.

Сега Анте е наш. За оставащите дни е наш. Диего му подава ръка, слага фотоапарата на врата му. По обяд отивам да купя калмари на шишчета, изяждаме ги на плажа. Детето е гладно. Говори много, не престава... Гласът му се извива нагоре-надолу, покачва се рязко, замира. Когато се смее, опънатата кожа по лицето му се набръчква от благодарност. Не разбираме всичко казано от него, но ни е ясно, че е щастлив. Учи Диего как се хваща риба с голи ръце. Забиват се в заливчето като колци. Да, приличат си, помислих го още отначало... щом видях онова малко свито телце да се поклаща като яйце на плажа.

Докато връщаме детето у тях, Гойко ни вижда. Пътят минава покрай черницата, близо до сградата на горските пазачи, музикантите репетира, чуват се флейта и виола. Гойко ни представя своето лятно завоевание.

— Това е Ана.

Има черни коси, прическа по модата, на стъпала, лицето ѝ е месесто. Бяла кожа, сякаш никога не е виждала слънце.

Гойко поглежда детето, повдига рамене, знае, че е син на онази малко тъпоумна жена, и не разбира защо го мъкнем с нас.

Една вечер отговарям на въпроса му. Седнали сме на широките стъпала пред някаква църква, огрени от залязващото слънце. Диего е влязъл през бялата вратичка на туристическата агенция отсреща на площада, решихме да останем няколко дни повече. Клиентът от Рим направи рекламация, Дучо се разкрещя. Престаняхме да телефонираме.

— Аз съм стерилна, Гойко. Не мога да имам деца.

Приема го тежко. Винаги разполага с готов отговор за всичко, но сега се оглежда наоколо наранен... бърчи устни, мачка носа си с палец. Измъква отнякъде сгънато листче и ми прочита свои стихове.

*... като беззъба дърта курва
кикоти се съдбата този път,
докато чукаме я зажумели,
мечтаейки за непорочна плът...*

Очите му са празни, отнесени.

— Нашето поколение няма късмет, Джема.

Потупва ме, прегръща ме силно. Държа ръката му, гледам тънките нокти на възлестите му пръсти.

— Привързахме се към това дете.

Сега съм като отприщен бент.

— Помогни ми... говори с майката, потърси някой местен адвокат. Може би е възможно да го осиновим... бихме могли да платим на майката...

Диего се връща усмихнат с променените билети. Вижда умърлушената ми физиономия. Изправям се.

— Казах му.

Прегръщаме се и тримата насред бялото площадче.

Така Гойко отиде да говори с майката, качи се горе с бутилка крушовица в ръце, седна под пластмасовия навес сред вонята от козите. Майката се подсмихнала, както винаги. Отговорила, че ще помисли.

— Ти какво й каза?

Този ден бяхме наели лодка, за да отидем на остров Млиет. Плаваме чак до бенедиктинския манастир. Анте беше с нас, Диего го качи на раменете си. Действително изглеждаха като баща и син. Аз и Гойко вървахме малко по-отзад.

— Казах истината, че не можеш да имаш деца, че ще се грижите за момчето, ще го пратите на училище...

— Каза ли, че можем да й дадем пари?

Наведе главата с червеникав косъм, почеса се сърдито.

— Искаш да го купиш ли?

— Искам да направя всичко.

Впи поглед в мен... изучаваше гладните ми и готови на всичко очи.

— Бедните също имат право да отглеждат децата си.

— Тази жена не заслужава детето си, не го обича, бие го.

Избързах към Анте, вдигнах тениската му, за да покажа коричките, започнали да се белят.

Гойко поклати глава.

— Ще стане както реши Господ.

Казах му, че е проклет хърватски лицемер, и го пратих на майната му.

Отдохме на следващия ден и на по-следващия... Жената се смееше, приемаше подаръците ни, повдигаше рамене.

— *Patre*^[31]... — казваше, тук бащата решава.

Започна изпитанието с телефонните обаждания от кабината в хотела. Съпругът, останал в Крайна, беше неоткриваем, само

роднините. Анте се качваше в стаята ни, сгушваше се между нас в леглото. Учих го на някои италиански думи, къпех го под душа.

Монтираха блъскащи се колички на прашния площад до стария кей. Прекарахме цяла нощ там, докато не останахме да се блъскаме само тримата, да се заливаме от смях. Когато Диего връхлиташе върху му, Анте крещеше belin^[32], все едно бе момченце от улица „Пре“ в Генуа.

Като се разделяхме, се разплака.

На следващия ден хванахме бащата на телефона. Майката извика Гойко вътре в кабината. Наблюдавах го през стъклото, видях го да се отпуска, да говори, да слуша и после отново да говори дълго.

Излезе грохнал. Анте се вмъкна в кабината. Баща му искаше да го чуе.

Дори думичка не каза, само кимна веднъж. Излезе с променено лице, стори ми се по-широко. Големите бистри очи, вперени в нас.

— Moram ići za osam — изрече с онзи глас на чайка.

Гойко преведе.

— Трябва да отида с баща ми.

През септември детето щеше да замине при него в Крайна. Беше войник от Хърватската национална гвардия. Не се отказваше от сина си. Кълнеше жена си, вместо да го оставел при тази нещастница, щял да го отведе със себе си, за да се сражава.

Анте се сбогува без сълзи, мълчаливо ни подаде своята малка сбръчкана ръчичка.

— И това ли е решил Господ? — попитах Гойко. — Да задуха този зъл вятър?

Нахвърлях вътре парцалите ни. Опънахме се на леглото до затворения куфар. Утре в тази стая щеше да влезе нов обитател, щеше да пропъди нашия мирис. Излязохме, тръгнахме по тесните улички в центъра, свърнахме към пристанището. Гойко беше седнал на маса в ресторанта, надвесен над морето, където приятелите му свиреха симфония от Хайдн, строени върху нещо като платформа.

— Хайдн е бил силно повлиян от хърватската музика... — пошепна ми.

И на кого му пука, помислих си.

Ана, неговото завоевание, единствена не свиреше на нищо, обръщаше нотите на виолончелиста, възрастен мъж с дълга брада, подвита нагоре като език. Вятърът развяваше дрехите на музикантите, косите им... Музиката се носеше над водата и за миг ми се стори, че ще ни утеши. И без това вече бяхме пияни, пресушихме последната бутилка ломбардско, по дяволите всичко. По някое време ми се завъртя главата. Не помня точно какво казах. Диего докосна ръката ми и аз го избутах, „остави ме да си говоря“.

Имаше пауза. Ана, брюнетката на Гойко, подпираше лицето си с ръка, наблюдаваше ме като от прозорец. Гледах лака по ноктите ѝ, червените късчета, които сякаш танцуваха. Бях се захванала да ѝ разказвам за моята Голгота, така, заради виното, защото ми се повдигаше. В Рим никога и с никого не бях говорила и сега си изливах душата пред тази непозната. А може би заради нейния лак... малки рибки, плаващи към мен. Тя си запали цигара.

Каза нещо на изкълчен италиански: „Можеш облегнеш на друга жена“.

И докато пускаше колелца с дима, ми разправи, че познавала някаква австрийка без матка, но с ресторант в Белград, която наела за целта една косоварка.

Взирах се в устата на Ана, малка и изрязана, червена като ноктите, в широкото лице, лишено от скули. Не можех да реша дали е фея, или вещица. Отдалечих се и повърнах зад скалите.

На сутринта бяхме на пристанището. Слънчеви очила, чисти тениски. Двама обикновени туристи, които се завръщат. Пристигнахме по-рано, влязохме в кафенето да прием оранжада. Анте не се виждаше наоколо. Чакахме го, без да имаме куража да си го признаем. Бяхме неспокойни, изпитвахме усещането, че се крие зад близката червена стена и ни наблюдава. Останахме на кея до последно, Гойко се появи гол до кръста, чухме отдалече стъпките от неговите мокасини „Диор“, превърнали се в чехли. Раздялата беше странна. Също и посветените ни стихове.

Бялата нишка на зората

*дали ще стигне
да ни отдели от нощта?
И ще се видим ли отново?*

Качихме се на ферибота. Опряхме се на белите тръби на парапета като две птици. Анте се мярна на кея чак когато корабът се откъсна. Видяхме го да приближава и да спира на ръба, защото после следваше морето, а той не умееше да плува. Не беше много по-висок от железните стълбчета. Махаше с ръка, една-единствена черна ръка, която в очите ми изглеждаше като нокът.

Влязохме вътре чак когато се изгуби от погледите ни. Усетихме миризмата на кораб, на влажен мокет и гориво, на солта, отложена върху ръждата. Един телевизор работеше, без да има сигнал, екранът потрепваше, чуваше се шум.

Диего се беше изправил: „Трябва да отида до тоалетната“. Намерих го зад една спасителна лодка. Беше клекнал и се люлееше напред-назад на ходилата си като яйце. Погледнах морето и си помислих да го хвана за ръка и да скочим там долу, отвъд пяната. Кой знае, вероятно в цялото това море долу щяхме да започнем друг живот. „Риби — помислих си, — ние не сме нищо друго, освен риби... хриле, които се разпускат и свиват... а после долита чайка, която ни сграбчва от високото и докато ни разкъсва, ние летим, може би това е любовта.“

Някакъв грохот разкъса тишината, инстинктивно обгърнах главата си с ръце, дланите на ушите. Бяха военни самолети, прелитаха ниско над морето... минаваха, ревящи наблизко, разбивайки вълните. Известно време останах с усещането, че са ни ударили. Някои от моряците се подадоха. Видях посивелите им лица. Самолетите бяха излетели от военната база в Дубровник, докато други ята непрекъснато се вдигаха от Сплит, Риека, Пула: щяхме да го разберем по-късно, когато телевизорът на масичката пред бара възобновеше предаването. Диего се бе проснал на един стол с крак, праметнат върху този отпред, сложил слънчевите очила. Туристи по чехли, с чантички около коремите и чашки кафе в ръцете се трупаха край телевизора, пред непрекъснато сменящите се изображения. Моряците също бяха там, даже капитанът бе вперил очи в екрана, по който имаше смущения, докато пиеше бира направо от бутилката.

— Кой дявол управлява този кораб? — попитах Диего.

Усмихна се, придърпа ме към себе си.

Заговорихме се на английски с един норвежец. Репортер, беше снимал танковете на федералната армия на позиция по границата и, естествено, после се бе възползвал от командировката, за да посети островите. Русото руно на косите му бе вързано отзад, постоянно примигваше и говореше прекалено бързо. Беше скептичен, песимистично настроен. Направил интервю с Милошевич, който му повторил няколко пъти, че „всяко късче земя, където има сръбски гроб, е Сърбия“...

— Навсякъде из Хърватия е пълно със сръбски гробове... — изпуктя норвежецът.

Самолетите бяха изчезнали. Диего гледаше морето през мръсното от отложената сол стъкло, слънчев лъч влизаеше в устата му.

[28] Траварица — хърватска ракия, наложена с билки. — Б.пр. ↑

[29] „What was the matter with the child last night?“ (Англ.) — „Какво му имаше на детето нощес?“ — Б.пр. ↑

[30] „It was old, but she liked it so much...“ (Англ.) — „Беше стар, но тя си го харесваше толкова много...“ — Б.пр. ↑

[31] Patre — padre, баща (ит.). — Б.пр. ↑

[32] Вмъквана навсякъде дума от генуезкия диалект, изразяваща различни чувства: възхищение, симпатия, разпаленост, раздразнение, сарказъм, негодувание, мъка и др. Служи за подсилване смисъла на фразата, изречена от генуезците. — Б.пр. ↑

ВСИЧКО СТАНА НАБЪРЗО

Всичко стана набързо. Видяхме по телевизията бомбардировките на Загреб, Задар, а после и Дубровник... където бяхме изкарали чудесен ден. Имах чувството, че разпознавам някои от ракурсите, стена, около която съм минала по чехли, ближейки крем с аромат на банан. Бяхме седнали на нашия нов диван. Отвън ленивият покой на Рим, с неговия октомври, както винаги щедро разстлал отгоре му светлина. Лапах си пръстите и изгризвах ноктите. Отново преживях онзи ден, преброждах видените в Дубровник неща.

Портата „Пиле“, дългата пешеходна алея в квартала Плака... Фонтанът на Онофрий. Надолу, чак до Часовниковата кула и Колоната на Орландо.

Диего не беше щракнал дори една снимка на града, само хора в движение, столчетата пред едно кафене. Видяхме по новините същите тези столчета на земята.

Така започна войната за нас. С онези разхвърляни столчета сред развалините на кафенето... в което бяхме преди няколко месеца и Гойко измъкна своите дрънкулки и онази надарена фигурка с моята снимка, пхната в рамката, излизаща от врата й. Обаждахме му се често. Успокояваше ни. Имаше роднини в Загреб, които трябвало да изоставят къщите си.

— На почивка съм в Австрия...

Не знам дали от гордост или заради друго, но сега трудно заговаряше за страната си, която експлодираше късче подир късче, като тиган с пуканки.

Забелязвам, че и в редакцията не се задълбочават много-много в тази война, от друга страна, нали сме научно списание. Докато си избира сандвич в кафенето, Виола подхвърля:

— Балканите... никой не разбира и бъкел от тези Балкани.

Захапва хлебчето, казва, че не е добре изпечено, рибата тон е стара, сбъркала е, трябвало да вземе сандвич със спанак.

— А пък и на кого му пука... и правилно.

— Защо да е правилно?

— Ама кой се е загрижил...

Физиономията ѝ си е все същата, добричка, отегчена, недоволна. Тръсва рамене, посочва скарйчката зад бара, казва, че ми изгарят сандвича, протестира вместо мен.

— Как е детето?

— Дадох го на ясла.

Всяка вечер гледаме войната по телевизията, тя е истинската новина. Наблизо е, отгтъкъ морето, далече е, защото бръмчи от екрана на телевизора.

Осемнайсети ноември е, знам, понеже татко има рожден ден. Правихме торта, разделихме се на вратата, както винаги напоследък, все едно няма да се видим повече. Може би е малко унил. Рано сутринта идва у нас. Звъни на домофона, казва, че е купил манго, и се качва. Сега се е пристрастил към този плод, почиства го, реже го на филийки. Остатъците от тортата са на масата, вземам си с пръсти от сребристая картонена подложка. Слагам парченце и в устата на Диего. Той натиска дистанционното.

Гласът казва: „След осемдесет и шест дни обсада град Вуковар се предаде на сръбските паравоенни формирования“.

Човек с дете в ръцете бяга. Операторът проследява този бяг. Детето е отпуснато, краката висят като на кукла. Може би е ранено и бащата тича към болницата. Задните части на мъжа се показват... точно това гледам. Няма колан на панталоните, вероятно е спял и се е облякъл набързо. Наблюдавам този детайл, смъкващите се панталони и ръката, опитваща се да ги задържи, доколкото е възможно.

Когато изключваме телевизора и оставаме втрени в остатъчната луминесценция на черния екран, картината е още пред очите ми. Струва ми се, че трагедията на тази война е заключена точно тук, в този човек, опитващ се да спаси детето си и едновременно с това да не разголи задните си части.

За момчето от Корчула повече не говорим. Върнахме се с тази болка, после тя се разнесе. Лека-полека. Като кръговете от припляснатата риба. Обаче Анте остана с нас. Знам, че когато намериш едно дете на света, то остава, каквото и да се случи. Има хора, които ги губят и продължават да ги търсят всеки ден: в снимките, в гардероба с дрехите. Така ние продължаваме да го откриваме. В една картина в Галерията на модерното изкуство. В дивия заек, спрял пред фаровете на колата да ни погледа малко, като че иска да ни каже нещо. В тила на Диего. Защото там е останал, като мимолетна любов. Забелязвам го да седи прекалено дълго върху тоалетната чиния с джинси, смъкнати на пода, и опряна на плочките глава, сякаш е заспал.

— За какво мислиш? — питам.

Да, мисли за онзи пикльо, за блъскащите се колички.

Зимата се точи, мъкнат се нейните мразовити дни. Газовете от колите замърсяват въздуха, умирисват простряното пране по балконите на къщите с фасади към малкото околоръстно шосе. Минавам всеки ден, за да отида на работа. Препускам, добре увита, с моето моторче. В редакцията е студено, имам мъничка персонална печка и самозалепващите листчета, оставени ми от директора. Най-често срещаната дума в тях е СПЕШНО. Отлепвам ги и ги увивам, играя си. Как може да е спешна статия върху магнитния ефект на някакво ново синтетично влакно, което ще революционизира начина на почистване в къщите ни? Това списание вече се е превърнало в рекламен каталог, замаскиран с научни термини. Трябваше да е временна работа, някой и друг месец и чао, вместо това ме направиха главен редактор. Надигам се, за да изпия едно кафе от машината, всеки ден по същото време. Изчаквам течността да напълни кафявата чашка... Междувременно си мисля, че няма да отида на друго място. В работата си съм веща, върша я бързо. Защото тя не ме интересува. Така ми е добре. Увлечението ме сковава, усещам се непохватна. Ако нещо ми харесва прекалено, губя чувството си за мярка. Ставам неспокойна, започвам да се чеша, като че ли кръвта ми под кожата внезапно е тръгнала с шеметна скорост и ме изгаря. Преди известно време ми попаднаха записките по моята научна разработка. Онези дни ми се сториха толкова далечни... Тогава

вярвах, че ще продължа с науката цял живот. Помислих си за Андрич, за патологичното му уединение, което го е правело да изглежда антипатичен, параноик. В последните си интервюта се показва раздразнен от въпросите и отегчен от творчеството си... като че ли е бил разкрил твърде много от себе си и съжалявал за това. Стори ми се, че разбирам нещо, което преди ми е убягвало. С остаряването може внезапно да станем скъперници по отношение на самите себе си, безчувствени към света, защото той не ни се е отплатил с нищо.

— Кой знае как изглежда сега Сараево...

Казва го Диего на хълма Пинчо, облегнат на балюстрадата на терасата му.

Срещаме се в седем вечерта, целуваме се и вървим към една винарна, където вече се чувстваме като у дома си, тя ни поглъща сякаш в дебел търбух. Хапваме препечени филийки, намазани с разни вкусни нещица, пийваме червено в малки чашки. Седим на пейка до прозореца към улицата. Хората бързат по тротоара... гледаме ги как минават като фигури от пепел.

Държим се за ръка на масата. Усмиваме се на момчето, което сервира. Напоследък не говорим и за работа. Диего няма желание, вече не носи лентите у дома, има помощник, грижещ се за всичко. Не излиза с фотоапарата на врата на лов за локви, даже когато е свободен, си остава вкъщи, дреме на дивана. Пианото тъне в прах от месеци.

Не сме точно тъжни, ние сме като дънери по течението, носим се кротко надолу и пет пари не даваме. Станали сме по-безразлични. Не ходим на гости на никого, намираме извинения. Харесва ни да сме сами. След онази странна ваканция се обичаме повече от всякога. Това е различна любов. Двойка младежи, скочили от надлез. Прочетох го във вестника. Собственикът на една от онези каравани, които продават сандвичи, ги видял последен. Били спокойни, даже весели. Хапнали хляб и резени печено свинско и пили бира. Имало облаци по небето, струпвали се отвъд планините. Човекът ги предупредил, че следобеда ще вали, а онези двамата се усмихнали, гледайки небето, дъжда, който никога нямало да ги застигне. Седим отпуснати във винарната, проникнати един от друг, като че ли повече няма какво да губим, няма

за какво да претендираме. Като че ли ще трябва да станем и да скочим от някой надлез.

Може би това е любовта, достигнала своя връх. Опиянена като алпинист, който се е катерил и е стигнал, а по-нависоко от това не може да се отиде, защото нататък е небето. Така че гледаме разреждения пейзаж през прозореца, света, от който сме тръгнали, за да започнем изкачването, сега той изглежда толкова отдалечен... Ние сме сами и нависоко, на покорения от нас връх.

Ръката на Диего е върху масата, китката му белее.

Видял е тълпи от бежанци, човешки върволици по черните пътища... отчаяния старец пред стадото мъртви добичета, жената с една обица на единственото си ухо, четирийсетте слепи деца от Вуковар, които усещат войната с пресъхналите си очи. Може би иска да е там, сред онези хора, с фотоапарата и старите си планинарски обувки.

Стъпваме на асфалта и се връщаме. Вървим покрай стените. Виното е слязло в краката, в ръцете ни, полюшващи се една в друга. Сега е по-лесно да се приберем у дома, да светнем лампите, да се озовем отново в стаите, сред нашите неща, които са останали самички през целия ден и миришат на тишина.

Включваме телевизора. Изчакали сме нощта, по-дългите новини. Когато децата спят, показват трупове: посинели, безполезни. Виждаме хора, които дърпат спусъците, зареждат гаубиците, разрушават труда на други хора. Каква тръпка може да изпиташ, ако в един миг разпилееш построеното в продължение на векове, заличиш следите, оставени от съзидателния гений на човека? Такава е войната. Всичко да бъде превърнато в своето отрицание, обществен клозет и манастир в един и същ куп развалини, мъртвият човек, проснат до мъртвата котка.

От време на време говорителят замлъква. Операторът снима. Тогава чуваме гласа на войната. Разпознаваме шум, като потракването на чиниите в кухненската мивка. Тишина, прорязвана тук-там, тъкан, разцепвана от ножицата на нервен шивач. Стъпките на бягащ човек, камъни, глухо потъващи в калта. Картечен откос, даже не толкова ужасяващ, като разкъсана огърлица. После твърдият удар на гаубица. Потрепващата камера. Зацапаният от пръските обектив. Глъчка, все

едно от деца пред училище. Глава се показва от овъглена кола, дребна и ококорена като на пиленце, току-що счупило черупката.

Ние пък се въртим из къщата, занимаваме се с нашите си неща, аз си слагам нощен крем. Диего отваря прозореца, оглежда улицата, нощният трафик е обичайният, червени и бели светлини, опалесцентни дири.

Нощем е по-лесно да се свържем. Набираме кода, номера. Изчакваме празнината, скока през държавите, през километри земя и море... но не става, връзката се разпада и наистина изглежда като ластик, който се скъсва и полита назад. Опитваме отново и отново, накрая се чува сигналът свободно, приглушен, далечен. Представяме си го като пламъчето на фитил, пробягващо по кабелите, преминаващи през непроходими лесове, през долини с топови горички, слънчогледови ниви, през сгромолясващи се от скалите реки, от планините Зеленгора, Височица, Биелашница... и най-сетне Сараево; пламъчето го пресича и достига онази розова сграда, сивия канцеларски телефон, сложен върху украсения с малки огледални ромбове шкаф, под портрета на Тито.

Гойко отговаря, като че ли е ей там, в телефонната кабина, виждаща се от прозореца на банята ни. Вика на майка си да намали телевизора. Говори Диего, той държи слушалката. Аз съм наблизо, главата ми залепена за неговата, като кученце. Пита го как са, имат ли нужда от нещо. Гойко отвърща, че не би се отказал от кашон „Брунело ди Монталчино“.

— Не се шегувай! Трябва ли ти нещо? Ще ти го изпратя, ще го донеса.

— Спокойно.

— Как е майка ти? Ами Себина? Може би поне тя да напусне града?

— При нас няма война.

— Ще има ли?

Гойко казва, че няма да има. Никой няма да пипне Сараево.

Слагам в чинията парче пармиджано и круша, отнасям я при Диего. Ядем където ни падне, по хапка за всеки. Давам му в устата.

Вещите в тази къща са твърде много, май трябва да изхвърлим почти всичко. Да остане само диванът, даже и за него не знам, само пианото, и да седим на пода с гръб към стената, както едно време, преди няколко години, когато бяхме млади.

Той е гол и снима телевизора. Нощем фотоапаратът проблясва срещу онова синьо, войната, която виждаме в кутията. Запечатва мъртвите във вуковарската болница, въсърните уста, разкривени от последния дъх.

Обгражда го излъсканата къща, украшенията върху мебелите, светлите пердета, ключовете от колата, нормалността, намазана с масло и неудовлетвореност. Диего щрака, проснал се е на пода, използва широкоъгълен обектив, застанал е косо на екрана, вкарва близките предмети в изображението. Ще копира синкави фотографии, издължени и наклонени като във формат „Синемаскоп“, телевизора, който сякаш виси в това присвяткващо среднощно пространство с тъмните предмети наоколо, само тази светлина, синьото, осветяващо смъртта.

— Стига, ела си легни. — Дупето му е кльощаво като на куче.

Любим се. Тялото му е мантия от кокали.

Тръшва се изпотен до мен. Кашля с дълбока, насечена кашлица.

Усмивва ми се, навесени бръчици по лицето на дете.

Връща се пред телевизора. Реклама на кола. А после обесеното момиче с червена жилетка и разтворени крака, солидни като на крава.

Случи се при фризьора. В онзи мехур, затоплен от сешоарите, с приятния мирис на шампоан и бои. Харесваше ми да ходя, да облягам глава назад върху някоя от мивките, монтирани на паркета. Момичето разтрива, прогонва мръсотията от града и лошите ми мисли... За миг ми се струва, че всичко изтича в сифона зад гърба ми. Изправям глава, дават ми малка черна кърпа... вървя към огледалата на този просторен салон в центъра, изглеждащ като нюйоркска галерия. Никакви рекламни селянии на балсами и прически по стените, само големи картини в сиво, загадъчни морски пейзажи, окуражаващи ни в мечтите

за по-уредено бъдеще, когато нормалните хора ще са изчезнали и ще останат единствено стилистите.

С мокрите си кичури изчаквам Вани, шефът на този подслон за малтретирани от смог и дребни нещастия коси. Обедно време е, има известно объркване. Богати кокошки под каските, адвокати, финансисти и изпечени проститутки на лов за някой политик, защото Парламентът е на две крачки. Едно от момчетата, облечени в черно, ме слага пред купчина списания.

— Ако желаете, прочетете нещо.

Да ми беше тук книгата. Но пък не ми се иска да се концентрирам, по-добре да се рея неопределено из този шармантен аквариум. Прелиствам, реклама на облекло, червила, материал за възстановяване на химена, реклама на сутиени, репортаж за лондонските пазарчета, писма на разочаровани от мъжете жени. Спирам. Гледам снимката на жена с дете в ръцете. Заглавието в червено е **ЩЪРКЕЛЪТ ДОЛИТА ОТДАЛЕЧЕ**.

Чета интервюто с тази францужойка, стерилна след лечение от рак. Нейната сестра ѝ дарила яйцеклетка, която била оплодена инвитро и после вкарана в матката на трета жена, унгарско момиче, с една дума, *щъркелицата*. Прочитам наименованието на тази техническа възможност: *сурогатно майчинство*. Мисля си за майка ми, за заместващите бульона кубчета, които купуваше.

Вани се приближава, целува ме по бузата, дъвче американска дъвка, едър, но атлетичен гей, стъпва бос по килима от коси, като корабовладелец по своята яхта. Вдига нагоре кичурите ми, оглежда се в огледалото заедно с мен. Затаява дъх, подрязва... докосва косите, както скулптор глината. Попипва ме с вещата си ръка и прическата се материализира.

— Харесва ли ти?

— Харесва ми.

Хвърля поглед на списанието, взема пепелник и остава да пуши до мен, подръпва от цигарата и дъвче американската дъвка. Говорим си, той казва:

— Ако си помислим, то и Мадоната е дала под наем утробата си на Господ...

Вали. Една капка, по-голяма от другите, се залепва на стъклото, наблюдавам я. Дълъг воден срез, разцепващ нощта. Дъхът от носа ми сега изглежда като пулса на земята, а капката е праисторическа сълза, отделяща нашия свят от техния.

Тази сутрин татко донесе мандарини. Преди да се качи, минава през пазара отдолу. Шляе се, мирише стоката. „Това е най-добрата частица от града — повтаря, — последните останки от човечеството, още живеещи заедно. Другото е самота.“ Сега има куче, нещо като хрътка с проскубан косъм. Тъкмо причина да излиза, да се разхожда. Слага кафявия хартиен плик, къщата се изпълва със свежия аромат. „Малко витамини“, казва.

Тримата сядаме в кухнята. Белим си мандарини. После Диего изяжда и корите, харесват му.

Куфарите са наблизно, отворени. Диего измъкна от надстройката раницата си, искаше си я. Покатери се на стълбата, щеше да падне. Хвърли раницата на пода. Когато я вдигна, я помириша. Разпозна мириса на пътуванията, на нощните аерогари, на мечтите и болките.

— Това е моята стара кожа — каза.

Кучето на татко обикаля около раницата, души я и то.

— Това куче да не се изпикае върху багажа, татко?

— Ела тук, Хлебчо, тук!

— Що за име е Хлебчо?

— Хапвах си сандвич на улицата, хвърлих му парченце хляб и повече не се отдели от мен. — Гали кучето, което веднага е отишло при него, протяга муцуна и се мазни като сираче. Мандарините са свършили. Татко гледа куфарите. Не е преставал.

— Какво ли време ще заварите, дали ще вали?

И сякаш между другото измъкна пликчето с боклука от кофата.

— Стига, татко, какво правиш, и боклука ли ще ни изхвърляш?...

— Не ме затруднява.

— Остави го.

По-силен е от мен, по-упорит. Стиска ядосано пликчето.

— По дяволите, позволи ми да свърша нещо!

На следващата сутрин настоява да ни придружи до летището. По-удобно и по-бързо ще стане с такси. Обаче се съобразяваме с този мъж, който е мой баща, събудил се е в зори и ни чака в колата, подранил като прилежен шофьор. Звъни на домофона.

— Аз съм долу, пригответе се спокойно.

Утрото му харесва, щастлив е, сякаш отива на риболов. Избръснал се е и даже си е сложил вратовръзка, като истински шофьор. Мирише на своя лосион за след бръснене и на кафето, изпито в бара.

Ето ме зад този посивял, до болка познат тил. Както когато бях малка и ме водеше на училище. Не бях добра по математика, страдах. „Препиши, седни близо до някого, който ще ти даде да препишеш.“ Аз се изчервявах, този съвет ми изглеждаше под моето достойнство. „Ти нищо не разбираш, татко.“ Обаче разбираше всичко. „Научи само това, което ти харесва, Джема, останалото остави на другите, не се измъчвай.“

Шофира съсредоточено, обръща внимание на всичко. Сякаш иска да ни даде знак, да ни внуши и ние да бъдем внимателни. Не се колебае. Знае откъде да мине, коя рампа да изкачи на летището, за да ни остави пред точния вход, като че ли е изучавал маршрута. Отваря багажника, тича вътре да намери количка. Сбогува се набързо, не иска да ни е в тежест. Тази сутрин е професионалист, от онези, дето докарват хората до мястото и си тръгват, защото имат други задачи. Той няма задачи, но се прави, че има. Качва се в колата, кимва ни. Челюстите стиснати. Каза само едно нещо: „Обаждайте се“.

Може би ще остане във „Фиумичино“, ще се разходи по плажа, ще изчака до обяд, до дванайсет и половина. Харесва му пържената мерлуза. Представям си го как унищожава солидна порция, сигурна съм, че ще си пийне и охладено вино, ще зачерви бузите. Като е сам, ще се разпусне, познавам го. Цял живот се е опитвал да дава добър пример на мен, дето винаги съм била малко тъпа и ще разбере привилегията да съм имала такъв баща чак когато си отиде, като мухите и вятъра, както неизменно всичко си отива.

Мухите са по кошничката с хляб, една от онези пластмасови кошнички, които дават в ресторантите по морето. Баща ми яде и пие, радва се на соления въздух и гледката на синьото море. Оттам може да

види издигащите се самолети, които завиват, преди да хванат посоката си.

В един от тези самолети сме ние, той ни придружава с очи, брадичката му е повдигната. Само малко преди това бяхме наблизно и големи, тела със своя мирис, а сега сме съдби горе в небето. Баща ми гледа разстоянието между нищо и всичко, между онази пръдня от бял дим сред облаците и тази любов долу, затворена в сърцето, което започва да остарява.

— За какво мислиш? — пита Диего, докато крилото на самолета следва отразения в илюминатора слънчев лъч.

— За нищо...

Изглежда, сякаш татко е застанал на крилото на самолета.

Има нещо, което не ми казваш, Джемина, нали?

Какво, татко?

Не ми го казвай, няма значение.

СЕДНАЛИ СМЕ В БИЗНЕС КЛАСАТА

Седнали сме в бизнес класата, седалките са широки, чашите стъклени, а салфетките истински. Не ми се щеше да пътуваме в икономична, не и с тези раздрънкани самолети... не исках тесни седалки, стюардеси, които не ти обръщат внимание. Имам желание да си опъна краката. Не е пътуване за удоволствие. Това е нещо като убежище. Както когато боледуваме: ако можеш да си го позволиш, избираш клиника, стая само за теб, медицинска сестра, която прилича на камериерка в хотел, и завеса, за да я дръпнеш и да държиш света надалече. Мислех, че самолетът ще е празен. Кой би изпитал желание да лети над войната? Обаче има хора. Мъже, които ще отидат в заведенията с опалесцентни светлини и бели като масло момичета, едва започнали да се омърсяват. Разпродажбата е в началото си, съблазнително е да пристигнеш сред първите, за да сграбчиш невинността. Мъже, дете след това ще се приберат у дома с кутия хайвер или някоя икона. И после руснаците, връщащи се у дома. Като двамата до нас с твърди черни куфарчета, които не оставиха над главите си, а под седалката, да ги вардят с краката си, обути в черни лъскави обувки. Италиански обувки за двама бизнесмени от бившия Съветски съюз. Какво ли идват да продават? Части от своето отечество, свалени от употреба... нефтопроводи, сгради, рудници, ядрени глави. За момент си представям, че в куфарчетата имат писалки, които убиват, ампули с цианид, като шпионите, дошли от студа в американските филми^[33]. Но Студената война свърши, както и всичко останало, тези двамата ще се върнат най-много с по някое парче пармиджано.

Завесата към икономична класа е спусната. Руснаците изпиха доста чаши шампанско, без да променят изражението си, нито пък тона на гласа.

Стюардесата ни има пухкаво лице и чип нос, шапчицата на главата ѝ е прекалено малка за тупираните коси, само дето не е паднала. Изглежда като лодчица сред огромни вълни. Налива ни да

пием с очарователен жест, протягайки грациозно дебелата си ръка, без да сипе и глътка.

— More, please.^[34]

Очаквах с нетърпение този момент, а сега не знам защо. Направих всичко, за да се кача на този самолет, но ако в момента някой отвореше вратата му, луд, въздушен пират, щях да сляза и аз, в брашнената белота на облаците, във височинния мраз.

Взех решение внезапно, купих билетите, проверих дали паспортите не са изтекли. Отиваме да видим, да проверим... какво ще ни струва?

„Сторих това от любов — казваше жената от прочетената при фризьора статия, — помогнах на друга жена като мен, не съм се почувствала инкубатор, а като щъркелица.“ Пия шампанско. More, please. Разкисната от пиенето и заради височината малко се самобичувам. Ако изборът е продиктуван от любов, защо сме на път за една бедна, изпаднала в хаос страна? Каква е разликата между римляните, говорещи на висок глас отзад, между тази група развратници и мен? Аз също търся жена, утроба.

— Чуй това...

Диего сваля едната слушалка и ми я слага на ухото. Свирят R.E.M., слушаме заедно малко от „Losing my religion“^[35].

„That’s me in the corner... that’s me in the spotlight...“^[36]

— Не се притеснявай.

После заспива. Гледам ръката му. Какво е ръката? Кой ли ни е изрязал така?

Една жена става, отваря капака над седалките, измъква чанта. Едва не пада отгоре ми, има турбуленция.

— Извинете.

Физиономията ѝ е симпатична. Нейният мъж също спи. Доста оредели сиви коси, устата отворена на възглавницата, каквато дадоха на всеки в началото на полета.

Седи зад мен, след малко докосва рамото ми.

— Вие боите ли се да летите?

— Не, боя се от земята.

— Какво казахте?

Какво казвам ли? Откъде да знам. Сигурно е от шампанското.

— Страхувам се от приземяването — поправам се.

Жената е от онези приказливите.

— А пък аз не се притеснявам от приземяването, защото тогава се виждат къщите.

Има празно място на съседната редица, жената става и се премества там. Не е млада, нито стара, на средна възраст. Усмивката ѝ е хубава. Отваря чантата, вади нещо. Първо балсам за устни, „защото в самолет устните изсъхват, забелязали ли сте?“. После някаква кутия, сега я отваря. Измъква отвътре маратонки с червен кант, за момиченце.

— Харесват ли ви?

Кимвам.

— Съпругът ми ги донесе от Ню Йорк, често пътува дотам по работа.

Жената ги помирисва, гали ги.

— Вижте, даже са с изненада...

Смее се, започвам да мисля, че има някакъв проблем, сигурно взема успокоителни, зашеметява се с хапчета.

— Светещи са... забелязвате ли?

Нахлузва обувките на ръцете си, навежда се до мокета и имитира стъпки. В прозрачната гума на маратонките светват мънички светлинки.

— В Италия още ги няма.

— За дъщеря ви ли са?

Отговаря след малко, помирисва пак обувките, сигурно са с аромат на ягода.

— Още не е дъщеря...

Вероятно това и чакаше. Тя е от онези, които по време на път се оглеждат наоколо и търсят фуния, в която да излеят гласа си. Тази сутрин е намерила мен. Съпругът спи, развил е защитна реакция — да тръшне главата си в мъртвешки сън върху някоя възглавница. Ще трябва да погълна историята. Двамата са взели за две последователни лета едно дете от Чернобил, от ония, дето идват на процедури заради радиацията, била сираче. Сиропиталището имало нужда от хладилник и прожекционен апарат, те ги осигурили. Станали приятелки с директорката. Сега отиват да видят детето, Анушка, и тя носи за подарък тези маратонки. Вече са стари, не могат да я осиновят, но се надяват поне за настойничество.

— Нашият адвокат говори с един украински адвокат. — Потърква палеца в показалеца и средния пръст. — Пари, въпросът опира до парите. Там с пари може да направиш всичко.

Анушка е на седем, а те могат да осиновят дете над девет години. Вдига други два пръста и ги размахва като малки ножове, шепне жалостиво:

— Две години... какво са две години?

Още държи маратонките, тръсва двукратно глава с нервно движение, приличащо на тик, бори се с нещо, натрапчива мисъл, която трябва да пропъжда често... познавам този жест. Характерен за всички несъстояли се майки.

— Две години... Опитвах се даже да подправя документите си, не се срамувам да го кажа... принуждават те да нарушаваш закона...

Сега ми изглежда като мое лошо копие.

Искам си още шампанско. Междувременно се питам дали на този самолет съм срещнала жената, в чието подобие ще се превърна, дали животът е онова, което ни изглежда, или е само трасе от светещи белези като тези прехвалени маратонки, като стрелките, водещи към изхода.

А жената говори ли, говори...

— Когато Анушка пристигна, не беше виждала гардероб и се изплаши, скри се под леглото. Махнахме го и сгънахме дрехите ѝ на стола, както бе свикнала. Това лято си го поиска, извадихме го от мазето и го сложихме наново. Мъжът ми се изпоти като прасе, да пукнеш, помислих си. Беше най-хубавият ден в живота ни. Анушка се смееше, вече не се боеше, настояваше да влезе в гардероба, да почука и да ни види как отваряме и я освобождаваме.

Жената се сгъва и отново разхожда маратонките по мокета, подметките светват от движението. За малко почти ми се струва, че познавам тази непозната за мен Анушка. Виждам я да тича с американските маратонки. Чудесни в тъмното, да не се губи. Спомням си деня, когато придружих Диего, тръгнал да снима току-що пристигналите в Остия чернобилски деца... изглеждаха ми фосфоресциращи.

— А вие? — пита жената.

Хващам страничните облегалки на креслото, черната дупка от нечия цигара.

— Имате ли деца?

Мушвам пръста си във вехтия пълнеж.

— Още не.

Усмихва се, въздиша...

— Млади сте, времето е пред вас.

Диего се събужда, поглежда часовника, размърдва рамене, разтрива очите си.

— Мъжът ви изглежда като дете...

Диего се смее.

Чува, че жената пита:

— И накъде сте тръгнали?

Отговаря над наведения ми тил:

— На почивка.

Мисли още малко, пак се усмихва.

— На Черно море.

На летището в Киев срещаме нашата преводачка Оксана, високо слабо момиче. Стои като забита сред потока пристигащи, стиска табелка с фамилията ни. Изражението ѝ е сериозно, стойката като на войник на пост. Когато ни вижда, се отпуска, вървим срещу нея, подаваме ръка. Усмихва се едва-едва, привеждайки рамене като за поклон. Косите ѝ са вързани, синьото палто е с леко къси ръкави, китките се показват, носи плетена чанта през рамо. Интересува се как сме пътували. Говори добър италиански с малко смешен за нас акцент. Крачим след нейната опашка сред виещата се анаконда зле облечени хора, които нямат вид на пътници, тук са, за да се грееят на бълващите топло калорифери. Питам Оксана какво има в изоставените до изхода пакети.

— Поща...

— А не я ли разнасят?

— Рано или късно ще го направят.

Мъж с мустаци се подава от стар микробус „Фиат“, включва на задна, отваря ни вратата, взема багажите. Сядаме сред всичките тези свободни седалки. Оксана открехва прозорчето, отделящо ни от

шофьора, тихо му казва нещо, после се настанява пред нас в посока, обратна на движението.

— Имате ли долари?

— Да.

— Тогава всичко е наред.

— А лири?

Усмихва се, не иска да ни обиди.

— По-добре долари.

Гледа ни в очакване да попитаме нещо. Притежава строгата грация на класическа балерина.

— Колко километра са?

— Малко повече от сто.

Питам я кога може да се срещнем с доктора.

— Още днес.

Обръщам се към Диего.

— Минаваме през хотела, оставяме нещата и тръгваме...

— Добре.

Той също гледа Оксана, сериозното ѝ лице, високото открито чело.

Фургони, трактори, автобуси се разминават с нас по пътя, пресичащ белезникави поля, после необятни равнини с още зелени класове.

— Пшеница ли е?

— Да. Чечения е нашият петрол, Украйна нашата житница, казвал Сталин — смее се.

Диего я пита за Горбачов, за след това, тя клати глава.

— Разруха... пълна разруха.

Той казва, че е нормално, че този преход изисква време.

— Може би ще минат двайсет години...

Оксана кимва, главата се поклаща върху пиедестала на врата.

— Двайсет години... на колкото съм аз.

— Само на двайсет?

Потвърждава. Аз си мислех, че е на трийсет. Може би защото е толкова слаба и сериозна.

Нивите са свършили, сега виждаме порутени фабрики. Изглежда, градът няма център, единствено покрайнини. Оксана слиза преди нас, придружава ни, говори с портиера.

Стаята е като загърната с лъскава атлазена тапицерия в светлосиньо, прилича на пластмаса. Всичко е еднакво, пердето, таблата на леглото. Оставяме багажа, измиваме си ръцете, тръшваме вратата.

Амбулаторията беше на няколко преки от хотела, масивна безрадостна постройка в перфектен съветски стил. Качихме се на втория етаж с асансьора. Изчакахме в стая, застлана с бял линолеум. По стените имаше дипломи в рамки под стъкло и две големи пластифицирани щампи като онези, дето едно време стояха в аудиториите на медицинските академии. Илюстрираха половата система при мъжа и жената. Розовите торбички на скротума и яйчниците, семенните канали, яйцепроводите и безброй сини и червени нишки за артериите и венозните съдове. Гледах този огромен пенис в разрез, увиснал като изоставен хобот, оранжевата вагина, напомняща вътрешността на мида. Откъм стомаха ми полека се изкачи тъгата, загнезди се около тила ми. Хвърлих поглед към Диего, подсмиваше се сам, глупав като студент.

Дойде да ни извика красива, но малко набита жена с леко омачкана престилка. Лекарят седеше зад масивно писалище, покрито със зеленикаво стъкло, прекалено голямо за скромните размери на стаята, зад него две пердета с волани и разни грамоти по стената.

Изправи се, подаде ни ръка, прикани ни да седнем.

— Prego^[37] — каза на италиански.

Оксана седна до мен, преведе, че доктор Тимошенко се извинява, задето не говори езика ни, знае само някои думи, но имал намерение да го научи, защото сега започнали да идват много италианци.

— Ние сме напреднала страна... в тази област.

Оксана превеждаше с безизразно лице, без да се запъва. Испитах чувството, че знаеше наизуст монотонната тирада. Отстрани на стените висяха изображения на усмихнати деца в ръцете на усмихнати майки... сигурно беше, както в термалните хотели, където преминаваш от студено към топло, от камъните към балсама за тяло. Потискащата чакалня с отпуснатите репродуктивни органи, а после тази разведряваща стая с бродираните като на алпийска хижа пердета и

щастливите майки. Бях нащрек, опитвах се да разгадая къде е измамата...

Престилката на доктор Тимошенко беше чиста, но поизбеляла, над нея монголски скули и прошарени коси, намазани с брилянтин. Каза, че ако ни се пуши, няма проблем.

— Не пушим.

Той си запали цигара, замълча.

Говорех аз. Разказах нашата история. От време на време Оксана ме спираше с докосване по ръката, за да може да преведе. Гледах я и се опитвах да разбера дали си върши добре работата. Накарах Диего да ми подаде папките... този огромен пакет с ехографии, изследвания, хвърлени на вятъра пари, показах на доктора снимката на матката си и всичко останало.

— Неизбухнала... — казах. — Една неизбухнала матка.

Изчаках преводачката да преведе тази дума. Докторът отвори папката, взря се в ехографията, кимна. Разкривих устни. Под прозореца имаше спортен терен, голяма котловина с ръждясал баскетболен кош без мрежа... гледах това желязно око и плачех.

Остави ме да плача, без да се смути, сигурно бе свикнал и на това. На горчиви ридания.

Станах и се приближих до прозореца, Диего дойде при мен, прегърнахме се с гръб към тези непознати хора. Гледахме игрището и редицата къщи в дъното, без покриви, всичките еднакви, изглеждаха като кабините на изоставена минерална баня.

Седнах отново. Бях спокойна. Утайката се бе разнесла подобно песъчинка в бъбреците, докато слиза надолу, боли ужасно, но после наистина я няма и ти си само леко изтощен. Влезе грамадна жена с димящ самовар и пихме чай. Открихме, че докторът говори френски, и за малко продължихме сами, без помощта на Оксана. След това се върна към руския. Отвори едно чекмедже, извади листове хартия.

Сега вече бях нащрек и с бистра мисъл.

Очерта три кръга — А, В, С — и над тях един триъгълник с Х. Посочи с молива буквата Х.

— Това е вашият мъж — погледна Диего и се усмихна.

Майката А беше донорката на яйцеклетката, която щеше да бъде оплодена със семенна течност от триъгълника Х и имплантирана в

сурогатната майка В. Моливът съединяваше с пунктирана линия кръговете, докато стигна до мен, в кръга С.

„Прекалено много кръгове, толкова много майки“, помислих си.

— Бих искала да бъде само една... само една друга жена.

Бе отговорил, че няма проблем, би могло да се направи и с една жена. Но е по-скъпо.

— Една майка под наем, с дете, което не ѝ принадлежи генетично, не може да предяви никакви претенции, докато истинската майка...

Знаех, че така поемам по-голям риск, ала исках да видя жената отблизо, да видя усмивката ѝ... да създам някаква връзка.

Оксана превеждаше, но аз гледах само в доктора. Едрите ръце, устата, докато говореше, малките очи в наситено синьо... Питях се дали мога да му се доверя. Дали ще различа някакъв добър знак в този човек.

Последвахме го на кратка обиколка из амбулаторията, влязохме в стая с легло, желязно шкафче, етажерка, отрупана с лекарства и ампули, съд, пълен с памук, друг за спеклулуми, видях стар пластмасов контейнер с дръжка, може би там съхраняваше яйцеклетките, семенната течност... приличаше на хладилна чанта за плажа.

Докторът седна на леглото и започна да говори непринудено за пари. Искаше да му платим във валута, долари или германски марки. Нямахме разходи за агенцията, нито за издръжка на сурогатната майка по време на бременността, както и за местен адвокат. Те щяха да се погрижат за всичко.

— Ами ако майката размисли?

Оксана преведе:

— Никога не размислят. Тези жени се предлагат сами...

От главата ми не излизаше мисълта, че в погледа на този човек няма нищо истинско, както и в казаното от него.

Тръгнахме към хотела пеша. Валеше. Оксана носеше чадър и настояваше да ни пази. Казахме ѝ, че може да си тръгва. Обаче се загубихме. Табелките бяха на кирилица и никой не обелваше и дума на друг език. Много от магазините бяха затворени, надписите отгоре им избелели, витрините полупразни. Погледнахме през витрината на една хлебарница. Няколко самотни самуна върху дървен тезгях, като камъни върху гроб. Редките минувачи се обръщаха и ни заглеждаха.

Диего снима отражението на една старица в голяма локва, застанала е пред бетонна постройка. Не помръдна, не промени изражението си при вида на това момче, което коленичеше и щракаше срещу мръсната вода в дъното на улицата. После Диего се изправи с намокрени колене, намери в джобовете си банкнота от десет долара. Жълтеникавото лице на жената изглеждаше като направено от гъбеста тъкан, от изсъхнал, болнав мускул. Хвърли се да целува ръцете на Диего, той се опита да я спре, да избегне прекалените благодарности. Целуна я по главата, по забрадката.

Тръгнахме отново.

Открихме хотела, изникна сред бетона, яви се в мътната светлина и дъждовните изпарения на онзи следобед.

Взех си душ, чиято решетка със запушени дупчици пръскаше накъдето си знае, в пластмасовата завеса, далече от тялото ми. Леглата бяха малки и разделени, събрахме ги, звукът от драскащото пода желязо остърга ушите ни. Чаршафите представляваха пликове със завивките вътре, изглеждаха като усмирители ризи. Диего не се оплака от душа, отиде на прозореца да снима онова, което се виждаше в ниското: дълга сива стена със спирала от бодлива тел отгоре, наподобяваща казармена.

Слязохме да хапнем. Имаше някакъв живот, пееше жена в рокля с червени пайети като люспи, много самички мъже, няколко двойки. Келнер в бяло и черно с шкембенце и огромни крака, толкова приличаше на пингвин. Седнахме на масата, донесоха безкрайно меню с превод на френски и английски. Прочетохме, извикахме го. Беше като фарс. Щом посочехме някое ястие, пингвинът поклащаше глава и разтваряше ръце, *niet...*

Имаше борш, поръчавме. После келнерът дойде при нас и извади от сакото си кутия, която ни показва под масата, правейки се, че салонният управител не трябва да го вижда. Беше хайвер и струваше десет долара, платими на ръка, в брой. Взехме хайвера, банкнотата се хлъзна към него. С втората пристигна и бутилка специална водка.

Сега и салонният усмихнат ни се покланяше леко, когато преминаваше покрай масата ни, за да посрещне новите клиенти. Жени с бухнали коси в миниполички и прилепнали по краката ботушки, мъже с лъскави сака. Хайверът беше превъзходен, сервиран с блини и кисела сметана... Диего имаше дребно черно зрънце хайвер на носа,

засмях се и го изчистих с пръст. Погледна в деколтето на копринената ми блуза, сякаш бяхме гаджета, и за малко се почувствахме като във ваканция. Останахме и след вечерята. Диего вдигна чашата с водка към певицата и тази малко отпусната жена, сирена с червена рокля и плътно гримирани в зелено очи, запя за нас „Volare, oh oh oh oh“^[38]. Засмяхме се, ръкопляскахме.

В стаята се любихме на леглата, вдигащи адски шум. Сексът ни привлича, отдушник е. Харесва ни, поне се усещаме живи.

— И нищо да не стане, на кого му пука — въздъхвам.

— Разходихме се дотук, правихме любов...

На прозореца Диего насочва обектива към мрака.

— Какво снимаш?

— Някаква светлина.

Сигурно е белият прожектор в казармата отсреща.

На сутринта слязохме за закуска, имаше два големи чайника с гореща вода, варени яйца, малко сладкиши. Отнякъде долиташе миризма на кухня, на месо, оставено да кисне в бульона. Оксана ни намери там, същата ластичка в косите, същата бледност. Бутнахме чаша чай в почервенелите ѝ ръце. Каза ни, че трябва да чакаме, докторът търси подходящия за нас човек и следобед ще има някаква информация.

Разходихме се. Диего фотографира стара дървена църква и статуята на казаците до метановия син и вечен огън. В центъра също цареше повсеместна мизерия и странна тишина.

Оксана дойде по-късно. Взехме такси до амбулаторията, една „Шкода“ без брони цвят слива. Докторът може би беше открил подходяща жена.

— Коя е? — попитах я.

Оксана седеше до шофьора, каза му посоката. Обърна се към нас и отвърна, че жената е сигурна.

— Вече го е правила.

Мислех за тази жена, очакваща ме някъде, която даваше децата си... за пари. Професионалистка, насилих се да заключа, какво по-

добро от една професионалистка. Погледнах ръката на Диего, свита в юмрук на седалката. Не помръдваше и все пак не беше спокойна, стискаше кожата си, като че ли стиска пирон.

Преди да тръгнем, двамата дискутирахме дълго за моралните аспекти на това пътуване. Диего беше казал: „Съществува само един закон, този на нашата съвест. Трябва да продължим да се чувстваме почтени, да останем каквито сме. В противен случай да се откажем и никога повече да не говорим за това“.

Аз го забърках в тази авантюра, след една нощ на плач и отчаяние. Сега сериозната му физиономия и умисленият поглед ме нервираха.

Влязохме в стаята, жената бе с гръб. Докторът ни посрещна, тя не помръдна. Погледнах я с крайчеца на окото. Седнахме и чак след малко, докато той продължаваше да говори, я загледах наистина. Забравих за всичко наоколо и скришом я поглъщах с очи. Видях една ръка, ухо, късо подстригани по мъжки коси. Беше обикновена жена, скромно облечена, но прилична. Издължено, изсечено лице, правилен нос. Стискаше чанта от изкуствена кожа. Кокалести глезени, удобни обувки с връзки, като на монахиня. Кимаше на думите на доктора. Оксана превеждаше.

Усещах мирис на пепел и трева. Попитах я дали е от града. Само това ми дойде наум.

Усмихна се, после отговори, гледайки Оксана. Живееше на село, на двайсет километра от града. Казахме си и други банални неща. Влезе дебеланата със самовара, сервира чая. Жената отпиваше, навеждайки се над чашата, притесняваше се да не издава шум и да не изцапа чинийката.

След това стана и леко се поклони. Оксана преведе, че жената трябва да си тръгва, защото се бои да не изпусне автобуса за село. Подаде ми ръка, студена и толкова мека, че изглеждаше безплътна.

— Благодаря — казах.

Диего се изправи. Не беше изрекъл нито дума. И той подаде ръка, също се поклони, сякаш за да я възмезди за нещо.

В замяна жената направи вежлив жест, потупа го по ръката малко рязко, като майка спрямо детето си.

Отиде си, без да остави нищо след себе си, отнасяйки мириса си на пепел и чантата от изкуствена кожа.

— Перфектна е... — отбеляза докторът. — Сериозна жена, много сдържана, дискретна.

Бяхме провели кратък, несъществен разговор, така трябваше да бъде според практиката. Не си казахме нищо.

— Има време — успокой ме докторът.

— Добре е да се върнете в хотела, да помислите една нощ.

— На колко години е? — попитах.

— Трийсет и две.

— Има ли свои деца?

— Три.

— А мъж има ли си?

Докторът избухна в смях.

— Естествено, че е омъжена.

— Как можем да сме сигурни, че... — спрях от притеснение.

Той разбра, явно отдавна отговаряше на едни и същи въпроси.

Гласът на Оксана преведе, че след инсеминацията жената щеше да остане известно време в клиника, където докторът щеше да установи на монитора оплождането, преди тя да си тръгне.

Усмихна се.

— Вашите интереси са и наши.

Пипна се по главата, по косите, държани като в затвор от брилянтина, и извади по-строг глас.

— Нашите жени са скромни и благородни, считани са за независими същества. Никога не биха дали дете от собствения си мъж. За това може да сте спокойна.

Отново ядохме хайвер, не така ненаситно като предишната вечер. Улисани в безброй мисли. Отронвахме по някоя дума. Певицата беше със същата червена рокля, същия тежък грим, същия пресипнал глас. Мислех за срещата, за онази жена. Изглеждаше непоковарена и смирена, имаше лек мъх по лицето, а веждите ѝ бяха в безредие, даже и пинсета не използваше. Обувки и коси като на монахиня. Беше перфектна, докторът имаше право. Няколко чашки водка се бяха

хлъзнали надолу и вмъкнали се там, в ниското, бяха построили сияйно гнездо...

— Е? Какво смяташ?

— Струва ми се порядъчна жена.

— Значи, тя ще е...

— Ще танцуваме ли?

Танцуваме между гърбовете на тромавите мъже и жените с яки задници и сладникави парфюми... танцуваме прегърнати и забравили всичко.

Докторът дойде да ни вземе около обяд. Качихме се в синя берлина с кожени седалки, миришещи на препарат от скорошното почистване. Пътищата бяха ненатоварени, може би прекалено, пусти и в населените места, къщите в светли тонове, с островърхи сивкави покриви, стърчащи над безкрайната равнина. Радиото излъчваше новини, прекъсвани от кратки музикални паузи. Разбрахме, че се говори за война, помолихме Оксана да ни преведе. Обърна се към нас.

— Подписали са споразумение за прекратяване на огъня в Хърватия...

Докторът се засмя.

— Харесва им да подписват, а после да не спазват договореното.

Минахме покрай заградено място с железни цилиндри вътре, разпрострели се на стотици метри в полето, виждаха се масивни постройки, разположени в полукръг.

— Какво е това? — попита Диего.

Оксана започна:

— Това са рудници за...

Докторът я изгледа. Обърна се към нас и заговори на своя невнятен френски.

— Това са стари, изоставени рудници...

Завихме по черен път, колата тръгна бавно. Стигнахме до къща в малко селце. Имаше кал от излелия се дъжд. Видях пружина за легло, облежната на една барака, и детско колело.

Насреща ни излезе набит мъж с мургаво лице и пуловер на червени и тютюневи ромбове. Едва ли беше на повече от четирийсет, но изглеждаше доста по-възрастен. Жената чакаше вътре. Поздрави, с

кратък жест ни покани да седнем. Сложи на масата поднос с чаши и бутилка, пълна с червеникава течност, сок от череши. Докосна се по гърдите, за да разберем, че го е приготвила тя. Чухме плач. Отиде отвъд и се върна с малко дете в ръцете, на не повече от година. Даде му една лъжичка да си играе и пак седна. Съпругът обсъждаше нещо, ръкомахайки над масата, сякаш режеше с нож. Говореха с доктора на руски, няколко пъти чух думата dollars. Оксана преведе на Диего:

— Първата вноска в началото на бременността, втората на петия месец, третата при получаването...

Беше учила италиански кореспондентно и използваше сухи, бюрократични термини, без да си дава сметка колко ни нараняват. Диего преглътна.

— Добре... така е добре.

Детето беше бледо като майката и имаше същите очи в угаснало кафяво, цветът на дрешката му бе неопределен. Сега майката ме гледаше.

— Искam да знам дали е доволна, че го прави... дали го прави с любов, за нас е изключително важно...

Отговори съпругът, на своя руски, с гърло, поръждавяло от никотина.

Оксана преведе, че са много доволни, жената е щастлива, че може да ни помогне.

Направихме обиколка из къщата, няколко стаи с една и съща керамична настилка винен цвят, перденца на прозорците, полилеи от колосана дантела и броени мебели от масивно светло дърво. Мъжът разтваряше вратите, ние надничахме. Навсякъде същата мизерия и еднакъв мирис, но беше чисто.

Попитах дали мога да остана за малко сама с жената. Убягваше ми заради своята срамежливост, а присъствието на съпруга беше много натрапчиво.

Тя ме изведе навън, да вземе дърва за огъня. На двора не цареше такъв ред, имаше разхвърляна всякаква покъщнина и купчини строителни материали. Оксана вървеше зад нас. Попитах жената как се казва. Говорихме си за селото, за още хладното време. Спомена, че е следвала инженерство, но после се отказала. Гледаше все в земята и само понякога вдигаше очи към Оксана, която трябваше да преведе.

Това постоянно посредничество ме затрудняваше, нарушаваше интимността на разговора ни.

— Чуй ме, Тереза, искам да знам дали изборът е твой... не е ли мъжът ти, който...

Поклати глава. Повтори, че е щастлива, че би го направила и без пари, но те ѝ трябват за децата, да може да ги изучи. Добави, че ѝ харесва да е бременна, бременностите въобще не я притесняват, хормоните на живота даже подобряват настроението ѝ.

— А какво ще кажеш после на твоите деца?

Засмя се, кратка усмивка разкри изпочупените ѝ точно отпред зъби.

— Няма да разберат, аз съм много слаба... и се обличам винаги така...

Попипа се по въздългата рокля, висяща около тялото. Зададох въпроса, който бях намислила.

— А ти? Няма ли да ти е трудно да се разделиш с детето?

Обута беше с гумени ботуши, пристъпваше на едно място в калта. Стори ми се, че не иска да отговори.

Обърнах се към Оксана:

— Тя разбра ли въпроса ми?

Тонът ми беше малко авторитарен, този, дето използваме спрямо децата и старците... същества, зависещи от нас.

— Не — преведе Оксана. — За нея е естествено... знае, че детето не ѝ принадлежи.

Най-накрая вдигна очи към мен.

— Аз съм като дом — преведе Оксана.

Беше прегъната, погледнах корема ѝ под дрехите, увиснал от бременностите. Пъхна ръка в полога на кокошарника и измъкна две още топли яйца. Настоя да ми ги подари, били добри за пиене... поклатих глава, после ги сложих в джоба на палтото. Ръката ми остана там, върху топлите яйца.

— Не бива да мислиш, че съм лоша жена — каза след малко.

Съпругът бе излязъл да ни търси, издаде някакъв странен звук, сякаш викаше кокошките. Тереза бързо тръгна към къщата. Останах зад нея, огледах задницата и хълбоците ѝ, както се преценява добиче. Беше добре сложена, здрави мускули, тънки глезени. Нямаше никакъв физически дефект, никаква аномалия. Беше безлична... ето такава

беше. Нито весела, нито тъжна, нито красива, нито грозна, липсваше ѝ човешка топлина, но не бе отблъскваща... едно от онези неопределени създания, които не оставят следа, овца от стадото. Нямаше я три секунди и вече не си спомнях нищо от нея. Ставаше... даже беше перфектна, защото бе никоя. Беше госпожа Никоя. Кръгчето, начертано на листа.

Помотях се още малко сама в двора пред къщата. Душех, оглеждах тук и там, проверявах територията, метрите земя, където Тереза щеше да живее с нашето дете в утробата си. Наведох се да отстраня ръждясал железен шип, като предвидлива майка...

Върнах се вътре. Диего правеше снимки на детето, вкопчено в ръба на олющена кошарка, захапало с уста пластмасата. Гледаше към обектива без всякакъв интерес. Безцветно и пасивно като майка си, нямаше ги детските подскоци. Стоеше си там, затворено зад мрежата като вкаменелост в къс кехлибар... а в мизерията му имаше нещо нетленно... безполезна плът, възпроизвеждаща се през вековете, която се заражда и отмира, без да остави следа. Диего го снимаше и може би точно това му харесваше и го затрогваше, нетрепващата неизменност на човешката съдба.

— Да тръгваме...

Дразнех се, че снима това дете. Понякога се ядосвах само като го видех да снима... Увиваше се около фотоапарата като около сърце, нещо, излязло от гърдите му и пулсиращо, което притискаше до себе си, за да може да живее още някой миг.

— Да си вървим...

Вбесяваше ме изражението му, хлътналото като на мисионер лице. Прекалено пораженчество имаше в този негов начин да обича. Един ден това щеше да свърши. Тогава той щеше да снима само нашето дете, часове и часове... а всички останали, всички Антета на света щяха да се продънят в долната земя.

На връщане Диего мълча, дремеше на стъклото.

— Сега какво следва?

Оксана преведе. Още утре Тереза щеше да се яви в амбулаторията за кръвни изследвания. Докторът щеше да контролира активността на фоликулите, овулацията беше предстояща, може би въпрос на часове. Нямаше да има нужда от никаква стимулация на яйчниците, тъй като жената беше изключително плодовита.

Докторът се обърна.

— Освен ако не искате близнаци или тризнаци...

Засмях се, едва не се разчекнах от смях. Отдавна не бях се смяла така. Сега този директен, недодялан мъж ми харесваше. Един истински казак, отдал се на борбата със стерилитета!

Диего не се смееше. Хванах го за ръка.

Нямах намерение да се поддавам на лошото му настроение, на неговите скрупули... Притеснявах се за жената, за „мой маленький дом“, мой малък дом. Бих ѝ оставила повече пари, разбира се... щях да изпратя витамини и минерални соли, магнезий, желязо. Осемняването сега ми се струваше само подробност. Нещо, което щеше да стане набързо, за няколко минути, в амбулаторията, при пердетата с волани.

Докторът беше спокоен и словоохотлив по време на цялото пътуване, отговаряше на всеки един въпрос, отхвърляше всяко безпокойство. Жената щеше да бъде преглеждана постоянно, ние щяхме да получаваме в Италия ехографиите и резултатите от всички изследвания и ако искахме, можехме да я посетим по всяко време. Съветваше ни поне аз да остана в Украйна в последните месеци преди раждането.

— Така няма да се наложи да давате обяснения, ще кажете, че детето се е родило в чужбина. За вас ще е важно да участвате, да държите ръката си върху корема на сурогатната майка, да усещате движенията на зародиша. Това ще ви помогне. Ще се сблъскате с големи емоции, трябва да пазите здравето си, често се разболява майката, наела утроба... ще се почувствате слаба и при раждането ще усетите истински контракции...

Помислих си, че съм на крачка от живота.

Диего слушаше с поглед, насочен навън, от време на време снимаше по нещо, трактор, който ореше полята, човек на колело. Не беше хващал фотоапарата от месеци и сега щракаше просто така, грозната равнина, замъгленото небе...

Минахме пак покрай дългата островърха ограда, опасана с бодлива тел, с надписи, които казваха кой знае какво. Диего вдигна фотоапарата и направи една снимка през стъклото. Отново попита какво извличат в тези подобия на бункери, Оксана не се обърна, само повдигна рамене.

Тази вечер певицата бе с друга рокля, цялата в бяло, приличаше на голям облак, салонният управител ни донесе хайвера и получи своето. После водката слезе надолу и измъкна думите.

— Има счупени зъби... онази жена има счупени зъби.

— И какво от това? — опитах да се усмихна.

— Наистина ли не забеляза, бебчо?

— Какво да съм забелязала?

Посочи лицето си с ръка, сложи пръст на скулата...

— Имаше нещо, някакъв белег... синина...

Да, бях забелязала синината под окото ѝ, когато се обърна да ми каже *аз съм като дом*.

— Сигурно е детето, бръкнало ѝ е в окото... или се е одраскала в градината...

Диего се съгласи.

— Вероятно е така...

По-късно не успях да заспя в тъмнината... в стаята миришеше неприятно. Палтото ми съхнеше над калорифера. Онези две скапани яйца накрая ми се счупиха в джоба, бях ги забравила. Изхвърлих черупките в тоалетната чиния, обърнах джоба и го изпрах възможно най-добре. Затова сега се усещаше миризма на изсъхващо яйце.

— Мъжът ѝ я бие... това ли мислиш?

И той не спеше.

— Този човек не ми харесва, детето също е много тъжно.

На следващия ден излязохме рано. Оксана дойде да ни вземе от хотела, поканихме я да закуси с нас. Доближи до бялото си лице чашата топъл чай, допря я до бузата си. Беше дошла пешком,

измръзнала и по-уморена от предишните дни. Когато Диего стана, за да отиде до стаята и да зареди фотоапарата, я попитах внезапно:

— Тук при вас мъжете бият ли жените?

Тази сутрин не беше толкова усмихната. Каза, че рано сутрин по улиците жените се оглеждат една друга, броят се.

— Вече няма работа, мъжете се напиват безпаметно.

Гласът ѝ беше приглушен, още разтъркваше червения си нос, посинелите устни не успяваха да възвърнат естествения си цвят...

— Брат ми работеше на кораб, изгуби си работата, сега, като му отворя вратата вкъщи, прави две крачки и пада. Дотам я е докарал...

Хванах я за ръка, изрекох името ѝ.

— Оксана...

Изглеждаше отнесена, цялата ѝ младежка гордост се беше изпарила.

— Моят съсед Казимир, старец на осемдесет години, се хвърли от прозореца... нямаше какво да яде.

Без да сменя изражението на лицето, се разплака. После се засмя.

— Братовчед ми Епифан работи във фабрика, плащат му с ролки тоалетна хартия, планини от тоалетна хартия... единственото, което не липсва в нашата къща.

Исках да ѝ помогна, без да я обидя, пипнах чантата до мен, изпепели ме с поглед, вдигна ръка.

— Не!

Излъгах, казах ѝ, че търся балсама за устни.

Следобеда отидохме в амбулаторията. Тереза беше там, обличаше се след изследванията. Без да попитам дали може, се подадох на вратата, още стоеше свита на леглото. За момент зърнах гърба ѝ. Лопатките кльощави като крила на проскубано пиле. Имаше още един белег, синкаво петно на врата. Усмихнах ѝ се. В един ъгъл на стаята се бе изправил съпругът, тръгна към мен. Обърнах се. Погледнах изпитателно окото на Тереза, беше по-тъмно и подуто от предишния ден. Докторът каза, че активността на фоликулите е наред. Мъжът потърка ръце в плата на панталоните си. Стори ми се най-грозното движение на света.

— Нет! — отсякох.

Докторът потъна в очите ми. Изгърби се.
— Тази жена не е подходяща за нас. Извинете ни.

В голям съд с олио пържат нещо наред улицата. Събота е, пазарен ден. Момиченце с мокри плитки дъвче тъмен геврек. Под прокапващ навес старица продава различни една от друга малки чашки и месингов свещник. Нощес скова студ. Тревата покрай тротоара е побеляла и вкочанена. Леденият вятър удря в лицето. В съскащата суграшица друга старица предлага няколко вълнени чорапа, вкаменени и натежали, съседката ѝ пък — глави цвекло и гумена фигурка на заек. Стоят неподвижни като висулките лед по покривите, проточили се на дълги капки. Тази сутрин Диего не снима. Купува всичко, натъпква го в раницата си. Измъква с шепи от техните карбованци, нямащи никаква стойност, праща стариците у дома, край печката.

Отново хайвер. Събота е, певицата е изоставила стойката и разнася микрофона, поклаща се между масите... приближава до нашата, може би разбира, че съм плакала. Разрошва косите ми, поспирва се за малко. Отблизо е по-стара.

Диего иска да си тръгваме, но аз настоявам да останем. „Още един ден“, казвам. Гледам жените по улиците, жената, работеща на бензиностанцията, работничката, боядисваща една стена. Изучавам ги с поглед, задържам очи върху телата им, вгълбила съм се в това, което ми липсва.

— Не е добре така... — повтаря Диего.

— Остави ме на мира — отговарям.

Оксана върви след нас със синьото си палто и бялата като на статуя шия. Питам я:

— Ти би ли го направила?

Тя не отвръща... преструва се, че не е разбрала.

Диего ми извива китката на едната ръка, заболява ме.

Докторът не ни оставя. Насрочил е нова среща. Диего има странно изражение, тази сутрин изглежда грозен, гледа неприязнено. Нощес спа далече от мен, на онова бяло легло с чаршафа като усмирителна риза.

Жената е на същия стол, на мястото на другата. По-млада и похубава е. Става, усмихва се. Зъбите ѝ са непокътнати, устните пухкави. По-висока е от Диего. И ако предишната не миришеше на парфюм, то тази е сякаш излязла от фабрика за евтини одеколони. Сладникава смрад насища въздуха. Облечена е с бяла блузка с камея на гърдите и тъмна пола, като колежанка. Сигурно се е натъкмила така за срещата и сега изучава нашата реакция. Будните ѝ очи шарят навсякъде, бърбори. Поглеждам кожата, изглежда нормална. Косите ѝ са по-черни в основата си. Лицето е странно, като на клоун без грим. После схващам, че веждите липсват, на мястото им има само костни подутини и толкова. Прилича ми на недовършена картина.

Търся очите на Диего, зареял е поглед навън към игрището, към онзи кош без мрежа.

Вървим по улицата. Питам Диего какво мисли.

— Искаш ли да ти кажа?

— Разбира се, че искам.

Не ме поглежда, продължава да докосва с ръка всеки от циментовите диреци по пътя ни, като че ли ги брои.

— Според мен е проститутка.

Спира, мълчи известно време, усмихва се.

— Мисля, че на хората им се гади от нас, бебчо.

В автобуса за летището Оксана ни казва истината за онези заграждения. Това е уранова мина и градчето до нея доскоро не е било отбелязано на никоя карта, не е съществувало.

— Една приятелка загуби малкото си дете, но пък моята баба е почти на деветдесет години и никога не се е помръдвала оттам. Има градинка, казва, че уранът се отразява добре на зелето.

Пакетите с поща си стоят на летището, още по-прашасали.

Прегръщам Оксана, заравям глава в синьото ѝ палто. Диего ѝ подава всичките ни останали долари и този път тя ги взема, пъхва ги в плетената чанта.

Самолетът кацна в Белград, имаше два часа до следващия полет. Поръчахме си чай в кафенето. Останахме там, пред черните чаши. Близо до нас един човек ядеше наденица, дълга и червена, от нея капеше мазнина. Диего отмести чая, взе си една от тези наденици и халба бира.

Гледах го как нагъва това ужасно нещо, без да кажа и дума. Не ядеше, разкъсваше. Предложих му: „Да се разходим наоколо“, отвърна: „Върви ти“. Потрепвах с крак, мърдах и столчето, на което седеше той. Клатушках се сред пепелта като след пожар.

— Престани да шаваш.

Продължих с този тик на крака си.

— Моля те.

Имаше блажно по устата, гледаше ме с поглед, дошъл от дълбините, пулсиращ и зареян някъде далече.

— Може би трябва да се разделим.

Изправи се.

— Къде отиваш?

— Да пикая.

В тоалетната обаче го нямаше. Завъртях се наоколо, между хората, чакащи полетите си, в магазинчетата с бутилки и стекове цигари. После престанах да го търся. Запитах се кога, в кой гаден момент бяхме започнали да се отдалечаваме един от друг. Отново отидох в тоалетната, наплисках си лицето, запътих се към изхода за Рим. Вече имаше една земна стюардеса, брояща листчета.

Останах до последно седнала на свързаните един с друг столове. Усетих нечия ръка на рамото си, обърнах се. Жената, която бях срещнала в самолета на идване, ми се усмихваше. Носеше руско шалче.

Момиченцето, за което се надявала да получи настойничество, било дадено за осиновяване на друго семейство.

— Французи...

— Съжалявам...

— Взели са също и братчето, на три години... сега са заедно. За децата е истински късмет. Ние никога не бихме могли да поемем и двете... французите са млади...

Прегърнах я. Усетих потръпващото ѝ тяло, гърдите, стегнати в твърд сутиен.

Диего пристига, тичайки през изпразнената току-що зала. Сяда до мен.

— Нали искаше да ме изоставиш?

— Върнах се.

— Самолетът излетя.

— На кого са тези обувки?

— На госпожата, която срещнахме на идване. Подари ми ги.

— Как така?

— Не знам. Светещи са.

Пъхам ръце в малките маратонки и тръгвам на четири крака между пейките, натискам, за да светнат подметките. Диего следи с поглед светлинките. Косите му са в безпорядък, брадата проскубана, очите уморени, но още живи. Изважда фотоапарата, снима... смея се с ръцете в обувките.

— Значи, е вярно... — промърморва.

— Кое?

— Че животът говори посредством светлината, както фотографията...

Помага ми да се изправя, обляга се на мен.

— Знаеш ли на кого ще занесем тези маратонки?

Усещам вътре в себе си нещо като метла, която бръска и почиствайки, драска.

— Има един полет за Сараево, дойдох, за да ти го кажа.

Летището е почти пусто, като изключим служителите и малкото местни пътници. Лентата за багажа е спряла, когато се задвижва, донася един-два куфара, завърта ги няколко пъти, никой не ги взема. Един австралийски оператор с телекамера на рамо снима говорещ човек. Той е шофьор на такси, облегал се на вратата на колата си, едно от онези хлътнали лица, често срещани в Сараево, кокали, стърчащи под пожълтялата от никотина кожа. Гойко е там, прави се на преводач. Вижда ни, почервява, нетърпелив е, дава ни знак да го

изчакаме, разтваря ръце, за да разберем, че са го хванали случайно. Онова, което превежда, едва ли му харесва.

... казаха, че ще ни оставят малко земя, колкото за гробовете. Това казаха... в нашия Парламент...

— Скапан нихилист... — изсъсква, докато с един жест праща на майната им таксиджията и онзи австралийски досадник. Целува ни. Прегръща ни по неговия си начин, притискайки ни към гърдите си с дългите лениви ръце, които изведнъж стават силни като менгеме.

— Красавицата и кльощавият фотограф...

Никой от нас тримата не е вярвал, че ще се видим толкова скоро, в тази мартенска утрин. Изминали са девет месеца от пътуването в Хърватия, времето за една бременност, за една война. Държи ни притиснати, опира челото си в нашите, пита ни лесно ли сме се решили да дойдем.

— По-трудно беше да сме далече.

Повтаря, че сме неговите приятели, не ни пуска. Виждам малките му очи с цвят на мед да се насълзават.

— Това е поетът в мен, понякога се напишква... — казва. Прави жест, като че ли пишка, и се залива от смях.

Диего вдишва, разтваря ръце и пак вдишва дълбоко, въздухът още е студен, но пролетта вече е дошла.

Гойко носи яке „Гортекс“, „германско е“, хвали се, направил замяна с един журналист от немския клон на „Ройтерс“. Сваля го на площадчето пред летището и ни дава да подържим дрехата, за да се уверим колко е лека. Отдолу е само по памучна тениска. Облича се отново, докато вървим към колата.

Казва, че с него не усеща студ, това яке му решило проблемите, може да стои навън цяла нощ дори да е минус десет. Говори за материята „Гортекс“, за литературното списание, където публикува, за радиото, в което понякога сътрудничи и ще ни заведе, защото е място за будни хора с идеи в главите, въртящи се като перки на хеликоптер. Оглеждам пътя, липите по него, оловносивите сгради. Вдишвам. Защо не сме дошли досега? За нас този град е пазва, все едно да пъхнеш ръце в тъмнината и да усетиш топлината, извираща от лоното.

Пътуваме към града. Гласът на Гойко е като лечебна кал, разказва ни, че сега тук има много журналисти, превежда се международна

конференция за Босна и Херцеговина под егидата на Европейската общност, той отново работи като гид, както по време на Олимпиадата.

Диего го пита дали войната е предстояща.

Гойко хвърля фасата през прозореца.

— Целият свят нас гледа. Тук няма да се случи нищо.

Води ни в една кръчма, онази до пазара Маркале, с тапицирани стени и местен блуз, чуващ се от тонколониите. Гойко пуши още, гледаме лицето му, в сравнение с лятото може би е понапълнял. Навежда се над ръката ми на масата, целува я. Вдига фотоапарата от пейката, покрита с изкуствена кожа, клати глава, защото Диего е още със славната „Лайка“, от времето на старите му репортажи.

Той бе щракнал първата снимка тук, на пейката, Гойко ме е прегърнал... с показалеца и средния пръст е направил V, знака на победата, пред усмихнатите ни лица.

— Вие двамата още ли се обичате толкова много? — шепне ми Гойко.

Отговаря Диего:

— Да.

— Жалко!

Тръгваме си, крачим в студа. Хората са потънали в собствената си нормалност. Дюкяните по Башчаршия до един са отворени, купища подправки, бакърени съдове, бели блузи, обшити със златно по ръбовете.

Какви ли са били физиономииите на евреите, когато са гледали идващото насреща им зло, без да го разпознаят? Едва ли по-различни от тези. От тази на стареца, разкрояващ парче кожа, от онази на момичето, излизащо от медресето с книжките си, стегнати с ластик, в джинси и забрадено.

Влязохме в закритото пространство, седнахме на трибуните. Залата беше голяма, от построените за Олимпиадата. Себина стоеше до купчина сини гумени постелки. За малко я наблюдавахме скришом, преди да ни усети. Не беше се променила много, само пораснала с някой и друг сантиметър. Краката ѝ бяха голи, бели като свещи, леко набити, с очертани по тях мускули, изпъкващи под кожата подобно наденички, беше боса, използваше вълнена наметка, за да държи

тялото топло. Видях да я маха, преди да изпълни упражнението, и после веднага да се намята, като опитна атлетка. Залата не беше много осветена, само две неоновы тръби в ниското, редовете нагоре почти тъмнееха.

Забеляза ни. Повдигна очи и се взря в нас. Колебаех се. Дали ме разпознаваше? Говорехме по телефона, бях я видяла да израства само по снимките. Всяка година ѝ изпращах играчка и малко пари за Рождество, а тя ми отвърщаше с картички с ангелчета по тях. Не помръдна, остана дисциплинирано на мястото си в групата с другите. Но от този момент всичко правено от нея беше за мен, за очите ми, които я гледаха. Наблюдавах я на успоредката, на гредата, на кон с гривни, стиснала дръжките и застанала надолу с главата, обърната към нас. В писмата ми разказваше за това си увлечение, ала да я видя беше съвсем различно. Сбърка накрая на съчетанието, падна. Но после прекоси залата със серия салта, като малко пламъче, и се приземи изящно с леко разтворени крака.

Срещнахме се в настлания с линолеум коридор, в дъното му се мержелееха светлините на съблекалните. Повиках я, вече ме търсеше. Зърна ме и хукна. Все същото плоско лице по рождение, същата уста, горната устна, издадена напред, като че ли още суче. Вдигнах я, мисля, че я вдигнахме двамата с Диего. Съперничехме си за сладкия мирис, за нежната изпотена кожа.

— Съкровище мое... красавице...

— Джема... Диего...

— Себина...

Какво е радост? Тя е това, онзи схлупен коридор, пропит с чудесни миризми, малкото вкопчено телце.

Беше толкова мъничка... отблизо бе много по-мъничка.

— Ама че си тежка — казах ѝ.

— То су mišići, това са мускули.

Сега Гойко живееше отделно, но ходеше да взема Себина почти всяка вечер. Чакаше я пред душовете, понякога ѝ помагаше да си изсуши косите, слагаше ѝ шапката с наушници и тръгваха. Когато беше в добро настроение, я водеше да хапнат понички, пълнени с мед и ябълки, на едно място с високи столове, където се дъвчеше с лице

към стената, а се излизаше с миризма на пържено по дрехите. Между хапките си приказваха дори без да се гледат. Той я питаше как е минал денят, за училището, като по-голям брат, като бащата, дето го нямаше. Себина говореше прекалено бързо и Гойко се затрудняваше да следи мисълта ѝ. От училището харесваше само две неща, прозореца в коридора, гледащ към дърветата около река Миляцка, под които двойките се целуваха, и опитите в химическата лаборатория. Искаше да стане шампионка по гимнастика, но растеше бавно.

— Аз съм най-ниската.

Гойко избърсваше устата ѝ със своята ръка.

— Ниските стоят по-стабилно на земята.

Ако беше тъжна, ѝ прочиташе свои стихове.

*Момичето седеше на земята
пред клада от цветчета —
студени пламъци в нозете.
Помогни ми, уморена съм.
Замайваше ни като дрога
уханието от неживите цветя,
но късахме листенцата от роза,
докато слънцето замря.
Попитах я кой ще изпие
цялата тази ракия.
Ти, ако се върнеш.
Щях ли да намеря пътя отново?
От прозореца сбогом си взе
с бяло като платно лице,
а цветчетата я дариха
с пурпурночервени ръце.*

Себина харесваше стихотворенията на брат си, но задаваше много въпроси.

Той поучаваше:

— Поезията не може да бъде обяснена, ако достигне до точното място, я усещаш, драска те отвътре.

— А кое е точното място?

— Сама го намери!

Себина нацупваше устни, гледаше го скептично с нещастна физиономия. Натискаше с пръсти корема си, краката.

— Кракът ми става ли?

— Малко нисичко е.

— Аз пък усещам, че твоята поезия ме драска там.

Гойко я слагаше на раменете си, изкачваше стълбите на старата си къща и я доставяше на Мирна.

Вмъкнахме се в едно ресторантче да си хапнем баница, напълнена с какво ли не, с месо, картофи, тиква. Себина започна да се прозява, да гледа неவிждащо като всяко сънено дете. Не се оплака, прегъна едната ръка на масата и заспа върху нея. Ние продължихме да си говорим. Диего взе цигара от Гойко, разтроши я, отвори кутийката си и си приготви една от своите. Гойко го наблюдаваше присмехулно.

— Откога се дрогираш?

— Не е дрога, само пушек.

Гойко посегна към тръбичката, облиза я с уста.

— Ами да пушим тогава...

— Детето е тук — казах.

— Детето спи — отговори Гойко.

Двамата се напушиха, докато аз галех Себина по главата. По някое време се наведох и наврях нос във вратлето ѝ. Отново усетих онзи мирис, непроменен през годините, на мляко и горска зеленина едновременно. И ми се стори мирисът на бъдещето... беше тук до нас, както някога. Погледнах отраженията ни в огледалото, опасващо стената, и си помислих, че времето сякаш не ни е отнело нищо. Диего плачеше, без да помръдва. Може би дори не усещаше сълзите, стичащи се полека като пот. Докоснах го по рамото.

— Добре съм — каза. — На седмото небе.

Вървахме пешком в тъмнината, по приятелските пътища. Себина, заспала на врата на брат си, полюшващите ѝ се крайници ловяха светлината от уличните лампи.

Беше кучешки студ. Ръцете на Себина бяха ледени. Побързахме към хотела, към червената, малка като на къща вратичка. Взехме ключа и се качихме. Гойко не искаше да ни оставя, ние също. Беше успял да

намери по-голяма стая, с дюшеме и широк вълнен килим. Каза, че е изпробвал и леглото.

— Дремнах си малко...

И наистина отгоре имаше вдлъбнатина, завивката беше понагъната.

— Вие двамата още ли правите любов?

Идвахме от ужасно пътуване, студът не бе успял да ни повдигне тонуса.

— Лягаме и умираме.

— Любов се прави най-добре грохнал от умора, тогава не си усещаш тялото и направо политаш.

По-късно Гойко включи телевизора. Даваха Караджич, с нагласени коси, розов грим като на кукла, интервюто беше дълго и лустросано. Говореше за работата си като психиатър и за заниманията си с поезия, на екрана течаха негови стихове. Гойко четеше и го пустосваше.

— Черногорски психопат!

Чешеше се по главата, по ръката, като че го измъчваше ужасен сърбеж.

— Как може да вярват на този тъпоумник?

Диего се беше тръшнал на леглото.

— Точно от тъпациите трябва да се боим...

Диего затваря очи, протегнал ръка към Себина, която не се е събуждала, откакто я оставихме на леглото.

— Няма ли да се съблечеш? — Но той вече е заспал.

Гойко си запалва цигара. Казвам му да отиде на прозореца и той издухва дима между полуотворените крила.

Поглеждам часовника, вече е почти три.

— Какво сте търсили в Белград?

Сядаме на ръба на леглото... говоря тихичко. Разказвам му за пътуването в Украйна, за онези жени. Гойко ме гледа сериозно, после избухва в смях.

— Луда ли си, карала си го да направи дете на проститутка?

Тялото на Диего е до нас, изтегнал се е на леглото като голямо дете...

— Даже салфетката не си е махнал...

Вярно, останала е още от ресторанта, подпъхната в яката на пуловера му. Гойко става, взема я, издихва си носа. Преструва се, че плаче, че удря глава в стената.

— Защо? Защо не е обратното, защо нямате нужда от мъж? Защо животът е толкова несправедлив?!

Прегръща ме, гъделичка ме. Отпъждам го с досада.

— От месеци вече страдам, не знам на кой свят съм.

Приближавам се до Диего, свалям старите му високи ботуши, които се запъват. Гойко следи този уморен, майчински жест.

— Страх те е да не го загубиш, нали?

— На трийсет и седем съм.

— Никога няма да те напусне.

Хвърлям ботушите на пода, свалям и чорапите му. Гледам дългите бели стъпала, червеникави отстрани.

— Искam едно дете с такива крака.

Гойко прави гримаса.

— Какво им е хубавото?

— Неговите са.

— Даа...

Прозорецът, останал отворен, похлопва в желязната рамка, Гойко го затваря. Късна нощ е. Виждат се кубетата на катедралата с техните малки кръстове, изрязани сякаш от стъкло...

Онази нощ и четиримата спяхме в едно легло. Гойко беше много уморен, за да носи сестра си на ръце. Аз нямах намерение да заспивам наистина. Настаних се в края и останах да пазя равновесие като кънка върху лед. Изчаках зората и чак тогава потънах в кратък утринен сън, защитена от светлината. Щом отворих очи, видях малкото лице на Себина, наведено над мен. Беше се събудила преди нас, вече измита и сресана.

— Чакай...

Станах, грабнах куфара и измъкнах маратонките.

— Когато стъпваш с тях, светват...

Разхълца се, тялото реагира на емоциите, накъсвайки дишането ѝ. Помогнах ѝ да ги обуе, пипнах докъде стигат пръстите, имаше мегдан поне още за година растеж. Гледаше в краката си и продължаваше да хълцука, не можеше да се спре.

— Разходи се, пробвай... — Маратонките светнаха.

Не изглеждаше щастлива, а отчаяна. Разбихах това отчаяние, беше същото, което изпитвах във върховни моменти... когато разбихах, че съм постигнала нещо, внезапно усещах някаква празнота. Щеше да припадне. Викнах, за да я изплаша и хълцането да престане. Животински крясък, непознат за самата мен.

Себина подскочи. Зяпна ме с отворена уста...

Не знам защо, но бяхме като спънати от някакво препятствие. И се бунтувахме.

— Стъпвай, какво чакаш?

Усмихна се. Хълцането беше отминало. Тръгна из стаята, гледайки в подметките, които се осветяваха отвътре. Дойде при мен, целуна ме по устата, усетих свежестта на устните ѝ върху моите.

Гойко спеше на килима. Сега Себина стъпваше отгоре му, по корема, за да го събуди. Доближаваше маратонките до лицето му. Гойко отвори едното око, забеляза осветените подметки, изви се като змия към мен.

— Мамка му... откъде ги намери? Искам да ги внасям.

Себина започна да пищи и да недоволства от брат си. Щеше ѝ се само тя в Сараево да има такива обувки!

Диего също се беше събудил, погледна тези сияещи крачки, засмя се.

— Така винаги ще си ни под око, даже и в тъмното.

Гойко се беше преместил във вековна сграда без асансьор близо до старата синагога. С изключение на някой отдавнашен обитател, в къщата не живееха семейства, само младежи: студенти в университета, начинаещи артисти, интелектуалци с мляко по устата. Новото поколение на Сараево, пълнещо литературните кафенета, киноklubовете, концертните зали... онези, които си насрочваха срещи пред сградата на партията, а нощем се забавляваха да викат като U2 „I wanna run... I wanna tear down the walls that hold me inside“^[39] пред

старите статуи на Тито. Гойко живееше на последния етаж в апартамент, споделян с други хора, една от онези хаотични къщи, които младежите обитават, преди да ги погълне истинският живот, нещо като малка комуна. Със своите трийсет и пет години той беше най-старият наемател, но въпреки това постоянно отворената къща отговаряше на характера му... „Ако някой минава отдолу и види светещите прозорци, винаги може да се качи, стига да има желание.“

Отвори вратата и отвътре ни лъхна тежка миризма на пушек и подправки. Едно момче свиреше на саксофон до прозореца, поклащаше се с надути бузи и затворени очи над инструмента, фигурата му се отразяваше в тънките стъкла, лети и рязани ръчно, както едно време, изглеждаше, че се преливат като вода.

Мислехме, че ще попаднем в унило общество на хора, оставили се на течението пред настъпващата война, обаче там имаше музика, оживени разговори и две-три момичета, затворени в кухнята да готвят супа.

Идвахме почти всяка вечер в тази къща, надвиснала над уличките на стария град. Може би в нея намерихме онова, което ни липсваше, човешката топлина на усмихващите ни се млади лица и времето... да, времето, старият босненски навик животът да замира, когато се говори, когато сте заедно. Открихме наново времето, което се разширяваше, следвайки дъха, щенията на плътта и на духа. Пак видяхме художника Младжо, който сега загръщаше тела на всякакви възрасти в лен, нацапан с чисти цветове, и излагаше тези модерни плащаници в някакъв склад, намиращ се в квартал Гърбавица. И Зоран беше тук, адвокатът със сипаничавото лице, както и Драгана, играеща в театъра заедно с Боян, нейният приятел.

Срещнах Ана след няколко вечери, и тя не бе изгубила усмивката си. Стоеше си облежната на една врата с празна чаша в ръка, черният пуловер беше доста впит в гърдите. Загледах шията ѝ, по която пробягваха сенките на преминаващите хора. От остров Корчула си я спомнях полугола, излегнала се по корем под онази черница. Забелязах, че докато говорехме, се поклаща бавно напред-назад, все едно стоеше на невидим праг... и не се решаваше да влезе. Огледах се и усетих да ме пронизва космически студ... Всички момчета и момичета, които си приказваха наоколо, които изглеждаха жизнерадостни, бяха застанали на същия праг.

— Как така не се плашите? — попитах я.

— Ние сме заедно... важното е да сме заедно.

Пред погледа ми беше младият саксофонист, гънещ се над своя инструмент като над любимо тяло, все едно правеше любов за последен път в живота си.

[33] „Шпионинът, който дойде от студа“ — роман от Джон льо Каре, филмиран през 1965 г. — Б.пр. ↑

[34] More, please. (Англ.) — Още, моля. — Б.пр. ↑

[35] „Losing my religion“ (англ.) — „Губейки вярата си“. — Б.пр. ↑

[36] „That’s me in the corner... that’s me in the spotlight...“ (англ.). — „Аз съм този в ъгъла... аз съм този под прожекторите...“ — Б.пр. ↑

[37] Prego (ит.) — моля, заповядайте. — Б.пр. ↑

[38] „Volare, oh oh oh oh“ — прочутата песен на Доменико Модуньо „Летя“. — Б.пр. ↑

[39] „I wanna run... I wanna tear down the walls that hold me inside“ (англ.). — „Искам да избягам... Искам да съборя стените, които ме държат вътре“, думи от песента на U2 „Където улиците нямат имена“ („Where the streets have no name“). — Б.пр. ↑

ПИЕТРО СЕ ВЪРТИ В ЛЕГЛОТО

Пиетро се върти в леглото, слага възглавницата на лицето си, светлината го дразни.

— Ставай, късно е.

— Вали ли? — пита изотдолу.

— Не.

Скача внезапно.

— Наистина ли?

Отива на прозореца, залепва се на стъклото и гледа неувереното слънце, задушено от заоблаченото небе.

Тази сутрин с Гойко ще ходят да се забавляват на аквапарк, онзи от рекламния плакат на булевард „Тито“. Отваря гардероба, изпразва чантата на леглото. Втурва се в банята. Чувам водата да шурти напразно.

— Затвори крана, светът умира от жажда.

Една от фразите, които постоянно повтарям. Също и на Джулиано. Не понасям водата да тече напразно, докато се бръсне. Тези неща са част от мен, като сянката ми. Мъртвата жена на паважа до бирената фабрика, където хората се редяха за вода... краката сгънати, като че ли е заспала, главата върху петното в сливов цвят от собствената ѝ кръв, а наблизо тубата, която не бе успяла да напълни.

Пиетро излиза от банята с костюма си за сърф, изсхващ веднага. С тях ще отиде и Динка, момичето от кафенето. Попита я вчера.

— Как мислиш, мамо, да я поканим ли?

Въртеше му се в главата, но не събираше кураж да ми каже.

— Разбира се, покани я.

Направи няколко крачки, после се върна обратно.

— Няма значение.

— Защо?

— Какво да ѝ кажа?

— Каквото ти дойде.

Отново се врътва, отправя се към бара, където Динка слага лед в чашите. За пръв път го виждам да се приближава до жена. Мисля си, че е симпатяга, въпреки срамежливостта и малко дългите ръце. За да разтовари напрежението, барабани с пръсти по джинсите, докато върви, сяда, вдига индиговите очи, усмихва се. Връща се и сяда до мен.

— Какво каза?

Взел си е пакетче босненски чипс и сега похрупва.

— Да, като че ли ще дойде.

Тази сутрин Динка е слаба и висока, носи сандали на платформа, прилепнали джинси, сребърна халкичка на пъпчето. Пиетро веднага забелязва пиърсинга, проблясващ в средата на бледата ивица корем, която трябва да му се хареса, която го прави плах.

Гледа настрана, започва да дрънка безсмислици. Показва й кърпата, дето носи, една от хотелските. Динка се смее, казва му, че е забранено, тогава Пиетро я скрива под тениската, тупа с ръце по набъбналия си корем, заливат се от смях.

Гойко пристига с риза и сако, както вчера вечерта, но с джапанки на краката. Прием по едно италианско еспreso в кафенето пред хотела. До нас седи някакъв мъж и облегнат на бара чете книга, косите му са прошарени и дълги подобно на брадата. Прилича на Караджич, когато го арестуваха, дегизиран като отшелник, същата бяла роба като на индийски гуру, същият невинен поглед. Замислям се колко ли такива хора още са на свобода, убийци, обикалящи спокойно наоколо, както Караджич, който си ходел на стадиона и започнал отново работа като лекар. Питам Гойко какво е усетил, когато са го арестували.

Загасва цигарата, натиска фаса в пепелника, чак ще си изгори пръста. Отговаря, че Караджич не е бил арестуван, а продаден. Казва, че не изпитал никакво чувство.

Джапанките му са с пъпчици като гумена трева, масажират стъпалата му, сваля една, за да огледам по-добре, остава с бос крак на тротоара.

Нахлузва я отново и едва не пада отгоре ми. Щастлив е, че не вали, че лятото най-накрая идва. Питам го дали пързалките в аквапарка са много високи, дали са сигурни...

Качват се в колата, хлопват вратите.

— Кога ще се върнете?

— Когато затворят.

Влизам в стаята и приготвям малка раничка. Искam ръцете ми да са свободни, искам да ходя.

Старците са вече на шахматния площад, заедно с птиците. Започва нова битка. Фигурите са подредени за начало на партията. Погледът ми пробягва по двете бойни линии, бяла и черна.

Минавам покрай покрития пазар. Крача по-пъргаво, гледам си в краката. Спирам. Виждам една банка, която преди липсваше, отпред е паркирана бяла кола с дребен син надпис: ФОНДАЦИЯ ХАЙНРИХ БЬОЛ. Поклащам глава и се усмихвам. В раничката си нося книга точно на писателя от Кьолн.

Музикалното училище е наблизо. Ъгловата сграда граничи със стръмна улица... Същата като едно време, само е измазана и боядисана наново в светлосиво, изглеждащо като небето. Никой не ми обръща внимание. Изкачвам един етаж. Мирис на застояло, на наблъскани в малките стаи телца... мирисът на всяко училище. В местата, където израстваме, се потим. Плъзгам се по коридора върху светлобежов мокет, хванат отстрани с месингови первази. Отдолу се усеща мърдащият под, може би след войната просто е бил покрит. Музикални фрази и акорди ваят върху мен, докато се качвам... чувам цигулка, контрабас. Оставям се да бъда погълната от това място, изпълнено с постоянство, със самота. Място на ръцете, на дъха, на лудостта, на старата ексцентрична преподавателка, на младия талант аутист. Тапицирани с кожа врати... ФЛЕЙТА, КИТАРА, ПИАНО, ЦИГУЛКА... Бутам някаква врата, две млади лица и учителка, наведена над една пианола, ефирна като загасващо светило. После минавам край машина за кафе.

Питам човека на етажa дали мога да продължа посещението си. Придружава ме. Лицето му е застаряло, носи къса престилка като на прислужник в църква, накуцва. Качваме се нагоре, етажът е пълен с ученици, може би чакат за прослушване. Едно момче, седнало на пода, мърда пръсти над клапите на кларинет, отдалечен от устните му, без да

издава звук. Пазачът ми казва, че в общите части свиренето и говоренето на висок глас са забранени.

Вървя, съпроводена от звука на черната обувка с двойна подметка, помагаща на по-късия крак. Спира, отваря прозореца и пропъжда няколко гълъба, които гнездят на външния перваз. Стигнали сме почти догоре.

На стената откривам стария надпис TIŠINA, тишина... но отдолу има голяма дупка, в резултат на някоя експлозия. Пазачът ми обяснява, че е оставена така, за да напомня за нарушаването на тишината. Запалва си цигара, пипа схванатия си, приличен на клечка крак. Потънал е в спомените, сам... Питам го дали мога да постоя малко така. Отива си, мъкнейки вдървения крак, оставя ме със самата себе си.

Сядам на пода пред надупчената стена. От другата страна, в дъното на стаята, едра жена със странна прическа на плитчици преподава урок по солфеж на групичка ученици, размахва разпалено един молив, като диригент на оркестър.

Гледам надписа, едновременно смешен и тържествен. ТИШИНА! Мисля си за взрива, за снаряда, обезчестил тишината на тези стени, свикнали да поглъщат ноти. Осмислям живота си посредством тази изгубила целостта си стена, вирам се в ямата, която никой не е запълнил.

Имаше референдум за независимостта на Босна, улиците бяха затрупани с националистически листовки. Майките на войниците, призовани във федералната армия, манифестираха с прикачени към телата надписи, за да си искат децата обратно вкъщи. Чувах се всякакви новини, някой даже твърдеше, че докато са строени пистите по време на подготовката за Зимната олимпиада, вече се е мислело за окопите за предстоящата война...

Гойко казваше, че това са глупави, зловедни слухове.

— Пропагандата търси привърженици по селата, един селянин лесно може да бъде убеден, че неговият съсед е турчин, който иска да завземе земята му и да го лиши от живот... но тук няма турци, нито четници, нито усташа. Тук всички сме сараевци...

Диего обаче разпознаваше езика на стадионите. Караджич беше се подвизавал като психолог на сараевския футболен клуб, Аркан пък като водач на ултрасите на „Цървена звезда“ в Белград...

— Войните започват в предградията на града във време на мир, докато вие си стоите по вашите културни клубове и обсъждате поезията...

Всяка вечер по пътя към къщи ставахме свидетели на безкрайни дискусии.

С Диего бяхме напуснали хотела, преместихме се в стая под наем при възрастно семейство. Йован беше биолог, кротък побелял човек, вечно зиморничав, носеше закопчани догоре бархетни ризи. Съпругата Велида се бе грижила за него цял живот. Слабичка, винаги облечена в сиво като монахиня, с живи зелени очи. Правехме си дребни услуги. Давах ѝ чуждестранните вестници, купувани от Диего веднъж седмично, струващи прекалено скъпо за техните пенсии, а когато сготвеше нещо вкусно, тя ни оставяше в чиния пред вратата. Малък чардак отделяше стаята от останалата част на къщата, така бяхме самостоятелни. Имахме си ключ и наша баня, както и котлон за кафето.

Онази вечер Диего бе излязъл да снима някъде из квартала Гърбавица. Стоях си сама и се мотаех дезорганизирано. Беше много късно, когато Гойко почука на вратата, направи няколко крачки и се тръшна на леглото. Бе прекарал целия ден с един американец в Парламента, за да му превежда дискусиите на политиците, продължили дълго. Членовете на просръбската партия бяха напуснали залата. Изглеждаше изтощен, потиснат.

— Šteta.

Обърнах се към него.

— Жалко за какво?

Вдигна рамене.

— Нищо. Наистина ли си тръгвате?

Кимнах.

Затвори очи, оставих го да дремне малко. Хъркаше здраво. Когато приближих, за да го събудя, усетих мирис на алкохол, сигурно се беше заредил догоре с американеца. Вторачи се в мен със странен

поглед като дете, незнаещо на кой свят е, което е сънувало кошмари и сега не различава майката от чудовището.

Хваща ме за врата, погалва ме по бузата.

— Красавице...

— Пиян си, върви си вкъщи.

Изважда от джоба на самото портмонето си, рови в пълното с листчета отделение. Чете ми стихове.

*Спи сестра ми, жалко.
Далеч от мен
ръцете ѝ растат,
докато денят замира.
А утре ще я заведе на кънки,
ще спре на улицата „Васе Мишкин“
с компютрите зад новата витрина,
едва замигали със светлинки.
Сестра ми вярва в бъдещето,
жалко.*

Подсмивам се, поклащам глава.

— Струват ти се тъпи?

Вдигам рамене, да мисли каквото си ще. Характерът му е невъзможен, млад е, но остарява зле.

— Себина иска компютър?

Гойко се обръща.

— Бях дошъл, за да ви поканя на един концерт.

Това е годишният изпит на възпитаниците на Музикалното училище в Сараево, иска да ме запознае с едно момиче.

— Говорих ѝ за теб...

Слагам сешоара в куфара. Застивам.

— И какво ѝ каза?

Прави крачка към мен, слага ръка ниско на корема ми. Задържа я... усещам топлината на тази ръка като приятелски огън, пронизващ ме отвътре. Потя се. Не се отдръпва, остава там с непристойния си

жест, пръстите почти на слабните ми. Дишам и не го избутвам, може би внезапно ми се струва, че го искам, защото в него има нещо принадлежащо ми, едно поражение, самота, която вече не споделям с Диего. Дишам и дъхът ми пропълзва надолу по корема, под тази жарка и сигурна ръка, която натиска.

Диего се връща с физиономията си на нощен котарак.

— Вие двамата какво правите?

Гойко не помръдва, изглежда безжизнен. Сритвам го лекичко.

— Напил съм се — казва и си отива.

Наблюдавам го от прозореца, докато се отдалечава по тъмната уличка. Диего е вперил очи в главата ми, в ръката, отместила малкото бродирано перденце.

— Да не ти е скочил?

— Не, дойде да ни покани на концерт.

Така отиваме в Музикалното училище. Следобеда времето е лошо, водата се стича на вади по улиците. В очакване концертът да започне току доближавам мокрите си крака до калорифера. Около нас жени с гумени ботуши до други с летни сандали и дълги вечерни рокли, мокри по краищата. Едра госпожа със свирка на шията следи за подреждането на столовете. Вероятно тази дребна културна проява означава много за присъстващите. Глъчката е съдържана, възпитана, даже мизерната ексцентричност на празничните дрехи има някакъв свой чар. Мисля си за Рим... за онази смесица хора, изпълваща залите на така наречените *събития*, жени, облечени в прескъпи парцали, повърхностни интелектуалци, политици, покварени люде... това беше *духът на нашето време*, за който говореха радетелите му.

Има много правостоящи, но не се оплакват, дори не се облягат на стените. В салона е топло, вея си с програмката. На дървения подиум музикантите се редуват, непрекъснато се сменят. До един са млади, момчета с папийонки, момичета в черни рокли като за случая. Благодарят, изправят се зад инструментите си и се покланят. Влиза втора група, после трета. Вече не издържам. Гойко докосва коляното ми, посочва духовите.

Тя е най-високата от обкръжението, с много бяло лице и прекалено тъмно червило, косите са ръждивочервени, стиска

инструмента си, един тромпет, като че ли е самото ѝ сърце. Носи рокля от шенил, хлъзгаща се по хълбоците и бюста, който въпреки черното е добре забележим. За миг съм проучила всяка подробност, като любопитна женичка пред някое красиво създание. Ровя, за да намеря евентуален недостатък. Повдига лице... но съм прекалено далече, не различавам чертите ѝ, добре би ми дошъл един от онези дребни бинокли, които използват дамите в операта... Виждам лицето като петно, долавям неговата изразителност. Започва да свири, заобиколена от цигулки. Изпразва бузите, свива устни, навежда се над тромпета, после го повдига в ритъма на музиката, която сега е устремна. Не знам дали е добра, не разбирам, не ме интересува. Свири със затворени очи, движи се малко прекалено. Мърда с глава, ръждивите кичури са подстригани неравномерно. Прилича на птица с много криле.

Свирят концерта за пиано, тромпет и струнен оркестър на Шостакович. Музиката става по-настойчива, по-мрачна. Цигулките замайват с плача на скърбящите си струни, тромпетът влиза на пресекулки, сега момичето изглежда като зажадняло. Бузите се издуват и хлътват, полека се изпразват. Пръстите върху клапите са сякаш войници на бойното поле, настъпват, оттеглят се... Русото момче на пианото също е пощръкляло, препуска по клавиатурата, местейки цялото тяло подир ръцете, удря тук и там подобно умирающа нощна пеперуда... тромпетът е вик на кукумявка нощем. Гърдите на момичето се повдигат, после губят въздух като ранени, червените коси са кървава следа. Никой не помръдва, всички са грабнати от музиката. Навън не е преставало да вали, през прозорците не се вижда нищо... въдворени сме във воден затвор, музиката също не е избегнала килията на несекващия порой. Задушно е, вея си, жената до мен плаче. Самотни сълзи прорязват скованото лице. Всички изглеждат като претърпели голяма беда, която отново ще се върне, а музиката я предизвестява.

Слагам ръка върху тази на Диего, хваща я, както се хваща стара ръкавица. В изминалите вечери се опитвахме да правим любов, но само се прегръщахме, без да продължим нататък. Смяхме се, това се случва на свършени любовници. Едно време бях неговото момиче, сега ходи нагоре-надолу с фотоапарата си, прави любов с това, което му се случва в околния свят, като някой свещеник. После се връща у дома при своята вечност.

Момичето свири, вълнува се, стиснало тромпета, умира вътрешно. После се съвзема подобно опитна артистка, умираща на сцената всяка вечер, и се усмихва, попръцвайки в мундщука нещо като маршче.

Поглеждам Диего, очите му са затворени. Концертът е свършил.

Жената до мен се размърдва първа, лицето ѝ е червено, ръкопляска. Тромпетистката се присъединява към другите, висока е колкото момчетата, изнася крак напред, покланя се прекалено. Влизат и предишните групи, притискат се на подиума, вдигат врява. Диригентът хвърля пръчицата във въздуха и всички го следват, политат лъкове, партитури, както черните шапки на дипломантите. Диего отваря очи, не става, бавно пляска с ръце.

— Заспал съм...

— Това е приятелката на Гойко.

Той мисли, че е дебелата цигуларка с плитката, увенчаваща главата като птичи гребен... казвам му „не, онази червенокосата, дето прегръща русия пианист“. Диего я поглежда... косите, тъмните устни.

— Каква е, пънкарка ли?

Гойко се изправя, изсвирва юнашки, сигурно би се чуло до другия край на гората.

— Страхотни са, нали? Измъкват ти червата, танцуват отгоре им, а после ги напъхват обратно в корема ти...

За миг си помислям, че всички са полудели, изглеждат щастливи, като че ли войната е била и вече е свършила, а сега празнуват помирението.

Стоим до стената с Диего, сред множеството жени, прилични на шарени абажури, до този босненски каубой, минаващ пред мен с коженото си яке с ресни. Стаята е съседна на концертната зала, жената със свирката е подредила на една маса няколко подноса със сладки и солени хапки, приготвени вкъщи. Сега към дъждовния мирис и изпаренията от мокрите дрехи се примесват ароматите на босненската кухня, на подправки, животински мазнини, пресен кашкавал.

Момичето се приближава към нас... Отблизо изглежда много по-млада, прилича ми на гримирано дете. По потните коси все едно капе ръжда. Под шенилната рокля е обула оръфани джинси. Ухото ѝ е

пробито с безопасна игла, калъфът на инструмента е на ремък през рамо, на гърба има пълна с разни неща платнена торба. В шепите си е награбила пастички.

— Това е Аска, моята приятелка.

Поглежда Гойко, усмихва се, гълта залъка си. Протяга ни мазна ръка.

— Аз съм Аска, приятелката на Гойко.

Говори „достатъчно“ италиански, казва ни, понеже е учила една година в Консерваторията в Удине. Гладна е, преди да свири, не може да яде, „защото иначе повръща на главите на другите“, затова сега умира от глад. Гласът ѝ е без модулации, разделя думите, затваря ги. Всяка дума е реприза, гласът е монотонен като онези, излизащи от машинките за паркиране: „Добре дошли, пъхнете талона, изчакайте, моля“.

— Аска, като овцата в разказа на Андрич^[40]... — изричам на един дъх.

— Да, сама се кръстих така — смее се.

Гледам високото чело, доминиращо лицето, бадемовидните очи в наситено зелен цвят, поразмазания черен грим.

Навежда се, слага пастичките върху калъфа на тромпета. Сваля обувките с токчета, за да обуе груби обувки, напомнящи войнишките, но в светлорозово.

Хвалим я за изпълнението.

— Хората плачеха...

Тя се изправя, благодари без превземки.

— Хората са си изгубили иронията.

Минава възрастен господин с кипа на главата, преподавател, който я заговаря, докосва бузите ѝ с треперещите си ръце. Тя го изслушва сериозна, после му отмъква една цигара от пакета „Дрина“, подаващ се от джобчето му. Старецът се усмихва, поднася ѝ огънче. След това му говори Аска, гледайки го право в очите, издухва дима в лицето му. Гласът ѝ е по-мелодичен, думите задъхани, като звуците от тромпета преди малко.

Казва, че бърза, вече е хапнала и пушила, а сега отива да свири в някакво заведение. Мотоциклетът ѝ е паркиран пред училището, овехтял болид, приличащ на онези армейските. Увива около лицето си забрадка, може би е мюсюлманка, може би само заради студа.

Надиплила е роклята си нагоре, отзад се е образувала нещо като опашка и момичето свободно се качва с джинсите, тежките виолетови танкове, калъфа на тромпета през рамо.

Диего иска да я снима, няма светкавица, дали пък светлината от уличната лампа не е достатъчна, поне ще опита.

— За мен беше удоволствие да се запознаем!

Аска пали и оглася нощта със своята таратайка.

По-късно Диего ме моли да му разкажа историята на овцата Аска от разказа на Андрич.

— Става дума за една непокорна овца, която иска единствено да танцува и не се вслушва в съветите на майка си. Веднъж, както си танцува, се отдалечава от стадото. Докато се усети, и вълкът е вече пред нея. Гладен е, ала може да почака, тази глупава танцуваща овчица го забавлява. Тя усеща черните му очи върху снежнобялото си руно, знае, че животът ѝ изтича, сега се за думите на майка си. Обзета е от ужас, но продължава да танцува, защото това е единственото нещо, което умее... и както си танцува, се връща назад. Вълкът е все така наблизо, само да протегне лапа и ще я хване, ала овчицата танцува толкова добре, че той иска да се наслади още малко. Със сигурност ще му падне някое друго агънце, но никога повече овчица, танцуваща така...

— Как свършва? Вълкът изяжда ли я, или тя се измъква?

Приготвям отварата от треви за очите му, притискам марлите върху клепките.

Хваща ръката в тъмнината от компреса.

— Какво има? — пита ме.

— Гойко каза, че Аска би се съгласила да ни помогне.

Наблюдавах скованото лице на стария Йован, потънал в креслото си от изтъркано зелено кадифе, с бродирана светла кърпа зад гърба му, която Велида сменяше почти всеки ден. Недочуваше, гледаше телевизора, без да се опитва да долови какво говорят. Стар черно-бял модел с малка антена, зле хващаща сигнала. Липсата на цветове и бледото зърнисто було, замъгляващо образите на екрана, отпращаха

към атмосферата на старите филми от Втората световна война. Сръбската армия беше преминала естествената граница на Дрина и настъпваше в Босна. Спомних си за дългата нощ с човека на Луната, онзи далечен сигнал. Бях малка, до баща ми, вторачил се в екрана, като че ли бе свидетел на последната частица от бъдещето, на нещо, което няма да види никога повече. Внезапно бе усетил, че е част от единствено поколение хора, които, от крилете на Икар през летящите машинарии на Леонардо до първия „Флайър“ на братята Райт, сега окончателно преодоляваха земната гравитация, за да достигнат онова далечно, прозрачно око. А онзи бял водолаз върху оловносивата кора, несигурен като новородено, беше самият той.

Баща ми вярваше в бъдещето, като Себина. Вярваше, че обикновените хора щяха да пътешестват в космоса на пълна скорост. На екрана танковете напредваха зловещо и единственият достигащ до нас сигнал беше зърнестото му подобие от вехтия телевизор.

Велида стана, за да пусне двата коса от бялата клетка в кухнята. Не си отиваха, летяха из стаите, минаваха най-много оттатък улицата и кацаха по терасите на отсрещната сграда, за да се върнат после, щом Велида ги повикаше, кротки като кокошки. Загаси телевизора с ядно движение, като че ли бе лично предизвикана, порови в препълнения с грамофонни плочи шкаф и сложи върху диска на стария им грамофон да се върти джаз. После приготви кафе с маниакална старателност, без да изръси и прашинка.

Усещам спокойствието на тези стаи, надушвам мириса на нещата, стоящи тук от много години, доста са се понатрупали... книги за изкуството, научни енциклопедии, дребните вазички по кухненските етажерки, снимките на Велида и Йован като млади, стенният часовник. Изглежда, че нищо от тази къща не би помръднало никога. Малък домашен лабиринт, из който летят косовите, кацат до котарака на дивана, а той дори не ги поглежда.

— Не е нормално котка да не лови птички — казвам й.

— Научила съм ги да се уважават — вдига черпака.

В кухнята сме, помагам й да направи сарми. Смесици сме ориза с месото, вземаме лозови листа, пълним ги и после загъваме. Гледам движенията на ръцете й, мисля за сякаш спрялото време, за сармите,

които ще се сварят, ще доставят безмерно удоволствие на небцата. Успокоява ме престоят в кухнята с тази възрастна биоложка, загасваща телевизора, за да отдалечи чернилката на света, като наситни глава лук.

— Защо нямате деца с Йован?

Очите ѝ са зачервени от кромида, но се усмихва.

— Не искахме. Йован беше прекалено отдаден на научните си изследвания, аз прекалено отдадена на Йован. И така си остана.

— И никога ли не ти е липсвало едно дете?

Би могла да ме излъже, тя е резервирана жена, свикнала със самотата. Ала не го прави.

— Винаги — казва. И даже повтаря: — Винаги.

Подрежда сармите в тенджерата, смила отгоре им черен пипер. Усмихва се пак.

Преди малко пред телевизора я бях попитала какво ще правят, ако войната стигне дотук, ако ги помете. Вдигна рамене, отиде да пусне косовите. Сега ми отговаря. Сипва мъничко оцет в тенджерата и заявява, че няма да помръднат от къщата си. Два пъти е имала рак, но Господ не я иска, оставя я да си готви тук.

— Страхът е само заради децата...

От тенджерата се разнася вкусен аромат, казвам ѝ, че Господ е направил добре, дето я е оставил в тази кухня. Пита защо аз нямам деца.

Споделям истината, без да се замисля. Гледа ме с очите си на биоложка, поклаща глава. Обяснява ми, че в процеса на пъпкуването името ми означава зараждането на новия индивид.

Казах на Гойко, че искам да видя Аска сама. Срещата беше в едно кафене, където не бях влизала, нещо като тюрбан от мед и стъкло наред парка, смешно завръщане към османския стил, омешан в австро-унгарски сос. Вътре цареше декадентската елегантност на виенските кафенета от началото на века и се долавяше мирисът на кисели краставички и босненско кафе. Аска беше полускрита зад огледална преграда, до нея черният калъф с тропета. Говореше разпалено с Гойко.

Пристъпих към масата. Протегнах ѝ ръка.

— Здравей.

Стана и топло ме прегърна. Носеше черен пуловер и джинсите от предишния ден. Безопасната игла все така пробиваше месестата част на ухото ѝ, но не беше се гримирала. Доближих се до косите ѝ, до плътта на врата ѝ... вдъхнах мириса на благородни дървеса, на палисандър, на кедър.

Аска поръча и за мен. Баварски сладки с крем, ала и от местните, пълнени с мед.

Докато яде, я пронизвам с очи... толкова близо до нея съм, а дневната светлина е безпощадна... търся нещо повехнало, прикрит недостатък, макар и дребен. Обаче е хубава, овалът на лицето е перфектен, строг, кожата под очите прозрачна като вода, леко подпухнала, но, естествено, умора, която ѝ придава чувствено изражение, потърква с пръсти тази красота. Тя също ме гледа, бръчките около устата, пръстена на ръката ми. Заговаряме се.

— На колко години си?

— Двайсет и две.

Надявах се да е малко по-голяма. Озъртам се... жена на средна възраст говори и пуши, стискайки пакета цигари със свободната ръка, като че ли стиска последния си дъх. В дъното има врата, може би на тоалетната. Внезапно помислям, че би трябвало да си тръгна сега, да се надигна, преструвайки се, че отивам точно там, но всъщност да изляза, да се отдалеча от тази овца, от тези сенки под очите, наподобяващи поувехнали венчета.

След това си помислям, че прилича на мен отпреди няколко години... изражението на лицето, високомерно и леко глупашко едновременно.

Гойко ми хвърля лукави погледи на посредник, на сводник.

Аска е свалила пуловера, тук вътре е топло. Отдолу има бяла тениска със сива щампа на младежко лице, не става ясно мъжко или женско.

Останала е една от сладките с крем, пита дали я искам.

— Твоя е.

Сита съм, в действителност никога не съм припирала за ядене. Аска изяжда сладката, облизва си пръстите.

Очите ѝ са странни, в дъното им има някаква тъга... като две лодчици, забравени на брега...

Гледа ме сериозно и даже когато се усмихва, няма вид на някоя, дето взема на подбив хората. Гойко се държи с нея като с по-малка сестра, леко дръпнато, както понякога със Себина. Пита я коя е тази на фланелката.

Аска отговаря „ти си стар, нищо не разбираш“. Тази е този, мит на име Кърт Кобейн.

Така научавам, че харесва „Нирвана“, слуша ги по цяла нощ в тъмнината, казва, че я пренасят някъде далече.

— И къде те пренасят? — подсмива се Гойко.

— На едно място, където ти никога не би могъл да отидеш.

Гойко пали цигара, хвърля пакета на масата. Мърмори, че „Нирвана“ са lukavi, хитреци.

— Правят се на нихилисти, а са милиардери!

Става, казва, че отива до тоалетната. Прави го нарочно, за да ме остави с Аска.

На фланелката има и надпис на английски, фраза на Кобейн: НИКОЙ НИКОГА НЯМА ДА УЗНАЕ НАМЕРЕНИЯТА МИ.

Приисква ми се да изляза от това кафене.

— А твоите намерения какви са? — питам я ненадейно.

Отговаря, че просто желае да се махне от родния си край. Идва от Соколац, на трийсет километра от Сараево, издържа се, свирейки по заведенията и с частни уроци. Сега има още няколко минути, трябва да изчезва, дава уроци на сина на един златар от Башчаршия.

Надува бузи, за да ми покаже, че детето е дебело, дори не може да обхване с пръсти клапите. Обяснява ми, че сред богатите сараевци е на мода да пращат децата си на уроци по музика.

Добавя, че не желае да остарее с тези занимания, млада е.

Усмихва се и ми напомня, че единият от тримата в „Нирвана“ е хърватин, ако той е успял, защо и тя да не постигне нещо? Иска да отиде в Лондон, в Амстердам, да създаде група, парите ѝ трябва за тази цел.

— Какво ти каза Гойко?

— Че търсите roda... щъркелица.

— Да.

По чинийката е останала сметана до трохички от захарната глазура, Аска обира всичко с лъжичката.

— Аз съм готова — заявява.

Оглежда се наоколо, слага юмрук под брадичката си, приближава се до мен със зелените си очи, усещам мириса от устата ѝ.

Нахална и делова е. Иска да ѝ бъде платено в германски марки и в брой. Нахлузва си пуловера, главата изчезва и пак се показва.

— Само за парите ли го правиш?

Вдига калъфа на инструмента си.

Усмива се, отвърща, че ѝ харесва да говори истината, мога да ѝ се доверя, защото истината не я плаши.

— Какво би трябвало да ти кажа? — Пипва си ухото, онази кичозна обица. — Че го правя от любов?

Музиката била цялата ѝ любов, прекарала детството си в чистене на клетките на зайците, в ронене на царевични мамули, играейки си с тях, използвайки ги като флейта, като клавиатура. Дълги години Сараево ѝ се струвало Сан Франсиско, сега я задушаваша като прекалено тесен сутиен. Заявява, че никога няма да се омъжи, никога не ще създаде семейство.

Питам я дали е мюсюлманка.

Прави гримаса, отговаря, че въобще не влиза в джамия, но понякога чете Корана.

— И какво казва Коранът, можеш ли да дадеш под наем утробата си?

— В Корана пише, че трябва да помагаме на другите.

Идеята да предостави утробата си на една осакатена жена не ѝ е неприятна. Използва точно тази дума, осакатена.

— Всеки от нас трябва да върне нещо...

Става, загръща се в дълго шушляково яке заради вятъра, докато препуска с мотоциклета. Тръсва рамене. Моли ме да я уведомя по-скоро, за да планира бъдещето си.

Диего мълчи. Гледам вдлъбнатината на тила му, унилата глава върху раменете. Капнал е, панталоните му са изкаляни. Изкатерил се чак до еврейското гробище и снимал града отвисоко, в ниското имало мъгла. Минаретата и покривите на сградите все едно се подавали от

ведро с мътеница. Разказах му за Аска. Промърмори само едно „не знам“. Подреди ролките, номерира ги, напъха ги в черните им цилиндрични кутийки.

Намерихме лекар в предградията, на шосето за Хаджичи. Гойко мина да ни вземе с колата. Аска седеше отпред, червеникавите ѝ коси наклъцкани жестоко от ножиците, ноктите лакирани в черно, тъмните очила големи като онези на Кърт Кобейн. Аз пък приличах на майка ѝ, с полата си до под коляното, очилата с диоптър, кока тип „шиньон“ на тила.

Докторът не ни разпитва, беше добре сложен, с малко грубичко, селско лице. Имаше лек тик, засмукваше въздуха между редките си предни зъби. Спомням си само как си бърчеше устата като заек и досадния шум.

Аска сложи ръка върху тази на Диего, каза, че е нейният приятел и искат дете, но тя не може да има сексуални контакти.

— Получавам мускулни спазми и те ми пречат.

Гойко наведе глава почти до пода, смееше се гадината. Аз също усетих отново тръпката от общата ни младост, когато бяхме свободни и щури. Докторът не забелязваше нашите чудатости. Предписа всички необходими изследвания, взе сто марки предплата и насрочи визита за следващата седмица.

Аска излезе, въртейки опашка, преди да сложи очилата си на филмова звезда, ми намигна.

Чакаме я близо до Музикалното училище в едно сбутано кафене, защото не желае да се показва пред приятелите си, прави устата си на човка и издава звук „ко-ко“, казва „онези кудкудякат много“, а тя няма намерение да дава обяснения на никого. Не изглежда толкова доволна, че ни вижда, смее се, обвинява ни, че се държим като прекалено досадни родители. Стиска ми ръцете, дребните ми кости изпукват... на практика аз съм тази, дето се тревожи. Диего е спокоен, даже прекалено. Прилича на гостенин.

— Искаме да те опознаем по-добре.

Аска пухти.

— Това е глупаво, защото хората никога не се опознават наистина, даже и съпрузите не се познават. Всички имат таен живот... a secret life. Вие двамата познавате ли се?

Диего се смее, споглеждат се и ми се струва, че се сближават за миг.

Очите на овчицата играят насам-натам, все по-уморени, повдигат се нагоре като намокрени криле, припляскват и като намокрени криле отново падат надолу... но когато се плъзнат леко по теб, оставят следа, болката от тази красота. Гледам напуканите от мундщука на тропета устни, не спира да ги облизва, гърдите, ръцете, малката видима част от тялото, която успявам да зърна под бутафорните парцали, последен писък на модата. Шутовски пънк, възродил се в Сараево. Не ме интересува, че се цапоти така, не ми е дъщеря и има право, никога няма да станем приятелки. Белосва лицето си като с вар, а устните чак черни, зли.

Ще отиде в Лондон, няма да направи нищо с живота си, ще се изхаби по улиците, в кръчмарската глъчка. Съдбата ѝ не ме засяга, само нейното непосредствено бъдеще. Нейната плът. Шегува се с Диего, оставям ги да си говорят за музика. Красива е въпреки варта, блика от здраве. Усмивкам се като любезна майка.

— Значи, искаш да заминеш?

Дъвче. Всеки път, когато се виждаме, се тъпче, поръчва сандвичи, сладкиши, всеки път повтаря, че не е хапвала от сутринта. Казва, че ако свириш истински, не може да свириш много дълго, защото музиката е нещо като делириум, съсипва те...

Мадона и Майкъл Джексън я отвращават.

Сега говори за Джанис Джоплин. Натъжава се, внезапно замлъква. Не яде, гледа безизразно пред себе си.

— Понякога Господ посочва някого от небето и казва „ти, ела с мен“. Не можеш да откажеш на Господ. Загнездва се в тялото, разкъсва душата ти. За да понесе Господ, Джанис се дрогирала.

Питам я дали го е правила, дали някога е опитвала.

Поглежда ме с омраза. Отговаря отрицателно. Става, отсича, че тук не ѝ харесва.

Пресичаме Моста на козите.

Разказва ми за майка си, починала само преди месец, защото не следвала своя път, защото хората се разболяват, ако не вървят по своя път.

— Снощи се приспах със „Smells like teen spirit“^[41] на „Нирвана“.

Смее се, било практически невъзможно да заспиш на тази песен, обаче тя потънала в дълбок сън. Сънувала се бременна и гола, ходела по булевард „Тито“ и била много уморена, затова не разбирала защо продължава да крачи, а не седне да си почине. После видяла насреща си бронетранспортъри. Знаела, че ще я смачкат, но не преставала да върви напред, като че ли това било единственото възможно нещо. Както Неизвестния бунтовник^[42] на площад „Тянанмън“. Била сигурна, че ще ги спре.

Поглежда река Миляцка... спокойните ѝ води.

— В Сараево има много мостове...

Разтваря ръце за подухващия вятър, застива там като ангел с разперени криле, с червеникавите коси, размъкнатата дрешка в стил сараевски гръндж, големите тъмни очила, безопасната игла на ухото. Казва ми да изпълня гърдите си с въздух, да дишам дълбоко. Стоим на моста като побъркани ангели, аз с моя дамски костюм, тя с гривните си, неизброими кръгчета метал, подрънкващи подобно хлопатар на врата на овчица.

— Защо не можеш да имаш деца?

Разказвам ѝ моята история.

— Не е само коремът, самият живот те е лишавал, ден след ден, безброй пъти.

Прегръща ме, без да се разчувства. Безопасната игла докосва устните ми... Сега ми се струва, че на нея виси моето бъдеще.

Диего ни снима в гръб. Казва, че му харесва да ни вижда заедно, Аска му напомняла едно момиче от Генуа. Работела в склад за армейски дрехи близо до пристанището, старите моряшки униформи били пропити от влага.

— Тя харесваше ли ти?

— Беше лесбийка.

Аска ме пита дали се обичаме с Диего.

— Да, много.

Кимва с глава, гледа водата в ниското, навежда се, взема едно камъче и го хвърля надолу.

Диего ни снима прегърнати на моста. После Аска иска да сложи око на визъора и да фотографира мен и Диего.

Той е словоохотлив, както със своите студентки.

— Можеш или просто да отразиш реалността, или да търсиш.

— Какво?

— Нещо, което преминава, което дори не се вижда. Но ще се появи след това.

Обяснява ѝ, че обича да снима водата точно поради тази причина, защото се движи и неочаквано създава нещо ново, при цамбурване, отблясък...

Аска щрака, връща фотоапарата на Диего, смее се.

— Кой знае... може пък да съм уловила нещо невидимо...

И аз се засмивам, пак с озадачената си усмивка, понеже отново съм усетила, че детето е тук, плъзга се по повърхността на водата срещу нас. Обръщам се и ги наблюдавам, вървят редом по тротоара, без да се погледнат. За миг си помислям, че си приличат. И двамата са еднакво високи. Крачат по един и същ начин, поклащайки хълбоци, поразкривено, вдървено, като че ли се опитват да избегнат някаква опасност, вървейки насреща ѝ, без да им пука.

Междувременно дадохме на Аска първите пет хиляди марки. Преброи ги на масичката в същото кафене.

— Може би ще си по-спокойна, ако ги сложиш на сметка в банката?

Няма им вяра, Югославия се разпада и тя се бои, че нейните пари ще се озоват в джоба на някого в Белград.

Взимаме такси, за да отидем отново при доктора, тя стиска папката с резултатите от направените изследвания.

— Всичко е нормално — казва. — Нямам СПИН.

Докосвам едното ѝ бедро, чорапите на големи дупки, отдолу се показват кръгчета млечнобяла кожа.

— Не съм спокойна, Аска.

— Защо?

Кой може да ме увери, че няма да поиска детето? Че като го усети да мърда, няма да се откаже и да си го задържи?

Уверява ме. Сваля очилата, показва очите си, днес е без грим. Добавя, че ми е дала дума.

— Няма как да знаеш отсега...

Знаела, че не желае деца, не би се справила с тях.

— Единственото, което ми се иска, е да свиря.

— Какво ще кажеш на приятелите си?

Замисля се.

— Последните месеци ще се махна, така ще постъпя.

— Къде ще отидеш?

— Има едно местенце на морето, което ми харесва, ще ида там...

— А пък аз ще дойда с теб.

Кимва зад очилата.

Ето ме вече насърчена, колата напредва и аз си представям бяла къщичка извън активния сезон, леко миришеца на влага. Хващам Аска за ръката, защото се виждам как крача по плажа до нея... тя с надутия си корем, а аз ѝ приготвям чай, грижовно я намятам с някой от моите шалове. Хубаво ще е, само ние двете, морето през зимата, замъгленият отвътре прозорец с капките по него отвън.

Спираме пред вратата на малката амбулатория.

— Ще свиря всеки ден за детето ви... може да излезе голям музикант...

Внезапно се натъжава, подръпвам кичур от червените жизнени коси.

— Само да не слуша „Нирвана“, умолявам те...

— А какво искаш да му пускам?

— Моцарт...

— Забрави.

— Чет Бейкър.

— Той става.

Доктора го нямаше, вратата беше заключена. Аска се качи нагоре, звъня по другите звънци, намерила само една жена на инвалиден стол.

Върна се при нас с уморени ръце, отпуснати на хълбоците.

— Всички са си отишли.

— Къде са отишли?

— Не знае, но няма никой.

Чухме гласове и след малко видяхме двама мъже в маскировъчни дрехи да се показват от един от балконите. Стояха си там, като чиновници в почивка, пушеха, оглеждаха ни, сякаш ни се присмиваха за нещо. За пръв път се изплаших. Постояхме още малко пред сградата, ошашавени, като кокошки по залез-слънце, останали извън затворения кокошарник.

Таксито си беше тръгнало, отдалечихме се пешком. Аска вървеше от другата страна на пътя, все едно се връщаше от разходка извън града. Тананикаше си, вдигаше ръка към цъфналите сливови клонки. Вървахме по края, коли преминаваха нарядко, старите гърнета разнасяха вонята си. Диего ме докосваше едва-едва с ръка. Преди малко беше изпуснал един от обективите си по стълбището на сградата и по него остана следа, сега го пребоledуваше. Омръзнали му бяха нашите странствания, оставяше се по инерция да го мъкна насам-натам, от любов. Но като че ли угаждаше на съпруга, обзета от натрапчива мисъл.

Спрях, за да погледам небето, слънцето се оттегляше, прогонено от нощта. Не се виждаше нито една звезда. Прибрахме се по тъмно, вървейки несигурно чак до светлините на града. Аска живееше в един от крайните квартали. Придружихме я до входа, попита дали искаме да се качим. Не че щяла да ни предложи кой знае какво.

— Няма значение.

Качихме се.

Сега ние бяхме като сирачета, а тя нашата майка. Не беше истинска къща, малки апартаментчета едно до друго, като кабинни.

— Това беше олимпийското село.

Вътре имаше маса от светло дърво и ъглова пейка, покрита със същото кафяво като на мокета. Редица от чаши зад решетка на стената, изглеждаше като в каравана. Направих няколко крачки, за да отида до банята, застанах на вратата на спалнята, и тя мъничка и тъмна. На стената имаше плакат на Джанис Джоплин, с лицето ѝ на стара скитница, къдравите коси, отворите на очите, цепката на устата, на крилете на делириума.

Отдолу надпис: НА СЦЕНАТА ПРАВЯ ЛЮБОВ С ДВАЙСЕТ ХИЛЯДИ ЧОВЕКА. ПОСЛЕ СЕ ВРЪЩАМ САМА У ДОМА.

Поговорихме си малко. Аска взе чаши от решетката, сипа мляко и лъжичка шоколад на всеки, разбърка. Докосна с пръсти устните си, за да покаже, че напитката е добра, ще ни ободри. Каза, че тя винаги се успокоява така, с нещо сладичко, като децата. Но съвсем не изглеждаше натъжена. Беше събула виолетовите танкове, ходеше боса, с дългите си бели стъпала с тънки пръсти. И аз събух едната си обувка, доближих стъпало до нейното, засмяхме се, моето бе доста по-късо и по-широко. Казах ѝ, че би могла да играе баскетбол. Тръсна червеникавата глава и отново повтори, че има желание единствено да свири, родила се е с тромпета.

— Странен инструмент за жена...

— Мой е.

— Защо?

— Отнема целия ти дъх, душата ти...

Залепи устни на мундщука и засвири „Diane“, затвори очи, заклати се като Чет Бейкър, сякаш изпускайки последния си дъх.

Диего я гледаше с леко отворена уста, както гледаме някой мил ни човек, на когото е позволено да сбърка. Вечерта стана по-топла с шоколада и музиката. Диего бе приготвил една цигара и сега барабанеше с пръсти по масата. Аз бях обгърнала коленете си с ръце, опряна на стената.

Чувствах се добре, бях си дръпнала няколко пъти и вече усещах сладостни тръпки отвътре, сламени връхчета помръдваха леко.

Какво да се прави. Щяхме да се разделим с нашата малка приятелка от Сараево, а петте хиляди марки на вятъра си струваха вечерта. Бях свикнала с пораженията, с дупките във водата... винаги същите, все в същото блато. Тук е толкова приятно и вълнуващо. Сбогуване, чийто вкус вече познавах. Аска престана да свири, изтръска тромпета, падна малко слюнка. Пак напълни чашите с мляко и шоколад на прах. Извади безопасната игла от ухото си, взе да си играе с нея.

— Защо се обличаш така?

— Започнах, за да правя напук на баща си.

И ни разказва, че баща ѝ водел молитвата в джамията на своето село, години наред се карали, но откакто майка ѝ починала, сключили мир.

— Моята майка също почина.

Натъждавам се. Диего е с пуловера, който тя му подари... мисля си за онзи ден, за срамежливите ѝ очи, нерешителни, както винаги. Идва ми наум колко много приличам на нея.

Диего ме хваща за ръката и я целува.

— За какво мислиш, бебчо?

— За нищо, сетих се за майка си.

Да, мисля за нея, една женица, получила толкова малко от живота.

— И тя ли беше стерилна? — пита ме Аска.

Смея се както никога досега, заголвайки зъби и цялата си злочестина.

— Аз съм се родила.

Аска се забавлява.

— Ах, да, колко съм глупава...

Сигурно е от пушенето, но си помислям: „Може би тя има право, никога не съм се раждала. Аз съм сянка на своите желания“.

Пак си спомням за онзи разказ, за овцата балерина, която танцува, за да не умре.

Откъм хълмовете някой стреля. Подаваме глави от малък двоен прозорец, Аска го държи с ръка, защото пантата е счупена. Въздухът е студен, не става ясно от коя посока долитат изстрелите.

Аска не изглежда разтревожена.

— От известно време се случва почти всяка нощ, някакви идиоти се забавляват, момчешка му работа.

Отиваме в кухнята с нея, за да стоплим малко вода. Споменава го, докато оправя синия пламък на газта.

— Ако искаш, може да стане по естествен път.

Казва ми, че менструацията ѝ е свършила току-що и след десетина дни ще е готова за съвкупление. Използва точно думата *съвкупление*. Смея се... тя си играе с безопасната игла. За нея съвкуплението не било проблем. Мисля си за зайците на село, за бързите коитуси. Лицето ми пламти... като зашеметена от радост съм, жадувам да се разпусна малко.

— Може да се окаже проблем за мен...

... но знам, че не е вярно, че не може да е... въпреки своята закостенялост вече съм превъзмогнала нерешителността си. Цяла вечер нещо ми потръпваше в корема. А преди, когато хвърлих едно око

на спалнята, на онова легълце... си помислих: „Какво толкова, още една цигара и... аз ще остана тук на пейката, те отгатък, под плаката на Джанис Джоуплин... всички ще се приберем вкъщи самички, Аска, ние, в дъното на нашите мънички тела, родени, за да не изтрайват“.

Още говори. Казва, че сексът не я интересува, намира го за безполезен. Както всички прекалено меки и навлажнени неща. Ако искам, мога да присъствам.

— Като в амбулаторията... — смее се.

Благодаря й:

— Hvala.

Не схваща иронията. Отговаря ми:

— Prego.

Повтаря още веднъж:

— Za mene parenje nije problem, за мен съвкуплението не е проблем.

Оставих тази фраза да се плъзне по гърдите ми, върнах се и седнах на пейката, изчаках да усетя ефекта ѝ докрай. Чак до корема.

Диего ни гледаше... долавяше нещо, зараждането на някаква интимност.

— Какво правите вие двете?

— Ništa, нищо.

Казах му да приготви още една цигара, изпитвах желание да се смея и смея, да потопя всичко това в дълъг, нечист смях. Да, по-далече от амбулаториите, от спринцовките, от отделянето на семенна течност. Далече от всичко онова, накарало ме да страдам. Никакви изпразвания в чашката, плът в плътта. В бялата жарка плът на Аска, която сега ми изглеждаше моя. Все едно щяхме да правим любов тримата... да чувстваме топлината си, както преди малко, притиснати на прозореца... Ние и нашата овчица.

За нас бе тази плът, беше млада, харесваше на Диего. На всекиго би харесало това месце, едно сараевско глупаче, красиво като слънцето, поразвалило се отчасти заради модата, невземащо даденостите си на сериозно.

Гледахме се в очите още малко. Нямахме смущение, не ги навеждаше, държеше ги впити в моите, не усещах никакво лукавство.

Само дето не беше толкова весела като преди. Стоеше облегната на прозореца, аз я изучавах. Беше леко отчуждена от заобикалящия я свят, сякаш между нея и всичко останало винаги се изпречваше празно пространство за преодоляване, за нарушаване. За нея нямаше мостове, само течащата река и тя търсеше място за стъпване във водата, издаден камък, нещо подобно. Сега бе намерила този камък и нямаше значение, че беше нейното тяло.

Мислех си, че ме е чакала, срещнала се е с мен, за да ми помогне, може би е била родена с мисия. Че това е била нейната съдба. Бе попаднала между нас случайно, както идват случайно децата, когато двама се любят. Това беше любовна нощ. Далечните гърмежи почти ни правеха компания, предупреждаваха ни, втъпяха ни, че в живота има трудности и рискове, така че си струваше да пратиш по дяволите предисловията и да рискуваш веднъж завинаги, докрай. Погледнах през прозореца очертанията на хълмовете, изрязани на лунната светлина. Какво представлявахме ние, овце или вълци?

— Аска иска да продължи въпреки всичко...

Диего избухна в смях, разгорещи се...

— Тоест, аз би трябвало...

Поглеждаше ме за миг, пърхаше като пеперуда срещу светлинен източник. Ризата му беше разкопчана, къдриците залепени на челото, устните леко напукани от студа... забелязах червените петна, появяващи се, когато се срамува, внезапно да изпълзят по кожата на лицето му като жестока алергия. Влачихме се в нощта, зашеметени, подбутвани от ритниците на тази странна игра. Когато намерихме пътя за дома, а после нашето легло, бях объркана, на гърлото ми бе заседнало нещо. Диего си събу само панталоните и се пхна под завивката по риза и с голи крака, миришихме на мляко и шоколад.

— Как свършва историята на Андрич?

— Добре. Овчицата не престава да танцува нито за миг... и вълкът отлага изяждането ѝ, така не усеща, че са се приближили почти до селото. В този момент селяните го обграждат и убиват. Майката здраво сгълчава овчицата балерина, която дава клетва никога повече да не се отдалечава, но тъй като е толкова добра, я изпращат в балетното училище.

Притиснах се към тънките му крака. Целувахме се дълго. От месеци не бяхме правили любов и сега изведнъж се възбудихме.

Зората засияваше вече, надигаше се от блатото на нощта с блясък, а в далечината още тъмнееха планините.

На следващия ден отидох да търся Гойко в радиото. Изчаках да свърши неговата програма, права пред студиото за запис. Сутринта беше напреднала, но вътре изглеждаше още нощ. Гойко стоеше под жълтеникавата светлина със слушалките на ушите, прегракналият от цигарите глас шумолеше встрани от микрофона, мек, чувствен. Четеше поезия, видя ме, изпрати ми въздушна целувка, посвети ми стиховете на Мак Диздар:

*Kako svom izvoru
da se vratim?
Как да се върна
при моето изворче?*

Седнахме до вратата на входа, взехме си кафе от машината.

— Какво искаш да ти кажа?

— Истината. Онова, което усещаш...

От време на време някой влизаше, вкарваше вътре въздух.

Бях дошла за съвет... Кафето в картонената чашка вреше, чак си изцапах блузката.

— Онези двамата искат да се изчукат, това усещам.

Тръсвам глава, издувам бузи... Бих желала да кажа нещо, изчаквам ударът да се разнесе. През прозорците гледаме прашната градина отвън, вейките с наболи цветчета.

— Диего е лудо влюбен в теб, отдавна ти е вързан в кърпа... — смее се.

Става, отива до тоалетната и се връща с мокра кърпичка в ръката.

— Но е мъж... И краставицата невинаги следва сърцето, кривва от правия път... към кошарите.

Отново избухва в смях, казва, че онази овчица е хитра митоманка, не му е симпатична, ала със сигурност не би задържала хлапето...

— Млада е, още иска да се забавлява... Може ли?

Прокарва мократа кърпичка върху петното от кафе.

— Вземи онова, което ти трябва, престани да страдаш. Накарай я да ти даде това дяволско дете, после ще го изпратим на война... — Все така се смее, но е трезвен.

Оглеждам го, тази сутрин го бива, синята тениска му стои чудесно, очилата също. Може би не познавам по-добър човек от него, по-откровен, по-самотен.

— Страх ме е.

— От една овца?

Гойко свежда очи към кожата ми, прозираща под мократа коприна.

— Ставам носталгичен... — прошепва.

— Защо нощес стреляха на хълмовете?

— Тъпаците искаха да покажат, че са там.

Минаваме прегърнати под белия прашец, летящ от дърветата.

— Ще се случи ли нещо?

— Не, ще си отидат.

Пак поглежда розовата ми кожа под мократа блузка.

— Водата не може да бъде разделена.

— Ще ти дам това, което желаеш, и ще изчезна.

— Може пък да дойдем в Лондон, в Берлин... когато ще си рок звезда... ще те гледаме и ще ти ръкопляскаме...

— Дано да стане...

— Ще се направиш, че не ни познаваш...

— Не, но вие няма да дойдете.

Видяхме се още няколко пъти, набързо, формално. Аска винаги напираше да си ходи, пристъпваше неспокойно, сграбчила калъфа на тропета като щит.

Нещо се беше променило...

Очите на Диего бяха по-нервни, миглите му играеха като крачета на панически бягащо насекомо.

Почти не се поглеждаха и заради тази студенина нещата се навързваха. Бях го усетила, но си траех.

Сега трябваше само да чакам. Те мъкнеха каруцата. Аз не рискувах нищо. Диего беше мой, както всяка капка от моята кръв. Искаше ми се това дете да се роди от удоволствието, не от тъгата. Писнало ми беше от крехки илюзии, от печални жени, от неясни идеи за деца. Харесваше ми пиршеството на тяхната младост.

Аска беше станала дистанцирана, затворена.

Сега си мислех, че нейната дързост беше неестествена, както начина ѝ на обличане и странната прическа. Напомняше ми за някоя от куклите, които като малка повреждах с флумастера, с ножиците.

По време на онези срещи Диего почти не проговаряше, кимаше, когато казвах нещо, за останалото изглеждаше почти безразличен.

— Не знам дали ще съм способен — беше ми признал.

Стоеше залепен за мен като дете, сякаш се страхуваше да не ме изгуби. Бяхме се разбрали, само една среща. Ако не се случеше нещо, щяхме да си заминем.

Все повтаряше:

— Сигурна ли си?

Сигурна бях единствено, че искам детето да е негово. Затварях очи и си мислех за малкото създание. Наглед бях спокойна, говорех само за практически неща. Сега аз бях докторът. Бях попила от моите касапи, използвах същия спокоен тон, същия бюрократичен жаргон. Цикълът беше редовен, след седмица овчицата щеше да бъде заплодена.

Имаше безредици и мъртъв човек. Бащата на един младоженец, убит в преддверието на православната църква.

Аска не се сдържаше.

— Развявал знамето с четническите орли в сърцето на Башчаршия!

Взех ръката на Диего и я сложих върху тази на Аска, самотна на стеничката по крайбрежния булевард, добавих и моята отгоре.

— Всичко ще е наред — успокоих ги.

Беше нещо като ритуал. Усещах топлината, излъчвана от сплетените ръце, недоловимите потръпвания на нервите,

микроскопичните слягания, напрежението, пораждащо се от това обединение... Помислих си за линиите по ръцете ни там отдолу, в тъмнината на дланите, затиснали се една друга. И още веднъж се запитах дали съдбата щеше да ни помогне.

Аска се помъчи да измъкне ръката си, но аз я задържах, после Диего пробва да се освободи и двете с Аска натиснахме с цялата си тежест.

— Какво ти става?

Диего беше смутен. Предстоеше им онази плътска среща и не успяваха да се гледат в очите, трябваше им малко време.

Влязохме в зоологическата градина, поразходихме се между клетките и оградите. Духаше вятър, надигаше белезникава пепел, замърсяваща въздуха. Мечките бяха изнервени, наврени в нещо като празен басейн, тук-там покрит с мъх. Аска не беше посещавала от години зоопарка, тя настоя... мястото ѝ напомняше нейното детство. Купи пликче с ядки и даде на шимпанзетата да ядат. Обикаляше клетките, издавайки странни звуци, един паун ѝ отговори. Отидох да търся бутилка вода.

Когато се върнах, Диего я снимаше. Тя беше влязла в една празна клетка и висеше на решетката като унила маймуна, червената глава се клатушкаше над раменете. Усетих нещо, полъха на интимността.

Диего престана да щрака, свали „Лайка“-та, гледаше я с голи очи. Аска се отдалечи, крачеше малко по-напред, прокарвайки пръсти по решетките.

В късна нощ позвъних на баща си, гласът му е бодър, като че ли ме е очаквал.

— Татко...

— Сърчице мое.

Не говори, в сивата слушалка чувам само шушненето на дробовете му, на живота му.

Отдавна не съм му се обаждала.

— Имаш ли нужда от нещо?

— Не.

— Какъв е този шум?

— Вали.

— Кога се връщате?

Говорим известно време, разправа ми за кучето.

— Вече не готвя, всяка вечер сме в мексиканския ресторант.

На кучето му харесва месото, на баща ми текилата, казва, че се разбират. Разсмива ме. Шегувам се с него, искам да забравя за дъжда, който не престава да ме натъжава.

— Какъв е този шум? — пита отново.

Сега аз дишам в слушалката.

— Гръмотевица — отвърщам. Ала всъщност е картечен откос. Приглушен, но нагъл.

— Бъдете внимателни.

Казвам му, че той е далече и не би могъл да разбере.

— Хората тук са омешани като водата, капка в капката.

Отговаря, че новините в Италия не са успокояващи.

— Злокобни птици... — мърморя, а после се засмивам, защото вече говоря като Гойко.

Затварям, Диего спи, единият му крак се белее извън леглото, един от неговите дълги крака.

Аска отбеляза дните върху календара, три, най-добрите, най-благодатните, падащи се точно по средата на цикъла ѝ. А на мястото на кръгчето бе нарисувала сърчице. Решихме да бъде вторият ден, този в средата на сърцето. Още веднъж сложихме шестте си ръце една върху друга, та всичко да върви по вода.

Сега си мисля за онова сърце. Календарът беше там, на стената в стаята ни, гледах го всяка нощ, броях часовете.

Няколко дни преди това бяхме избрали мястото на срещата, някаква странноприемница, приличаща на приют, изолирана къща, на практика граничеше с града, една от последните постройки в подножието на планината Требевич. На втория етаж имаше малко стаи, единствен коридор и две бани в дъното. Бяхме влезли в една снежнобяла и ароматизирана като в клиника стая. Прозорецът, гледащ към гората, бе с решетки. „Заради крадците ли?“ Анела, собственичката, се засмя. „Не, заради катериците.“ Вмъквали се в стаите, за да търсят изоставена храна. Бях се изпънала на леглото, застлано с ръчно бродирана покривка, и се усетих храбра и обръщаща

всичко на смях като Гойко, като третия наемател на едно-единствено сърце. Аска и Диего бяха останали прави до стената, напомняха ми две малки боязливи катерички.

[40] „Аска и вълкът“, Иво Андрич, „Новели“, Издателство „Христо Г. Данов“, 1976 г. — Б.р. ↑

[41] „Smells like teen spirit“ (англ.) — „Мирише на младежки дух“. — Б.пр. ↑

[42] Танк Ман, или Неизвестният бунтовник — прозвище на младежа, който през юни 1989 г. спира танковата колона на Китайската народноосвободителна армия на площад „Тянанмън“ в Пекин. Снимката на Танк Ман е сред най-прочутите фотографии на XX в. — Б.р. ↑

ЖЕНАТА ОТ СТРАННОПРИЕМНИЦАТА

Жената от странноприемницата в подножието на Требевич продължи да нарежда масите за закуска всяка сутрин. Нямаше нищо, даже твърд хляб за кокошките, само нащърбени чаши, стъкла, изпопадали от рамките. Но тя не се отказа от ежедневието си, за да не се помислят за победители ония горе. Продължи като животните, които не умират, докато са на крака. Всяка сутрин ставаше рано, вадеше вода от кладенеца, сваряваше кафе. Всеки ден Анела подготвяше масите за своите клиенти, в очакване на мира. Старият железен петел на портата посрещаше зората надупчен от изстрелите на пияните войници, превърнали го в своя мишена. Какви клиенти биха могли да дойдат в онези времена? Никой турист, никоя забягнала двойка, нито пък търговски пътник от Дубровник или Мостар. И все пак през цялата безкрайна обсада Анела нареждаше дървените маси. Зверове бяха нахълтали и прибрали всичко, което можеше да бъде взето, дори шушулка не беше останала. Но тя бе събрала чаените чаши, беше ги залепила и ги слагаше всяка сутрин върху голите маси. Уморени, застинали гълъби в очакване на мира. Това беше нейната гордост, а гордостта ѝ се състоеше в устояването.

Раничката е на гърба ми, заоблените слънчеви очила са като две яйца, забучени в орбитите ми. Става все по-топло, потя се, усещам платът на блузата да залепва на гърба ми. Изкачвам се към Бистрик. Следи от бомби по стените в ниското, по каменните цокли, захабени от смога. Малки къщи в османски стил, с техните закръглени еркерни прозорци от тъмно дърво. Спирам, старата странноприемница сякаш ще ме затрупа. Разпознавам силуета, като грешка на разсеян архитект, тясната основа и стените, които с издигането си, изглежда, се разширяват и се накланят разкривени напред. Напомня ми за един от старите надгробни камъни в мюсюлманското гробище.

Жената е отзад, на циментова площадка, където има жълти пластмасови каси от бира и бутилки за газ. Дава царевица на две малки кокошчици в краката ѝ. Поздравявам, не ме разпознава, но и аз не бих я познала далече от това място. Знам, че е тя, защото е тук, защото я търся. Жива е, помислям си. Облечена в черно старица с червени бузи и беззъба усмивка. Анела не се е помръдвала оттук.

Говорим малко с моя оскъден бошняшки, разказвам ѝ, че съм идвала в тази странноприемница преди обсадата. Обръща се, показва към гората, огневата линия е била там, на стотина метра. Излизала на зазоряване, за да вземе яйцата, навеждала се в дървените клетки, прибирала се цялата в перушина и започвала да ги пържи за своите клиенти. Поглеждам червените ръце, напуканото ѝ лице на селянка. Все същото изражение, когато ѝ говориш, прави се, че не разбира, но мисли какво да отвърне. Значи, е жива. И тя се е върнала към живота... бях я изхвърлила от съзнанието си, както всичко онова, което съм загубила, странична фигура, счупена черупка. А сега ми се иска да я прегърна... Хващам я за ръката и я изтеглям отново на белия свят, поставям я на нейното място.

Анела не се сеща за мен, но ме гледа. Очите ѝ са мътни езерца, едва удържащи мъката.

След войната е продала имота, липсвали са ѝ пари, за да възстанови разклатените от бомбите стаи. Обяснява с жестове и по някоя италианска или немска дума. Задържала е една стая на партера, останалото е собственост на някаква типография. В столовата сега има печатарски машини. Слага ръце на ушите си, за да ми покаже, че нощем шумът ѝ пречи да спи. С бомбите била свикнала, но вече е стара, дотяга ѝ да се тресе по цял ден заедно със стените на своята стая.

— Strpljenje, търпение — казва.

Не са я изгонили, собственикът е богат човек, от направилите пари от тунела, изкопан под летището, от черна борса, от яйцата, влизащи в „Бутмир“ по една марка, а излизащи в квартал Добриня по десет, ама не е лош, оставил я е тук като пазачка, плаща ѝ малка заплата.

Питам я дали мога да погледна стаите на първия етаж. Отговаря, че там няма нищо, складове.

— Идвала съм с мъжа си...

Заглежда ме, помислям за миг, че ме е познала.

— Беше фотограф.

Кимва, казва, че оттук са минали много фотографии, слага ръце на хълбоците, за да ми покаже как е позирала.

Отдалечава се, отваря желязната врата на типографията, връща се с връзка ключове. Исква да побързам и да не пипам нищо. Не може да ме придружи, защото краката ѝ вече не я държат по стълбите. Прави рязък жест да тръгвам, същият, с който отпъждаше кокошките.

Онази нощ взехме ключовете от Анела, платихме предварително, беше благосклонна като майка. Погледна паспорта на Диего, подаде му го, без да направи регистрация. Обърна се към висящите зад нея ключове за няколкото стаи.

Ръка, опряна на стената. Ръка. Моята ръка, опираща се о тази стара стена. Качвам се, докосвайки стената. Прехвърлила съм петдесетте и няма причина да се намирам тук. Разпознавам веднага коридора. Дишам, напредвам. Всички стаи са от едната страна. Тук горе нищо не е променено, само е по-мръсно, потъмняло. Мирисът на войната още се усеща, стените го излъчват, промъква се през цепнатините на вратите. Този град сигурно е пълен с места като това... наглед обновени сгради, върнати към живот, а вътре изоставени лабиринти, зловещи като непогребани трупове. Тук-там по стените се виждат зърнести кръпки, раните са били затворени. Шевове по стените, както по човешкото тяло. Топлината ме размеква и задушавя, мирише неприятно на канализация. Бутвам вратата насреща. Баните са си още тук, старата мазилка е станала на юфка. Тоалетните чинии са без капаци, дъното им е почерняло, вонята идва оттам. Броя вратите и се изправям пред стаята. Тази, дето е на завет от гората, от птиците, от гъбите, от катериците. Дето е прекалено близо до огневата линия. Вътре съм, затварям вратата. Изчаквам сърцето ми да се успокои. Прашни кашони, топове хартия. Светлината нахлува през ситните решетки на прозореца. Изхлузвам раничката от раменете. Няколко минути и ще си тръгна. Достатъчно е да си помисля, че това е място като много други, стая, изхабена от времето, потънала в белезникав прах. Мивката на стената е непокътната, мъничка и самотна като купел в забравена от всички църква... а по-нататък разхвърляни купчини от не знам какво, папки, хартиени отпадъци... покани за отдавна състояли се сватби, снопове позиви, почернели от влагата, свити от топлината.

Сега пред очите ми са металните крака. И горната част на леглото. На онова легло. Затрупано е с тежки пакети, увити в кафява хартия, завързани с канап, с печати отгоре им, като неизпратена поща.

Спъвам се, задържам се права. Диего е седнал на леглото пред мен... дюшекът е без чаршаф, тук-там прогорен, петносан. Гол до кръста, свири на китарата, дългите коси са вързани с ластик, задигнат от мен. Стъпалата му са изцапани с кръв, стъпала на момче, ходило по стъкла. Не ме поглежда, пее: „... Spring is here again... Tender age in bloom... Nevermind...“^[43]. Аска е до него върху този опожарен дюшек, трепери. Прозорците са изпочупени, влиза мраз на талази. Иска ми се да им наметна някое палто, завивка... нещо. Да ги покрия. Усмивам се, не им е студено, помислям, защото са мъртви. Толкова години вече са върху старото легло, затворници на тази стая.

Онази вечер се шегувахме, прегръщахме се. Качихме се пеша по уличките, оставихме зад нас Фонтана на пътниците, чучурите му от полирано желязо ни поздравиха. Когато стигнахме, всичко ни беше на смях, въпреки че се страхувахме. Спряхме, целунахме се, вдишахме аромата си. Изстрели не се чуваха. Изглеждаха като далечна игра на уморили се, сънени деца, вече свършила.

Давам му последни наставления, целувам го чак до гърлото.

— Хлопа ни дъската — казва.

Отново се чувстваме млади... Тази нощна разходка толкова прилича на онази под снега, когато се срещнахме за пръв път. Ние сме улични котки, животът ни връща назад, ние сме дръзки тела. По дяволите, добрите обноски, закъснелите размишления. Ето я портата, разкривената тополя, самотна като старица, ето го железния петел и надписа GOSTIONICA, странноприемница. Чукаме, Анела ни отваря, оплаква се, че е късно, защото в пет часа сутринта е на крак и вече си лягала. Пуска ни да влезем, усмивва се. Вечер като всички други, преди порцелановите чаши, преди бялата им лудост. Дава ни ключовете от стаята и от портата, казва да не вдигаме шум.

Отиваме да чакаме Аска на пътя, сядаме на едно стъпало пред отсрещната къща. Луната е като тънък сърп, бяло мустаче на черното небе. Вейките на тополата се полюшват в тишината. Диего диша отгоре ми, потърква се в мен. Овчицата не се вижда.

— Какво ще правим?

— Ще почакаме още малко.

Не е студено, мека априлска вечер. Ако си тръгнем сега, няма да дочакаме нищо от онова, което би могло да се случи... Но животът е като водата: изчезва, потъва някъде, а после избликва където намери, където е нужен.

Галех косите на Диего, влажните, току-що измити къдрици. Главата му лежеше на коленете ми, времето минаваше и трепетното очакване ставаше все по-несигурно. Оглеждахме се наоколо, леката мъгла сякаш разхвърляше перли в тъмнината.

Фенката на „Нирвана“ се беше подиграла с нас, куражът ѝ измислен, както нарочно скъсаните дрехи и коланът с капси, като на войник от бъдещето. Отмъкна ни малко парички и дим да я няма. Сетих се за обложката на албума „Nevermind“, държеше я до леглото си като реликва, всяка нощ я гледаше, преди да заспи. Голото бебе, плуващо с разтворени ръце под вода след банкнота от един долар. Внезапно се чува взрив, после настава тревожна тишина. Вдигаме очи към Требевич, изучаваме елаците, нетрепващи в тъмнината. Там долу се издига облак бял прах като бадемов крем, настъпва и разкъсва въздуха.

— Да си вървим.

Да, да напуснем тази нощ и града, започващ да ни причинява зло. И вече обсъждаме да се утешим с разходка по крайбрежието, между онези райски островчета, които сега са пусти, защото туристите са си заминали...

Обаче Аска идва. Първо чуваме боботенето на мотора, който изгасва, после изниква фигурата ѝ, мъглата изяжда нейните крачки. Там е, пред червената порта, чака ни. Тромпетът през рамо, затворен в своята черна кутия.

Гледам я и вече знам, че съм виждала тази нощна сцена, стелещата се мъгла, размиваща очертанията на нейното тяло, както при изображенията на светците. Тя е нашата Мадона, разчорлените червени кичури, чорапите на дупки, войнишките чепици.

Изсвирваме кратко за поздрав, махаме с ръце. Аска казва „ciao ciao“, слива думите на италиански. Харесва ѝ много да казва „ciao ciao“, произнася го по странен гърлен начин, прилича на звук, издаван от гушата на наперен див пуяк.

— Закъснях.

— Вече си тръгнахме.

— Имаше задръстване...

Вярно е, по пътищата беше хаос, хората се прибираха трудно.

Не помръдва, стои така, в очакване на Диего. Виждам само жеста на ръката, галеща единия крак. Бавно и малко тъжно движение... като че ли гали някое тяло встрани от своето, гърба на куче, детска глава...

Можех да вляза след тях, да чакам долу. Да се приспя на диванчето до залата за закуска. Но изведнъж се засраших, почувствах се смешна.

Разделихме се набързо с Диего, след висенето на цялата тази влага се изправихме внимателно. Не, нямах желание да стоя там като куче пазач... не бих понесла тази мъка, тази порнография. Прегърнахме се, Диего се обърна, видях очите му да се изпълват с боязън и раздразнение.

Аска не се доближи до мен, аз също нямах желание да отида при нея. Останахме така, от двете страни на пътя. Мъглата се покачваше, покриваше.

Мудно се спуснах по обратния път. Носех плетена вълнена жилетка, поела от влагата, ръцете ми продънваха джобовите. След няколко крачки се бях разкайла. В нощта изникваха привидения. Чувах пъхтенето на онези двамата там горе, в малката ароматизирана стая. Усещах се изгубена, свивах се сякаш от студ... в мен се надигаше остро недоволство, същото като в детството ми, когато заради дребни разногласия се изолирах от приятелките си, наранена, смъртно обидена. Момичето с тежък характер се беше върнало в кожата ми и сега го стисках заедно с влажната жилетка... това беше най-истинската част от мен, най-злочестата и скрита надълбоко, пъпката на моята неспособност.

И отново се сетих за майка си... *Джема, Джема.*

През прозореца влизат катерици, решетките са заради това... не мога да се откъсна от онази стаичка, може би някоя катерица ги гледа вместо мен. Виждам устните на Диего върху очите й, върху устните, вече без червило...

Качили са се горе ръка за ръка, чувствайки се неудобно, поговорили са малко, седнали са на леглото и са засвирили тихичко, защото другите спят. После Диего е приготвил една цигара, по-добре ще му е да се напуши, да се позашемети. Сега се гледат приветливо на оскъдната светлина, проникваща отвън, смеят се, приближават се... Той я погалва по ръката, отпусната на леглото, пръст след пръст, след това тя накланя главата си, понатежала, опира лице в неговото, устните се докосват, меката плът се разтваря лека-полека. Сега усещат мириса на кожата си, на шията, ушите... всеки е почувствал мириса от миналото на другия, от детството и всичко останало, от дребните болки, доловили са мириса на тленното. На смъртта, която е толкова наблизко. Той изхлузва концертната рокля от черен шенил. Тя вдига ръце, за да го улесни, той напъхва език в едната ѝ подмишница... гърдите се приближават към кокалестия торс на момчето от Генуа. Не се страхуват. Чуват сърцата си, пулсациите, блуждаещи из онази червена, вътрешна вселена. Димът е подействал, всичко е близко и дълбоко. Да се потопиш в себе си означава да захвърлиш всичко вътре, то е да навлезеш в живота, като един мъж и една жена, като едно дете, минаващо покрай гробницата на любовта. Сега тъмнината фосфоресцира. Зениците на Аска се разтварят в тези на Диего... тя е далечна планета, която се приближава. Пада отгоре му. Падат един върху друг много пъти. Планети, които се затъмняват една друга, поглъщат се. Овчицата охка изгубена в гората и танцува за него, за онова малко беззъбо вълче, което ѝ лиже вратлето и кърви...

Минавам по Латинския мост, сядам при Фонтана на пътниците. Гойко слага ръка на рамото ми.

— Какво правиш тук?

— Слязох да изхвърля боклука.

Изхвърля пликчето, гледа ме.

— Чаках те. Не ми се искаше да те оставя сама.

Плача на рамото му, благодаря на нощта за това мило и огромно тяло.

— Онези двамата се чукат, нали?

— Да.

Говорим за това-онова, питам какво е правил, бил в радиото, после в Парламента. Вади листче, понечва да ми прочете свое стихотворение, отказвам му, нямам желание. Казвам, че ми е дошло до

гуша от поезия. Не се сърди, доближава листчето до пламъчето на запалката, пали цигара, и аз си вземам една.

Гледаме черното късче, свиващо се в нощта, танцуващо, преди да изтлее.

— Жалко, стиховете бяха хубави.

Прощава се със стиховете:

— Сбогом, изгубени думи, пламнали заради едно жестоко сърце...

Зората се вмъква в нашите стъпки. Изсветляват цветовете на паркираните коли, на бръшляна, вкопчил се в стената, пред която сме спрели. Гойко диша наблизно... плача отново, устата ми трепери. Незнайно защо си помислям, че това е последният проблясък живот, че няма да се видим повече, нещо ще се случи. Той се приближава още, очите му са спокойни, сериозни. Не му се шегува, не се подиграва на живота с гърления си смях. Усещам дъха му.

— Мириша ли?

— Не, ухаеш.

Тогава се надвесва. Целуваме се както никога досега, докосвам зъбите му, грапавия котешки език... тежкото тяло напирва върху моето, като задух е, долавям флуидите на неговото сърце, на всички написани от него стихотворения, които никой няма да прочете.

— Да отидем у дома...

Навежда глава, отново я вдига... малките му очи се разширяват. Точната нощ е.

— Ела, да се любим поне веднъж, преди да умрем...

Кратък миг, миг, който премина, изгоря като късчето хартия, изпепелено в нощта.

Бяхме патетична двойка, играеща си на гоненица... шеметни сателити на онези две млади планети. Потупах го по бузата.

— Ние няма да умрем, Гойко.

Да вървим да спим, късно е. Ние сме като заваяни братче и сестриче.

Леглото е тук, пред очите ми. Останалото от него, желязна пружина и ръждясали от дъжда крака. Прекалено широка, за да мине през вратите, затова никой не се е постарал да я изхвърли, само са я

затрупали с боклуци, бракувани материали от типографията. Сезон след сезон тази рамка ме е очаквала, оцеляла е през войната, изниквала е в сънищата ми с неспирното си скърцане. Като люлеещ се стол в изоставена градина, продължаващ да поскърцва при всеки порив на вятъра, да изпълнява отдавнашните си задължения.

Отивам до пружината, разбутвам няколко пакета, тежки са, падат като тухли на пода, вдига се прах. Не ми трябва много, слаба съм, само тънка ивица от тази желязна оплетка. Изтягам се, опъвам колене, с обувките на краката.

Пиетро се е върнал, върти се прегърбен из стаята с морни крачки, вонява на хлор. Оплаква се, че гърбът му е изгорял, Гойко се стоварил отгоре му с неговите сто кила, а Динка го одраскала: има много дълги нокти и е голямо шубе.

Ходи с тежките си крачки, каращи пода да трепери, аз също треперя, като старо стъкло на раздрънкана рамка.

Сгушила съм се на леглото, гледам си в полумрака.

— По-тихо, по-тихо... — казвам му.

Пиетро разтваря капациите на прозореца.

— Ама каква е тази тъмница?

Светлината яростно ме връхлита.

— Мамо, къде си била?

— Никъде... разхождах се.

Гледа краката ми.

— Даже обувките не си свалила...

— Остави ме малко на спокойствие.

— Цял ден си била на спокойствие, какво ти става?

Казвам, че не се чувствам добре, искам да си почина. Отговаря:

— Каква скука.

Избърсвам набързо очите си с ръка. Не желая да види сълзите ми, но той ме наблюдава с очите си на рис, толкова различни от моите.

Продължава да се оплаква, сега се разпростира още повече. Мърмори, че през август приятелите му правят готини пътешествия, обикалят водопадите в Америка или отиват в Дубай, където се намира онзи тенис корт, увиснал в небето, на който е играл Федерер. Докато ние сме в този скапан град.

Не му отвърщам, да си приказва каквото иска.

Не ми се излиза от пашкула на тъмнината. Нуждая се от Диего, от ръцете му, които ме притискаха лекичко, като че ли съм от стъкло. Вместо това ме докосва това грубо гласище.

Обикаля малката стая като ужилен, тормози ме с движенията си. Крещи, че е изгорял на слънцето, а аз съм се скапала на леглото.

Свикнал е да ме вижда как скачам и угаждам на всеки негов каприз. Свалил е тениската, върти се като маймуна в клетка.

— Боли ме, изгарям...

— Вземи си душ.

— Нямах ли някакъв крем?

— Виж в банята.

Чувам как преобръща всичко, рови из чантичката ми. Връща се с една тубичка.

— Тази ли е?

Кимвам. Хвърля я на леглото.

— Ще ме намажеш ли?

— Намажи се сам, Пиетро.

Обръща се раздразнен.

— Защо?

— Защото ми е лошо, казах ти.

Покатерва се на перваза на прозореца, натиска бутоните на телефончето си.

— Ало, татко.

Остави ме на мира, Пиетро. Готвех ти, сгъвах ти дрехите, стоях часове над твоите домашни. Животът е пред теб... аз имам само тези кльощави крака, тези кокали, кухи подобно тръстики. Днес съм жалка като този град, приличам на болна котка, отъркваща се в стените.

Чувам го да мърмори. Тук не се диша, а пък аз съм се вдетинила.

— Ето, давам ти я...

Нямам желание да говоря с Джулиано, иска ми се да не помръдвам, да не обелвам и дума.

Пиетро хвърля телефончето на леглото.

— Дръж, татко е.

Казвам няколко думи със задгробен глас.

— Ще ти звънна — приключвам.

Може би имам температура.

Пиетро се смъква от перваза, приближава.

— Защо не говори с него?

— Ще му се обадя после.

Тупва ме по гърба, по краката.

— Какво правиш?

— Цялата си прашна, къде си се облягала?

Дръпвам полата си като болна котка опашката си.

Вярно е, потна и изцапана съм.

— Остави ме на мира.

Взема си телефона... върти се около леглото.

— Ти защо... ти защо...

Винаги започва така, без да знае откъде да подхване. Само че днес гневът му е по-голям, като заслепяваща го вълна.

— Ти за каква се мислиш?

Би трябвало да се ядосам, но нямам сили, отмаляла съм. Гледам го отдалече. Сега е едно грозно, непохватно момче.

— За каква се мислиш?! Защо винаги се срамуваш от татко...

Ритва стола, дрехите падат.

— Защото татко има шкембе, носи униформа...

— Какви ги говориш, Пиетро?

— ... и ти затова никога не ходиш на празниците им, понеже не искаш да се мешаш с жените на карабинерите... и даже на годишнината на Салво д'Акуисто^[44] отидох аз! А ти не! Беше заета!

— Наистина, що за приказки?... Какво общо има...

Наблюдавам го и се плаша от него, трябва да стана от леглото, да го намажа с крем, да се погрижа за него. Да размажа прохладата върху гнева му.

— Ти си егоистка! Не си дошла тук заради мен! Върнала си се заради онзи смотан Диего!

Продължава да крещи, не го слушам. Гледам сините му очи, които сега са червени, замъглени от гняв. Хвърлям му тениската.

— Махай се, нещастнико!

Обръща се и за миг ми се струва, че ще скочи отгоре ми, ще ме разкъса. Сега е пума. Млада озъбена пума. Протяга лапа към мен.

— Свий си малко перките! Ти си нещастницата!

Отива си, с изгорелия си гръб.

Ще се вмъкне в някое интернет кафене, в онази пещера със сини монитори. Ще си чати с приятелите, с бандата хоминиди, заради които се е отрекъл от мен по време на промяната в последната година. Ще се върне ослепен от взирането, ще ме погледне като далечна роднина.

Вярно е, аз съм никоя.

Наплисквам си очите в банята, но продължавам да плача.

Покатервам се на перваза. Обаждам се на Джулиано.

— Извинявай, извинявай...

— За какво?

— Че не съм дошла на възпоминанието за Салво д'Акуисто...

Смее се, ала и се трогва, защото наистина е глупост. А глупостите винаги ни затрогват мъничко. За останалото сме силни. Той е бил в Ливан, аз в Босна.

Разказвам за Пиетро, за гнева му. Прекъсва ме:

— Пиетро ревнува, нормално е...

Въздъхва и сега гласът е онзи красивият, потрепващ като пламъчето върху баретата му.

— Обградена си от ревниви мъже.

Излизам да търся Пиетро. Надниквам в интернет кафенето. Момчета и момичета наведени над мониторите, мъгла от цигарения дим. Оглеждам навсякъде. Вървя чак до булевард „Тито“. И докато крача, се чувствам сякаш изпразнена, забравям за всичко. Винаги се страхувам, че повече няма да го видя. Колко пъти съм чакала на кухненския прозорец да се завърне моторетката му, да се появи странната каска. И все едно не бях аз, както сега, хартиена фигура върху листа на тъмнината, в очакване на ножицата, която ще я изреже. Джулиано е по-спокоен от мен, „много се тревожиш, ще си съсипеш живота“, казва ми. Прав е. Всички майки се страхуват. Но моето вълнение е различно, по-дълбинно, наситено с повече нещастие.

Свила съм си перките. Вървя, без да спирам, из Сараево, където миналото тежи и вдига шум като празна консервена кутия в краката.

После го намирам, седнал е на Фонтана на пътниците, между закъснелите гълъби и нощните минувачи.

Същият фонтан, „Себил“, където аз и Диего се спряхме като пътници, уморени от току-що започналото пътуване. Диего взе вода в

шепите си... *Казват, че ако пийнеш глътка от тази вода, ще се върнеш в Сараево поне още веднъж през живота си.*

— Пиетро...

Не го докосвам, следвам го.

Стъпва пред мен с наведена глава, има някакво пакетче в ръката, увито в червена хартия, напъхва го в джоба си.

— Какво е това?

Не отговаря, гледа в краката си като златотърсач. Помирисвам го... за момент се изплашвам, че крие нещо от мен в тази червена опаковка. Много от приятелите му пушат трева, стоят оглупели чак до ранни зори. Не мирише, поне не долавям.

Сядам на леглото, отвивам капачката на крема. Той приближава, тениската вдигната през главата, изгърбен. Изгорялата кожа попива спасението, ръцете ми размазват, движат се по тези млади криле. Не се извинява. Минало е времето на „извинявай, мамо“, но поне диша спокойно като агънце, отново намерило вътрешния си мир.

Трябваше да се проведе голяма манифестация против войната, за която се говореше от дни. Сараево беше претърпено с хора, много от тях бяха пристигнали отвън, преди всичко младежи. Паркингът пред гарата не достигаше за автобусите, манифестантите обикаляха из града чак до сутринта, скандирайки лозунги и опустошавайки сандвичи като запалняковци в чужд град. Събудиха ме виковете, които тътнеха в стаята ни откъм пътя. Показах се на прозореца и видях преминаващото шествие. По-късно отидох при Велида, хапнахме дюли и пийнахме кафе, разлюлявани от суматохата на човешката вълна, увеличаща всичко по пътя си с излъчваната енергия.

Излязохме на чардака и прекарахме остатъка от деня там, гледайки като две стринки манифестантите долу. От време на време тя разпознаваше някой приятел от университета и му махаше с ръка. Изглеждаше като всяко мирно шествие по света. Спокойно множество от студенти, жени и бащи с деца на раменете, миньори с работни комбинезони. По телата се поклащаха дълги бели ленти с надпис MI SMO ZA MIR, ние сме за мир.

Бях видяла такава тълпа при откриването на Олимпиадата на стадион „Косево“... Спомних си за факлоносеца, докато запалваше

огъня, за мажоретките, за онзи глупав Вучко, вълчето талисман на Сараево'84... и всичко ми се стори толкова далечно. Сега вълкът беше друг, нощем пращаше предупредителни изстрели срещу звездите, като че ли искаше да ги изгаси всичките.

По-късно, когато шествието се премести пред Парламента, придружих Велида да купи това-онова. В магазина за хранителни стоки цареше странна пустош. Много рафтове вече бяха празни. Някаква жена буташе количка, пълна с консервени кутии. Велида поклащаше малката си глава, стъпваше надменно като някоя претенциозна птица.

— Какво им става на хората, че разграбват всичко така... все едно са полудели.

Попитах я дали и тя не иска да се позапаси, навярно бе изникнал някакъв проблем, стачка на доставчиците, нещо, за което не знаехме.

Велида обаче купи по-малко от обикновено. Имаше пита кашкавал, можеше да я вземе цялата, но тя се задоволи с малък резен, колкото за вечерята.

— Ние никога не сме се запасявали! И няма да го направим! Ако са решили да ни докарат дотам, не са познали!

Свечеряваше се вече. Хората крачеха пъргаво покрай стените, явно бързаха да се приберат вкъщи. Изолирани групички манифестанти минаваха на бегот под нашия прозорец, като че ли бяха преследвани. Сетих се за студентските шествия от седемдесет и седма, лозунгите, схватките, внезапните отстъпления.

Стъмни се изведнъж, слънцето се търкулна отвъд планините и източената луна се появи между далечните гъсти облаци. Още малко щеше да се вижда. Викове пронизваха нощта. Обух се, закопчах якето. Диего още го нямаше, исках да отида да го потърся. Вече не издържах да стоя там и да удължавам мрачните сенки на неговото отсъствие.

Стигнах булеварда. Лампите не светеха, направих няколко крачки и един полицаи ме спря, опитах да му кажа нещо... не ме слушаше, обещените му очи шареха в тъмнината, вдигна ръка, изкрещя: „Natrag! Natrag!“ Назад... назад. Ако можех само да се върна назад!

Помолих Велида да ми остави котарака за тази нощ, не ми се заспиваше без живинка наоколо. Облякох един пуловер на Диего и се

изтегнах на леглото. Изстрелите на разсъмване. Различни от другите, по-близки, по-нервни. В онзи момент се научих да различавам предупредителните изстрели, в празното, към небето, от онези, свършващи пътя си в плътта, изстреляни, за да убиват. Котаракът се бе изправил с проточен врат, ушите му се въртяха като малки радарчета. Беше доловил злокобното свистене пръв. Скри се под леглото и започна да се оплаква... жалостиви мяукания, приличащи на човешки викове.

Повече не се показвахме на прозорците. Велида и Йован бяха преживели една война, аз не, но инстинктивно знаех какво да правя. Затворихме капациите на прозорците, спуснахме щорите.

Останахме целия ден вкъщи пред телевизора, да гледаме тълпата, междувременно влязла в сградата на Парламента. Радиото излъчваше все същата песен, „Сараево, моя любов“.

Вечерта дойде Гойко. Косите му щръкнали като козината на котарак, едното стъкло на очилата счупено. От два дни бил затворен в Парламента заедно с нечовешката тълпа, в нереална атмосфера... на ентузиазъм, защото Европейската общност е признала Босна и Херцеговина, и на отчаяние, заради заплахите за война. Президентът Изетбегович бил осмян, специалните части на полицията получили овации.

Разказа ми какво се е случило. Някой започнал да стреля от прозорците на един от последните етажи на „Холидей Ин“, където били стаите на ястребите от Сръбската демократическа партия. Събрали се пред сградата на Парламента залегнали на земята, опитали се да се скрият един зад друг, като изплашено стадо. Мнозина хукнали, за да стигнат до другия бряг на Миляцка, но се стреляло и оттам... може би откъм еврейското гробище... това се говорело сред хората на улицата. Кварталът Гърбавица бил завзет от сръбските милиции.

После чухме новината по телевизията, за убитото момиче на моста „Връбаня“, докато се мъчело да избяга. Помислих си за Аска... питах се дали няма някакво предзнаменование в онова бледо като восък лице.

Сега говорителят на ЮТЕЛ съобщаваше, че момичетата в действителност са две. Студентки, искали да подкрепят мира. Невинни цветя.

Гойко си запали цигара, не успя да дръпне дори веднъж. Сложи ръце на лицето си и започна да хълца, без да се стеснява. Гледах димящата между стиснатите пръсти цигара, която по някое време падна, угасна на пода. Ужасен плач, непохватен като на някой звяр. С ръцете, залепени на лицето, поддържаше развалините на онова трагично бъдеще, което го беше застигнало вече. Като си помисля, за мен този плач бе началото на войната.

Овладея се, реката се оттече и го остави с посивялото лице на удавник. Усмихна се. Както винаги, се загрижи за мен.

— Да вървим да намерим фотографа...

Гойко караше със загасени фарове, счупените очила си бяха на носа му. Барикади, издигнати за една нощ, разделяха града. Прекосихме Миляцка, но нямаше как да достигнем последните къщи в подножието на Требевич. Закачулени хора бдяха в тъмнината. Ужасът парализираше краката ми, забиваше се в гърба ми като дълъг пирон, като пушечен откос, градушка от гилзи, вклиняваща се в хълбоците ми. Върнахме се обратно.

Не си спомням как точно стана... не си спомням точния момент. Може би никой не го помни. Себина да, казва, че гледала „Семейство Симпсън“ по телевизията, онези весели шегобийци. Излъчването било прекратено. Тя се втурнала при майка си, която преглеждала домашните на своите ученици на кухненската маса.

— Мамо, какво става?

Мирна свалила очилата и погледнала дъщеря си, застинала на вратата.

— Спокойно.

Откъм планините се чували тътнежи. Животът си отивал, за да направи място на безумието. Още не го знаели, прегърнали се. Имало домашни за преглеждане, Мирна ги докосвала... сякаш витаели надалече, като малките животи, които ги били написали, като онази маса, като тях двете. Продължило кратко, Симпсън подновили дърдоренето с техните гласчета на анимационни герои, на смешни рисуван човечета.

Не, не си спомням кога точно се прекъсна нишката на нормалността и даже кучетата побягнаха да се скрият...

Имаше проснато пране, беше пролет, сезонът на голямото чистене, на отворените прозорци. От време на време някой гарван вдигаше врява по улиците, никой не му обръщаше внимание. Градът беше мирен, никой не се питаше кой знае колко от какъв етнос е другият, съседът или жената. Обичаха се или се ненавиждаха по вътрешен усет, заради излъчването, както навсякъде по света.

Всички бяха на улиците. Виждаше се държаният от много ръце надпис WIR SIND WALTER, ние сме Валтер... целият град едно-единствено героично сърце. Гледаха нагоре, както на представление с въздушна акробатика. Взираха се в планините. Кой се беше притаил там на високото?

Вече се стреляше по къщите. Първите снаряди паднаха далече от нас, чухме само взривовете, сторили ни се като идещи от пластмасовата решетка на радиото.

Велида каза:

— Кой би могъл да пожелае нашата смърт?

Снарядът падна толкова наблизо, имах усещането, че влиза в корема ми и ме разтърсва. Стреляха по Башчаршия. За кратко останахме като примрели, гледайки се. Малкото лице на Велида унесено и сковано в неподвижност, подобна на мъртвешката.

Чашите подрънкваха, книгите потрепваха... косовете се бяха скрили под купчина вата.

Велида извика:

— Йован, Йован!

— Тук съм.

Старият биолог не беше помръднал от своето кресло. Смучеше цигара с пожълтелите си пръсти. От шкафовете нападаха разни неща. Прозорците още стояха непокътнати, за момента. Потракваха като зъбите ми. По някое време стиснах брадичката си с ръка, за да заглуша този шум, сякаш от кастанети. Затворих се в стаята, зарових се в една възглавница. Зъбите ми не успяваха да се успокоят, коремът ужасно ме болеше... както при абортите. Ръка, която сграбчва и отнася всичко.

Диего се върна след три дни. Влезе в стаята, прорязвайки беззвучно мрака като някое животно. Останахме прегърнати задълго,

безсилни, непомръдващи. Стори ми се много тежък. Беше тичал и се потеше, бузата ми се намокри от врата му.

— Любов моя.

Държеше ръце на ушите си, поклащайки глава. Един снаряд го беше оглушил и сега чуваше някакъв терзаещ шум вътре, като от водовъртеж. Не погледна наоколо, седна на леглото. Свали си ботушите, захвърли ги с последни сили. Отпусна се до мен. Оставих го да спи. Залепих се за гърба му, за да подуша мириса му... беше си неговият, само малко по-силен, както когато боледуваше от грип и лежеше да му спадне температурата, а аз усещах този мирис по чаршафите, върху якичката на пижамата му. Стоях с отворени очи в полумрака. Беше се върнал. Дишаше тежко, като че въздухът му бе много и излизаше трудно от носа.

Сутринта го намерих буден, подреждаше лентите, седнал на леглото.

— Ами Аска?

— Какво?

Все едно не си спомняше за нея, говореше ми за далечна планета. Отново сложи ръце на ушите. Започна да клати глава като махало. Погледна ме.

— Нищо не се случи...

Почти се извини, с тъжна усмивка каза:

— Съжалявам, поради непредвидени обстоятелства.

Заедно с малкото клиенти бяха останали затворени в странноприемницата и както нас, както всички в Сараево, били приковани пред телевизора в залата за закуска, където вече нямало здрава чаша, защото гаубиците се намирали наблизо.

Въртеше глава заради шума в ушите и още не можеше да повярва.

— Това е безумно... всичко е безумие...

Прегърнах го, набързо си възвърнахме ужасните часове, които бяхме прекарвали разделени.

— Казват, че няма да продължи много, скоро ще свърши...

По-късно се прекръстих. Нищо не се беше случило, не бяха спали заедно. Сега се чувствах като освободена. Червените дири от изстрелите прорязваха нощта. Онова желание, забило се в мен като изкривен нокът, завинаги ме напускаше. В тези кошмарни дни бях

треперила от всичко, бях си ги представяла мъртви, погребани под развалините върху онова легло, където аз ги бях подтикнала да легнат.

Взех ръката му, притиснах я до гърдите си, оставих го да чуе пулса, Диего я премести точно върху сърцето ми. Бяхме рискували по абсурден начин и сега му исках прошка.

Усещах всичко това като урок, най-суровият в моя живот.

Оглеждах одрасканото му лице, побелелите от прах коси.

— Успя ли да направиш снимки?

— Не.

Влезе в банята, напълни ваната, потопа и главата си. Приближих, очите му бяха отворени. Погледнахме се през водата, обитатели на две различни вселени.

— Още ли ме обичаш?

Показа се, изплю малко вода.

— Винаги и завинаги.

Искахме да се махнем веднага, но минаха дни. Гойко беше ходил на летището. Тълпи щурмуваха машините, намиращи се на пистата на „Бутмир“, последните самолети, напускащи града, изглеждаха като камиони, превозващи добитък, хора, наблъскани в коридорите и тоалетните.

Останахме пред телевизора вкъщи. Президентът Изетбегович успокояваше населението, войната в Хърватия нямаше да достигне до Босна. Според него всички можеха спокойно да излизат по улиците.

Обаче градът беше под обсада. На всяко възвишение оръдия, миномети, гаубици, автомати, картечници, снайперистки пушки.

Армията, славната югославска войска, която би трябвало да защитава града, на практика беше опразнила казармите. Месеци наред, едно по едно, бяха изнесли всички оръжия, за да ги разположат по околните хълмове. За отбрана, било обяснението. А вече беше твърде късно да се пита как така оръжията на Сараево са насочени срещу Сараево.

Гойко не губеше надежда.

— Няма да продължи... още няколко дни и ще свърши. Целият свят е вперил очи в нас...

Придружаваше тълпи от журналисти в обиколките им из града, за да снимат дупките от снарядите и цивилното население, отчаяно и обезоръжено.

— Важното е всички да научат какво се случва тук.

Кръчмите още бяха пълни с младежи, говорещи си техни неща, бира, цигари и хор от гласове. Свободни гласове, сигурни, че ще бъдат чути, че ще прескочат тези планини, за да загромят по масите на Европа, силни, резки.

Момчетата още вярваха, че светът има уши. Старият Йован не. Беше сръбски евреин от Сараево. Събуваше си обувките, като влизаше в къщата, подобно на мюсюлманите, от уважение към жена си. Вече не четеше вестниците, не слушаше новините. С часове гледаше краката си, обути във вълнени папуци.

Беше май. Месецът на цъфналите иглики и глухарчета, на малките лястовички по бреговете на Миляцка.

Всички се заблуждаваха, че това е само пристъп, нервност, която ще отзвучи бързо. Като трус, който преминава.

Междувременно служителите от ООН напускаха почивния дом в Сараево, преместваха се в Стойчевац.

Междувременно горяха пощата и казармата „Маршал Тито“.

Междувременно снайперисти държах под обстрел всяка точка в града. Беше започнала ежедневната вивисекция. Високотехнологични стрелци, които можеха да видят цвета на очите на хората, потта под носовете им.

Кои бяха онези там горе? *Четници, животни*. Дошли отвън, или излезли извън града? Момчета, изкачили планините пълзешком, за да се присъединят към демона, да убиват състудентите си от университета, свои отдавнашни приятели...

Велида слагаше ръце на очите си, още беше с изправен гръб.

— Не е вярно, не може да е вярно.

Останахме, за да правим компания на двамата старци. Вечер играехме карти на малка масичка със зелена покривка. Велида черпеше с боровинкова ракия и медени сладкиши. Чувахме глухия

тътен на взривовите, разнасящ се в нощта. Дъжд от снаряди падаше в Добриня, Войничко поле. В Моймило... Мислех за Аска, за онова подобие на бетонна каравана, в която живееше, точно в Моймило, където някога бяха настанени олимпийците.

За мен съвкуплението не е проблем...

Сякаш бяха минали векове.

Питах се дали няма някаква обреченост в нейния винаги унесен поглед, в устните, разтварящи се като криле. Редовно преглеждах списъка с мъртвите в „Освобождение“, притеснена да не открия името й.

Един ден Диего се прибра с първата снимка на мъртвец. Жена до торбичка, от която се търкулнали ябълки.

Изтръгна ремъка от врата си, отдалечи фотоапарата от гърдите си, като че ли го изгаряше, и го захвърли ядовито на леглото, гневен на механическото око, принуждаващо го да гледа... тялото, което щеше да остане запечатано така, завинаги непогребано. Стори ми се, че докато изваждаше лентите, ръцете му трепереха, подреждаше ги в тъмнината на една тенекия.

— Чувствам се като гробар, като някой, дето заравя мъртъвци.

Нашата кръчмичка вече я нямаше. Изпепелена. Улучена от снаряд. Останала беше само прозрачна дупка, нагънат футуристично метал. За щастие, никой от приятелите ни не бил там. Експлозията станала рано сутринта, имало само някакъв албански прислужник, клетникът спял отзад.

Паднаха и стъклата от нашите прозорци. Постъпихме както всички останали, заковахме найлони на рамките. Светлината едва пробиваше през матовите „пердета“. Вечер мракът падаше отрано. Вече нямаше електричество. Велида и Йован живееха само в най-вътрешната част на къщата... Стояха там пред една свещ, очаквайки пламъчето да изтлее във восъка. Не смятаха да напускат града, нито пък да слязат в мазетата, както бяха направили много хора. „Лятото идва — казваше Велида, — лете отопление не е нужно, може да се живее като на къмпинг.“

Походили си бяха по къмпингите, тя и Йован, в природните паркове на Босна, край водопадите. Наведени дълги часове над локвите, за да изследват микроорганизмите.

Бяхме свикнали с предупредителните сирени и свистенето на снарядите. Мислех, че сънят ми никога повече няма да се върне, будувах, ококорила очи, стиснала за ръка Диего. Представях си римската ни къща, хола, кухнята, дългото шествие на фотографиите по стената. В съзнанието ми изникваше тихата уличка долу, нощем прекосявана само от някой случаен минувач, разхождащ кучето си. Татко имаше ключове, ходеше да полива цветята по первазите на прозорците, седаше в тишината, приготвяше си кафе, измиваше чашката. Не бях го чувала от седмица. Последния път не намираше думите, стори ми се онемял от мъка.

И аз не му казах много. Успях да изпратя няколко ленти на Диего по приятел на Гойко, връщащ се в Загреб, помолих татко да се погрижи снимките да бъдат публикувани с името на Диего, а не на агенцията.

После се научихме да спим, да потъваме в съня, за да избягаме от онзи Лагер за няколко часа. Будехме се рано, наслаждавахме се на светлината. Диего излизаше и аз го прегръщах силно. Сега всички се прегръщаха силно при всяка среща, като че ли нямаше да се видят отново. Треньорът по гимнастика на Себина беше мъртъв, а също и аптекарят. Телата оставаха за известно време самотни... защото бе много опасно да бъдат приближени, снайперистът гледаше през мерника си. Извличаха ги само нощем и нощем ги погребваха в старото мюсюлманско гробище. Тихи погребения, незабележими като нощни пеперуди хора. Предизвикваха смъртта, за да погребат смъртта.

В онези майски дни се научихме на какво ли не. Научихме се да разпознаваме дрезгавото гърло на калашниците, свистенето на мините. Тряска на минометите и след него онова свистене. Ако след тряска човек успееше да го чуе, прорязващо небето над главата му, означаваше, че се е отгървал. Ако пък не се чуваше нищо, то, значи, траекторията свършваше и може би щеше да гръмне наоколо. Стигнахме до извода, че в деня след карнавала от експлозии по правило планината мълчеше. Разбрахме, че в определен час

снайперистите излизаха в обедна почивка... а по залез-слънце влошаваха мерника си, защото бяха се насмукали с ракия.

Научихме се да се движим. Да тичаме като зайци през откритите зони: пространствата между сградите, кръстовищата, от които се виждаха хълмовете.

Исках само да си отида, но Диего не успяваше да се откъсне, навърташе километри с фотоапарата на врата и раницата на гърба. Връщаше се с нещо за ядене, свещи за нощта.

Почти винаги оставах у дома. Понякога придружавах Велида до пазара. Не се намираше почти нищо, само по малко зеленчуци от сараевските градини, а цените десеторно по-високи. Хлебозаводът още работеше, но трябваше да се редим на километрични опашки.

Научихме, че примирията са фалшиви, продължаваха броени часове, а после канонадата се възобновяваше. Улиците променяха облика си ежедневно, нацепваха се от взривовите и възвръщаха мизерната си цялост. Бетонни блокове, трамвайни скелети, найлонови паравани между две сгради пречеха на снайперистките очи. Градът бе започнал да се организира с подръчно оръжие и доброволци. Редовните части на териториалната босненска отбрана воюваха в окопите. Банди престъпници се възползваха от обстановката, грабеха къщите на сараевските сърби, преподаватели, дребна буржоазия. На дневен ред беше военната търговия, експроприацията, черната борса. Разни чудаци не се отлепваха от теб, за да ти продадат какво ли не, да обменят валута. Белите бронетранспортъри на ООН стояха неподвижни като слънчасали пилета.

И все пак нощем животът продължаваше, в заведенията хората се шегуваха горчиво. Още имаше бира, митичното „Сараевско пиво“, но вкусът му беше променен, тръпчив, странен, като хумора по онова време. Витаеше надеждата, че всичко ще свърши преди лятото.

Бяхме си намерили друга кръчмичка, слизахме по стълбичката и се потапахме в одимена пещера. Но поне се чувствахме на сигурно място там долу. Музиката на радио „Зид“ заглушаваше оригванията на небето и сирените. Пренебрегвахме вечерния час, за да отидем. Момичетата се обличаха по модата, гримираха се. Ана и Драгана танцуваха прегърнати. Художникът Младжо сега изрязваше оцветени човешки фигури от шперплат и врати от гардероби, а после ги оставяше наред пътя, за да се присмива на снайперистите. Всички

горяха от желание да се забавляват, да не се признават за победени от животните в планините.

От време на време Гойко водеше със себе си някой журналист, по-смел от другите, който искаше да усети Сараево зад кулисите на обсадата. Караше го да почерпи всички, да се бръкне и поразтовари част от марките си. Оглеждахме празнотата на мръсните чаши. Една вечер Гойко се надигна и декламира стихотворение за свой мъртъв приятел:

*Нищо не остави
в старата си къща
освен димящата цигара
и безпорядъка в леглото.
Нищо не остави
в миналия си живот,
само кучето ти Игор
с пълен мехур
чака да се върнеш.*

Нощем се притискаме о стените. Заедно с нас други човешки сенки се приплъзват безшумно като водорасли в морето. Движим се в черен аквариум. Липсва светлина, само загасени свещи. Мракът е пълен. Луната е като призрачен фенер. Червеният отблясък на фосфорен снаряд ни осветява за няколко секунди, после изчезва подобно падаща звезда.

Сами сме. Диего мирише на пор, няма вода. Мием се в едно и също легенче.

Мирна си е сложила очилата и подготвя урока за своите питомци. Училището е затворено, но тя и колегите ѝ са намислили да организират малки класове по къщите. Който може, продължава да ходи на работа пешком, най-щастливите с колело. Трамваите са спрени, липсва бензин за колите.

Себина се смее, казва, че тяхната сграда била почерняла от смога и без коли е по-добре.

Мирна излиза с обувки на токчета. Учудвам се, не са най-подходящите. Тя е сериозна. Не смята да променя навиците си, да подскача цял ден като заек. Шлиферът ѝ също е безупречен. Стяга коланчето с решителен жест. Влиза в момичешките си дрехи, гримът не може да прикрие бледността. И тя не мисли да напуска Сараево.

— Които искаха, вече го сториха. Ние оставаме.

Споменавам ѝ, че щом намерим място в един от онези конвои за Загреб или Белград, ще заминем. Подхвърлям, че бих желала да заведе Себина в Италия с нас.

— За чужденците всичко е по-лесно — заключавам.

Моята кръщелница ме гледа, ще се пръсне от босненски гняв. Прилича на оня бизон брат си. Отговаря с крясъци, че няма никакво намерение да идва с мен, държи да остане с майка си.

— Това е само ваканция... — опитвам да кажа.

Но кръщелницата ми е най-лукавото момиченце в Сараево! Успокоява се, премята крак връз крак на своето розово столче на звезда и заявява с тежестта на държавен глава, че ваканциите са за мирно време, те обаче са във война. Във всеки случай по-добре от другите са, защото Гойко работи с чуждите журналисти. Преместили са аквариума на Себина в кухнята, гледаща към вътрешния двор. Гойко се е снабдил с малък електрически генератор.

Стъмнило се е, аквариумът е осветен. Като синьо фосфоресциращо мехурче в средата на тъмния потоп. Стоим там, сякаш сме около камина. Гласовете се реят като рибките във водата, носовете едва се виждат, посинели. Себина е заровила глава в коленете си, усмихва се с тънката си устица. Гойко я майтапи, преследва я със зловещия си хумор, казва ѝ да внимава, защото при този глад на някой би му дошло наум да открадне рибките, да ги излови и да си ги излапа.

Когато идвам да я видя, тича насреща ми с кънките, вързани към светещите маратонки, подарък от мен. Имитира момичетата от телевизията, сервитьорките в американските заведения за бързо хранене, с кънки, миниполи и бели опашчици. Навежда се, слага ми празна чиния и чаша. Има тефтерче, за да приеме поръчката.

— Какво ще желаете, госпожо?

Uštipci, kolači^[45] и ягодова торта.

Поставя пред мен една книга, кърпа за хващане на горещи съдове, обърната надолу чаша. Аз лапам, дъвчейки въздуха. Залива се

от смях и отбелязва:

— Ех... една ягодова торта щеше да ни дойде добре.

Няма яйца, нито масло, но можем да опитаме с мармалад от сливи, слънчогледово олио и черно брашно. Получава се нещо като камък, изпечено на тиган върху туристическа газова бутилка, с дупчици отгоре, прилича на лице, разядено от акне. Обаче си облизваме пръстите. Стоим си и гоним последните трохи по чинията. После взривът, който ще остане загнезден задълго в ушите ни. Сигурно е много наблизно. Тътенът ни удря отзад внезапно, отеква вътре в нас. Всичко се тресе. Чак след няколко мига усещаме, че ни е спасила случайността. Онази случайност, която в Сараево вече наричат чудо. Ако бяхме останали където се намирахме преди малко, преди да се захванем с тортата...

Отломката е там, разкъсала е найлона на прозореца и се е забила в стената. Изкривено метално парче, заострено като лопата и дълго повече от ръка. Стената около него е зейнала, образували са се дълбоки пукнатини, през които се вижда какво има отвъд. Прилича на скулптура, произведение на концептуален художник. Стената е напукана от сушата земя, онази желязна главня, забита като голяма злокобна лопата. Снимката на Тито не е паднала, стои накриво, но виси на пирона. Мисля, че Диего трябва да снима, тази картина заслужава да бъде запечатана.

Сърцето скача напред-назад като махало на стенен часовник, брои секундите. Нищо не се срутва. Прималели, изчакваме осквернената къща да възвърне равновесието си. Аквариумът с рибките още е цял. Себина се е втреничила в него... в разноцветните люспи, люлеещи се в раздрусаната вода. Гледаме живота, който устоява. Рибките, потрепващи като лилиите върху новото знаме на Босна. Това е само миг, после невидимата пукнатина преминава през стъклото. Трус, останал като затворен на дъното, за да освободи енергията си сега. Аквариумът се разцепва на две, разбива се на хиляди късчета на пода. Рибките се мятат в калта, подскочат с изцапаните си перки. Себина вика, аз крещя да не се приближава, таванът може да падне, но тя се спуска натам. Тогава я достигам пълзешком, валяме се в застрашената от срутване къщичка, за да спасим създанията, които не значат нищо.

И все пак значат. Даже сега стойността им се е вдигнала до небесата... те са символ, както лилиите. Хващам тубата, сипвам малко вода в една тенджерата, хвърляме рибките вътре. По-късно очите на Себина са пълни със сълзи, които отказват да се търкулнат, гледаме кръговете на рибките в тенджерата, водата е разкаляна. Всички са живи освен една. Стои на повърхността като цигарен фас.

— Малкият е умрял... — прошепва Себина. — Моят *Белчо*.

Утешавам я. Цяло чудо е, че останалите са живи.

После Гойко ще ѝ донесе нов аквариум, само бог знае откъде го е изровил. Но Себина ще го измъчва ден след ден, не може рибките да стоят в тенджерата. Гойко се разкайва за този подарък. Защото храна не се намира даже на черния пазар. Защото *живите неща умират*. Себина е неспокойна, сега трябва все по-често да слизат в мазето и да се крият там часове. А тя не желае да изоставя рибките си.

— Сърцето ми се къса — казва.

— Всичко, което обичаме, ни кара да страдаме, това е правило...
Замисля се.

— Затова ли не искаш деца?

Иде ми да заплача, щипвам я, усмихвам се.

— Ти ми стигаш...

— Аз не съм твоя дъщеря.

— Е, малко си.

Претегля ме с досадната си муцунка.

— Да, мъничко да...

Показва с ръка, частица любов, затворена между две тънки пръстчета.

Онази сутрин хората ходеха спокойни: жени със забрадки, мъже с вратовръзки. Трябваше да се покаже среден пръст на ония горе, от клуба на трите четнически пръста^[46]. Това е послание за тях, *заврете си в задниците вашите снайперистки пушки*. Забрадките и дружните крачки бяха там, за да им кажат точно това. Да демонстрират, че животът продължава. Родилната клиника беше ударена, сградата на „Освобождение“ под прицела на скучаещите снайперисти. Който нямаше какво да прави, стреляше по нея. Градът изглеждаше празен,

после се оживяваше, като пасище. На оградата отсреща се беше появил надпис:

ТАЗИ НОЩ НЕ УМРЯХМЕ

Всяка сутрин го гледах от прозореца, гърлото ми се стягаше.

Предишния ден имаше суматоха, беше изгоряла зала „Зетра“ в олимпийското село, стопи се толкова скъпата на всички метална шапка. Пожарникарите и доброволците се мъчиха часове наред. Хората вече знаеха, че след най-ужасните канонади планината млъчеше известно време. Беше безапелационно наредено огънят да престане, наложиха санкции на онези в Белград. Нямаше как да не станат опашки. За вода, за хляб, за лекарства... рискуваха кожата си, скупчили се като гълъби, но това беше ден на доверието, на бърборещите по тротоарите жени, на децата, провиращи се между краката им. Грееше слънце. Случи се на улица „Васе Мишкин“, където сега е една от най-големите рози. И малката врата си стои, вече не е хлебарница, но стои.

Имената са написани, дребни, подредени, около звездата и мюсюлманския полумесец, до стих от Корана.

Бяха само жени, мъже, играещи деца... И не знаеха, че ще бъдат издълбани в плочата на стената, снимана безкрайно от телефончетата на туристите. Беше опашка за хляб, разнасяше се приятен мирис. Ден на доверието, на зайците, подаващи глави от дупките. Краят на май, лястовичките кълвяха трохите, падащи след хората, късаци си от хляба по улицата. Имаше и щастливци. По-чевръсти, действащи своевременно, вече минали на опашката преди другите и тръгнали си със своя самун хляб или с погачите без мая и сол. Но някои останаха случайно, заговориха се със свои познати. Паднаха три снаряда, два на улицата, един на съседния пазар. И всички намиращи се там хвъркнаха във въздуха, кръвта им бликна. Площадът се превърна в театрална сцена, навсякъде червени парцали. Тази червена гадория щеше да обиколи света. Хлябът, пропит с кръв.

— Не вярвах, че едно дете има толкова мозък — говореше старец, опрян на бастуна си. — Нямаше край, непрекъснато изтичаше.

Жена бе седнала върху една стеничка, не плачеше. Стискаше двете си мъртви деца, едното отляво, другото отдясно, като прекършени цветя. Друга се опитваше да се добере до крака си, влачеше се на колене към него. Един мъж изглеждаше още по-нелепо. Преметнат като някоя от онези ръкавици, които хората намират на улицата и слагат на близкия парапет, ако случайно изгубилият я мине оттам. Тъжни, самотни, изкаляни ръкавици. И той бе като ръкавица, увесена на парапета. Но коремът му липсваше. Само огромна кръгла дупка, леко разнищена. Отзад се виждаха бягащи хора, носилки, а той висеше там като специален ефект.

Този ден Гойко беше полудял, крещеше на журналистите да снимат...

— Така най-после ще се сетят за нас!

Вдигна един хляб, разчупи го, средата бе подгизнала от кръв като от сос. Предложи го на журналистите.

— Ето, вземете и яжте всички, това е нашата кръв...

После хукна нанякъде, отчаян като Юда, който отива да се обеси.

По-късно градът мълчеше. Ден на доверието. Бяха пристигнали онези младежи с маскировъчните дрехи и сини като небето каски... хората се заблуждаваха, че те са едва ли не ангели хранители, че може би всичко е свършило. Но болницата бе препълнена с плът за зашиване. И планината мълчеше. Световните телевизии постоянно въртяха тези свирепи кадри. А животните там горе се бяха прибрали в бърлогите си, за да гълтат ракия и празнуват славата си.

Заминахме след два дни. Отново имаше ток, нощем всички перални в Сараево работеха. Стори ми се добър знак. Стигнахме Загреб с един автобус даже с климатик, от онези, обикновено превозващи поклонниците до Меджугорие. Оттам успяхме да се качим лесно на самолет. Искрах да кажа много неща на Диего, а му казах: „Представяш ли си, чиния спагети!“.

Той се усмихна.

Очите му бяха червени, трябваше да го заведе на лекар, това смятах да свърша най-напред. Сега си мислех, че Господ никога повече

няма да ни измие очите.

[43] „... Spring is here again... Tender age in bloom... Nevermind...” (Англ.) — „Пролетта отново е тук... Крехка възраст в разцвет... Няма значение...“, думи от песента на „Нирвана“ „In Bloom“ от албума „Nevermind“, 1991 г. — Б.пр. ↑

[44] Салво д’Акуисто (1920–1943) — герой от корпуса на карабинерите, спасил от разстрел 22 заложници на СС, поемайки вината върху себе си. — Б.пр. ↑

[45] Ущипци — кюфтенца с пушен бекон, кашкавал и подправки; колачи — сладкиши. — Б.пр. ↑

[46] Палец, показалец, среден, другите два сгънати — жестът на трите „S“: *Sloga Srbina Spasava, Единството ще спаси сърбите*, знак, отговарящ на Чърчиловото „V“ по време на Втората световна война. — Б.пр. ↑

ГЛЕДАМ НЕБЕТО

Гледам небето през илюминатора. Чисто небе на мирни хора, на туристически самолети, на отлитащи на юг и отново долитащи птици. Слизаме след краткия полет под бялото крило на това щастливо небе. От морето подухва, лястовичките са се завърнали.

Татко ни очаква. Отслабнал, очилата му са със слънчев клип, носи една от своите памучни ризи като на затворник в отпуската. Прегръща ни с дълга, оптимистична усмивка. Все едно си идваме от ваканцията. Мигом навежда глава, взема куфара ми, ще му се да носи и този на Диего.

Прилича на прекалено старателен гид, от онези, дето си мислят за бакшиш. А ние изглеждаме като туристи. Раздърпани, прашни, пристигащи от сафари.

— Как мина ловът? Донесохте ли някой трофей? Бивни или пък опашка...

Да, върнахме се с опашка, влачи се изкаляна след нас, навира се между стъпките ни. Една ранена опашка. Трябва да ѝ дадем време, няколко дни и после ще падне... ивица смърдяща плът, която ще отмре. И пак ще си станем онези отпреди. Гладки дупета и аперитиви на слънце.

Татко отваря капака, слага багажа. Диего изхлузва раницата от гърба си. Като че ли разтоварва плът от своята плът, тялото на детето си.

Сяда отзад, изтяга се на седалката. Татко следи пътя. Помръкналата усмивка не слиза от лицето му. Не пита, очаква аз да кажа нещичко.

Тази сутрин натиска газта, неустрашим шофьор е. От онези, дето карат линейките. Вози двама ранени.

Гледам знаците по пътя. Гледам широките асфалтови ленти, отвеждащи към Рим. Колите с безшумни гърнета, според европейските стандарти, подредеността на трафика. Тази нормалност ми се струва

чудо от небето, филмов ефект. Привиждат ми се металните скелети на изгорелите коли. Обръщам се към Диего.

— Как са очите ти?

Затворил ги е, два надут червени мехура, заобиколени от дребни венички... изглеждат като коремчета на новоизлюпени пиленца. Татко се оживява, той ще се обади в офталмологията, има приятел там, главен лекар.

— За фотографа очите са важни, те са и мерникът, и мушката.

Диего слага ръка на гърба му, усмихва се.

Преминаваме покрай елегантните умбертински сгради, после онези от двайсетте години с геометрични като корабни палуби балкони, следва архитектурата на икономическия бум, та чак до барока в центъра, прецеждащ розовото слънце на римските залеzi.

Белият паяк на Ватикана и след него сенките на църквите, златото на галериите за изкуство, миризмата откъм магазините за тъкани, дрезгавият глас на множеството и тежкият на политиците от върха, стадата туристи, изпаднал благородник, седнал пред барачката за леден плодов сок, до гълъбите, вторачени в жълтите мускули на Тибър.

От години искам да го напусна и все оставам. А днес благодаря на Господ за този мой Запад с мирната му бъркотия.

Хората търчат по дела, излизат от магазините, от службите, пресичат, отиват да хапнат по някой сандвич, бързат към залите за фитнес.

Лакома съм за всичко. Да прегърна всяка уличка, да крача часове, полека и с изправени рамене. Ние сме извън Лагера.

У дома. Мирис на застояло, на последните ни мисли, останали сред тези стени. Върху масата още стои пакетът с белите папки, ехографиите и лекарските заключения, които претършувах, преди да заминем, разстлани на килима. Пристъпвам вътре, разхождам се. Шумът от часовника в кухнята. Тъмната паст на изключения хладилник, празните овали за яйцата. Мирисът на килима върху пода, фотографиите на Диего, крака в очакване на метрото.

Отварям капациите, избутвам ги над мръсните первази. Слънчево зайче прескача по снимките. Диего е седнал на дивана, направил е

няколко крачки и е спрял там, в белия ров. Казва, че редицата от крака е простотия, трябва да ги махнем от стената.

Не отговарям. Но вече знам, никога повече няма да хареса предишните си фотографии. Оглежда ги и казва, че все едно не са негови.

Разтварям наред. Оставям да влезе светлина. Обхождам отново моите метри паркет. На сигурно място сме, в утробата на нашия апартамент. Татко си отиде, не пожела да се качи. Помогна ни да наместим багажа в асансьора и се въртна.

— Наспете се — каза. — Затворете щорите и спете, наваксайте си.

Добре, че има какво да се прави. Да се мине с гъба кухненската маса, да се сменят чаршафите. Диего ми помага, захваща се да измие пода. Извива парцала, като че ли е стиснал някого за врата, хвърля го на паркета. Това е случаен отдушник, своего рода терапия. Бихме могли да не пипнем, да излезем навън, да се обадим на чистачката. Но ни харесва. Да се раздвижим тази сутрин е привилегия, да минаваме покрай разтворените прозорци. Няма нищо по-добро от почистването на къщата... да се опълчиш на чувството за безполезност и рояка от мисли с движения на тялото. Вземаме един от големите пликове за боклук, Диего изхвърля купища пробни снимки, да вървят по дяволите, аз напъхвам там моите изследвания и ехографии. Дотук съм. Прегръщаме се по средата на хола, потни и изцапани с римската мръсотия. Едновременно се обръщаме към прозореца, като че ли оттам ще ни снимат. Или пък към някой снайперист? Кой знае дали нотариусът от отсрещната сграда не е пъхнал снайперистка пушка в решетката на климатика.

По-късно слизаме, шляем се из пазара между сергиите, отрупани със сезонни плодове и зеленчуци, червеното на доматичетата, щайгите с череши, свежите салатки. Сграбчваме живота, правим покупки. Диего си е обул сандалите, измъкнал ги е от килера и ги е нахлузил като апостол. Поздравяват ни, питат къде сме били.

— В чужбина — отвъръщаме. В чужбина.

Напълваме хладилника с продукти, приготвяме си салата от какво ли не. Натъпкваме се с витамини. Ядем пресен хляб, отваряме бутилка чудесно бяло вино. Сложила съм си краката на масата, Диего ги гали. Очите му са затворени, пуши цигара с трева.

Не говорим. Знаем всичко. Няма нужда от приказки. Трябва да оставим тези прекрасни мигове на телата, били сме в отвъдното и сме се завърнали.

Нощ е. Гледам го до прозореца, който ни отделя от света, от гласовете на улицата, от излизашите от ресторантите хора. Ръката му е върху чудото на този непокътнат прозорец, здраво стоящ на своята дървена рамка. Видели сме онези найлони по прозорците, като превръзки върху очите на ранени. Питам се кога ли ще се загледаме отново отвъд прозореца.

Подхванахме пак предишния си живот. Все едно усещахме на плещите си тялото на любовник, когото вече не обичаме, а изпитваме само тъжна привързаност, потискащо чувство за дълг. Душовете сутрин и после навън, лице в лице с дните, изглеждащи ни толкова чужди. Диего се беше задействал, излизаше както едно време, седнаше на мотоциклета, обличаше белите си ризи, изглеждаше себе си. Аз оставах до вратата, опряла гръб о стената, дишах. Тишината в къщата ме безпокоеше, без да си давам сметка, се придвижвах покрай носещите стени, както в Сараево, сякаш се страхувах от внезапно срутване.

В редакцията съм. Директорът се оплаква от дългото ми отсъствие.

— Джема, ти си главен редактор.

— На непостоянен договор... — разтварям ръце.

Гледам сивите компютри, лицата на колегите... Виола ми носи капучино и кифличка от бара. Не ме оставя на мира, обляга дупето си на бюрото ми и говори ли, говори. Мисля, че ако живееше в Сараево, нямаше да оцелее: безхитростна, мързелива, липсва й себеуважение... не, нейната доброта не би я завела от другата страна на пътя. Някой снайперист щеше да се залепи за крачките й, би се забавлявал с нея. Класическа плячка. В края на краищата аз също съм я използвала доста, само съм я майтапила, никога не съм се отнасяла с нея като с близка. Гледам другите от редакцията: вече понатрупали години като мен, побързали да се дипломират, а после изхвърлени на пясъка от

прибоя. Дребни акули, остарели в това блато, достойно за жаби. Представям си как стрелям по тях, продупчвам челата им, а те се свличат на мизерните си работни места. Колко от моите колеги бих очистила днес... с повишената им чувствителност, с техните жаловити гласове.

Звъня на Диего.

— Как си?

— А ти?

Спазваме нашата омерта. Не говорим. И двамата правим едно и също, опитваме се да избягаме от нещо. Да се отдалечим от онези дни, слагайки между нас и тях сегашните, които неохотно се влачат.

Пиша материал за животинските изпражнения. В Индия ги използват като гориво, в Норвегия един човек си построил къща. Лайняна, предполагам. Смея се. Има една мисъл, която ме утешава, играя си с нея като с кукла. Доволна съм, че нямам деца. Снощи видях онова умряло дете на телевизора, майката миеше тялото му, за да го погребее. Бях в кухнята и режех хляб, оставих ножа и се прекръстих. *Сбогом, безполезен живот.* Изгасих телевизора, захванах се да дорежа хляба. Казах си: „Това не е твоето дете, Джема. Ти нямаш деца, щастлива си“.

Отиваме на вечеря у приятели. Върнали сме се към нормалността, даваме си дрехите на химическо чистене. Дучо има рожден ден. Терасата е отворена отново след зимата, отдолу се полюшва Тибър, позлатен от фойерверките на летните празници, представяния на книги, простотии. Вижда се крепостта „Сант Анджело“, нейният ангел, извисяващ се в нощта. Сложила съм обувки с токчета, раменете ми са голи. Диего е облякъл сакото си от груб лен, косите му са разпуснати, бакенбардите дълги. Писнало ни е да сме увесили носове и сме излезли ръка за ръка, къпани, нагласени. Тази вечер сме красиви като филмови звезди. Веднага чаша шампанско, после втора, сграбчени от подноса на сервитьора, който няма лице, само една бяла ръка, протегната към нас. Божествени бокали, изпотени от леда. По два на глава, за да се почувстваме добре.

Има хора от средите, в които се движи Диего, от хайлайфа, от културата. По малко от всичко, както в мешаната салата, всякакъв

зеленчук.

— Здравей, как си?

— Добре, а ти?

Щипваме от храната, хапка с омар, гризина, увита в прошуто.

Заставаме в един ъгъл на терасата, леко прегърнати... гледаме небрежно ленивото преживяне на празника. После Дучо идва при нас с някакъв, казва нещо за Сараево, че сме били там. Оставя ни с това восъчно лице, този ококорен шаран с очила и пуричка в ръката, даже не е толкова противен. Иска да знае, говори му се. Журналист от онези, дето си седят в редакцията и поверяват далечните репортажи на младите.

И дума не ни се отронва, измучаваме по някое „не“ или „да“. И без това шаранът говори сам, вече знае всичко от прегледа на печата. След малко около нас става навалица. Избутани сме към големия ратанов диван. Сараево и войната са на мода, те са скръбта на годината. Може да се поклаща глава, да се говори зле за Америка и за Европа. Всички искат последни новини от този град, превърнат в поле със зайци за отстрел. Насилвам се да си спомня, за да върна човешкото достойнство на зайците. Но как можеш да разкажеш за излъчването на онези смирени къщи, по-хубави от нашите, за куража на жените да излизат навън, да се обличат и гримират както преди... как да опишеш безжизнената ръка с разперени като дарак пръсти, застинали в прахта.

Кабинетният журналист сега е пуснал плочата на етническата омраза между варварските народи. Модерно облечен мъж и интелектуалка се карат, той твърди, че Европа се бои от исляма, жената не е съгласна, Европа се бояла от Германия, от нейните банки и фабрики, както по времето на Втората световна война.

Винаги правиш добро впечатление, когато заговориш за международна политика, не казваш нищо полезно за света, нито пък нещо вярно за самия себе си. Мъртвото дете, което майката мюсюлманка миеше, е нещо зловонно. На тази тераса се играе настолната игра „Риск“.

— За какво мислиш?

— За Гойко.

Той би хвърлял чаши, щеше да събори на земята подносите със сандвичи. Или пък щеше да си продаде задника за солидна пачка и да говори авторитетно, да дрънка безсмислици. *А истината е толкова*

очевидна, толкова примитивна и всички искат да се почувстват интелигентни...

Тази така близка и така далечна война заразява с любопитство. Жената до мен е добричка, чеше единия си вече изпечен крак, гледа ме с искрено натъжена физиономия. Изпратила е по пощата пари за „Каритас“ в Сараево. Опитвам се да кажа нещо за вежливите и образовани хора, които познавам, за изключителното им достойнство. Кима, но не изглежда заинтересована. Изтокът си има своите стереотипи, вони на нещо.

Диего си мълчи, досега не е казал нищо. Забелязвам петно от вино върху лепеното му сако. Ще го занеса на химическо чистене.

Има едно момиче, нечия дъщеря, с гъсти коси и дребни като бобчета гърдички. Обожава работите на Диего, обожава локвите. Тя също пита за Сараево, за града на мода. Диего я хваща подръка, води я при балюстрада с изглед към крайбрежния булевард, към подредеността на Светия град, към белия паяк. Протяга ръка напред и започва да стреля, та-та-та-та, та-та-та-та, та-та-та-та...

Момичето не разбира, смее се. После се отдръпва.

Фотографът се е напил, сочи минаващите моторчета, сочи изтупаните младежи пред барачката за разхладителни сокове, крещи:

— Насладете се на Сараево...

Всички се обръщат към него. Доближавам го, преструвам се, че се смея.

— Да си вървим у дома, късно е вече.

Дучо е на вратата, с червени тиранти върху черната фланелка.

— Какво те прихвана?

Диего хваща тирантите му и ги издърпва към себе си, после пуска. Дучо отнася еластичното изплющяване, последен откос от щуравия фотограф.

Една вечер Диего крещи. Пържа яйца, тичам в хола. Гойко е на екрана на телевизора. Все същият, жив, с дълги коси. Говори на италиански, казва: „Тази война не е хуманитарен проблем, имаме нужда да се защитаваме. Изпратете ни калашници, а не кутии с макарони!“.

Репортерът се опитва да си върне микрофона, той го задържа. Сега вика на своя език, сърдит е на Митеран, който си направил разходка до Сараево, на Сините каски от ООН, които стоят там като *развалени светофари...*

— Пиян е, нали?

— До козирката.

Екзалтираните очи на Гойко, нашият приятел поет, за кратко се впиват в нас. Тази вечер прилича на ветеран от Виетнам.

Яйцата са изгорели. Хапваме парче кашкавал.

Чакаме войната да свърши. Междувременно е паднал снаряд върху големите магазини, друг на булевард „Тито“, трети на площад „Раде Кончар“. Диего е бесен на телевизора, кара се на специалния пратеник с противокуршумна жилетка и тънко шалче около врата. Крещи му: „Я се отмести, дай да видя какво има зад гърба ти“. Сменя каналите в търсене на новините. Но те са все еднакви, повтаряни чак до късна нощ. Въпреки това не се отлепва от екрана. Отново гледа същите картини, като че ли се надява нещо да му е убягнало... както при фотографиите на локви.

По време на репортажите от Сараево се взираме за наши приятели сред изплашените фигури, прекосяващи екрана за миг. Мъртвите не гледаме, извързваме очи.

Търся усмивката на Себина с дупката отпред, заради падналите млечни зъби. Къде ли е сега моята кръщелница? Пиша ѝ писма почти всеки ден, но не съм получила отговор. Питам се дали сградата със сините железни решетки е още цяла... вперила съм очи в телевизора. Защо не показват онази улица в Ново Сараево? „Накъде си тръгнал с тази камера?“

Струва ми се, че дават все едни и същи улици, все същите сгради. Операторът прави няколко крачки навън, после се вмъква отново във фоайето на „Холидей Ин“ с диваните за международния печат.

Почти всяка нощ се опитваме да се свържем с Гойко. Слушалката се изпълва с непознати, неразбираеми гласове, радиозвуци или дявол знае какво... прилича на затруднен, къркорещ стомах.

И тази вечер яденето изгаря, става на въглен в тенджерата. Има предаване за зоопарка в Сараево... Пантерата и бабуините са умрели, затворени в клетките си. Пазачът не може повече да минава с храна и вода. Гледам покритите с козина тела в прахта, по лицето ми се стичат сълзи. Може би плача за животните, понеже вече не плача за човешките същества. Плача, защото си спомням за онзи ден с Аска в зоопарка, беше купила пликче с ядки, пъхаше ръка между решетките, раздаваше ги... после влезе в празната клетка и остана така, клатейки глава.

Пак ядем кашкавал. Диего си играе с коричките, прави една буква, А. Виждам я после, докато почиствам чиниите.

Диего върши своята работа, става, облича се, вдига стойката на мотоциклета, тръгва. Сега ходи често до Милано, работи целия ден, взема последния самолет.

— Как беше?

— Добре.

Когато се връща, опитвам да го попитам нещо, но усещам, че трудно сдържа яда си.

— Нищо не се случва, знаеш...

— Кой беше?

— Все същите. Кой, по дяволите, ти се иска да е бил?

Доближава глава, потърква ме със своя мирис. Извинява се, очите го карат да пощръклява, заради прахта, заради проклетото осветление. Наплисква се със студена вода в кухнята, изправя се с мокри коси. Водата се стича по ризата му, изсъхва почти веднага. Откъм улицата нахлува топъл вятър, като от сешоар. Какво ще правят Гойко и другите без вода?

Ядем, седнали в кухнята на обичайните си места, един срещу друг на масата, излизаща от стената под прозореца. Харесва ни, все едно сме във влак. Може да поглеждаш навън, да хвърляш по едно око на улицата, на минувачите. Диего дъвче, заглежда се в нощта. После ме хваща за ръка, разтваря бавно пръстите ми на масата.

— Искаш ли да ти кажа какво правих днес?

Докосва вените ми, вмъква се във вдлъбнатините между пръстите. Уморен жест, като гласа му. Тази вечер фъфли леко.

— Цял ден съм снимал една консерва с тон.

Първо затворена, после отворена. Прекарал часове в търсене на подходящата светлина за рибата, та да изглежда бляскав зехтинът.

Смеем се, казва ми, че имало и гримьорка за тона, която продължавала да го топи в зехтина, да го сменя, щом омеквал малко под светлините, да го носи в гримьорната като уморен фотомодел. Използвали планина от риба тон, който не бил предназначен за продажба, защото рибата, свършваща в кутиите, то се знае, ще бъде с доста по-лошо качество.

— Значи, е измама?

— Както всичко.

— Този свят отива на зло, и ние с него — казва.

Смее се, заголва всичките си разкривени зъби.

Не е ял почти нищо.

Има череши, прегърнали се две по две като влюбени. Хапва няколко, даже костилките не изплюва.

— Цял ден съм снимал една консерва с тон — повтаря отново.

Става от масата с два чифта черешки на ушите. Прави три крачки и повръща на килима. Извинява се, не успял да стигне до банята.

— Зле ли ти е?

— Нищо ми няма.

В неделя не излиза от тъмната стаичка. Прекарва деня там, между ваничките и разтворите. Окото на увеличителя, плъзва негативите върху светлинната равнина. Харесва му да стои в онзи затвор, единственото наистина негово кътче в нашата къща.

Не е продал нито една снимка от Сараево. Копирал е много малко от тях, сам си ги гледа, натрупани на сива купчинка.

Сомалийката идва да чисти и у нас, понякога води момиченцето си. Вече не ме дразни, даже ми е приятно да я виждам седнала в някой ъгъл на кухнята. Все ми е едно дали е тук, или я няма. Не изпитвам нищо.

Майката изпразва кошчето на Диего, има скъсани снимки. Пада едно парченце. В черно и бяло, значи червеното на косите не се вижда, но този кичур и половината светло око са на Аска. Когато се усещам, вече е късно, жената е пратила пликчето в боклука. Останало е само това късче, изхвърлям го.

Август е, почти всички са се изнесли от града. Останали са единствено заложиците: старците, зарязаните, инвалидите... тежко болните, които не могат да помръднат под болничните чаршафи. Телевизията показва от птичи поглед картини на задръстените магистрали. Кафенето затвори, ресторантът също, през прозорците не прониква мирисът на скара и пържен артишок.

Открихме едно местенце, където не продават алкохолни напитки, пием мляко и разни сокове сред образите на квартала, огромни жени по чехли и престилки, разкопчани до бутовете, възрастни хора по потници. Барчето за след работно време за служителите на не знам какво си, пускат ни, защото е лято, през зимата тук се танцува, наперени танци от едно време, като марионетки. Има навес и игрище за боче с бяла лампа като в някой лагер, старците играят. Закачена е на стената, от онези ужасни уреди с блестящи сини тръбички, привличащи нощните насекоми. Там е заради комарите, но всяка вечер умъртвява купища нощни пеперуди. Овъглените телца падат в металната основа, откъдето после биват изхвърляни. Сръбваме си сок и чуваме адския шум, удара, пържещите се криле. Това е музикалният съпровод на нашето лято.

Преди нямаше да издържа и две минути на подобно място. Ала сега не ми пука, понасям пеперудите да се свличат надолу, вече пукнали. Диего прилича на дете с чашата мляко, оставила му мустаци. Запалва си цигара с трева, един старец усеща странния мирис, обръща се. Диего изважда цигарата.

— Дрога — обяснява.

Старецът кимва, хвърля топката, отбелязва точка.

Едно от местата, където хората не си пречат един другиму. Квартал на несретници, нелегални имигранти, веселяци на границата между нормалното и патологичното. Повъртахме се малко с мотора, за

да го намерим, вкопчени в летните нощи. И не беше случайно. Защото, ако знаеш да търсиш, всеки град си има място, напомнящо за войната.

И Диего казва:

— Искам да се върна там.

Казва го, докато уредът изпържва. Не го ли виждат глупавите нощни твари, та се пъхат там? Защо се надпреварват да докоснат тази светлина, за да умрат ли? И какво ли ме интересува. Сякаш съм пияна от соковете, разкрачила съм се леко на пластмасовия стол, бедрата ми са потни отдолу. Диего е сивкав, дори и ден не се е пекъл на слънце, носи овехтялата бяла тениска, с която някога бягаше, очите му са като на зле гледано птиче.

— Сложи ли си капки в очите?

— Искам да ослепея — смее се.

Знам го от известно време, усещам го. Не се е завърнал наистина. Това не са онези мирни дни. Аска е дошла с нас, следила ни е във вечерите на измамно спокойствие.

— Искаш да се върнеш при нея, нали?

Не отговаря, усмихва се, устните му едва помръдват. Даже не мога да се ядосам. Как да се ядосаш на такова тъжно дете?

По стълбището вкъщи го сритвам, оставям го да мине отпред и после се нахвърлям върху детската тениска, крещя, че съм видяла онова късче снимка и буквата А от корички кашкавал.

Обръща се, предпазва се с лакти.

Влизам у нас и повалям наред, даже не светвам лампите, насочвам се право към тъмната стаичка и разпилявам всичко, събарям бутилките с разтвори, захвърлям на пода експозиметъра и обективите.

Диего не помръдва, гледа ме от дивана, спокоен като гущер.

— Майко мила, щетите са за около пет-шест милиона... — коментира по-късно.

Лазешком събирам парчетата. Извинявам се, съжалявам много, защото аз съм мравчицата, аз съм скръндзата. А на него не му пука.

— Малко караница е от полза — подхвърля. Пък и сигурно му харесва, че още го ревнувам.

— Ела тук... — вика ме с някогашния глас.

Целува ме дълго с език, после си облизва устните и казва, че съм уханието на неговия живот.

В банята, сваляйки грима от очите си, се оглеждам. Не се харесвам. Все същата муцуна. Как мога да ревнувам от клетото момиче, което умира полека заедно със своя град? От тази овчица пънкарка, следвана от вълка, докато танцува?

По-късно гледаме телевизия, тази вечер нещо комично, лятна програма с шеги, аматорски филмчета, котки, ближещи папагали, булки, оставащи без рокли, спяващи се непрекъснато деца.

Размърдваме се. Оставяме пустия летен град и отиваме при татко на морето, да сменим въздуха, да му правим компания.

Тръгваме с мотора, притискам се до Диего по омекналия асфалт на магистралата. Къщата е с някогашното си излъчване, сякаш времето я е държало като заложница. Бабиният мирис: на готвено, на потта ѝ след дългата разходка на връщане от плажа. Мирисът на нейните въздишки, на укорите. Към кого? Към мен? Към рибите?

Сутрин рано татко излиза да разхожда кучето по линията на прибоя, докато спасителите подравняват пясъка и отварят чадърите на плажовете.

Морето е отвратително: гладко, мътно като боза.

Диего се къпе умърлушен.

— Нищо не се вижда!

Изнасяме се, преди да са дошли плажните търговци и онези с ракетите за бадминтон, с радиата.

От другата страна на морето е изтерзаният бряг. Островите, до които миналото лято се плаваше с моторници и туристически корабчета на едневни екскурзии. При ясно небе се виждат контурите им, изоставени от летовниците, никой не поглежда вече към тях, като че ли принадлежат на друго море.

Тук се къпят, смучат ледени близалки, купуват си бански, плажни туники, пазарят се с натоварените като камили амбулантни търговци, изтръгват най-добрата цена в горещниците.

Тук си спомням как газех в плитката вода, която никога не ми е харесвала. За онзи път, когато ме убоде морски дракон и усетих как кракът ми се парализира, а после дойде едно момче да ме намаже с амоняк. За пръв път погледнах мъж.

Татко казва, че това скапано място започнало да му се нрави. И той не се е разбирал с майка си, с онова вечно обхванато от безпокойство и мърморецо упреци същество. Но като се замислим, клетницата е вземала автобуса от Рим, за да сменя чаршафите на наемателите, да се кара за повредите по стените и ваната. Говорим си една вечер, Диего ни слуша. По някое време татко ми се извинява, задето са ме оставяли тук всяко лято.

— Децата не трябва да бъдат натъжавани. Даже и кучетата не бива, та какво остава за децата...

— Вие работехте, татко, нямаше друг начин.

Мисли.

— Винаги има друг начин.

Откакто мама умря, е недоволен от себе си. Диего го гледа. Страшно му е липсвал баща, тази вечер усещам, че е поискал да дойде тук, за да го потърси.

Чувстваме се добре, ядем в кухнята, с врата, отворена към малкия балкон, прекалено тесен, за да се побере маса. Апартаментът е скромнен, с тънки стени, чуват се гласовете на другите летовници, включените телевизори. Морето не се вижда, само антените по покривите. Татко е сготвил миди със сос и пържена риба.

Първата вкусна вечеря след толкова време, топим залци в соса. Отваряме още бира. Татко пуши, разправя за детството ми, била съм антипатично дете, прекалено затворено, за да се хареса на другите, така той е имал само мен и аз съм имала само него.

Диего е зяпнал, разказва се каква съм била. Татко се изправя и ме имитира. Ръцете, както съм ги държала аз, винаги скръстени, винаги малко надута. Става ми тъжно, като си спомням каква съм била.

— Баба й се обръщаше към нея с *Майко абатисо*... — Залива се от смях.

Тупвам го по ръката.

Диего ни гледа, вечерта е толкова приятна.

Още не знаем, но е последната, която ще прекараме заедно. Може би някой отгоре го знае. Някаква странна светлина пада върху нас, Господ е, който осветява сбогуванията.

Последната вечеря на младия апостол. Косите му са събрани в мокра опашка, къпал се е в морето. От устата му стърчи цигара с трева, татко поисква да си дръпне.

— Какво правиш, татко?

— Голяма работа... — повдига рамене.

Татко отиде да спи развеселен, ние слязохме да хапнем сладолед. Един от плажовете светеше в нощта, клиентите танцуваха върху циментова площадка, потъмнели подобно африканки момичета с големи бели обици и бретони като на шнауцери, момчетата с брилянтин в косите и прилепнали блузки, перчеха се... локален туризъм, прелял от вътрешността към крайбрежието.

После Диего поиска да правим любов. Затвори очи. Разпознах едва роденото кученце, изпросващо си да суче в тъмното... Бяхме на плажа, като двама подрастващи, откъм дискотеката музиката дънеше, чуваха се и гласовете...

— Да идем вкъщи...

Повали ме на пясъка между шезлонгите. Заклеци се в мен като гребло в своята скоба и захвана да се напъва в спусналата се нощ, сякаш искаше да ме изведе на сигурен бряг през бурята.

На сутринта се събудих сама. Бяхме се прибрали в апартамента, неоправеното легло бе пълно с пясък. Помислих, че Диего може би е отишъл в кафенето с вестниците и кифлички от сладкарницата. Ставаше гладен, имаше нужда единствено от закуската. За кратко си го представих заситен, седнал на пластмасовата масичка да се наслаждава на чудесното слънце.

Слязох да направя покупки, видях отворения гараж. Татко подреждаше етажерките, почистваше ръждясал гаечен ключ с парцал, напоен с терпентин.

— Къде е Диего?

Имах половин диня в пликчето и малко домати, изхлузиха се от ръката ми. Облегнах се на стената, беше хладна.

Татко вдигна очи. Пристъпи към мен.

— Извинявай.

Говори бавно, както говореше на учениците си. Слушам го в тази нереална обстановка, в гаража, приличащ на хангар. Казва ми, че Диего е дошъл тук заради това, за да си отиде, защото Анкона е на две крачки. Опитал се да го разубеди, но... Клати глава.

Тогава побързал към склад за военни стоки и му намерил противокуршумна жилетка.

— От онези хубавите, с плочки... дето ги използват в Северна Ирландия...

Очите му блестят като на безумец. Боя се да не е откачил.

Представям си този клет старец, докато пробва жилетката, натиска я, удря с юмрук, за да се увери в здравината ѝ. А после я надява върху кльощавите рамене на винаги липсвалия му син, на момчето, което обича. За да го изпрати, като заминаващ на война син.

Почуква глава с кокалчетата на пръстите.

Сега физиономията му е виновна и отчаяна. Почти търси помощ от мен.

В гаража е детското ми колело с бялата кошничка. Заедно карахме под пиниите, аз отпред, той ме следваше. Мразя живота си... детството, както и безплодната си зрелост.

— Ето, вземи...

Сгънат лист от бележник, на квадратчета. Даже без плик, няма нужда да се срамува.

Единствен ред.

Бебчо, заминавам. Диего.

В Рим сънувах това пътуване почти всяка нощ. Мотоциклетът, ръмжащ по пътеките, завардени от нередовните милиции. Лицето на момчето, напрегнатите очи, впити в тъмнината на онази земя, забравила за светлината.

Живеех пред телевизора. Така видях изпепеляването на Националната библиотека. Говорителят казваше „пепелта вали като дъжд, градът е забулен“. Всички книги, съхранявани от векове, са превърнати в гъст рояк с черни криле. Землистосив дъжд в един августовски ден, погребващ човешката памет. Символът на този открит град, на културите, смесени като вода. Сега Миляцка беше почерняла

от сажди, течеше в коритото си подобно дълга траурна лента. Помислих си, че нищо не би могло да оцелее. Спомних си за слабичкото момиче с очила, пренасящо книгите от полиците, носеше ги на ръце по дългия коридор, не повече от три-четири тома наведнъж. Крачеше полека, изпълнено с почит, боейки се да не ги изпусне, все едно носеше малко дете, после ги слагаше пред студентите заедно с листа с правилата и им напомняше да прелистват внимателно страниците.

Сега би трябвало да е там, да пълзи окървавена от пепелта сред останалите момчета и момичета от редицата доброволци, захванали се да ровят, за да спасят някоя страница, някое късче от себе си в онова мъченичество. Струва ми се, че мяркам Диего за миг, но не е той, някой друг е.

После се обади.

— Аз съм.

Гласът му е металически, но невероятно близък.

— Къде? Къде си?

Беше в „Холидей Ин“. Говореше от сателитния телефон на един репортер от канадска телевизия. Чуваше се адски шум, намираше се във фойето и някой до него крещеше на английски, долавяше се нечий смях, макар и по-отдалече.

— Как си...? Говори по-силно!

— Добре съм, добре.

Стори ми се неимоверно спокоен.

Попитах го за пътуването. Направи пауза, като че ли го беше забравил. Обясни ми, че е минал през Меджугорие, присъствал на литургията... единствен мъж сред тълпа селянки, потънали в сълзи. В сръбските анклавии децата го поздравявали, вдигайки три пръста. Спрели го всички: сърби, хървати, мюсюлманските Зелени барети, но журналистическата карта и неколкостотин марки свършили работа. При последната отсечка, най-опасната, в долината на Игман, се включил в конвой с хуманитарни помощи, охраняван от три бронетранспортъора на ООН.

Искаше ми се да му кажа толкова неща... Чаках този момент от една седмица, затворена вкъщи, без да помръдвам от телефона, а сега

се оказах напълно неподготвена.

Изтърсих една простотия.

— Не стреляха ли по теб?

Замълча, чух го да кашля.

— Още не са, не...

Попитах за Гойко и Себина, за Велида и Йован, за Ана и другите.

Всички бяха живи.

— Ами Аска? Видя ли я?

Слушалката остана в ръката ми, положена върху краката. Издаваше звук непрестанно, не се решавах да затворя, като че ли той щеше да се появи, преодолявайки пространството...

Беше преминал невредим цялото това разстояние, през опожарени селища, минни полета, взривени мостове, за да се завърне в града, откъдето всички бягаха. Пътуване в посока, обратна на конвоите с бежанци и сираци, спасяващи се от обсадата. Сега беше там, в онзи ковчег.

Звъннах на татко.

— Пристигнал е.

И го чух да плаче, да прочиства гърлото си.

— Каза ли ти къде е отседнал?

— Нищо не знам, татко.

Моят фронт беше тук. Спокойният град, чистата и опустяла без Диего къща. Нямаше ги неговите джинси, разхвърляните навсякъде фасове, търкалящите се под дивана ленти. Всичкото безредие идваше от него, а може би и целият ни живот. Сама не цапах, не съществувах. Бях непричастна, не издавах мирис. Хапвах и мигом вдигах чинията. Леглото стоеше оправено. Заставах пред пианото. Приличаше ми на голяма бяла урна, събрала праха от най-хубавите ни дни. Чаках мира, резолюциите на ООН. Слушах папата, призоваващ за слагане на оръжията. В същото време подбудителите на този ужас пиеха минерална вода в Женева.

Той беше там, на избора от него фронт. При пръсналите се на късчета стъкла.

По средата ничията земя на моето изоставено тяло, като опожарена, изпепелена от картечните откоси ивица между окопите. Където една катеричка преминава призори и се оглежда наоколо, усеща човешкото присъствие, но не вижда скритите зад торбите с пясък хора.

Така се въртях, невярваща, объркана.

Продължавах да давам трохички на нашето птиче, трябваше да ги оставям на перваза, не се доверяваше. Свикнало беше с ръката на Диего, с момчето, отварящо прозореца даже през зимата голо до кръста.

Почти всеки ден ходех в Министерството на външните работи за новини, чаках часове, за да говоря с някого от служителите.

— Трябва да отида при съпруга си.

Исках разрешение за достъп до някой от военните самолети, летящи за Босна.

— Рискът е прекалено голям, по-добре да изчакате.

— Не мога да чакам.

Бях решила да прекося ничията земя, за да мина на другия фронт. После в една септемврийска утрин се обади Гойко. Грапавият му, продран от цигарите глас. Диего е добре, спи при него, в общата къща. С телефоните е много трудно, едва ли не невъзможно. Бърза, говори от бункера на телевизията по сателитен телефон, услужил му негов приятел.

— Какво става? Как сте?

— Държим се.

В новините по телевизията казват, че градът е напълно разрушен, почти всички сгради са обстрелвани. Гойко отговаря:

— Не, още не се даваме.

Питам го за Себина. Отвърща ми, че вече не може да тренира.

— Изпрати я в Италия.

— Сега е немислимо да се излезе.

Пак отивам в Министерството на външните работи. Сприятелих се с един служител, младо момче с голяма вратовръзка, скоклив и

изпълнен с оптимизъм като агент на недвижими имоти.

— Напишете ми името и фамилията на това дете.

Химикалката увисва във въздуха. Главата ми е абсолютно куха, нищичко не изплува.

— Помните ли адреса?

— ... Една широка улица в Ново Сараево...

Момчето гледа как плача.

— Желаете ли едно кафе?

Началото на септември е, по телевизията съобщават, че близо до Сараево, по склоновете на планината Зец, е паднал транспортен самолет, един G-222 на италианската армия с мирна мисия. Превозвал одеяла за зимата. Ракета засегнала едното му крило. Пред телевизорите млади жени очакват резултатите от издирванията, загубили ума и дума. Героите са човешки останки по недостъпните върхове, високи повече от две хиляди метра, но те се надяват. Прегръщат децата, заинтригувани от всички тези хора, журналистите, които днес ще дойдат да почукат на тяхната врата, на която никой никога не чука, откъдето е излязъл в униформата си бащата, сам както винаги.

Нощем си мисля за онези вдовици, за големите легла, купени на изплащане, сега наполовина празни. Ще сторят като мен, ще останат неподвижни в тъмнината. Ще попият сълзите, за да не изцапат калъфките.

Мисля си за децата, за ръцете им, с които никога повече няма да направят онзи жест. Да ги повдигнат и хванат бащината ръка.

Във военната база в Пиза са превозени ковчезите, обвити в трикоьорната драперия на смъртта. Въздушният мост е прекъснат. Мъченическият град е изолиран от останалия свят, в лапите на своите палачи.

Гласът на служителя по телефона е задъхан и раздразнен. Не му е до мен.

— Хуманитарните полети са прекратени, госпожо.

— Но аз трябва да замина.

— Там сега е ад.

— В този ад е мъжът ми.

— Съжалявам.

Съпротивлявам се лека-полека, важното е да се движа бавно, за да не нарушавам равновесието. Да не премествам нищо. Така злото може пък да забрави за нас, да ни подмине. Събуждам се в среднощна доба, седнала съм в леглото и се треса. Сънувала съм гласа на служителя. *Госпожо, съжалявам, но вашият мъж беше слабоумен, някои хора сами си го търсят. Желаете ли едно кафе?*

На работата също гледам телефона. „Сега — казвам си. — Сега ще се обадят от Министерството на външните работи, за да ми съобщят новината.“ Вдигам слушалката, проверявам има ли линия. После се успокоявам. Виола приближава с безполезната си усмивка. Ако беше се случило нещо, вече щях да съм научила. Там е пълно с доброволци и журналисти, заминаващи и връщащи се хора, които не умират. Работата е в това, че го познавам... привличат го покрайнините, малките водни локви. Страх ме е, че остава на открито.

На екрана са картини от лагерите в Босна, намерили са поне пет. Най-ужасният е този до старите железни рудници. Беззъби, обезобразени човешки скелети, каквито не сме виждали отдавна.

После Диего се обажда, изглежда този път има повече време. Чувам някаква експлозия, питам го каква е, казва, че е музикалният съпровод на деня.

— Почакай...

Долавям и други звуци, ту провлечени, ту накъсани. Викам.

— Диего! Диего!

Връща се.

— Чу ли? Автоматни откоси. Гаубица. Снаряди. Стрелят по една линейка...

— Стрелят даже и по линейките?

Смее се. Питам се дали е изперкал, или само е пиан.

Още една седмица мълчание. Отивам на фризьор. Сядам в това потънало в благополучие местенце, правят ми и педикюр. Жените около мен са с елегантни чанти, очакват ги задачи из града, възобновил въртележката след лятната пауза. Аз нямам нищо за вършене, само по изоставеното си тяло. По главата, която се опитах да подредя поне

външно. Заложница съм на ничията земя. Излизам оттам като кукличка, следва ме шлейф от аромати, които не ми принадлежат. Вали и не отварям чадъра, оставям с удоволствие дъждът да съсипе всичко по мен.

БАТЕРИИ, ВИТАМИНИ, ЛАМПИ ЗА КЪМПИНГ

Батерии, витамини, лампи за къмпинг. Какво още? Всичко, нужно е всичко, там липсваше всичко. Антибиотици, таблетки за дезинфекция на водата. Цигари, мляко на прах, месни консерви. Влизах в магазините, изваждах измачканото листче. Гойко ми продиктува списъка и аз изпълнявах. След вцепенението се размърдах, не толкова от кураж, а заради целта, макар и дребна.

Вече бях приготвяла пакет и му го изпратих по „Каритас“, но не пристигна. Случваше се, най-хубавите пратки биваха изтърбушвани и задигани. Сега заминавах, щях сама да отнеса всичко. Огромен куфар на колелца от мек, ала много издръжлив материал.

Продавачката в магазина с учудване гледаше тази странна, слаба жена, седнала върху черния куфар, за да го изпробва дали е здрав.

— Какво ще пренасяте?

— Един труп.

Усмихна се на хумора ми, черен като куфара. Платих, помъкнах го към къщи. Чудесна моя опашка.

Една мършава жена, изтощена от мълчание. Една стерилна жена на улицата, нагоре-надолу по тротоарите, влачи подир себе си голям празен куфар, който ще се издуе от всичко. Целта на живота ѝ в идващите дни ще бъде постепенно да напълни този куфар.

Пластовете, подреждани и пререждани нощем. Първо потвърдите и обемните неща, после дребните, деликатните предмети, стъклениците шишенца. Куфарът е там, гледа ме. Повече не съм сама.

Всяко късче, слагано вътре, е надежда за живот.

„Донеси също и дамски превръзки, жените ги свършиха.“

Отивам в аптеката, издърпвам розови, виолетови пликчета. Ултратънки, но въпреки това издръжливи, от най-скъпите, дето не се забелязват и под впити панталони. И заемат малко място. Натискам

пакетите в куфара, дебел пласт от превръзки. Вършат работа и тънките. Какво кръвотечение да имат онези изгладнели жени?

Татко също носи разни неща. Той наистина вижда този куфар като ковчег.

— Отивам да си го прибера — му рекох.

Не гъква, подчинява се на мъкната и беса ми.

Куфарът изисква време, запълва дните ни, скарва ни. „Не мога да сложа неща с големи размери, казах ти! Не виждаш ли, че всичко е претъпкано?!“ Хвърлям отгоре му донесените от него завивки.

Куфарът сигурно трябва да расте нощем, да набъбва като огромен търбух, като контейнер... изглежда, трябва да спаси, засити, облече цяло Сараево! Поглеждам го и очите ми заблестяват. Нощем се надигам, проверявам срока на годност на антибиотиците, на енергийните блокчета. Всичко е нужно, всичко е полезно... бих разцелувала всяка частица. Гледам куфара, както майка оглежда чеиза на дъщеря си.

Колко живот има в онази война?

Колко смърт в тукашния мир?

Животът отново напирва в мен, откъм краката, откъм нещото между тях, откъм корема.

В един от магазините „Упим“ купувам купища четки и блокчета за рисуване.

— Учителка ли сте, госпожо?

— Отивам в Сараево.

Тогава едрата, съсипана от рутината на работата си касиерка се променя. Голямото майчино сърце се разтуптява, човещината избива на петна по нея, в червенината на лицето ѝ. Сега и момчето ми помага, продавачът с обичка и зъби като на наркоман, идва и управителят с вратовръзка на райета. Измъкват стока от склада, залежали канцеларски материали, дрехи.

— Вземете, госпожо, вземете, занесете им ги.

Продавачът е бесен, ръмжи.

— С ножовете, които ние използваме, за да махаме костилките на маслините, онези зверове избождат очи...

В Югославия ходел на почивка, даже имал приятелка в Сплит. „Истински рай“, казва.

В залата за фитнес момичетата ситният нагоре-надолу по новия уред, пластмасово стъпало, наречено степ, потят се.

В дъното на залата съм, гледам дупетата им, бодитата тип „танга“. Слизам от пластмасовото стъпало. Аз съм във форма, тичам по бягащата пътека. Трябва да си в добра форма, за да се върнеш в Сараево, да бягаш бързо, да си силен, та да избегнеш смъртта, да я оставиш за някой по-стар, в по-лоша форма от теб.

В съблекалнята момичетата се мажат с крем, поклащат изваяните си голи тела... бърборят си за мъже, за диети, гримират се, нахлузват по някой чорап.

Очите ми залепват, доспива ми се от топлото на душовете и сешоарите. Сбогом, момичета, сбогом. Сбогом, глупачки.

Татко е по-усърден от мен, обикаля сергиите на пазара „Порта Портезе“, купува малки комплекти гаечни ключове, бобини с медна тел, транзистори, даже и един уред за нощно виждане. Ще се пръсне този куфар. Гледам го, последната нощ е. Най-накрая тръгвам, имам място на един от хуманитарните полети.

Виола ми се обажда. Открили са й бучка на гърдата, плаче за гърдата си, плаче, защото заминавам. „Ти си най-добрата ми приятелка.“

Никога не съм била наистина приятелка с това непоследователно момиче, всичко е правила сама. Но тази вечер си мисля, че все пак е постигнала нещичко, че някои хора се вмъкват в теб като рака, не знаеш точно кога.

— Страх ли те е? — питам я.

— Че кой се е загрижил за тази бучица...

Не разбирам смее ли се, или плаче.

— А ти? Страхуваш ли се?

Страх ме е от всичко, от камионите по магистралата, от навалищата на концертите. Боя се даже от светкавиците, та какво остава за войната.

Татко донася щайга с неузрели съвсем праскови. Опълчвам се, но после подреждаме последен пласт, преди вълнените неща.

Седна върху куфара, натисна се отгоре му Армандо, а пък аз обиколих около него, издърпвайки ципа. Сега куфарът е едно голямо затворено тяло. Помъквам го из къщи, опитвам да го повдигна. Трябва да съм самостоятелна, никой няма да ми помогне в разтоварването на моя хуманитарен багаж.

Държа го до себе си по време на полета, сторил ми се кратък, защото са ме връхлетели всички страхове, и ако можеше, бих отишла в Ню Йорк. Търбухът на самолета е неравна железария. Няколко голи седалки, закачени за стената, и много празно пространство, заето от сандъци и маскировъчни платнища. Прекосихме морето и летим над земята.

Усещам кисел вкус в гърлото, като че ли стомахът ми ферментира. Ръцете и главата ми са вцепенени, краката натискат срещу вибрацията метал. Оглушителният рев на моторите изгаря небето. Сега знам, усещам го. Сега би могло да се случи. Сnižаваме се. Ето ни вътре. Цел за онези в горите. Пред очите ми са видените сцени, отломките от свалените самолети, парчета от кабината, крилете, изпочупили клоните на гъстите елаци. Устата ми е напълно пресъхнала, езикът парализиран, лицето посивяло като мухлясала хлебна среда.

Заедно с мен само още трима цивилни, на мирна мисия в тази лишена от мир земя. Двама лекари и доброволка от частно радио, Ванда. Яка мъжкарана, по-скоро занемарена, като някои славянски мъже. Най-спокойната от групата. От началото на обсадата вече е била два пъти в Сараево, прилича на онези едри мишоци, които са наясно как да действат в трудни ситуации, якето ѝ е с много джобове, като на репортерите, отразяващи войната във филмите, наподобяват скривалища за ръчни бомби. Дъвче дъвка и прави балончета, от лекия им пукот подскачам.

Откъм куфара ми се носи уханието на татковите праскови. Ванда се смее, отново пуква балонче, сигурно ѝ се струвам слабоумна. Пита ме дали се връщам довечера, интелектуалците обикновено оставали за няколко часа, колкото да кажат, че са били, да усетят за малко мириса на изгорели мравки.

— Изгорели мравки?

— Мъртвите миришат така.

Вероятно ме смята за някой от онези книжни плъхове.

— Отивам при мъжа си, фотограф е, в Сараево е от няколко седмици.

Пита ме за името му. Казва, че го познава, видяла го в края на август.

— Симпатяга е, хлопа му дъската.

— Защо да му хлопа?

— Къпеше се в Миляцка, докато отгоре стреляха.

Клатя глава, но тя е сигурна.

— Къдрав, с брада.

— Не, брада няма.

— Тогава не е той, навярно е някой друг Диего.

Някой друг Диего, мисля си, друг Диего, и в това време самолетът губи височина. Военно кацане, по спирала, спуска се внезапно. Мяркам само за миг линията на планините, после ударът от колелата под краката ми.

Летището има три митници, три отделения. Военните от враждуващите армии си вземат кафе с жетони от една и съща машина, останала е само тя. Гледам тази сюрреалистична сцена, неприятелите, навеждащи се пред един и същ метален процеп. Летището е в ръцете на Сините каски, охраняващи пистата и разпределението на хуманитарните помощи, но на практика съжителстват със сръбските милиции. Няма напрежение, всички изглеждат много изморени. Египетски войници дремят върху онова, което е останало от столовете, сините каски се полюляват върху сухите тъмни лица. Чакаме дълго, преди един блиндиран джип на умиротворителните сили на ООН, ЮНПРОФОР, да ни откара в града. Може би договарят временно затишие, защото чувам един от Сините да преговаря с някакъв нещастник в маскировъчен комбинезон и черна барета с орле отгоре:

— Can they go now? Ok? ... Slobodan? Free?^[47]

Сърбинът кимва. Ама как така, мисля си, офицер от силите на ООН иска разрешение за преминаване от военен от армията агресор? Само че няма време да се учудвам. Това летище е някаква измама,

гангрена в тялото на страдащия град. Ако това е вратата към света, няма спасение за мишоците.

Приведени, без да се оглеждаме наоколо, се качваме в джипа. Преминаваме първия контролен пункт, купчина железа, като изтръгнати и сложени на кръст релси, планини от чували с пясък. Закачулени глави, долепени до телата калашници. Шофьорът крещи:

— Keep your head down!^[48]

Джипът лети по булеварда на снайперистите, криволичи, за да избегне разпръснатите отломки. През единствената пролука светлина виждам да пробягва сградата на „Освобождение“, всичко е изчезнало, само арматурата на асансьора е оцеляла, като пръчка от разтопен сладолед.

Слязохме на пълна скорост по рампата, водеща към подземните етажи на „Холидей Ин“. Сумрачно лоно, предпазвано от сините найлони на ЮНПРОФОР, претърпкано с журналисти и телевизионни екипи. Съмнителни фигури се приближаваха, за да ме питат дали ми трябва противокуршумна жилетка, имам ли нужда от кола, нося ли валута за обмяна, искам ли да купя информация. Един се разхождаше с гол крак с няколко пресни шева по него и парче от снаряд в ръката, търсеше на кого да продаде историята си. Останах да чакам в тази цитадела. Нямаше свободни стаи, не и в сигурното крило, бяха останали само тези откъм Гърбавица. Страхувах се да не заспя и някой да не отмъкне куфара ми. Завлякох го чак до залата, приспособена за ресторант. Ядох нещо топло и безвкусно, сторило ми се прекрасно, седнала на дълга обща маса с журналисти, които говореха гръмогласно и се смееха.

— Here you need to laugh!^[49] — намигаше ми един германски оператор.

Върнахме се заедно на диваните във фойето, почерпи ме бира, зае се да ми обяснява как да действам в обсадения град. Изглеждаше леко възбуден, през деня беше снимал траншеята на хълма Жуч. Сложи ръка на крака ми, попита дали искам да спя в стаята му. Хилеше се с идиотската си зачервена физиономия, струваше му се нормално да скоча в леглото му заради войната наоколо. Чух тътен наблизно, след секунди още един. Разпознах свистенето на снарядите.

Вдигнах очи нагоре към стаите. Помислих си за онази нощ, в която аз и Диего гледахме от високото надолу към пустото осветено фоайе.

Не си спомнях да съм виждала някога проститутки в Сараево. Сега момичета с къси полички седяха на столчетата пред бара с чуждите журналисти. На съседната маса един мъж беше извадил пистолет и го сложи отгоре като пакет цигари, докато друг в черно кожено яке броеше пачка марки. Говореха за залагания, за някакво място в квартала Марин двор, където се провеждали кучешки боеве.

От онези часове на прелюдия ми е останало преди всичко усещането за мръсотия, отпред ми се мяркаха разни неща и после се отдалечаваха, като мазни петна върху вода.

Една ръка потъва в рамото ми, почти ме удря. Гойко коленичи до мен, притиска ме, без да ме гледа, държи ме здраво.

— Красавице...

Измъкваме се от задната страна, той влачи куфара.

— Ами Диего?

— Чака те.

Още е с онзи „Голф“, само че сега изглежда като излязъл от комикс, ламарините са смачкани и надупчени, вратите са с различен цвят, взети от други коли, липсват им стъкла.

— Това са новите модели на Сараево Сити — смее се. Цяло чудо е, че още успява да изкара усмивка.

Зазорява се, малко преди денят да настъпи. Препускаме с тази футуристична трошка към едно бъдеще, което може би ще бъде изградено по същия начин, с остатъците от миналото. Небето е безчувствено, в навъсено синьо, започващо да изсветлява. Гледам картината от паднали и изтърбушени неща. Опушени като комини сгради, железни плетеници, отломки от автомобили и трамваи... изчистените фасади на евтиното строителство, приличащи на обгорен картон. Опитваме се да стигнем до Башчаршия. Гойко прекосява развалините, проходите са на късмет, по улици, невиджани от мен. На откритите кръстовища натиска газта до дупка, навежда главата ми надолу. Жестът е собственически. Иска да ми спаси живота, но може би и се забавлява малко, прекалява. Крещи, издава дълги животински звуци. И все пак е останал тук, един босненски бабаит в разгромения град.

Отнякъде долитат изстрели, тревата във вътрешния двор е висока и пожълтяла, нападала е мазилка. Отвън сградата е проядена от откосите, ала вътре е невредима, само по-тъмна, по-мръсна. Каменните плочи по стъпалата мърдат, тичам. Диего.

Там е, наред малка градинка от свещи, запалени за мен. Идва насреща ми. Прегръщам го и усещам нещо, твърдост, както никога преди. Костите му са като от желязо. Гледам изпосталялото лице, потъмнелите устни. Дълга брада, почти до очите, не съм го виждала такъв. На докосване ми е странен. Лицето му е като на къщите отвън.

Смея се, казвам, че мирише малко. И все пак си е взел душ, с една лейка, по сараевски, уточнява.

Прилича ми на пленено животно. На някой от умрелите в зоопарка бабуини.

Стискам ръката му и се отделяме в един ъгъл. Къщата е сумрачна, прозорците са закрити отвън, по стените има дълги пукнатини.

— Как живееш тук...

Вкопчил се е в ръката ми, навира лицето си вътре. Подушва ме, потърква се в дланта ми, изгонва от себе си моята липса.

Гледа ме втренчено. Но очите му са непонятни езерца. Изведнъж си помислям, че не е тук, не търси мен, а нещо, което вече не съществува.

— Любов моя...

Докосваме се като възкръснали.

Подава ми букет от хартиени цветя.

Цветарката на Маркале, онази старица с вид на блага вещица вече няма истински за продажба, затова е измислила тия дребни цветенца от късчета нагъната и оцветена хартия. Прекрасни и толкова тъжни. Диего ми прилича на тези изкуствени цветя, запазили носталгията по багрите, уханието, живота.

Гладен е, отварям куфара, моето съкровище. Ръфа една праскова, по лицето му се стича сок.

После се появяват другите, Ана, Младжо... и непознати за мен лица, хора, дошли от разрушените си къщи или избягали от окупираните квартали. Изваждам нещата от куфара. Прегръщат ме, притискат ме силно. Сякаш се познаваме отдавна. Hvala Gemma, hvala. Ще продължават да идват през целия ден. Куфарът е пълен с какво ли

не за раздаване... днес този апартамент изглежда като офис на „Ла Беневоленция“^[50]. Празнуваме, отваряме месни консерви, бурканчета туршии, ядем пармиджано. Гойко измъква бутилка ракия от отънелите си лични запаси.

Приближавам се до прозореца, отмятам найлона, поглеждам през процепа. Градът е в плен на тъмнината... издълбан като рудник, в който не е останало нищо за извличане, единствено дупки и опустели галерии. Покривалото на мрака смекчава. Съзирам само светлия дънер на едно прерязано минаре. Къде са звуците? Биенето на камбаните, гласът на мюезина? Къде са уханията? Мекото от утайката на кафето по дъното на чашките? Натрапчивото на подправки и кебапчета? Къде е пушекът от колите? Къде е животът?

Нямаше вече интимност. В тази къща, както и във всеки сараевски дом всички спяха заедно, дюшеците, струпани в коридора, далече от прозорците и местата, изложени на изстрелите от гаубиците и оръдията.

Подскачах само аз, изглежда останалите бяха свикнали или изгубили слуха си. Виждах редицата очи в полумрака на изобретените свещи, парченца канап, плуващи в панички с вода и слой мазнина отгоре. Всички пушеха донесените от мен цигари, вероятно най-желаният подарък, защото да не ядеш е тежко, но да не пушиш е ужасно, и вече свиваха цигари от чаени листа, лайка, слама от полето и пълнежа от столовете. Ана беше скрила няколко пакета дамски превръзки в своята платнена чанта и сега я притискаше до корема си като възглавница. Гледах тези очи, странни като очите на животните, виждащи в тъмното... устните, засмукващи тютюневите тръбички, разпалваха огънчето.

Бяха същите екзалтирани очи като на Диего, пленници на безмълвната неподвижност. Изглеждаше, че всички са се втренчили в една и съща амалгама, помътняло огледало, неотразяващо нищо.

— Как си?

— Добре, да...

Ала думите достигаха до него много отдалече, подобно ехо. Повдигна ръка и я прокара по устата ми, сякаш искаше да усети

плътността ѝ. Напъха възглавничките на пръстите си в устните, като в топла, но недостижима материя.

Опря се на стената, засвири на китарата в тъмното.

После се опънахме на един от дюшеците. Диего се намести веднага, сви се като зародиш и вече спеше, дишаше различно. Стори ми се, че пропадна в съня само за да се отдели от мен. А може би просто беше пил много, като другите. Бях единствената будна в мрака, побрал толкова дихания. Станах, за да преместя една кутия, препълнена с фасове. Няколко пластмасови туби стояха в ъгъла до купчината обувки. Найлоните на прозорците се вееха, нахлуваше студ. Зимата приближаваше. Защо се намирахме тук, проснати на пода с тези хора? Мислех за това, гледайки гърба на Диего.

На сутринта ме събуди глух тътен, вероятно от миномет, стовари се отгоре ми, още вцепенена от късното заспиване... едва се помръдвах. Нямаше никой, всички бяха изчезнали. Само Гойко се въртеше наоколо, чоплеше един транзистор.

— Къде е Диего?

— Не искаше да те буди.

Хапнахме малко от донесените бисквити.

— Знаеш ли дали вижда Аска?

Не отговаряше и не ме поглеждаше.

— Заминала ли е? Жива ли е?

— Още е в Сараево.

— Кажете ми къде се срещат.

— Не знам, не знам какво прави Диего... почти не го виждам.

Хрускаше бисквити, в брадата му имаше трохи.

— Никога не съм ти вярвала.

— Няма страшно, успокой се.

Сега, на малко повече светлина, забелязах, че погледът на Диего е доста помръкнал в сравнение с преди, зацапан от месеците война. Младостта си бе отишла, отлетяла. Мъкнеше на плещите си товара на обезвереността, на язвителността... чувството му за хумор също бе сбъркано, миришеше на изгорели мравки, както всичко останало. Струваше ми се, че и аз щях да остарея внезапно.

Диего се върна след няколко часа. Беше ходил за вода, ръцете му бяха схванати от усилието, от тежестта на тубите, мъкнати повече от два километра.

— Така можеш да се измиеш.

Затворихме се в банята, погледнах захабената порцеланова вана, пожълтяла тук-там, от крановете не капваше.

Наляхме вода в един леген. Съблякох се и за пръв път се почувствах неудобно да стоя гола пред него. Близостта сякаш беше изчезнала. Диего също избягваше да ме поглежда, занимаваше се с водата, пропускаше я между пръстите си, търсеше нещо... далечно отражение, проход.

— Погледни ме — казах.

Вдигна очи с нежелание, полека. Бях гола. Мъртво растение без кора. Бяло отрязано дърво.

— Какво има?

— Красива си.

Сложи ръка на корема ми, докосна леко пъпа и аз изпитах отвращение от тази ръка.

Докосваше ме, както ме беше гледал, отчуждено, все едно бях манекен.

Свих се, сгуших се в самата себе си като в яйце.

Съблече се, дойде при мен в празната вана, натопи гъба в легенчето и ми изми гърба. Обърнах се да го погледна... жълтеникавите кости под сухата фина кожа, увисналия пенис между космите, като в черно гнездо. Приличаше на старец.

— Защо си тук? — попитах го.

— Аз съм там, където трябва да бъда.

На следващата сутрин се събудих рано, заедно с другите. Диего се бе навел над куфара. Пълнеше раницата.

— На кого носиш тези неща?

На някои приятелски семейства, отговори, на старци, които не могат да се помръднат, на вдовици с деца.

Обличам се, следвам го до моста „Чумурия“.

Виждам града на дневна светлина. Не е останала нито една непокътната сграда, куполите на джамиите изглеждат като метални

капаци, изгубени сред развалините. Кепенците на Башчаршия са затворени, в магазините са изтръгнати даже рафтовете. Едно птиче връхлита върху мен, уморено птиче, което може би вече си няма клон, където да кацне.

Фотографски ленти. Една до друга на масата в тази мизерна стая, превърнала се в наш затвор. Ленти като ловджийски патрони, като гилзи. Като черни яйца. Измислям игра, за да ми минава времето, слагам ги една върху друга, правя паяжинни конструкции и ги оставям там, изтягам се на леглото и чакам. Тресенето започва след някой взрив, върви по пода, по стените... качва се на масата. Касетките внезапно се срутват, търкалят се надолу.

Кой знае дали някога ще видят бял свят всички тези изображения, запечатани на целулоидните ленти и затворени в посмачканите вече метални касетки, подходящи за прекарване на свободното време в едно време, което сякаш не минава, защото още от три следобед сме затворени вкъщи. Свършили са доставките от черния пазар, тубите с вода са напълнени, няма смисъл да рискуваш живота си повече.

Вече ми се струва, че никога не съм помръдвала от този град.

Върнали сме се под наем в старата стая. Велида ме докосваше като истинско чудо, останало здраво стъкло. Изминалите месеци са я стопили, сега прилича на някой от косовите си. Главата се поклаща непрестанно, като неутешим коментар. Донесла съм й хубава торба с провизии, бях я оставила настрана за нея. Когато видя фенерчето, Йован стисна уста, за да сдържи сълзите си. Нещото, липсвало му най-много, сноп светлина, за да освети прекалено тъмните нощи.

Старият биолог вече не излиза от дома си, по цял ден стои в един по-сигурен ъгъл до клетката с още живите косове. Котакът обаче е умрял, една сутрин излязъл, поразходил се с кривата си опашка и повече не се върнал.

Йован и Велида всеки ден очакват мира. Но вече не вярват особено. Гледат как белите бронетранспортъри на ООН под техните прозорци бездействат, безполезни като заключени рикши в безлюден парк.

Помолих Велида да ми даде метла и парцал за под, изчистих стаята. Продължи да поклаща глава през цялото време.

— Наистина ли искате да останете тук с нас?

— Да.

— В хотела за чужденци е по-добре, там ще сте на сигурно място.

Прахта е упорита, сив пласт, твърд като цимент.

Велида докосва гърдите си и казва, че прахта от рухналите неща вече е вътре в тях, загнездила се е в дробовете им.

— Това е прахта от сградите, които сме обитавали... от нашата библиотека, старата Виечница^[51], от университета, където преподавахме, от родните ни къщи...

Кухнята е пълна с листа, зелени слоеве върху всяка лавица. Велида обяснява, че копривата е прекрасна плънка за баница.

— Всички в Сараево ядат коприва — смее се. Макробиотичната диета била нещо чудесно, стига да оцелеят от снарядите.

Познанията ѝ по биология са полезни в недоимъка, предлага ми отвара от ела.

— Превъзходна е.

Пита ме защо съм се върнала.

— Искам да съм с Диего, а той държи да бъде тук.

Зелените ѝ очи се замъгляват от умиление.

Тя също е следвала Йован през целия си живот. Дори и сега да се срамува от тази любов, сега, когато умират млади хора и деца, а те двамата са още живи и още се целуват по устата.

Няма ги вече брокатените пердета на широките прозорци, а само накованите найлони, картините по стените са разкривени и без стъкла. Хубавата им къща се е свила, преместили са леглата в кухнята. Единствената отоплявана стая. Велида е купила на черния пазар стара печка, в замяна на годежния си рубин и коженото палто. Пробили са дупка в стената за отдушника. Всеки апартамент вече има дупка, от която излиза дим, заради войната кюнците отново са сложени, кой каквито е намерил. Градът е един голям бивак.

Страхувам се да излизам, стоя затворена в кухнята с Велида, гледам я, изгърбена и изпосталяла.

— Как ще изкарате зимата?

Започнали са да горят мебелите, Йован собственоръчно ги троши, краката на малката холна масичка, чекмеджетата на шкафчетата, на бюфета. Велида е нарязала килимите на ивици и е направила блокчета, които горят бавно като въглища.

В парковете вече няма дървета. За кратко време градът се е обезлесил. Навсякъде се чува шумът от резачките, от клоните, влачени като огромни метли между развалините.

Йован се оплаква, отрязали са и голямата липа пред къщата, дето предпазвала от снайперистите. Останала е само в една от картините му, стволът и пищната корона на акварелни точки.

— Дърветата са живот...

Ядосан е на чакалите, онези, дето секат, за да се обогатяват на черния пазар.

Октомври е, още не е толкова студено. Друг път снегът е идвал даже през август, но ако е рекъл Господ, тази година ще закъснее.

Така животът умира, дърветата рухват едно след друго. Събират се дърва за настъпващата зима и междувременно се прави място за мъртвите... Сега ги погребват навсякъде, в парковете, на стадиона „Кошево“, гробищата не стигат. Могилките са навред, тъмни петна от разкопана земя.

Животните от планините не престават с ожесточението си към развалините. Паднал е снаряд върху група деца, играещи на топка в една спокойна, вече опустошена зона зад нашата къща. Четниците са заявили, че снарядът е избухнал там поради грешка и че са го изстреляли Зелените барети, а не те. Мъртвите деца не излязоха с декларация. Но в къщата на Велида е влязла топката, скъсала е найлона до рамката и е влетяла. Чак вечерта научи за децата. Сега гледа топката, която е сложила в празната къщичка на котака, и ме пита: „На кого да я върна?“.

Нощем времето сякаш спира своя ход. Диего се връща с лентите, изпразва фотоапарата, хвърля всичко в един ъгъл. Вече не ми разказва какво снима.

Нощем градът прилича на развалена уста с розови отвътре конструкции като зъби, разядени от кариес. Мракът поглъща апокалипсиса. Няма помен от живот. Сирените на алармите са забравени гласове за предпазливост, която вече изглежда непотребна. Всяка нощ Сараево умира. Нощта е капакът, който се затваря. Оцелелите са мравки, последвали съдбата на града поради твърдоглавата си привързаност и останали зазидани в ковчега.

Нощем броди единствено вятърът, който се спуска от планините и обхожда като неспокоен дух тази беззъба уста.

Диего казва: „Това е само началото и ние сме свидетели. Един ден целият свят ще бъде такъв, прогорен отвътре, смъртоносно ранен. Няма да остане нищо, освен изтърбушените железарии, отдушниците за газ, черните езици на умиращите пламъци. Сега виждаме края на света, този от комиксите, от филмите, показващи най-апокалиптичното и покварено бъдеще“. Усмива се. Нощем надеждите отлитат. Диего става мрачен. Гледам докачливата му физиономия, очите, загладени от тъмнината. Пие много, литри от онази скапана бира. Става да пикае, блъска се в нещо. Докато спи, го докосвам, за да усетя дали е жив, дали мърда. Боя се от този мрак, приличащ на бездна. Все едно сме под нивото на земята, в дълбините на погребано езеро.

Някъде копае лопата. Нощем в Сараево погребват мъртвите, хлъзват ги тихо в земята. Сборищата на открито са като лакомство за снайперистите, затова се чака да падне мрак. Живите не отронват звук, сълзите се заковават в гърдите подобно дъските на ковчезите, правени от остатъци, стари летви, крила на гардероби.

Чува се единствено дрезгавият лай на кучетата, събиращи се на глутници, станали са кожа и кости, очите като на вълци. Домашни кучета, превърнали се в скитащи заради войната, изоставени от собствениците, избягали, умрели или прекалено гладни, за да ги хранят.

После зората. Някой път не гаубиците те събуждат, а птиците, завърнали се да чуруликат. Тогава си помисляш, че може да свърши.

Че оцелелите могат да излязат от града и да се изкачат в планините, около курорта Яхорина, на Требевич, за да направят пикник или да берат гъби.

Че трамвай номер едно отново е тръгнал до Илиджа, до водопадите, до поляните.

Струва ти се невероятно, че на разсъмване се появяват всичките тези хора, питаш се къде са се крили, дали са истински живи, или възкръснали мъртви. Никой не остава вкъщи, трябва да се излезе на лов за храна, за вода, ако изпадне нещо на черния пазар, купоните за хляб, консервите от хуманитарните помощи. Обикаляш, чукаш на вратите на „Каритас“, евангелистката църква, „Ла Беневоленция“ на евреите, те са най-щедри и помагат на всички. Помагат на мюсюлманите на Сараево, които са им помагали някога, крили са ги от нацистите. Така минават първите часове на деня. Ако останеш на затворено, умираш.

Всеки път когато излиза, Велида казва:

— Отивам.

Прави пауза, усмихва се.

— Отивам към моя снаряд.

От време на време някой пада. Жена на опашката за вода. Един заек.

Не бива да спираш и да гледаш... да оставяш на очите време да видят, да се привържат. Това трябва да се научи. Да не даваш на мъртвите време да се разкрият, да се превърнат в реални, трябва да вървиш направо, да не разграничаваш тялото от торбата с пясък, а да ги оставиш неопределени зад себе си, да се отдалечиш наистина, да си гледаш пътя. Само така може да оцелееш. Като не даваш на мъртвите име, не виждаш палтото и цвета на косите им. Като ги оставиш. Като се научиш да ги избягваш още отдалече, да се правиш, че не си ги забелязал. Да се преструваш, че не съществуват.

Защото ако спреш, ако им позволиш да се вмъкнат в теб... тогава неизбежно забавяш крачка.

Но децата са любопитни, протягат врат, гледат, докато майките ги дърпат, влачат ги след себе си. Децата се приближават до мъртвите като катерички до остатъците от пикник.

И все пак този град, където смъртта продължава да вършее, излъчва някаква скрита сила, сокове, отделяни от най-затънтените гъсталаци на гората.

Гойко дойде да ме вземе и така можах да прегърна отново Себина. Стори ми се като костенурка, сухо, триъгълно лице, устата като сламка. Притиснах я до себе си. Бяхме на вратата на онази все още учудващо подредена къща. Усетих главата ѝ върху корема ми.

— Защо си още тук, *Bijeli biber*?

Не иска да си тръгне с детските конвои.

Получава писма от заминалите си приятели, всичките ѝ се струват по-тъжни от нея. Нейната стая е наред и в края на краищата не е толкова зле. Гойко идва почти всеки ден, не им липсва нищо. Само дето са ѝ омръзнали ориз и макарони.

— Отгоре на това и тази смрад! — смее се.

Консервите скумрия от пакетите с помощи, смрадта се усеща във всяка къща, в оригванията на късметлиите като тях.

Разказва, че е свикнала със сирените и мазето. Донесла съм ѝ малко шоколад, смуче го, омазва си устата.

Вече не тренира, залата е приютила бежанци. След всичкия ентусиазъм сега гласът ѝ се губи. Но не заплаква, прави гримаса, разкършва рамене. Застава с главата надолу, опирайки се на стената, ходи на ръце, а косите ѝ се влачат по пода. Полата се е свлякла надолу като увехнало венче, виждат се петната по краката ѝ, коленете, малките венички, прозиращи под кожата, гащичките на цветчета. После прави дъга... гръбнакът ѝ се огъва като на акробатка от цирка.

— Внимавай...

Разтваря крака и завършва с перфектен шпагат. Малко представление за мен. Аплодирам. Остава само усмивката ѝ. Самотният звук от пляскащите ми ръце.

Питам я какво е това пликче, окачено на дръжката на вратата. Документи, отговаря, на къщата, актовете за раждане с кръвната група, шофьорската книжка на Мирна, заедно с парите и ценностите, както и часовникът на татко. Стоят там в случай на бягство, ако снаряд удари къщата.

Кашля, отваря уста и си пръска в гърлото от своето лекарство против астма. Смее се, миришело гадно, на дървеници.

— Откога имаш астма?

Откакто остава сама и се тревожи за майка си, бои се, че няма да се върне. Ходи напред-назад с онези маратонки, осветяващи тъмния коридор.

— Още светят...

— Разбира се, зареждат се от слънцето.

Новините за мъртвите стигат и до нея, но отдалече, защото Мирна я предпазва, като я държи у дома. Ала Себина знае, че сега се умира на улицата. Предупреждава ме да внимавам.

— Ти може и да си италианка, ама те не знаят, ще те помислят за сараевка и ще те гръмнат.

Излизам с Диего. Навличам противокуршумната жилетка, която той не носи никога. Крачим тихо сред развалините заедно с другите. Не тичат, държат се нормално, само очите им са малко по-нащрек в сравнение с жителите на някой мирен град. Мъжете са небрежни, с мръсни коси и измачкани дрехи, спали са с тях. Но има и със сако и вратовръзка, изглеждат професори, чиновници от високите етажи. Къде ли отиват? Училищата и офисите са затворени. Газят в прахта с мокасините си, черните чанти с документи, с текстовете на университетските лекции. Вървят предпазливо, не бързат в този метафизичен пейзаж. Има нещо неестествено в спокойствието на това заредено с опасности пространство, тези хора създават странно впечатление, приличат на скици от театрална сценография. Страхът вдървява телата им, като че са колосани. Само очите пробягват наоколо, въртят се острожно... сякаш са истински очи, забодени в картонен силует. Сега на кръстовищата има табели: PAZI SNIPER! Внимание: снайперисти!

Всички са слаби, няма хора с наднормено тегло. Би трябвало да разкажа на момичетата от фитнеса. Проблеми с целулита? Хайде в Сараево, тук не се яде и се крачи по цял ден. Месеците на обсадата се броят по главите на жените, които не се боядисват вече, по онези тъжни бели ивици от прораснали коси. Младите обаче са съхранили своята еlegantност, вървят с перфектно гримирани лица.

Знак за съпротива, плезят се на онези горе с това излизане по улиците, с непоколебимото спокойствие, токчетата, червилото сред отворените от войната проходи и в задължителните пасажии зад натрупаните торби с пясък и кръстосани железа.

Стигаме до бирената фабрика. Диего снима дългите опашки за вода, откритата тръба, осеяна с малки дупчици, където хората допират

тубите.

Колелата. Има неща, които преди не са стрували нищо, както на всяко друго място по света. Но сега... колелата. Всички говорят за колела, всички те питат дали нямаш някое старо колело.

Тоџак... Тоџак...

Колелата се използват, за да превозват тубите с вода, парчета дърво, части от коли, всякакви неща, които успееш да насъбереш.

Диего снима стареца, влачещ бебешка количка, вътре има корен от дърво. Едно голямо дървено дете с полепнала почва, ще послужи за зимата.

Денят се състои в този лов там в ниското, в калта на развалините. Докато снайперистите са на лов за теб.

— Майките са предпочитана цел, знаеше ли го?

Не го знаех.

Стрелците се забавляват да гледат как децата плачат, да видят как разтварят уста в отчаяние.

Диего снима децата, които не са преставали да си играят, крият се в застрашените от срутване преддверия, под бетонните плочи на рухналите тавани. Коленичи, говори с тях. Рови из джобовете си, подарява каквото има. Остава ги да се катерят по него, да ровят в лицето и в косите му, носи ги на конче, не се ядосва даже когато му пипат обективите.

Снима и мен, на фона на кратера от библиотеката.

— Застани там — казва ми.

Питам се дали ме обича още, или съм само призрак от предишния му живот. Все върти глава, често се обръща, оглежда наоколо. Кого търси?

Беговата джамия също е засегната. По залез Диего снима вярващите, молещи се пред развалините. Коленичили са на килимчетата си, малки като онези за пред леглата ни. На булевард „Тито“ има ръчно изписан лист с имената на умрелите, окачват го нощем. Хората спират, четат, свеждат глави.

Вмъкваме се в някаква кръчма, неуютна стая със струпани далече от улицата маси. На тезгяха само няколко черни геврека. Но има от силното бъркано нескафе, което прави каймак и прилича на

италианско еспресо. Задимено е от „Дрина“, пияни хора с военни униформи, шити у дома, крещят, армия от опълченци, събрани от кол и въже, сражаващи се бойци и стари негодьяи, произведени в местни командири. Има и една жена, лакътят на масата, лицето, полегнало накриво върху дланта ѝ. Застинала е в този жест, който удължава чертите ѝ, разширява ноздрите, разкрива потъмнелите зъби, затваря едното око. Явно до нея не достига нищо от случващото се наоколо. Сигурно е тук, за да се отърси от някой кошмар.

А може би е сломена от мъка.

Смазани жени. Старци, изглеждащи като статуи. Пием нескафето. Питам Диего за пореден път какъв е смисълът да останем.

— Защо сме тук?

Защо е този абсурд? Това самобичуване?

Не отговаря, облизва кафето докрай. Езикът му е бял от каймака, като моя.

— Аз не съм те молил да дойдеш.

По-късно в стаята, когато няма какво да ядем, защото не сме се погрижили за това, и празните ни стомаси къркорят, гласът на Диего достига до мен в тъмното.

— Върни се в Италия, бебчо.

Вали... небето се е продънило и се излива. Цяла нощ имаше светкавици и гръмотевици, природните тътнежи се смесваха с онези от злината на хората. Дълго не заспивах, слушайки това състезание в небето, като че ли Господ се беше разгневил и бе пръснал цялата си ярост из небето, което му принадлежи, мокрейки дулата на оръдията, гаубиците, зенитната артилерия и окопите. Сигурно горе в планините всичко е потънало в кал. Може би дърветата в горите няма да успеят да спрат този потоп, земята ще се свлече в долината като гнилоч, увеличайки градините и къщите на близките квартали.

Дъждът обстрелва найлоните на прозорците, ужасният шум продължава часове. Студено е, зимата настъпва, стените са осеяни с пукнатини, стигащи до таваните, и вече не ни предпазват. Мирише на влага и мръсни чаршафи. Диего се е свил на кълбо под завивките с покрита глава, стъпалата му жълтеят отвън. Бутилката на газовата ни печка за къмпинг е издъхнала, изпуснала е последното изпарение...

синьо пламъче, светнало съвсем кратко, а после изтляло към високото, точно като изнурена душа. Слизам в общата кухня, за да потърся малко кафе. Велида е там, краката ѝ са мокри до коленете, държи в ръка емайлирана кана. Стръска се, подскача, каната пада.

— Това е гръмотевица, само гръмотевица... — успокоявам я.

Навеждам се, подавам ѝ каната, нащърбила се е на две места и сега отдолу се вижда желязната сърцевина.

— Още едно счупено нещо... — смее се.

Тя също има странен мирис. Мирисът на жителите на Сараево. И не е само заради липсващата вода, защото днес можем да се изкъпем с дъждовна, това е умората, паниката, изпускана от телата. Предсмъртен мирис. Като непоносимата воня, която изплашените животни внезапно отделят, за да се защитят. Това са тела в безпорядък, развалени стомаси на хора, които ядат трева, будуват и излизат от къщи с убеждението, че ще умрат.

Върху малката опашка във вътрешния двор вали. Жени по чехли, в ръцете им порциите треперят.

— Виж на какво сме заприличали...

Тази сутрин Велида може да плаче, поради дъжда никой няма да види сълзите ѝ. Една жена от опашката я избутва, тя се отмества, оставя я да мине. После ѝ дава и своята дажба мляко, доставено от лавкаджията който знае откъде, истинското мляко липсва от месеци. Ядосвам се, казвам, че е прекалено слаба, за да си позволява това великодушие. Но тя не иска да се превръща в животно, отказва да се бори с тези отчаяни хора.

— Има деца — добавя. — Аз имам само смъртта.

Вдига глава, мокрите коси откриват лицето, приличат на кичури мокра вълна.

— Виждам я, досега я държах на разстояние, но вече е тук, оставих я да влезе... сяда в кухнята като мен, гледа ме пред изгасналия огън, прави ми компания. Кани ме да танцуваме. Нощес носеше италианските ми обувки, онези от сватбеното пътешествие, цвят камила, с отворени пети.

Качвам се с малко кафе. Диего вече е готов за излизане, има лек червен дъждобран, скъсан на гърба.

— Къде отиваш?

Не издържа на затворено, дъждът не му пречи, даже му харесва.

Залепва скъсаното на дъждобрана с две бели ленти лейкопласт, онзи от аптекката ни в кутия за обувки.

Тръгва с този кръст на гърба си. Казвам му, че така е превъзходна цел. Вдига рамене, смее се. Преди бих се хвърлила отгоре му да го задържа въщи, но вече нямам сили. Станал е фаталист, подобно на всички сараевци. „Съдбата е като сърцето — отвърна ми, — тя е вътре в нас още от първия миг, затова е излишно да променяш пътя си.“

Идиот.

Следвам го. Без противокуршумната жилетка, защото е много тежка, защото днес и аз забравям за предпазливостта. Уморена съм, а умората ни прави безразсъдни.

И после при целия този дъжд може пък пушките да са намокрени, очите на снайперистите замъглени, да им се мерзелее. Може би под дъжда ще се отърва благополучно.

Следвам го в дъждовните проходи, в пустите коридори, между части от разрушени стени, изместени от снарядите, които отново са намерили своето призрачно равновесие. Вижда се от какво е направена една стена... колко основа, колко хоросан. Безсрамен поглед отвътре. Интимността е разголена, извадена на показ сред всеобщата мъка.

Но никой не гледа вече, кара напред.

Погледите минават край труповете и не спират, не се отклоняват. Войната е вътре в продължаващите стъпки, в уморените очи, отхвърлящи гледката.

Очите са единствените стъклени късчета, които не падат, остават в своите вдлъбнатини между костите, принудени да гледат, да поглъщат изображения, разболяващи тялото.

Вали. Крача след мъжа си, понякога го изгубвам, после го намирам отново. Гладна съм.

Диего е с белия кръст на червения си найлонов гръб. Вмъква се в закрития пазар. Самотни хора се въртят около самите себе си, изглеждат луди, затворени в клиника, вървят с наведени глави като животни в заградено с тел под напрежение място. От време на време някой потреперва, като че ли е докоснал тази граница, която не убива, а само раздрусва, изхабява нервната система. Няма нищо за купуване,

единствено боклуци за размяна, медно кафениче, бутилка ракия... буркан с конфитюр от сливи, запалка „Бик“.

Диего се навежда, прибира нещо, вади банкнота.

Наоколо е само вода, пада, като че ли е плискана с кофи.

Диего снима хората, пристъпващи мълчаливо в тази водна рамка, умиращи риби, изплували на повърхността.

Вече съм напълно мокра. По земята има само кал, после се появява гола глава, изтръгната от манекен, изтъркулила се е от близкия магазин, червените устни блестят от дъжда, изкуствените очи се блещат. Спирам, за да разгледам тази абсурдна глава, изглеждаща толкова самотна, приисква ми се да се наведе, да я взема и понеса със себе си, да я поставя на масата в някое кафене и да си говорим. Диего стига до моста „Чумурия“. Ще ми се да се връщам, но ми се струва, че отзад вече няма нищо. Хуквам след него... след белия кръст.

Минава покрай Папагайка, грозната, крещящо оцветена сграда, този папагал, проснат на земята от снарядите. Още върви, не се обръща. Влиза в ниска постройка, някогашно училище... класните стаи в редица, тъмни като пещери. Липсват вратите и прозорците, свършили са в печките, както и чиновете, от които тук-там е останал железен скелет. Мирише на изпражнения. Диего сигурно познава като пръстите на ръката си този маршрут. Минава близо до стена, на която още виси географска карта на бившата Югославия и портрет на Тито, направен на решето от изстрели. Някакъв мъж разпарчетосва оцеляла талпа, дори не ме поглежда. Вървя след мъжа си. Чуват се гласове, звуци... не се разбира хората плачат ли, или се смеят. Тук-там по отворите на вратите има перде или килим, заковани с пирони. Осигуряват мизерна интимност... нахвърляни на пода дюшеци, печки от подръчни материали. Вероятно е убежище за бежанци. После усещам миризмата на дърво и боя, горящи заедно. Диего е пристигнал, отметнал е края на найлона и се е присъединил към групата от хора, сгушили се около огъня в средата на стаята, запален направо на пода, върху мокрото дюшеме... слаб огън, изпускащ само дим.

Оставам отсам преградата. Тършувам между тези клетки гърбове. Когато се усещам, преглъщам, дъхът ми сякаш е стъклен прах, разяждащ гърлото. Главата е покрита, косите не се виждат, изглежда като някоя от многото изнемощели мюсюлманки, селянки, избягали от опожарените си села. Диего отваря раницата, сяда там наблизо. Тя се

обляга на рамото му, чакала го е. Пият ракията, донесена от него, подават си бутилката. След това я прехвърлят и на другите.

После Аска се изправя. Още носи своите бойни обувки, но е обула шалвари като мюсюлманките. Тя и Диего излизат. Поривът на дъжда отмята забрадката и сега, освен белия сърп на лицето се виждат и червеникавите коси.

Издадена съм в някаква странна еуфория, стихийна радост, пронизваща главата ми. Движа се в нереалната тишина на дъжда, поглъщащ всеки шум. Не вървят един до друг, той е малко зад нея, леко отделен. Изглеждат като двама скарани любовници.

Следвам ги през задължителните проходи, между ламаринените стени и бетонните блокове. Сега са на открито, на място, където има надпис ВНИМАНИЕ: СНАЙПЕРИСТИ...

Спирам, краката и коремът ми отмаляват. От пролуката се вижда оловнозеленото на планините. Потъналите в дъжда елаци приличат на настъпващи воители. Някой пресича, тичайки на зигзаг... и чувам откос. Един мъж, който, за щастие, вече е от другата страна на кръстовището, диша сгънат на две. Воня на страх... потя се в мокрите дрехи.

Не мога да повярвам, Аска тръгва. Наблюдавам екзалтирана това преминаване. Не тича, спокойно върви, като че ли не е на едно от проклетите кръстовища в Сараево, а в Рим или Копенхаген.

Диего е спрял, сякаш вече няма желание да я следва. После изведнъж излиза на открито, тича като санитар от линейка с червения си дъждобран и кръста от лейкопласт на гърба... дърпа я, влачи я за ръка, крещи ѝ да бяга, да се маха оттам. Закрива я с тялото си.

Откос не се чува, може би смяната на стрелеца е свършила, или пък сам той е зяпнал невярващо тази червенокоса овца, този равнодушен танц.

Сега Диего и Аска са отвъд останките на един трамвай, запалила си е цигара. Не знам колко време стоят там, като намокрени животни. Тя пуши друга цигара. И той запалва, не виждам да си говорят. Клекнали са тихичко, коленете на височината на носа. После изведнъж се прегръщат, сякаш внезапно са се помирили, а тя нарочно е рискувала живота си преди малко, като е преминавала толкова бавно кръстовището, може би само за да го накаже. Той смъква забрадката, гали косите ѝ. Напъхва лицето си в тях, диша в това мокро наметало.

Струва ми се, че усещам мириса на прегръдката им, топлия дъх на постеля, на убежище.

Този жест е от първите ни дни, когато беше напуснал своя град и не можеше да се приспособи напълно към Рим. Тогава захлупваше лице на рамото ми, сломен от вътрешна умора. Оставаше така, заровен в костите ми, скритият поглед на претърпяло неуспех дете, което не иска да се показва, докато губи, защото има нужда от любов.

Аска изглежда много по-силна от него. Утешава го с известно неудобство, сякаш е засрамена от този срив.

Изправя се, по-висока и по-слаба е отпреди, прилича на черна свещ. И точно поради тънката фигура коремът изпъква, заоблена издутина. Някой би си помислил, че е коремът на тяло, изтощено от войната, от липсата на храна, заради копривата, бульона от брашно, непоносимата вода, оцветена от дезинфекциращите таблетки... болен от паразитна инфекция стомах. Но аз знам, че не е така. Този корем избухва в мен подобно снаряд. Отстъпвам обезкоремена като онзи човек на улица „Васе Мишкин“, онази изтърбушена ръкавица, увиснала на парапета.

Оставям ги зад гърба си. Лутам се из този опожарен луна парк. Прибирам главата на манекена, нося я под мишница, докато се мъкна.

Успях да се прибера вкъщи, да се мушна в леглото. Даже не затворих вратата, там е и се поклаща на пантите си, хлопа, отмерва времето на очакване, поривите на вятъра и дъжда нахлуват, навсякъде е мокро. Диего се връща, разтърсва коси, сваля дъждобрана и прогизналите джинси. Остава с белите си крака и изсечената физиономия.

— Сега знаеш защо не мога да замина.

Понасям последствията, треската и останалото. Халюцинациите, лутанията във водата, в калта, в небето с червени трасиращи куршуми. Виждам дълга редица празни гробници и там наблизко всички хора, които познавам, всеки до своята ниша, говорим, смеем се, местим капациите, плъзгащи се като онези на кибритените кутийки. Велида влиза и носи една от своите отвари. Диего все не си обува панталони, стои с голи крака, фитилът на свещта се пържи в олиото. Не се приближава, поклаща глава.

— Защо не ми каза?

Искал е да се справи сам, не желаел аз да рискувам живота си, отговаря.

Не е развълнуван, не плаче. Непоколебим като войната навън.

Събрали сме дъждовна вода. Легените в стаята ни приличат на гробници. Дали водата е замърсена? Има ли значение? Искам да се изкъпя. Треската ме изгаря отвътре. Потапям се в студа, миришещ на блато.

Знаел е, че вървя след него, но ме е оставил.

— Не можеше да продължава така.

За пръв път от месеци е спокоен.

Онази нощ са правили любов, а също и всички нощи и дни, в които са били заедно. И не е било чукане, а часове на любов и всепоглъщаща нежност.

Само сега очите му оживяват, докато говори за нея... докато ми разказва колко трудно му е било да се откъсне от тялото ѝ, от нейния тил.

Лесно е да се вкопчиш в живота, когато навън ваят снарядите.

А нашият живот къде е?

Далече, далече... излишно е да се самозалъгваме. Разхождахме се примрели в Хърватия, в Украйна... спряхме на летището в Белград и се върнахме да умрем в Сараево, в града, където сме родени.

Главата на манекена е върху масата, гледа ни с продълговатите си гримирани очи.

Търсихме за подкрепа едно тяло... парче дърво в коритото на нашата река, течаща към гибел, което би ни отвело на другия бряг. Но той не е като мен, не може да използва хората... той е глупаво момче, което се влюбва.

Не е знаел, че е бременна, не го е потърсила. Разбрал е чак когато се завърнал в Сараево.

Гледа прерязаната глава, която сигурно му се струва онази на Аска. Тя също живее така, откъсната от тялото си.

Веднага е съжалила за тази история, ядосана е, в депресия. Семейството ѝ в Соколац е било избито и сега се чувства виновна, вярва, че е наказана от Бог.

Диего гали главата с широко отворени очи, блестящи от полепналите сълзи, които не тръгват надолу.

- Обичаш ли я?
- Как мога да не я обичам?
- Ами аз?
- Ти си ти.

Коя съм аз? Онази от снимката в журналистическата акредитация. Трябва да си тръгвам, да се замъкна до командването на ООН, размахвайки картата, и да се мушна в някой от онези самолети, дето даже не гасят моторите, разтоварват кашоните с лекарства на пистата на „Бутмир“ и излитат. Вместо това оставам. Как да си замина? Касетките с лентите падат на пода, никой не ги събира. Има фотографии, застанали на пусия навсякъде, до най-опасните кръстовища, чакат осъдените на смърт, жената, втурнала се да настигне семейството си и застреляна там. Те са снайперисти с лента. Чакат фотографията, която ще им донесе награда.

От хълмовете към долината се търкалят смразяващи истории. В края на седмицата към четниците са се присъединили странни доброволци. Хора, пристигащи от чужбина, за да се забавляват. Снайперисти, на които симулациите и картонените фигури са омръзнали.

Сараево е един голям полигон на открито. Ловен резерват.

[47] Can they go now? Ok? ... Slobodan? Free? (Англ.) — Могат ли сега да минат? Окей? ... Слободан? Свободно ли е? — Б.р. ↑

[48] Keep your head down! (Англ.) — Дръж главата наведена! — Б.р. ↑

[49] Here you need to laugh! (Англ.) — Тук трябва да се засмеете! — Б.пр. ↑

[50] „La Benevolencija“ — еврейска благотворителна организация. — Б.пр. ↑

[51] Сградата на кметството в Сараево, национален паметник от 1896 г., служила за национална библиотека до 1992 г. — Б.пр. ↑

ОХЛЮВИТЕ ИЗЛИЗАТ СЛЕД ДЪЖД

Охлювите излизат след дъжд, пълзят, протягайки хлъзгавите си, лишени от костици тела извън своята крехка къща. След дъжд сараевци претърсват пространствата без дървета между железните плетеници и пресните надгробни могили... навеждат се развълнувани, крадешком и събират лъскавите създанийца. От месеци не са хапвали месо. Валяло е и днес жените се усмихват, докато изсипват плячката в изпразнените кухни. Смеят се и децата, като виждат охлювите да пълзят по масата и да падат. Велида също се върна с пълна торба черупки. Събрала ги е скришом на отдалечено място... срамува се да не я видят толкова изгладняла.

Топим залци в тенджерата, кухнята се е изпълнила с леко сладникавия им мирис. Охлюви, варени в лиофилизирания бульон от хуманитарните пакети, с добавка от турски подправки и босненски оцет. Дегустираме.

После Велида ще каже, че вината е била на тази прекалено добра храна, възвърнала му щастието, неизпитвано толкова отдавна, а то ги заблудило, причинило им зло.

Йован имаше блестящи очи и леко почервенели бузи подир месеци на сива кожа, осеяна с грапави петна.

След яденето си бе запалил цигара от онези, дето му бе подарил Диего. „Дрина“, които сега се пакетираха със страници от книги, защото хартия липсваше, и, естествено, бяха започнали с книгите на кирилица. Йован съжаляваше, че неговата култура се превръща в дим, но търпение, цигарата след чиния с охлюви си беше истински лукс.

Когато тишината се завърна, когато Велида отново се зае да джурка коприва, а чудесният мирис на охлюви беше излетял безвъзвратно, Йован излезе.

От месеци си стоеше вкъщи. Облече се изрядно, с вълнена жилетка, вратовръзка, старата си кипа на главата. Взе чантата, която бе

използвал като преподавател, и каза, че отива да се разходи, чувства се добре.

Нереални думи в този призрачен град, в тази къща без ток, без стъкла, с продадените хубави мебели, а останалите натрошени на парчета, за да могат да изгорят.

— Йован, къде отиваш?

— В университета.

Велида не намери кураж да го спре, винаги беше уважавала волята на мъжа си и не мислеше, че е дошло времето да се отнася с него като с поставен под опека. Опита се само да каже, че университетът е разрушен, както всички по-важни сгради, и Йован беше кимнал...

— Отивам да видя дали може да се направи нещо.

— Опасно е...

Отговори с усмивка и стара еврейска поговорка.

Комуто е писано да се удави, ще се удави и в чаша вода.

Велида дойде да чука на вратата ми много късно, по тъмно, след полицейския час, а Йован беше излязъл преди доста време. Не плачеше, но главата ѝ се тресеше повече от обикновено.

Тревожеше се, ала още бе изпълнена с кураж. Смяташе, че е постъпила правилно.

Днес е средата на ноември и след хубаво угощение с охлюви и две чашки домашна ракия, направена с ориза от помощите, старият Йован, сръбски евреин от Сараево, специалист по сладководна биология, след като е изучавал цял живот еволюцията на малочетинестите червеи олигохети и на едноклетъчните камшичести водорасли, е излязъл да хвърли поглед на разрухата на своя град, на унищожението на своя вид, онзи мирния на мюсюлманите, сърбите, хърватите и евреите от Сараево.

Тъмнината поглъщаше лицето на Велида, заливано от реката на спомените. Не се разкайваше, ако Йован беше усетил желание да излезе, значи така е било правилно.

— Никога не сме се принуждавали един друг за нищо, ние сме мирни хора.

Когато научи новината, Велида кимна, донесе я шофьор на такси, от онези градски герои, преминаващи през най-опасните кръстовища с отворени врати, за да измъкват ранените. Висок човек с красиво лице, поочукано от трудностите на войната. Разтвори ръце и после ги сложи на гърдите си, склони глава.

Йован бе улучен на Моста на братството и единството, вървял си спокойно към снайперистите в Гърбавица. Направил онова, което правеха много уморените или прекалено гордите хора. Решаваха да умрат прави. Да тръгнат към своя снайперист като към ангел.

Велида си поплака в гърлото, малки глътчици от необятната мъка, а после кратки придихания. Така погребваше петдесет години живот с Йован. Стисках ѝ ръката, само това. Беше силна вдовица, горда, като жената на боец. В празната кухня не се чуваше друго, освен онзи шум в гърлото, като гъргорене на пуяк. Преди няколко дни се скараха, една от редките караници през всичките тези години. Йован настояваше Велида да продаде микроскопа, книгите и всички пособия от научната му лаборатория. Само че тя дори не искаше да чуе, беше продала златото си, малкото сребро в къщата, изгори обувките и книгите си, за да се отопляват, но отказваше да продава нещата на Йован.

— Това е неговият живот, как да му го отнема.

Ала той беше се справил сам. Оставаше продъненото му кресло и изтърканата вълнена жилетка, топлила го по време на дългите нощи, прекарани в лабораторията.

Мисля, че просто е пожелал да освободи Велида от грижите. Без него тя може би ще замине, ще продаде микроскопа, ще се спаси. Във всеки случай знаеше, че няма да преживее зимата, беше много изтощен. Кашлицата му сякаш се откъртваше от кратер. Не му се искаше да очаква края седнал, в тъмнината от платното на ЮНПРОФОР. Беше изчакал дъжда, охлювите. Хапването възвърна малко от силата му. С тази ефимерна сила излезе, за да си вземе сбогом с останките от града, в който беше роден и живял.

Стигаме болницата „Кошево“. В моргата мирисът не може да се събърка, остър и сладникав. Минаваме покрай тялото на момиче с джинси и без ръце, после овъглен мъж, черната кожа се е свила по

черепа, зъбите са оголени. Дадоха ни намокрена с дезинфектант маска, за да се предпазваме от миризмата. Велида не я сложи, изглежда не усещаше нищо.

Йован е цял. Той е, същият, същото лице отпреди няколко часа, когато ядохме охлюви. Смъртта не го е изцапала. Придружаващият ни лекар обяснява, че е улучен в тила и куршумът е излязъл до едното ухо, показва ни дупка с боровинков цвят. Велида поклаща глава. Тялото не е замърсено. Дрехите също са в ред. Лекарят се отдалечава, оставаме сами с всички тези мъртвци. Мисля си, че това е плът, която вече не страда. Мисля, че отвъд тази бездна вече няма нищо. Че сега трябва да престана да страдам, защото тук вътре просто спираш да страдаш. Свеждаш глава. Велида се надвесва и целува Йован по устата. Стои дълго така, залепена за лицето на мъжа си, със същите затворени очи. Когато се изправя, не плаче, но устните ѝ са тъмни и мъртвешки като неговите.

После забелязвам детето, следващите останки до една празна носилка. Изглежда синьо дете. Да, бледо е, с небесносинята бледност на светците в църквите. Подредено е, няма кръв по лицето, косите му са от онези, дето винаги стоят като сресани, с дебел косъм, късо подстригани, приличат на кожена шапка... толкова живи са, че все едно усещам мириса им, потната глава на дете, което си е играло. Това дете прилича на синьо гущерче. Малък светец. Трябва да е умряло скоро. Приближавам, за да го видя по-добре, няма никой с него. Велида говори на Йован, сбогува се. Спомня си най-хубавите мигове. Така ми остава време да се разходя из това абсурдно място. Извън всякаква реалност. Килерът на войната, тела, захвърлени подобно скупени играчки. Детето е с жилетка на ивици. Гледам леко свитите пръсти на едната ръка, изоставена като в съня. Невинността се е отпуснала смирено в смъртта. Душата сякаш се е спряла в ноктите. Трябва да се махна, защото усещам, че няма да излича това видение, това дете ще влезе в мен и ще излезе чак когато и аз умра. Ще бъде последното нещо, видяно от мен, и първото, което ще искам да съзря след това, когато ще търся ноктите на това дете сред синия полет на душите. Не се питам къде е майка му, защо не е тук да плаче, сигурно е мъртва. Защото сега аз съм неговата майка, докосвам ръката му. Знам, не бива да го правя. Но ми се струва нормално. Никой не оплаква тялото му, не си го търси. Умряло е току-що, още изглежда живо. Все

едно ще се изплъзне, ще ме изгледа и ще си отиде набързо като мишок, изплашен, че се е оказал на това място.

Сега бих се погрижила за силните на деня, за хората с вратовръзки и костюми около масата на фалшивите мирни преговори. Би трябвало да сложа синьото дете върху тази маса. Би трябвало да останат заключени в стаята, без да помръдват. Да стоят дълго. Да гледат методичното дело на смъртта, докато го оглозгва отвътре. Да им раздам сандвичи, цигари, минерална вода и да ги оставя там, докато детето се изпразва, разлага се до кости. Дни наред. Колкото дни са необходими. Точно това бих направила.

Сега знам, че пред това мъртво дете съм станала майка. Костите на таза са се разтворили, в тази морга е протекло едно раждане.

Зъбите ми тракат от негодувание.

Виждам детето в неговото флуидно синьо. Държа ръката му. Преминавам по цялото тяло, лакътя, синината на прасците, нежния мъх.

Какво остава след едно мъртво дете?

Нищо, сигурна съм, само глух упрек към самите нас.

Детето е тук, с детските си коси като кожена шапка, още излъчваща мириса на живот. Зазиданите очи на светците, на мъчениците, вкопани в кухините. Кожата на клепките е като втечнена, отдолу очите прозират подобно зърна грозде... не са напълно затворени, между миглите остава пролука. Една пъточка. Като тъмна пъртина в свежия сняг.

Хващам детето за ръка, тръгвам с него. „Защо си се родило?“, питам го.

Велида се приближава.

— Сега можем да си вървим.

После и тя забелязва детето, слага ръка на устата си.

— Чие е? — промълвява.

— Не знам.

Оглежда се наоколо, като че ли търси някого, нещо... причината за всичко това. Тя също не е имала деца, ние сме две безполезни жени, велосипеди без верига.

— Дете на войната... — казвам и не знам какво говоря, какво мисля, в какво съм се превърнала.

Сами сме на фона на мъртвите. Пред едно дете, което вече няма да забравя. Не трябваше да съм тук, не трябваше аз да му говоря, да държа детската ръка. Стана случайно.

Отправляме се към изхода. Напоената с дезинфектант маска ме предпазва от миризмата. Повече не бива да се обръщам. Пресичаме мрака, скелета на града.

Нощем мисля за охлювите, за малките им хлъзгави телца, за групата деца, които видях от прозореца, смееха се и събираха тази следдъждовна манна. Мисля за червената жилетка на Йован, за гърдите му, раздирани от катар, понесли се напред... чувам звука в този гръден кош, като че ли съм вътре, както в машинната зала на кораб. Мисля за сомнамбулните очи на синьото дете, за пътеката между миглите... тънка, лепкава. Там се движи един охлюв, преминава по пътя, бавен като Йован, старецът се е загърнал в бляскава дреха, подобна на охлювна мантия. Той придружава детето през линията на живота.

По-късно и Диего ще отиде в моргата да се сбогува с Йован.

— Сложих му цигара в джобчето — смее се. — Да си я изпуши по пътя.

Гледам гърба му, разрошените коси. Като тръгваше, смачка един охлюв на прага на вратата. Усети под крака си разтрошаващата се черупка. Стана му мъчно, че го е убил, казва, че сега съжалява за всичко... защото му се струва, че всеки живот е свързан с нечий друг. Всичко е един лабиринт.

— Видя ли детето?

— Кое дете?

— Синьото дете, до Йован...

Нямало никакво дете, когато отишъл. Никакво.

— Имаше, отвъд празната носилка — настоявам.

Повдига рамене. Обръща се към мен.

— Защо, какво му имаше на това дете?

Иска ми се да му кажа всичко, но думите не се откъсват.

— Беше мъртво — отговарям.

Крача през тинята на сълзите, потъвам в цепката на онези леко откrehнати очи, които сега сигурно са погребани, залепнали за земята

като смачкан охлюв. Едва ли някога ще плача така дори когато остана сама. Щом настъпи денят, ще бъда силна като босненска вдовица, като Велида.

Пред детето тя каза: „Мъжете ни могат да умират, децата не“.

И нейната мъка се сви, смали се като охлювите в тенджерата.

Аз може би ще си спомням.

Но тази нощ оплаквам всичко, даже онова, което ще дойде. Онова, което видях в черната пътечка на онези откrehнати очи.

После се успокоявам, ала вече не съм аз. Сега съм останките по брега на морето след урагана, смълчана от опустошението ивица. Нещо се подава оттам, като изкривен пътен знак.

— Знаеш ли на кого приличаше онова дете? Спомняш ли си Анте?

Диего подскача, като че ли е убоден от риба, онези под пясъка, които те раздрусват.

— Анте...

Да, той. Пикльото с дрипавите панталони, дето все стоеше настрана, забит като птица в скалата, преструваше се, че знае да плува, и се давеше, без да извика за помощ.

Няколко дни не усещам нищо. Пленена от синия огън на онова видение. Около мен само студена материя. Мисълта за детето под земята не ме оставя на мира. Втвърдява се като фосил в скалата, като черупка. Последното стъпало на стълбата, водеща към празнотата. Вече не мога да докосвам тази земя, където пасат охлюви и мъртви. Струва ми се, че заедно със синьото дете са умрели всички деца по света. Студено е, ледът пълзи по нещата наоколо, покрива ги. Децата играят на пързалката, даже не ги поглеждам, приличат ми на призраци, наредени в колона създания, запътили се към смъртта.

Протягам крак, придърпвам вратата на гардероба към себе си. Оглеждам се в последното парче огледало, останало на нея. Косите ми са прораснали в моето тъмнокестенияво, кичурите са жълти като кокоши пера. Мисля си за моя фризьор, за лицето му, за жаргона... светлинни отъньци, нюанси, регенерираща маска. Сега съм от другата страна на земята. Вече не съм аз, но не ме интересува. Прекарвам времето си изтегната на леглото, побутвам с върха на стъпалото

вратичката на гардероба, парчето огледало, отразяващо ме на парчета. Всичко случило се преди тази война ми се струва запечатано в някаква далечна праистория. Имаше едно предвоенно време, преди синьото дете, в което си бях представяла, че ще мога да остана до овцата, ще мога да сложа ръка или ухо върху корема ѝ. Че двете заедно ставаме майки.

— Какво ще прави Аска с детето? — попитах Диего.

— Не знам, не казва.

— Страхувам се.

Погледна ме за миг.

— Вече е късно да се страхуваш.

И зимата дойде. А войната се беше загнездила. Цветарката на Маркале казваше: „Тази година сме късметлии, зимата закъснява“.

Стоеше там и тракаше със зъби пред своя малък храсталак от книжни цветя. Плетената ръчно вълнена шапка изглеждаше все по-голяма над лицето, ставащо все по-малко. Но не престана да се усмихва.

Има неща, които ще отнеса със себе си и те ще ме спасят. Усмивката на цветарката от булевард „Тито“ ще ме спаси.

Веднъж я попитах за името. Може би си помисли, че въпросът ми е коварен, журналистически. Че по фамилията бих разбрала от кой етнос е. *Svječarka sarajevska*, отговори.

— Що за име е това? — попитах Гойко. Засмя се на хитрата стара фея.

— Това не е истинско име, означава цветарка.

Svječarka от Сараево и толкова. Нито сръбкиня, нито мюсюлманка, нито хърватка. Сараевска цветарка, това е достатъчно.

Диего я снима, купува букети от нейните цветя, носи ми ги, а сигурно носи и на овцата.

Не съм ревнива, вече не съм никаква. Случващото се наоколо ми отнема всичко.

Диего ми разказва за нея, докато вървим, докато тези цветя губят багрите си, оставят цветни следи. Казва, че Аска е много отслабнала и тъжна, семейството ѝ вече го няма и детето в корема ѝ тежи като камък. Но е единственото живо нещо, което ѝ остава.

— Значи, може би ще поиска да си го задържи...

Ще я попита, като му дойде времето.

— В такъв случай...

Тръсва глава, това едва ли е за вярване. Никоя жена не би задържала дете в потопа на войната.

— И ти ще останеш с нея и детето, нали?

Извърта очи, питам се какво правя още тук.

Мечката също умря, издържа повече от всички, месец след месец. Накрая умря. Козинестото тяло коленичило, после се проснало, устата се отворила бавно и застинала така.

Придружавам Велида до железопътната гара, оттам трябва да тръгнат два рейса за Хърватия. Гойко ми помогна да й намеря място. Не беше трудно, извадих три хиляди марки, почти всичко, което имах, но тя не знае. И не би трябвало да й го казвам никога, ако искам да остана нейна приятелка. Обясних й, че е стара и вдовица, влиза по право в списъците за евакуация на цивилни. Ала не е така, никой не може да замине, без да плати. Носи само един малък тъмнокафяв куфар от изкуствена кожа, завързала го е с две връзки. Вдигам го за дръжката, не тежи. Не ми харесва този полупразен куфар, не обещава живот.

— А трябва ли ми нещо? Палтото е на мен. За новия ми живот стига.

Затова пък е взела косовете, държи ги до краката си в малка клетка, покрита с парцал. Бои се дали ще я пуснат с клетката, единственото й безпокойство. Усмива се. Къси прошарени коси, грапаво лице. Но тази сутрин се е гримирала дискретно. Страшен студ, дори не можем да седнем, чакаме прави до развалините на онова, което някога беше гара... оттук се тръгваше за Плоче, за екскурзиите до морето. Има и други хора, отпуснали се върху багажа си, жени, стискащи децата си. Ако успеят да преминат военните караулки на пропускателните пунктове, ще отидат да увеличат тълпата на бежанците, на хората с транзитни визи, с листчето за временно разрешително за престой в синия паспорт с позлатените лилии на новородената и вече погребана Босна. Ще стигнат бежанските лагери, ще работят нещо просто, ще ги гледат с подозрение гражданите на

държавите, където ще могат да живеят, но никога повече няма да бъдат самите себе си. Това е новият живот.

Автобусите пристигат привечер, когато никой вече не се надява. Ръкопляскания, устата се смеят с проядените си зъби. Велида се качва, слага клетката на коленете си. Сбогуваме се през прозореца, клати глава и затваря очи, за да ми даде знак, че всичко е наред. „Ще ти пиша.“

Разказах ѝ за Аска, за края. Знаеше, беше я видяла с Диего.

— Къде?

— При старите турски бани...

Вървели ръка за ръка. Направили ѝ впечатление. Толкова млади, потънали в себе си, сомнамбули.

Стисна ръката ми, привлече ме към себе си за последна прегръдка.

— Не прави като мен, Джема — каза ми. — Недей да почиташ смъртта. Бори се, сграбчи живота.

Наоколо плачат майки, единият рейс е изцяло зает от деца. Придружителят е едър човек с вратовръзка цвят праскова, събира паспортите.

Един ден ще се сетя за тази вратовръзка и за пълния с деца автобус в хола на къщата си в Рим, когато прочета, че стотици евакуирани от Сараево деца са изчезнали. Може би нелегално осиновени, може би нещо много по-лошо. Толкова лошо, че да кажа: *Господи, загаси всичко, защо, по дяволите, чакаш? Махни слънцето, хвърли върху нас от небето една планета, черна като сърцето на браконьерите с вратовръзки. Затъмни всичко веднъж завинаги. Заличи също и доброто, понеже злото живее в джобовете му. В този миг. В този. Защото в този миг едно дете ще бъде застигнато. Спаси последното. Да бъде тъмнина, божее! И не бъди милосърден, нямаме право да останат свидетели.*

За една нощ от тесните долчинки между планините надолу в уличките на Башчаршия се вклиняват ледени пориви и парализират все още тлеещия живот. Температурата е доста под нулата, завивките тежат върху телата, твърди и вкочанени като металически покривала. Студът прониква навсякъде в разрушените постройки. Найлоните на

прозорците са покрити с лед, ръцете, които ги докосват, изгарят. В мъгливите сутрини вече броят първите умрели от измръзване, мумии, забулени с ледени кристали като глазирани сухи бисквити. Зимните зеленчуци издържат, спаружени под заслоните от навързани една за друга целофанени торбички.

Снайперистите от Гърбавица, Требевич и Полине дават по-кратки дежурства заради студа, ръцете им залепват за желязото на пушките.

Снежинките падат, изяждат небето. Градът се е затворил в тишината на своите стъпки, по кранчетата на чешмите има ледени висулки. Децата утоляват жаждата си със сняг, разяждащ гърлата им.

Снегът покрива развалините, за една нощ се е вкопчил в черните сгради, изглежда, сякаш е почистил всичко. После обаче градът става още по-мрачен, по-изоставен, когато събраните с лопати купища оформят своите изцапани стени, а от бялата мантия щръкват като счупени копия рухналите минарета. Мразът вкочанява всичко живо... по улиците само кокалести фигури, изгърбени скелети като онези в Музея на природните науки влачат шейни и бебешки колички, пълни с вехтории.

После първият снаряд за деня, кръвта върху снега.

Почти не виждам Гойко, живее затворен в бункера на радиото, свързва хората с роднините им в обсадените квартали, бежанците му се обаждат по радиостанциите от Хърватия и Словения, търсят новини за своите хора в обръча. Още намира сили да се смее. „Чувам ги като гласове от отвъдното“, казва ми. Специализирал се е в улавянето на далечните звуци, включвания, пропадащи безброй пъти, гласове, изникващи на преден план от преплетения храсталак на другите гласове, хлипанията, шумовете, приличащи на земни трусове.

— Някой ден ще говоря с мъртвите — хвали се. — Когато тази война свърши, вече ще съм медиум.

Понякога вечер още успяваме да пийнем заедно от онази миришеща на сапун бира в заведенията под земята, които наново отвориха, защото животът започва да се нагажда към военното време. Младежите имат нужда да се напият, да се влюбят, да се смеят.

Така отново срещам Ана и Младжо. Зоран обаче бил заловен от едно от паравоенните формирования и е умрял, копаейки траншеи по Жуч. Смят се, понеже Зоран е бил интелектуалец, бягащ от

физическата работа като котка от водата, и като си го представят там в кал до колене и с лопата в ръка, се забавляват.

— Сълзите закопават мъртвите, усмивките връщат спомена за тях — казва Ана.

Носи чифт „Левис 501“ и черна тениска, все така си е хубава въпреки потъмнелите зъби.

— Какво правиш още тук? — пита ме.

Младжо ми показва последното си произведение. Отиваме до една сграда в австро-унгарски стил, където имаше начално училище. Отвътре е напълно разрушена, но фасадата стои. И върху тази стена, самотна като увесено в нищото платно, той е изпръскал полиуретан, а после е очертал контурите на един клас... необятен сбор от странни деца. Разпознавам много хора, Ана, Гойко, сипаничавото лице на Зоран. Наредил е там всички свои познати в Сараево, всички приятели, живите и вече загубените.

Какво си спомням от този последен месец? Себина с червена шапка като Дядо Коледа, която Гойко си беше изпросил от един ирландски оператор. Отиваше с майка си на малка почерпка в къщата на братовчедка, Мирна носеше поднос със сладки, косите сресани, червило. Бяхме минали покрай Музея на Земята и тя бе хвърлила един поглед на старите богомилски стечки, направени на решето от изстрелите. Обаче не изглеждаше Себина да възприема това като кощунство, подскачаше между торбите с пръст по траншеите. Щастлива, защото нейният учител беше организирил малък клас в апартамента си, така нямаше да загуби учебната година.

Не знам от коя част вътре в нас блика любов, преди да се спре в корема. Войната бликаше в мен от същите пролуки, откъдето някога бе минала любовта, и сега се беше загнездила дълбоко в недрата ми. Нощем само светлината от трасиращите куршуми прорязваше мрака. Мислех си за онази растяща утроба, издута и снежнобяла като богомилските саркофази, които видях сутринта, с техните флорални символи и космогонията, изсечена в камъка, надупчен от откосите. „Искат да убият символа... символа“, казваше Гойко. Сега знаех, че тази утроба е Сараево.

Диего свири с уста, пъха език между зъбите и възпроизвежда свистенето на снарядите. Вече не изпраща лентите по някой журналист, връщаш се в Италия, както преди. По зеления найлон на прозореца има малки прорези, оставени от вятъра и студа. Той напъхва обектива там, както правят снайперистите с цевите на пушките. Насочва фотоапарата, избира целта, някой, който преминава. Често снима дори без лента. Ако му кажа, вдига рамене.

— Все едно е, това не променя нищо — отвръща ми.

Повече не говорим за после, оставяме часовете да изтичат, затворени в кистата на настоящето. Ние сме като всички други, затворници в тази долина, няма и минимална сигурност, че ще оцелеем до утре. Несигурността не ми пречи, то е като да ходиш по вълните. Ех, ако беше тук с мен... Ала ние се крием един от друг, тази обсада е и наша, каменна стена, пазеща ни от нас самите. Има забрана да се излиза нощем с фенерче, но Диего често тръгва нанякъде, става от леглото. Дългата брада, вече покриваща шията му, измъчените очи, върти се, казва, че нощем не може да спи. Блуждае екзалтирано из скелета на този разкъсан град... все едно да се навреш в тялото на самата смърт.

Докосвам слабото му тяло, отдалечава ръцете ми, подаващи му металната жилетка, не понася тежестта ѝ. Гръбнакът му се е втвърдил, станал е като на възрастен. Вече няма време за идиотщини, за любовни дуети.

Повече от всичко ми липсват минутите на близост. Когато Диего отмяташе кичурите на тила ми и ме целуваше часове в ямката на врата, откъдето започват косите и където той казваше, че още се е запазил бебешкият ми мирис.

Вече не очаквам деня на възкресението, на отнасящия ни обратно самолет. Може би просто няма да се върнем, ще умрем заедно с този град, в който се срещнахме. В който се любихме за пръв път, в леглото на майката на Гойко, пред празната люлка. Трябваше да повярвам на този знак, предначертал съдбата ни.

За Аска не говорим. Тя е някъде далече, живее в онзи краен квартал, по-разрушен от другите, откъдето не иска да се помръдне,

лесно е да я забравя. Но Диего я зове нощем, вие като ранен вълк, изправя се в леглото. Затова не успява да спи. Страхува се да не бъде убита, с нея ще умре и тяхното дете. Ето, изрекох го: *тяхното* дете. Бих искала да имам куража на Йован, да тръгна срещу стрелеца с разперени ръце като ангел. Но това не е моят град, не е моят ковчег. Потъвам в студени пластове, ние сме риби, погребани в заледено езеро. Риби, станали слепи заради дълбочината, докосваме се, без да се срещаме.

Диего казва, че Аска няма нищо общо. Пак е щял да остане, не може да остави сами тези хора, не би могъл да живее на друго място. Сега, когато е познал това страдание, когато е опитал да се откъсне, но не е успял.

Животът е тук, между замръзналите развалини. И той никога не го е усещал така мощно. Животът е Халия, момиченцето, теглещо шейната с братчетата си в нея, малки като зайци, и Изет, старецът, който всеки ден отива на Башчаршия пред своя затворен дюкян и се обляга на смачканата ролетна врата, животът е цветарката, продаваща илюзорни цветя.

Диего не престава да ми повтаря „върви си, връщай се вкъщи“. Но аз не мога да си отида без него, без тази любов, която той сега ръси като храна за птици по улиците на Сараево.

— Ти нямаш нужда от мен, ще се справиш чудесно и сама.

Прекарва дните на опашката, за да пълни туби с вода, която после носи в апартаментите на немощни стари хора, останали сами. Изгражда печки, мъкне дърва, разрива сняг, снове между пунктовете за разпределение на хуманитарните помощи и къщите на семействата, които е осиновил, а те вече го очакват. Лицето му е изцапано от шепите на децата, които прегръща и носи нагоре по стълбите на тъмните миризливи сгради. Той рискува живота си, вместо да остави майките да рискуват своя, защото всички годни мъже са отишли да воюват, да копаят траншеи. Почти никога не снима, казва, че не го интересува, че в Сараево гъмжи от фотографии и репортери, безполезни хора, чакали. Вестниците по света са препълнени с обезобразени мъртъвци и мръсни деца в анцузи, имат нужда от повече място за реклами, за коледните сладкиши, за диамантите са завинаги^[52].

Беше си втълпил, че иска да пукне в тази война, да плати за всички онези мирни посредници, които не си помръдваха пръста. И все пак ми се струваше, че зад тази жертвоготовност се таеше някакво разочарование от мен, от нас. Дързостта на едно наранено момче.

За какъв се мислеше той, кльощав и изгърбен, косите, вързани с червена лента, с дрехата си, залепена отзад с лейкопласт?

Беше като баща на всички, всички знаеха името му. Zdravo, Diego! Zdravlje, Diego!

Вече говореше техния език. Ръцете му бяха изранени от студа и от тубите с вода, които мъкнеше.

— Раните Христови се появиха по теб — майтапех го.

Бях влюбена в едно момче от Генуа с дрезгавия акцент на тесните улички, с някой и друг развален от дрогата зъб, разюздан образ. Един, дето се сражаваше по стадионите, а после беше кротък като агънце с мен.

Сега приличаше на старец с дългата си отшелническа брада.

Правя малка снежна топка, хвърлям по него, в добрите му очи.

Копеле. Любов моя.

Един ден се напиках в снега, когато видях момчето с якето на квадрати до мен да се сгромолясва. За щастие, не е мъртво. Наведе глава, за да вдигне цигарата, която пушеше, и парчето от снаряд го рани в рамото. Спаси се благодарение на измръзналите си пръсти, изпуснали цигарата.

Чудесна случайност. Момчето не разбира, има кръв, но то не усеща болка, ядосва се заради намокрената цигара, изгаснала е. После забелязва капките кръв по снега, поглежда ме с ококорени очи, защото мисли, че е моя, парчето снаряд е ранило мен. Мисли, че ще падна мъртва. Гледа ме като призрак. Търси раната. Може да е на тила ми и сега ще изплюя кръв. Тези очи ме плашат. Замъглени, чужди, наблюдават ме как умирам. Това ли е последният поглед на околния свят? В студа топлата урина се стича само по единия крак, този, дето се тресе. Значи, така се умира, без да усетиш.

По-късно момчето ще каже, че наистина не е почувствало нищо, само удар като тупване по рамото, после се огледало наоколо и видяло кръвта, видяло мен. И за малко повярвало, че ранената съм аз. Чак след това раната започнала да го изгаря.

Днес на опашката за вода научих, че шрапнелите от снаряд са безболезнени, проникват в телата, без да предизвикват страдание, защото шокът е като упойка.

Вече не излизам, чакам скрита в коридора, далече от прозореца.

Животът се е превърнал в чисто оцеляване.

— Намери ли нещо?

— Така ми се е приял морков, нали няма да забравиш?

Бихме могли да идем в хотела, да се преместим в „Холидей Ин“ при чуждия печат, там жужат познати езици, хора идват и си отиват, топла храна, камериери. Но Диего ненавижда онази фалшива обстановка.

Вкопчила съм се в него, разголена, загубила гордост и достойнство.

— Държах се като чудовище... като чудовище. Искам да се срещна с Аска и да помоля за прошка.

Диего ме гледа, сякаш съм фонтан, неодушевен предмет, изплюващ нагоре вода.

— Какво да направя? Какво?

— Обади се на баща си, нека ти изпрати всички налични пари.

Веднъж се върна с кутия пастет, някакъв босненски специалитет, от който в мирните дни повръщам, но онази вечер ми се видя най-вкусната храна на земята. Погледнах го, за да предизвикам милосърдие и доброта у него. Протегнах ръка, целуна я, както се облизва марка, преди да бъде залепена на плика, само да се отърве от мен.

После открих тила си, за да ме целуне там, в трапчинката, която толкова му харесваше.

Но той дори не забеляза. Гледаше купчина снимки, донесени от фотографската лаборатория, някаква дупка зад булевард „Тито“, в която един старец още копираше върху стара матова хартия, разрязвана с нож.

— Покажи ми.

Позиращи хора, отрязани до раменете. Изображения без дълбочина, като снимките на задържаните в полицията.

— Какво е това?

— Поръчаха ми ги.

Сега работи само за сараевците. Това са снимки за спомен, иконки за изпращане на някой роднина, за поставяне на гробовете.

— Не ги пипай...

— Защо?

— Изцапа ги...

Вярно е, ръцете ми са омазани с пастет. Но тази вечер не издържам. И внезапно, преди той да може да реагира, смачквам снимките, всички тези позиращи мизерници. И се усещам жива, защото не ми е останало нищо, освен гняв.

Следвам го като нечиста, болна сянка.

Играе на футбол в снега с група момчета в разрушен вътрешен двор. Смее се, скача, дриблира. После остава така, с подвити крака, уморен. Бялата пара от устата му в студа.

Класът от пръскан полиуретан още виси на призрачната стена. Младжо обаче е мъртъв. Бутал количката на баща си, снайперистът го застрелял за забавление, да види как онзи стар паралитик, останал сам по средата на пътя, няма да може да помръдне и да помогне на сина си.

Следвам Диего до Маркале, мушва се под разпадащата се конструкция, където днес се развяват мокри от снега, капещи дрехи, хуманитарни помощи, оказали се на черния пазар... рови из купчините използвани гумени ботуши. На мен вече ми се гади от всичко. На предела съм. Отвращава ме миризмата на вехтите влажни неща, на чорбата, вряща в алуминиеви тенджери, на развалената канализация... Отблъсква ме калта, смесена със сняг. Страхувам се от скитащите кучета, разкъсващи мъртвите, от хлътналите лица на хората, от панталоните, обитавани от изтънели и твърди като патерици крака, от екзалтираните очи, шарещи по земята, тършуващи като кучешките. В града вече няма нищо, той е опожарено пространство. Изтощените тела едва се крепят, олюляват се в търсене на нещо, на всяка частица, полезна за живота. Мимът Боян и момичето му Драгана изпълняват специален номер под колонадата на пешеходната улица, преструват се,

че ядат, подреждат масата за въображаемо пиршество и са толкова добри, че устата ти се напълва със слюнка. Хващат за ръка спрелите зрители, канят ги да поседнат с тях на това плюскане, сервират на всички сътрапезници супи, овнешки бутове, баница... облизват си пръстите, преглъщат, някой се смее, друг плаче, но накрая всички са по-сити.

Диего излиза от Маркале с овчи кожух, висящ на закачалка. Носи го на гръб, изглежда като тялото на животно. Мъкне го през снега.

Последния път, когато виждам Аска, тя е с този кожух, има вид на мастодонт. Копчетата ще се пръснат върху огромния корем. Стигнала е до джамията „Ферхадия“, измива се в заледеното фонтанче. Диего ѝ помага, подкрепя я. Тя търка лицето си, шията. После си събува обувките и топи краката в тази вода, повече приличаща на лед.

Върви боса в снега. Спира пред онова, което е останало от местата, предназначени за жените. Сгъва се, коленичи. Стои наведена така, затруднява се заради корема, пречещ ѝ да достигне земята, в пълно подчинение на нейния Бог.

Приближавам, коленича до нея. Очите ѝ са неподвижни риби под ледена плоча.

— Ще ти дам детето — казва.

Нерадостна усмивка по лицето, което сякаш не е нейното.

— Освен ако някой снайперист не го вземе преди теб.

[52] Диамантите са завинаги — рекламният слоган на „Де Беерс“, най-голямата компания за диаманти в света. — Б.пр. ↑

ПИЕТРО Е ПРЕД ОГЛЕДАЛОТО

Пиетро е пред огледалото. Взе един от своите нескончаеми душеве. Повдига голи рамене, дълго се оглежда. Приближава, пита ме дали забелязвам разлика между един и друг мускул, дали ръката му вече е като на тенисист.

— Пипни.

Не виждам никаква разлика. Пипвам двете цилиндърчета издължено сухо месо, а под тях веднага костта.

— Трябва да се запиша на фитнес, да вдигам тежести.

Сега седи на леглото с кърпата около корема, намокри чаршафите, но няма значение, нали заминаваме.

Гледам извития гол гръб с издутите прешлени на гръбнака, лопатките, щръкнали като сгънати криле.

— Грозен съм — каза.

Непрекъснато го повтаря, намира си куп недостатъци: рахитични рамене, прекалено големи очи с дълги мигли, „като на жена“. Дразни го малкото кафяво петно с няколко косъма, което има на бедрото, до слабините. „Гадна бенка“, казва. Заради това петънце на морето не обува къси бански, а само бермуди.

— Какви ги говориш, хубав си!

Още не си бе намерил момиче. Единствената жена, която му прави комплименти, съм аз и, естествено, не ми вярва.

Има фин мъх на горната устна, прилича на изцапано, много големи зъби, уши и нос, защото лицето му още не е пораснало и чертите изглеждат като на нарисувано от Пикасо дете. Конски очи, лице бобче.

Ще стане прекрасен, разбира се по усмивката, по любезността към по-малките деца, или когато поздравява непознати хора, целувайки ги внезапно като близки приятели.

В паспорта му пише, че е роден в Сараево. За него този град е ничия земя, където аз съм попаднала случайно, за да последвам един баща, който му е непознат.

Само веднъж ме попита как е роден. Беше в трети клас, имаше го за домашно. Залепихме негова бебешка снимка върху картон. „Какво да напиша, мамо?“ Трябваше да разкаже за раждането си и, естествено, питаше мен. Изправих се, отворих хладилника, извадих една пържола. Говорих му в гръб... измислих нещо, въртейки в ръка студеното парче месо.

После видях домашното му, окачено до онези на другите деца върху голямата училищна дъска за обявления в края на годината. Стоях там с пластмасова чашка, наполовина пълна с оранжада, в онзи кокошарник от майки, който винаги съм понасяла трудно. Близостта с майките ме плаши, никоя не прилича на мен. Стоях самотна пред думите на моя син. Беше описал банално и сладникаво раждане. И точно тази тривиалност ме разчувства. Бяхме като всички други, аз *нежна майка*, а той *закръглено бебе*. Абсурдната ни история се губеше сред останалите разкази за канонични раждания, за сини и червени панделки. Беше го измислил много по-добре от мен. Стоеше наблизко, кльощавото телце на баща му, бледото градско лице. Спокойните очи на идеалния съучастник: „Харесва ли ти, мамо?“.

В оранжадата ми бе капнала една сълза. Глупава сълза, като целия ми живот. Даже не успях да отговоря, кимах утвърдително подобно кълвяща кокошка. Кълвах равнодушната опашата лъжа, разнесена от молива с още несигурния почерк на сина ми. Тази невинност ме предпазваше. Той ме кръщаваше за своя майка. Казваше *ти си. А това е актът за раждане*.

Какво бих могла да му отвърна?

Всеки път когато отивах на посещение при някоя родила приятелка, сред белите възглавници и панделките, всеки път когато виждах онази чистота, всеки път когато усещах неопикуемия мирис на новородена плът, на дошлото на света дете... даже само и този на сапун, на кърпички за почистване на зърната преди кърмене, всеки път когато се усмихвах и изричах *какво чудо, каква магия*, всеки път се чувствах още по-самотна, още по-грозна. И излизах мрачна от онези ватирани бърлоги, след като давах подаръчето си. Известно време крачех подобно скитница, без да приличам на себе си.

Аз не родих. Няма лек за онова, което ни липсва, приспособяваме се, разказваме други истини. Съжителстваме със самите себе си, с носталгията по живота, като старите хора.

Аз не участвах в най-първичното събитие, в обновлението на самата мен. Моето тяло е било изключено поначало от пиршеството, на което обикновените жени често се явяват, преситени, безразлични към такива като мен.

Ражданията променят костите, изместват ги. Баба ми казваше, че всяко раждане е пирон в тялото на жената, като да му заковеш подкова. И че преди да умрат, майките отново виждат своите раждания, разтварящото се тяло, зареждащо света с чиста енергия. Виждат пироните, белезите от проникването им. Какво ще си спомня на смъртния одър? Що за подкова ще зърна?

Пиетро беше написал, че съм го сложила върху корема си и той заспал. Би трябвало да се срамувам, вместо това ме обзе спокойствие. Останалото бяха пирони за изхвърляне.

Дойде Гойко да ме вземе, чух ударите по вратата, не спях. Бях се проснала със затворени очи до стената в дъното на стаята, където примъкнах леглото, не успях да се отлепя от тази стена, излъчваща студ, насън се притисках о нея изплашена. Зазоряваше се, в нормално време не бих го разбрала, но сега усещах всеки нюанс на тъмнината.

Гойко мълчи, свети си със запалка. После загасва, може би да икономисва.

— Какво има?

Не виждам лицето му, представям си го в отблясъка отпреди миг, в изтлялото пламъче. Вдига ръка и я прилепва до бузата си, като щит от плът, сякаш се предпазва. Странен жест, женски, никога не го е правил.

— Случило ли се е нещо?

Поклаща глава, мучи.

Защо този идиот не говори? Аз съм готова. Готова съм, откакто влязох в моргата, откакто падна първият сняг. Йован вече ме научи на всичко. Тялото се изпразва като продупчена торба с пясък, чуваш шумоленето от надпреварващите се песъчинки. Спокойствието е едно от достоинства на Сараево. Дори не предполагаш, че е вътре в теб, като онова на умрелите.

Вземам фенерчето, навирам го в лицето му. Върти глава, пази се от светлината, маха ръката си от бузата, плюе на пода.

— Оххх...

Усещам силна миризма на алкохол, на ракия. Гойко пустосва, хленчи, че го боли зъб, от онези големите, накрая. Казва, че се жабурка с ракия, за да люлее от време на време бебето, мъдреца. Взирам се, бузата му е подута, като че ли го е ужилила пчела, умърлушил се е, едва гледа.

После казва, че детето е на път и е дошъл да ме вземе. Диего го е помолил.

Връщам се с фенерчето в стаята, клякам, измъквам куфара изпод леглото, отварям го, вземам раницата с парите, изпратени ми от татко чрез Ванда, доброволката, с която се запознах в самолета. Срегнахме се отново в една кръчма, подстригала се бе като баретите. Поделихме си един пакет превръзки, все едно бяхме сестрички.

Зората синее, може би ще ни донесе ясен ден. Возим се нагоре по съсипаните улички на Биелаве.

За пръв път се качих на тази кола преди хиляда години, по време на Зимната олимпиада. Гойко беше млад и глупав, кукуригаше от щастие наивно и самонадеяно. Пееше „Everybody’s got a hungry heart^[53]“ на английски с хърватски акцент... Носеше изсветлели дънки като Брус Спрингстийн, този местен нахалник, born in Sarajevo^[54]. Искаше да направи удар, а на мен ми се струваше патетичен. „Никога повече няма да го видя“, бях си рекла тогава.

Ето ни тук, хлътнали в лабиринта от оглозгани постройките, улички, изглеждащи като планини в лунапарк от преизподнята. Внезапно си помислям, че това още не е най-лошото, това настояще, гърчещо се в своята лудост. Най-лошото предстои. Когато оръдията си отидат, когато телевизиите си заминат и остане само сивият скелет на този град, който ще продължи да излъчва тихо като плесен страдание. Като гной.

— Пишеш ли още?

— Не.

Не изглежда тъжен, нито отчаян. Сега познава топографията на този нов, миниран град, разделен на зони, където се придвижваш като топките във флипера и където само най-добрите не свършват в

дупката. А Гойко е добър играч. Вече не забелязва разрухата, свикнал е. Търси свободния пасаж, използва случая.

— За какво мислиш?

Казва, че го боли зъб и мисли само за пулсиращия мъдрец.

Светлината в болницата е мъждива като на гробище. Слаби дежурни светлини тук-там, после дълги тъмни зони, стълби, губещи се някъде. Под краката си усещам разхлопаната настилка, положена сякаш направо в калта. Главата ми докосва кабел, увиснал панел. Почти всички отделения са били засегнати, леглата са струпани в коридорите. В тъмнината телата изглеждат като чували с пясък. Опитвам се да не поглеждам стърчащите изпод завивките крака, цилиндри, почернели от кръв. Следвам Гойковия гръб в тунела. Насреща излизат фигури, блъскат ни. Някой вика. Светлината на деня едва се промъква, като че си проправя път в зловонен сумрак. Мъж в униформа накуцва, подкрепян от жена със синя престилка. Старец с крак до коляното, завършващ с шапчица от окървавени бинтове, пуши седнал на носилка. Гойко ме води за ръка, помага ми да преодолявам разрушените стълби, от които прозират надвисналите етажи. На мястото за раждане е тихо, никой не пъшка. Една жена се е свила около издутия си корем като около куфар, прилича на грохнала пътничка.

Диего седи на последното стъпало на площадка, останала без парапет.

Не е утро като утро това. Сякаш сме погребани в подводна мина, движим се бавно във водата. Гойко се отдалечава, отива да търси някой да му извади зъба, ако не намери, щял сам да му мисли, стигат му едни клещи. Диего ме забелязва, изправя се. Краката ми омекват от мириса му. От три дни не съм го виждала, не се е прибирал да спи.

— Как си?

— Добре съм, добре съм.

Няколко думи и после само парата от устата в това отделение, приличащо на склад за старо желязо. Няма отопление, все едно сме на открито. Някой ден би трябвало да му кажа за този мирис. На умора и студ. На шията на неговия баща, трепереща като тази на гъска, преди да бъде хваната.

— Кажи ми нещо.

— Какво?

— Каквото и да е.

Обичам те, вероятно това би искал да чуе. Седим заедно на стъпалото, играе си с главата ми, бута я надолу.

— Донесох парите — подхвърлям. — Тук са... — И пипвам раницата. Не съм я сложила на гърба, а отпред, под якето. Боях се да не ми я вземат на някой пропускателен пункт. Чак сега си давам сметка, че тази раница изглежда като корема на бременна жена. Диего се усмихва уморено, безутешно. Защото всичко е в този корем от пари, нашето щастие и нашата тъга.

Трябваше ли да кажа и това на Пиетро? *Знаеш ли, майка ти беше бременна с петдесет хиляди марки в дребни купюри, тежаха ѝ на корема, под гърдите. Да знаеш, ние с фотографа бяхме щедри, дядо ти си бе продал къщата на морето, за да ни помогне.* Беше огромна сума, има хора, купили деца в Сараево за нищожни пари.

Полюшвам корема от пари, усещам го постоянно. Прегръщаме се с тази тежест по средата, държи ни леко отдалечени.

Аска снове напред-назад пред вратите на тоалетните. Спира, обляга се на стената между две мивки. Приближавам. Няколко крачки в онази подводна мина.

Вони на запушена канализация, дезинфектантите не успяват да се преборят напълно. Дъхът ни е бяла пара. Ние сме в арктическо езеро, ледената кора отгоре ни е погребала. Отново тримата след толкова време.

Би трябвало да кажа и това на Пиетро. Да му разкажа за този различен мирис, на затвор, на запуснато. Да му разправа за тази среща.

Тромпетистката, овцата немирница на Андрич, непокорницата, танцуваща пред вълка, ме гледа, без да променя изражението си, като че ли не си спомня за мен.

И все пак някога, век преди тази обсада, разкъсала нейния град, бяхме приятелки. Една вечер танцувахме прегърнати под плакат на Джанис Джоуплин и тя, по-млада и по-бедна, ме подкрепи, сияеше, мечтаейки за своето диво бъдеще на музикантка, докато ѝ казвах „аз съм много по-бедна от теб“. Косите не блестят като тогава, падат по врата ѝ, стегнати с ластик. Лицето, обгърнато от сивкавата светлина, изглежда безчувствено. После плъзгам очи надолу.

Облякла е кожата на Диего от Маркале, разкопчан на корема. Поглеждам набъбналия под нощницата корем. Така издаден напред, при това слабо тяло, ми се струва чудовищен. Държи ръцете си отзад върху бъбреците, обляга се на стената с глава. Диего е наблизно, но по някакъв начин отсъства, оставил ни е сами. Коремът на Аска е голям и непоклатим.

— Мога ли да пипна?

Глас, идващ от дълбините, дори не ми изглежда мой. Аска кимва, без да ме поглежда. Отдалечава ръце от тялото си, като да ми направи място. И аз протягам ръка.

И това би трябвало да кажа на Пиетро, ден преди да умра, да му кажа за тази ръка, отделила се от мен, за да тръгне към него.

Ръката кацва несигурно, като първия лунен модул ЛЕМ върху спътника, пръстите са твърди металически лапи.

Аз съм никоя, нашественичка, желязна птица на планета, която не ми принадлежи.

После обаче ми става спокойно, то е като да се съблечеш, преди да влезеш във водата, да се разголиш. Кучешки студ е, но тази ръка сякаш е залепнала в топъл сняг. Аз съм тук и повече няма да си отида. Дишам.

Сега съществува само тази вода, околоплодната, там отдолу.

— Донесе ли парите?

Потвърждавам с цялото си тяло, показвам ѝ раницата отпред, пашкула под якето ми. Този корем от пари, предизвикващ съжаление. Наистина изглеждам като клетница.

— Добре — казва.

После усещам удара вътре под моята ръка, още долепена до корема ѝ. Това наистина е глава, която блъска, като на някой рибок под леда.

Викам. Усещам удара отвътре и викам.

Какво ли беше? Крак? Лакът? Юмрук?

Но вече не виждам нищо, само синьо тинесто небе, повдига ми се... знам, че припадам, защото съм лишена, защото този удар е попаднал в празните слабини, в слоя утихнала плът, скрита от костите на пубиса, онези, дето при скелетите са бели и плоски...

Аз съм скъсан чувал с пясък, усещам ръбестите песъчинки да слизат надолу, прекосяват тялото ми. Сега купчинката е в краката ми,

главата е пуста, светлината заличава всичко.

В ръцете на Гойко съм, отварям отново очи, заровила глава в мръсните му коси. Бута под носа ми бутилка.

— Дишай, красавице, опитай това чудо.

Черногорска ракия, легендарната „13 юли“, голяма рядкост. Сигурно са си пийнали вече, защото ръцете на Диего са топли въпреки студа. А Гойко е изпаднал в еуфория, извадил си е зъба. Отваря уста, показва ми черната дупка, смее се с окървавените си зъби.

Аска я виждам през пелената на този полусън, главата, опряна о стената. Смъква се между мивките, застава на четири крака.

— Имаш ли нужда от нещо?

— Цигара...

Вземам от Гойко една „Дрина“, коленича и я пъхам в устата ѝ вече запалена.

Трепери, докато дърпа, лицето се гърчи от болки.

Сега усещам силна болка там вътре. Спомням си я добре, двуостра болка, която се процежда откъм гърба и се загнездва в слюзестите дълбини. Откъм бъбреците две наточени остриета натискат, за да се забият в слабините ми.

Това са болките на Аска, връхлитащи отгоре ми. Не бях подготвена. Отдалечавам се, отивам да седна на стъпалото.

Диего се приближава до нея, масажира гърба ѝ, после се поклаща към мен с наведена глава.

Сега е грозна, вцепенена от усилието като куче, обзето от бяс. Цигарата е паднала на пода. Би трябвало да разкажа на Пиетро за тази глава, удряща се в ботуша на мивката... за валящата се в мръсотията цигара, която понечвам да изхвърля, но майка му си я иска настойчиво, крещейки на своя език.

Слагам пак фасата в устата ѝ. Димът излиза на струйки, може би притъпява болката. Отново крещи, сгърчена както преди, сякаш има парцал в устата, някаква тапа.

Жените умеят да се заравят, да се скриват като Земята нощем, ала в момента на раждането се разкриват подобно зъби в мрака, тогава прозира душевността им, техният кураж, докато болката ги пронизва. Докато съдбата забива подкови в бъбреците ти, а ти изваждаш навън кокала на живота, един нов скелет, който преминава през твоя, като река в реката.

Аз останах в мрака, Земя, засенчена от своите планети, нямаше нужда да се разкривам.

Аска обаче е принудена да го направи. Колко пъти, гледайки планините, се сещах за корема ѝ, насочен срещу мен като оръдие.

— Трябва да се диша — повтаря Гойко.

— Кой ти каза?

— Майка ми.

Дишаме всички, вдишваме въздух чак до корема и внезапно го изстрелваме, като запущени печки. Аска опитва с нас, после изохква, пустосва ни с ръка. Гойко ѝ казва, че раждането напомня ваденето на зъб, след малко тя ще се чувства добре като него. Отваря уста, показва ѝ дупката. Аска иска друга цигара. Гойко ме поглежда: „Подготви се, красавице, това дете ще мирише на Сараево, на пепелник“, смее се и ако не беше трагедия, щеше да е фарс... приличаме на четирима побъркани в лудницата, суетим се на четири крака около напъните на овцата.

Изправя се. Влачи се по стената като огромно насекомо, приближава се до прозореца на тоалетната, покрит с найлон от военните, пробит в средата, сигурно за да влиза въздух, заради вонята. Аска се залепва за дупката. Гледа небето, прорязано от светлината на трасиращите куршуми... гледа Сараево, опожарените къщи, стадиона, превърнат в гробище.

Би трябвало да разкажа на Пиетро и за този неин поглед, докато още пуши и междувременно съзерцава мъртвия град, приклекен в летаргията на студа и калта.

Последните мигове, в които той още е вътре в нея.

Набъбналият от живот корем се излага за последен път на сараевската рулетка.

Защо го прави? Снайперистите не са далече оттук, разположени в развалините на къщите на запад. А тя е със запалена цигара, огънчето е за прицел.

Сега коремът ѝ е купол на джамия... на джамията „Ферхадия“, където я видях да влиза и да се просва на земята.

Но я оставям на мира. Нека тя решава за нас, за всички.

В дъното на тялото ми от години е заседнал твърд камък. Онези мои кухи яйцеклетки, една след друга, сега са могилки от пресна земя, като умрелите, датирани 1992-ра.

Диего е, който я хваща за ръка и я отмества, издърпва я навътре. Дишат с гърбове към стената, долепени. Тя се задъхва, шията ѝ е извита към пропукания таван, а той я гледа. И може би я гледа със същата нежност, със същата тъга, както докато са правили любов.

Би ли трябвало да кажа това на Пиетро?

Този толкова интимен поглед, който още един път ме лишава от всичко. Прави последен жест, хваща ръката на Диего, вдига я и я дъвче като парцал между зъбите си, като напускаща те любов.

„Dosta... dosta...“, простенва, стига, стига, махнете го от мен...

Най-накрая идва някой, жена с престилка и къси вълнени чорапи, и я отвежда.

И всичко се случва на две крачки от нас, зад една бяла пластмасова завеса. Отивайки към носилката, Аска ме погледна... и този поглед залепна за мен, като товар върху плещите. Отнесенният поглед на бежанците, на хората, разделящи се със самите себе си.

Не беше нужно много време. Зад бялата пластмасова завеса се виждат само сенките на крайниците, чевръсти жестове. Един от краката на Аска танцува във въздуха. Би трябвало да разкажа на Пиетро за този крак, за онези сенки, в които се удължават нашите страхове и нашата неволя.

После гърбът на акушерката, нейните лакти... все едно копае. Говори високо, на пресекулки. Аска едва-едва охка.

Стоим там, очите приковани в черните сенки върху бялата завеса.

Откъслечни движения, гласове... ръце, ровещи в едно тяло. Като ръцете, които започнаха да копаят под летище „Бутмир“, за да намерят излаз към свободните територии.

Сега войната е тук, върху завесата, където ръцете изглеждат милиони, изглеждат онези от шести април^[55], на всички хора, които викаха за мир. Прилича на дълго отстъпление в снега, колони от изтощени войници се олюляват по тази завеса.

Жената рови, дърпа, измъква, връзва...

Стоим неподвижни пред стената, като статуите под Вечния огън.

Би ли трябвало да кажа на Пиетро за какво мислех, докато идваше на света?

За снайперистите. За техния трагичен живот. За интервюто, което гледах. Момчето има сини очи и се смее, казва, че е *същото, като да стреляш по зайци*. И аз си представям синьото дете. Играе си с шейната, мъкне я по склона за връвта, всеки път си е доста усилие, защото спускането е само миг, но я се изкачи... Обаче си струва. Денят е ясен, снегът пресен. Бялото е покрило черното. Стрелецът е пил сливовица, пушил е, хвърлил е фасата, още дими. После отново е хванал своята лопата, пушката си. Някога неговата майка му е дала живот, кръстила го е, снайперистът има кръстче на шията, вярва в Светата Троица, онази на велика Сърбия. Поне му се струва, че си спомня това, защото са минали няколко месеца, но всичко се е променило и е забравил доста неща, тъй като се е качил горе в планината с другите. Стреля по своя град, по своя квартал. Вдига оръжието, поглежда със сигурно око и търси... харесва му да претърсва, усеща тръпка, която слиза от гърдите към корема, после в тестисите. Избира онзи склон, заснежената пътека, където и той си е играл като дете. Изпитва носталгия по онези дни, по своето детство, както всички мъже. Не е съжалявал, когато е прецапал тинята, за да премине реката на път към планините, знаел е, че няма да се върне. Сега има други деца по височинката между двете изтърбушени постройките, в сградата отляво се е помещавало началното училище, където и той е учил. За миг се сеца за учителката, която е мажела пастет на филия и му е давала. А той се е усмихвал, казвал ѝ е *hvala*. Харесвала му е онази учителка, не си спомня дали е била сръбкиня или мюсюлманка, мъчи се да си спомни, ала не успява. Сега училището е оглозгано, като конструкцията на недовършена сграда, която някой е подпалил. Децата си играят, той ги е забелязал да идват, не ги е очаквал. Никога не знае какво ще му се случи, кое ще привлече вниманието му, коя цел, коя *cilj*. Тази дума му харесва, *cilj*, защото е всекидневната му работа, защото е ясна дума. Мъж, жена, дете му се струват думи, омърсяващи неговата мисия. Децата са малки цели, *maleni ciljevi*, и той по принцип не стреля по тях, много се движат. Но тази сутрин е толкова лесно, като покана е. Малките цели изглеждат пръснати из снега зайци. Майките им са ги оставили да излязат, как да ги държат целия ден във влагата на укрытията. А може би са искали да се освободят, да поизперат, да сварят супа от треволяци. Снайперистът търси. Децата са още петна по снега, дребни фигури с размити очертания. Върти настройката на

оптическия мерник на пушката. Само снежна маса, късчета от жилетки, от лица. Прекалил е, образът е много зърнест. Търси верния фокус, приближава се, свива още изображението... излиза от неопределеността, от снега. Малките цели сега са деца. Разхожда се по тях с оптическия си мерник, следи на какво играят. И той е играл на тази игра, спускал се е надолу в пластмасова касетка заедно с брат си. Веднъж падна върху един голям камък, подаващ се от снега. Пита се дали е още там, търси и го намира. Харесва му да открива следи от предишния си живот дори и да знае, че няма да се върне долу. Не изпитва никакви чувства, то е като да разпознаеш терена, за ловеца е важно. Спира се на едно дете. Не знае защо е избрал него, а не някое друго. Вероятно защото е без шапка, с открито лице, и когато се обръща, вижда ямката на тила му.

Би ли трябвало да кажа това на Пиетро? Докато той се раждаше, мислех за тила на синьото дете, виждах го пред очите си, в мерника на един снайперист. Сплъстената коса на мястото, откъдето започва животът.

Сърцето ми пулсира вътре в това на стрелеца. Аз избирам детето. Избирам го заради открития тил и късата гъста коса, като глава, покрита с козина. Това е коса, която мирише. Снайперистът може да усети мириса ѝ. Като дете той също е имал подобна коса, четинеста, втвърдена от потта, непомръдваща. Детето прави последните крачки в живота си по снега, смее се, бузите му са зачервени, дъхът е бял от студа, мъкне шейната нагоре.

Мушката върху цевта на пушката се движи със стъпките му, катери се с него по снега. Снайперистът не знае защо се е захванал с това, какво точно се е случило. Заради обстоятелствата е. Има торби с пръст, наредени една върху друга в снега, би могъл да премести мерника и да стреля в тях, за него няма никаква разлика. Работата е там, че за всяка поразена цел получава добра премия в марки и той има нужда от нея, понеже войнишката заплата е ниска, а се кани да си купи кола, БМВ с шибидах. Мисли за тази кола, за черните седалки, за запалката в таблото, за вятъра, който ще разрошва косите му. Заекът е едно дете, напредва с косите си като каска, с тила си. Тялото на стрелеца е залепнало за пушката, сега са едно цяло. Моментът на съвкуплението, на механично втвърдяващия се член. Няма никаква воля, само тази на куршума. Тя е, която действа, снайперистът се

оставя да бъде воден от своя опит. Сгъва пръста, после го задържа. Моментът е опасен, тихото хлъзгане на куршума в белезникавия въздух. Като сперматозоид, движещ се под стъклото на микроскопа. Би могъл да срещне нещо, препятствие, което ще отклони траекторията му. Това е най-хубавият момент. Не точно на истинско удоволствие, леко болезнено е, като прекалено закъсняла еякулация. Рамото поема отката. Въздухът белее. Куршумът е достигнал тила, детето е паднало по лице. Останалите се разбягват, изоставят шейните и хукват като изплашени зайци. Снайперистът се връща на мястото, обикаля наоколо с оптиката, хвърля едно око на оставените дири. Харесва му тази тишина, докато проверява работата си, когато е сам с попадението си. Оглежда дупката на тила, перфектна. Малката цел е поразена внезапно, даже не се е хлъзнала леко на лакти. Няма нужда да се хабят други изстрели, за да го довърши.

Сега се усмихва, бузите са хлътнали, очите безизразни, защото сърцето е мъртво. Ще минат часове, преди да приберат детето, знае го. Ще изчакат да си отиде, да му свърши дежурството. Лицето на детето посинява в снега. Угарката, която снайперистът е хвърлил на земята, още тлее. От време на време някой журналист се покатерва, казва му: „Стреляй, за да те снимам, докато стреляш“, и снайперистът стреля заради журналиста. После го интервюират, ръцете скръстени, кръстчето върху маскировъчната униформа, черната барета.

„То е като да стреляш по зайци“, усмихва се. След това черупката на лицето му се втвърдява и остава само онова жалко удивление, на дявола, гледащ самия себе си.

После звуците, идещи от новороденото, проплакване, задавяно от полепнала слуз, като мяукане на котка. Никой не помръдва. Само Диего прави крачка към детето си, спира. Връща се при мен и ме хваща за ръка.

Жената ни вика, дава ни знак да се приближим. Показва ни детето, момче е. Никой от нас не знаеше какво ще бъде, обаче е Пиетро.

— Пиетро...

Гледам го, но не го виждам веднага, ще го видя после. Сега го поглъщам. Отварям уста от учудване и той скача в гърлото ми. Жената

с престилката го почиства в единия край на носилката, обръща го, трие го с парче плат, което накусва в метално легенче. Голям студ е, телцето е мъничко, мораво, чак тъмно на цвят. Прилича на мекотело, изцапано с корени на морско растение. Жената бърза, търка без много церемонии. Това е нейният занаят, да измъква риби от морето. Чува се вой на сирена, светлината примигва, после експлозия, но никой не обръща особено внимание. Жената пустосва с ръка, както се прави при прекалено шумни съседи. Войната се е загнездила в нея, в ръцете ѝ на измъквачка на деца.

Odijeća... odijeća...

Иска дрехите, гледа ни, пита дали носим.

Поклащам глава, отварям уста, за да не кажа нищо, само за да въздъхна, че съжалявам, не съм съобщила. Диего я моли да почака, отваря чантата с лентите и изважда малката дрешка... вълнено гащеризонче, плетено на ръка, леко жълтеникаво.

— Къде го намери?

Купил го е от пазара. И аз наистина оставам като вкаменена, как се е сетил? Жената взема дрешката и я нахлузва на детето, доста по-голяма е, ръцете не се виждат, а краят ѝ се полюлява като празен чорап. Слага го в ръцете на Гойко, сигурно защото е единственият сараевец, или го смята за бащата. Той не казва нищо, кимва, отдалечава лицето си, като че ли се страхува да не напие малкото с дъха си, вонящ на ракия. От времето на Себина не е държал на ръце човешко създание колкото две длани, а това се бе случило в друг свят, в друг живот, далече от тази ръжда, от нахлуващия мраз, в болница, която ухаеше на чай от малини.

Доближава нос със затворена уста, вдишва.

— Помириши — шепне ми.

Трябва ли да кажа това на Пиетро? Да му кажа: „Виж този избегнал смъртта босненски бивол, дете сега ни развежда насам-натам и ти е малко антипатичен, защото не е достатъчно внимателен с теб, а и ти върти номера, докато играете футбол, той е онзи, който пръв те взе на ръце и пръв мушна носа си в твоя мирис“?

Гледам Диего, но Диего не гледа към тях.

А трябва ли да му кажа това: „Баща ти не те гледаше, очите му бяха в овцата с вече спаднал корем, червеникавата глава, потънала във възглавницата“?

Така се беше втренил, че дори не забелязваше моето неудобство. Бяха сами. Изглеждаха сами, чудесно си спомням. Потънали един в друг.

Тя също не гледаше към детето, даже не беше го забелязала.

Сега наистина се чувствах застанала пред чуждо легло, шпионираща двама любовници, кълнещи се в любов.

Всичко се беше случило около това легло, измиването с подръчни средства, обличането на детето. Аска стоеше с разтворени крака, може би поради изпитаната болка. Жената с престилката вече си тръгваше, потупа я по сгънатия крак, Аска бе леко повдигната, под нея имаше нещо, стоманен съд за изхвърляне на плацентата.

Жената каза, че ще дойде отново, за да провери.

Най-накрая Гойко ми подава детето, усещам преминаващ метеорит.

Сега и аз вдъхвам мириса. На възраждащата се душа, която се връща да мечтае заедно с хората. Още не знам дали е моето дете, дали ще бъде мое. Ще трябва да дочакам деня, когато той, в трети клас, ще извърши ритуала на кръщението. Но го държа. И вече съм вълкът. Аз съм снайперистът, който отива на снежния склон, за да огледа дупката в тила.

После изнасят някъде бялата завеса, жената с вълнените чорапи и престилката помъква екрана от театъра на сенките. Остава само новороденото, сбръчкано като стара ябълка, навлечено с вълнения гащеризон, приличащ на степен чорап.

Гледам го на мъждивата светлина, докато пясъкът отново се изкачва в тялото ми и органите заемат своето място. Тогава чувствам сърцето си като език от огън и болка между ребрата.

И това ли трябва да кажа на Пиетро? За сърцето, което ми връща, което преди не усещах, а сега бие?

Жената идва отново, натиска корема на Аска, пъха ръце под завивката. Овцата изхвърля и плацентата.

Когато измъква изпод тялото й стоманения съд, зървам изцапания с кръв крак и за кратко вагината, окървавен отвор като дупката от зъба на Гойко. Не ме впечатлява. Животът е в цветовете на войната, сняг и кръв. Окопи в калта като черва.

Виждам за миг сивкавата обелка, докато жената минава край мен. Овцата вече не е нужна, подобно на тази вътрешна кожа, която е поддържала живота на детето, а сега е боклук за изхвърляне.

Би трябвало да я съжалявам, обаче само се страхувам да не размисли, да не започне да крещи, че се отказва.

Загубила е семейството си, може би ще пожелае да задържи детето.

От това се опасявам, да не прави истории, затова я гледам, да не би да е неспокойна, защото не се доверявам. Усетила съм мириса на детето, мириса на Диеговата кръв.

Чувам думите на Велида, отронват се от изплашените ѝ очи, които сънувам всяка нощ. *Не прави като мен, Джема, недей да почиташ смъртта. Бори се, сграбчи живота.*

Парите... трябва да ѝ дам парите, всички тези марки в дребни банкноти, както ги поиска, като премията на снайперистите за всяка поразена цел. И тя ще си купи кола, БМВ с шибидах, и ще си замине с нея.

Отново съм аз. За мен войната свърши. Синьото дете е погребано. Детето на Диего е живо. Тази овца, това незначително създание трябва да изчезне, както преди малко изнесоха нейната плацента, изцапано черво.

Не съществуват закони, няма правосъдие. Има само кураж.

Гойко вика, че като се прибере вкъщи, ще напише стихотворение, след толкова време пак ще седне пред листа, така ще отпразнува раждането на това дете. Декламира пиан:

*Имам свински крачета и миша опашка,
животът ме изстрелва нависоко като слон с криле,
сбогом, призраци, днес няма да дойда с вас...*

— А с кого?

Удря още една глътка.

— Оставам тук с моите приятели.

Но в действителност ние приличаме на призраци, които се оглеждат в металически кладенец и оплакват живота си.

Отидох в тоалетната, откопчах раницата от тялото си, а после дадох на Гойко пачка от хиляда марки.

— За какво са ти?

Взе също и паспортите ни.

— Връщам се веднага.

Изпразних раницата в една калъфка от възглавница. Приблжих се до леглото на Аска.

— Ето.

Придърпа издутата от марки калъфка към себе си с уморен жест, скри я под завивките.

Новороденото лежеше в метално легло далече от майката. Акушерката го беше увила с някакъв парцал и го остави там. Дори не помръдваше. Чуваха се експлозии все по-наблизо, после откъслечни залпове на катюши. Малкият вече беше свикнал с тези шумове. Аска също спеше с глава под завивките. Събуди се на два пъти, поиска да пие.

Дойде друга жена, по-млада от първата, обясни ни какво да правим с детето, как да го повиваме. Извади от вълненото гащеризонче тънките крачета, малко по-големи от пръстите на Диего, и ни показа как да сменяме пелените. Те обаче нямаха, даде ни марли и памук. За момента детето не се нуждаеше от храна. Беше се оставило да го обръщат като вързоп, въобще не заплака. Сега отново си лежеше в металното креватче, вързано с парцала откъм гърба. Момичето попита дали майката има намерение да го кърми. Поклатих глава. Не каза нищо, погледна тялото на Аска в леглото, свикнала беше да вижда изтощени жени. Поискана сто марки и се извини, не й се щеше да ни взема пари, но не бяха за нея. Върна се с вече отворена опаковка мляко на прах и използван биберон. Стъклен. Първото здраво парче стъкло от толкова време. Пъхнах всичко в раницата.

Сега войната ни беше от полза. Никой нямаше да задава въпроси, никой не изглеждаше заинтересован да държи новороденото в болницата, толкова близо до огневата линия. Бяхме двама чужденци,

бихме могли да напуснем този град, откъдето никой от тях не можеше да излезе. Момичето ни попита как ще пътува детето.

— Със самолет... чакаме.

— Журналисти ли сте?

— Да.

Даде ни писмо за сестра си, намираща се в бежански лагер в Милано.

Отново се започна с гърмежите, линейките отчаяно сновяха, както и пригодени коли за събиране на ранените. Вече беше светло, но детето не се събуждаше.

Най-после Диего го погледна.

За този поглед би трябвало да кажа на Пиетро, да спестя всичко останало и да му разкажа за онези очи. Очи на куче, гледащо друго куче. Ето ги нашите Христови ясли, екзалтирани очи, треперещи ръце, разпокъсани мисли.

Гойко се връща с мъжа, който ни е помогнал, разстроена физиономия като на човек, избегнал смъртта, като на търговците на новини в „Холидей Ин“. Има хуманитарен самолет, който следобед излита за Италия, бил е в командването на ООН, успял е да ни вкара в списъка. Подава ни паспортите и акта за раждане на детето, това стига, за да минем. Чета, техни думи и нашите имена. До думата отас, баща, е името на Диего, до тајка, майка, е моето.

Странно ми изглежда това чудо, тази леснотия.

Разтърсвам Гойко.

— Как го направи?

Никой не е попълвал документи при постъпването ѝ в болницата, защото вече няма бланки. Нашите паспорти и парите са били достатъчни.

Гойко се оставя да го раздрусвам като празна торба.

— Сега някои неща са фасулски...

Не би го сторил за нищо на света, той е един от онези, които на пазара подхващат с ритници черноборсаджиите, чакалите, пълнещи гуши от войната. Но за мен го е направил. Сега си мисля, че повече няма да поиска да ме види.

Аска е седнала на леглото. Стиска пълната с марки калъфка. По-добре е, макар и прежълтяла поради анемията.

„Благодаря“, казах ѝ.

Кимна и може би най-накрая щеше да заплаче, ала нямаше време.

Отиваме си, овцата е извън документите, извън историята. Детето, голямо колкото две длани, е със завързано чревце на корема, скрито под грубата вълна, там, дето е било свързано с тялото на овцата. Чревце, което ще изсъхне и ще падне, и ще бъде само раковина от плът, спомен от отколешно море. Не ще остане в долината на вълците, никога няма да е заек, нито *maleni cilj*.

Този път на служба са украински войници, помагат ни да се качим на бял бронетранспортър. Обръщам се към Гойко. Ще се видим след шестнайсет години, но сега не го знам. Обръщам се към един мъртвец, както винаги, когато се сбогуваш с някого в Сараево.

— *Čuvaj se*, пази се.

Говорил е с войниците, убедил ги е, дал им е останалите пари. Услугата си има цена, натовска совалка до летището. Сега сме вътре в бялата костенурка, която потегля. Шумът е адски, детето е като кукла, размърдва се от друсането, ала без да се събуди. Кое е това дете, дето се оставя да бъде пренасяно като безтегловно, сякаш няма душа, като стъпало в чорап? То е всичко, което съм искала, причината, поради която сме преминали през този ад, който ни очакваше подобно забит в съдбата ни пирон, а сега съм толкова отпусната, че не го стискам достатъчно здраво и аха да падне. Костенурката преминава през развалините, усещаме я как се изкачва под краката ни. Украинският войник се смее, говори на английски, пита ни за детето, доближава ръка, за да отгърне завивката, да зърне муцунката.

Спират ни на един пропускателен пункт, войникът се подава през люка, разправя се с някакви паравоенни. Сърби агресори и украинци от ООН се разбират, поздравяват се с трите пръста.

Слизаме и се вмъкваме в мрачната кутия на аерогарата. Диего ми напомня какво да говоря, какво да правя... приближаваме контролите. Слаба жена с маскировъчна униформа ме гледа, скулите ѝ са изхвъркнали като на кон. Страхувам се от погледа ѝ, навеждам глава. Долепвам се до малката група цивилни, чакащи заедно с нас, до един с противокуршумни жилетки върху якетата. Никой не се чувства сигурен, това е последната паст на обсадата, може би най-опасната.

Изглежда, че всички военни наоколо ни мразят. Акули на войната, познават всяко душевно състояние на своите пленници... напрегната тишина, подушват страха ни, вероятно се забавляват. Сякаш всеки момент ще открият огън по нас. Движим се внимателно, без резки движения. Боим се, може да се случи нещо, често сърбите обстрелват летището, въпреки че е под техен контрол. През един изтърбушен прозорец се виждат къщичките на „Бутмир“ с хлътналите върху скелетите на гредите покриви. Изведнъж всички се разкрещават. Има сражения на фронта при Добриня. Въздухът е леден, надвесвам се над детето. Нослето, малко колкото мой нокът, е като късче лед. Духам отгоре му. Диего ме гали по гърба, потърква ме механично, уморено. После се навежда да погледне детето.

— Не се страхувай от нищо.

Не знам дали го казва на сина си, на мен или на самия себе си.

Изведнъж ни подкарват, викат ни да бързаме. Един от Сините каски, истински гигант, ни придружава до пистата. До вратата на изхода без нито едно стъкло полицаи проверява дали имената отговарят на списъка. Операцията е светкавична, преминаваме с наведени глави, като добитък. Подавам паспорта си с бланката от болницата вътре. Полицаят дори не забелязва, че държи нещо в ръцете си, гледа на другата страна, непрекъснато върти глава към бариерата на пистата точно под контролната кула, където някакви военни тичат. Може би очаква сигнал. Аз чакам за печата, червен като онзи върху добичетата. Сърцето ми е спряло. Полицаят едва вдига очи, за да погледне увитото дете. Пет следобед е, вече е тъмно. Лицето на служителя е вкочанено от студ, носът дълъг, почервенял... не усещам ръцете си. Отново се безпокоя да не изпусна детето, когато човекът протяга ръка към пелената, отмества крайчето, под което е скрито лицето. Прави странна физиономия, почти на учудване, на неприятна изненада. Отдръпва ръка, оставя ме да мина. Пристъпвам в студа. Поривите на вятъра се смъкват от Игман, разпиляват снега, който покрива пистата. Обръщам се, понеже усещам празнотата. Разпознавам тази празнота, от месеци ме придружава като предзнаменование, притаено дълбоко в мен. Диего го няма. Загубих го. Търся го с очи, но съзнавам, че е безполезно. Защото съм го загубила отдавна. И знам, че преди малко той вече се сбогуваше с нас.

Не се страхувай от нищо.

Може би трябва да разкажа на моя син за усещането от онази празнота, за живота като свободно падане. Първите стъпки, които правим сами, като сираци. Несигурните стъпки на онези четириноги с дълги крака, които, едва родени, трябва да се изправят веднага, за да оцелеят.

Гледам едва осветения отвор на сградата, изплувал зад мен, вече далече в тъмнината, пронизвана от откоси суграшица. Виждам само силуети, сенки. Не разбирам какво се случва. Диего е пред полицая... карат го да чака и междувременно пропускат другите, двама журналисти, преминаващи на бегом покрай мен. Размахва ръце, крещи. Казва ми да тичам, да се махна оттам.

Преплитам крака напред с лице, обърнато към него. На изток стрелят, виждат се дирите на трасиращите куршуми.

Покатервам се, връхлитам в металния търбух. Изчаквам, вкопчена във вратата, лицето, вкочанено от студа и режещия вятър. Детето сложих на една пейка, до военна раница. Сигурно бих могла да го изоставя там. При всички случаи ще се върне в Италия, някой ще се погрижи за него... бих могла да оставя отгоре му акта за раждане, да се обадя на татко от сателитните телефони в „Холидей Ин“. Да, бих могла да сляза, да скоча от този самолет с незагасени мотори, да се върна към прозореца, останал без стъкла, да се върна при тялото на моята любов.

И това ли трябва да кажа на Пиетро? Желанието да го изоставя, тялото ми да увисне навън в мразовития вятър на пистата.

— Защо спряха съпруга ми?

— Загубил си е паспорта.

Военният е високо момче с каска, акцентът му е от Венето, извинява се, те не могат да направят нищо, разтоварили са хуманитарни помощи и сега се връщат обратно, такива са заповедите, даже не са знаели, че ще возят пътници. Гледам планината Игман, скована от студ.

Аз съм щастливо момче!

А, така ли?

Много щастливо.

Преди години щастието му валеше от небето с онзи сняг, чиито снежинки попречиха на самолетите да излетят. Искях да го шамаросам, защото беше спечелил. Онзи шамар е тук, в заледената ми ръка, вкопчена в стълбичката, докато военният ми казва да се отместя, понеже трябва да затваря.

Не намерих сили да сляза, да изоставя Пиетро, да избира друга съдба.

Вятърът ме избутва назад, пистата е безкрайна и черна, може да ме застигне куршум. Отпускам се на седалката, искам да се изкача в небето жива.

Истината е, че съм избрала, и Диего го знае. Никога не бих си тръгнала с празни ръце. Но сега трябва да връча на света този вързоп. Отнасям най-добрата част от него, новия живот, необременен от никакви страдания. Струва ми се, че зървам неговата усмивка. Притискам се към единствения илюминатор, от който се вижда навън. Самолетът се движи. Гледам към момчето от Генуа за последен път.

Слабото тяло, черно и далечно на фона на мъждивия светлинен мехур на онази аерогара без стъкла, без персонал, без полети... стои неподвижно там, до полицая. Младеещото му лице, изпито като на старец, гледа към този С130, задвижил колелата си в бръснещия сняг. Гледа нас, онова, което губи.

Остана на земята, на тази мръсна земя. И никога няма да узная дали паспортът наистина е паднал някъде в снега.

Аз съм щастливо момче!

А, така ли?

Много щастливо.

Самолетът се издига право нагоре. Сложиха ми колан около тялото, заповядаха ми да стискам здраво детето. Така се излита от обсадата, без плавни завои, с нос право към небето, защото някоя ракета още може да успее. Моторите са огнени гърла, самолетът е почти вертикално, чанти се търкалят назад, шибват по главите. Усетих изкачването, ужасното усилие на откъсването от земята. Рязко издигане, като на война, тъпанчетата ми са зле, сякаш изгарят. Увиснала съм на седалката, стискам вързоп.

А после спокойствие. Летим на девет хиляди метра, сега няма как ракета да достигне самолета с хуманитарна мисия, прелитащ над Игман. Вратът се връща на мястото си, сгънатите крайници още наболяват. Усилието на моторите отслабва, затова чувам гласа: вързопът плаче. Значи е жив, не е умрял нито от студ, нито от страх. Държа го като самун хляб. Отгръщам пелената, муцунката му е почервенияла, пълна с живот, беззъбата уста непрестанно надава ужасен рев. „Кой си ти — питам го, — овца или вълк?“

Новороденото само отваря беззъба уста като на старец, на птица.

Беше добър до излитането, докато стоеше в ниското, в скута на войната, неподвижен, като че ли никога не се е раждал... сякаш разбираше, че дори едно проплакване би могло да му струва живота. Сега най-накрая може да се роди, на девет хиляди метра в небето, където ракетите не са в състояние да ни поразят. Тогава му се чува гласът, изисква внимание.

След шестнайсет години, когато негов приятел ще го попита защо е роден в Сараево, Пиетро ще отговори „случайно, като онези, дето се раждат на борда на самолета“.

И аз ще остана без дъх. Ще се облегна на шкафа, на стената. И отново ще чуя плача му, с който се ражда на борда на онзи С130 при достигането на девет хиляди метра.

Гледам през процепа, нищо не се вижда, само мрак и по средата му сиянието на луната. Като в осветена фотография. Спомням си за един жест на Диего, наляпваше ми кутрето, смучейки го от време на време, докато заспи, после аз го оставях между устните му. Ръцете ми са мръсни, омазани. Измивам кутрето със слюнка, смуча го, за да го почистя, и го слагам в сърдитата уста. Налапва го като изгладняло птиче. Прави точно като баща си, смуче малко, след това заспива. Целувам го за пръв път. Допирам устни до малкото чело.

Пресякохме кадифения килим на Адриатика в нощта и пристигнахме. Слязох от самолета със слепнали коси, смачкано и скъсано яке, раздърпана раница и детето в завивката. Потърсих тоалетна. Погледнах се в огледалото. Цяла стена, ужасно голямо. Гледаше ме някакъв звяр с кокалесто лице и разширени, отсъстващи

зеници. Вонях. Гадната миризма на Сараево, на война, на лишения. Не бях си дала сметка за тази миризма, сега в чистата тоалетна я усещах. Не знаех как да действам, мивките бяха две, сложих детето в едната. Оставих го в тази порцеланова люлка и се позамих в другата мивка, бавно свалих якето и блузата. Изплакнах лицето си. Имах прясна коричка на скулата и изцапано на челото. Но забелязах и нещо като патина по цялото лице, подобна на керамика, която е изгубила емайла си и показва белезите на времето и мръсотията.

Вратата се отвори, влезе някакъв мъж, хвърли ми един поглед на неоновата светлина, бях останала по сутиен, ребрата ми се брояха. Човекът носеше тъмна униформа, усмихна се.

— Това е мъжката тоалетна...

Притиснах блузата отпред, за да се покрива. Той затвори една врата след себе си, чух го да пикае, излезе. Не бях помръднала, дори блузата не бях нахлузила още.

Мъжът се приближава към другата мивка. Висок е, стъпва тежко, с широки рамене. Униформата е с масивен колан на корема. Повдига очи, среща моите в огледалото. Това е само един мъж, който се е изпикал и трябва да измие ръцете си, но аз не го знам. Вълците също пикаят и си измиват ръцете. Страхувам се от хора в униформа, аз се оглеждам за моето момче, кльощаво като мен, с дълги занемарени коси като моите и с моята история в очите.

Мъжът ме гледа в огледалото.

— На кого е?

Целият живот на Джулиано е тук, в тоалетната, където е влязъл случайно. Допреди миг е мислел да се изпикае на магистралата, бързал е да си отиде след този ден на пакети с помощи, бежанци за разпределяне към лагерите. Раздавал е топла храна, закуски за децата, държал е на ръце най-малките. Попълвал е бланки заради бюрокрацията, удрял е печати. Гледа в огледалото бебето в мивката, гледа жената, държаща някакъв парцал пред себе си, гледа синеещите ѝ на неоновото осветление лопатки. Може би е бежанка, която поради някаква причина не се е качила на автобуса, скрила се е в тази тоалетна заедно с детето. Очите ѝ са като на звяр, заклещен пред урва.

— На кого е?

Сега разбира, че жената плаче, нищо че не помръдва, дори не примигва. Едри сълзи, търкулващи се подобно перли. Инстинктивно му се приискава да ги събере, като перли от скъсана огърлица, и да ѝ ги върне. Познава погледа на бежанците, на хората, търсещи в очите му потвърждение за собственото си съществуване, като че ли той решава дали да запази живота им. Погледи, които трудно издържа.

Мъжът ме гледа. Лицето му е широко, компактно, италианско, челото блести, в косата му има заливи от олисяване.

— На кого е?

Джулиано не знае, че това дете ще бъде негово, той ще го води на училище, при педиатъра. Не знае, че ще живее за него. Дълъг миг на тих ужас в тази тоалетна, където съдбата лови риба.

Едно омърляно новородено, парче неопределено месо, изоставено в мивката. Късче небе през дупката.

— Мое е!

И се хвърлям да прибера вързопа.

— Моля да ме извините...

Навеждам глава, защитен жест.

Човекът се усмихва, има хубави зъби, виждам ги да изплуват в очите ми през пелената от стари сълзи, откъснали се внезапно като късчета лед от скалата.

— Значи вие сте италианка?

— Да, италианка съм.

Излизам набързо от тоалетната, вървя през онзи тъмен хангар, не знам накъде отивам. Трябва да стигна до гарата, да потърся влак за Рим. Или пък да намеря хотел, да се обадя на татко... Трябва да сменя пелените, детето мирише... и аз мириша. Сигурно е гладно, по дяволите, гладно е, ще го уморя от глад, мамка му, къде е войната? Къде са торбите с пръст? Къде е ледът? Къде е Требевич? Къде се крият снайперистите? Не съм в състояние да се справя с мира, това е истината. Не съм способна да контролирам действията си. Тук ще разберат, че детето не е мое, тук няма война, няма обстрелвани болници без отделения, за да ме защитават... тук сме в легалността на мира. Трябва да се махна, ще ме спрат. Ще направят тест на детето и ще узнаят, че не е мое, че удостоверението за раждане е фалшиво, купено. Няма да стигна далече, няколко крачки в тъмнината и ще се спра да умра до някоя стена, детето скрито като кученце... като мъртво

кученце. Къде е момчето с дългите коси? Къде е моето предпочитано сираче? Къде е бащата? Само той може да ме спаси, детето е с неговите гени. Той беше моят пропуск, но не дойде. Загуби си паспорта в снега. Излъга. Студено ми е, гърбът ми е гол. Якето ми е паднало, бях го наметнала на раменете, за да изляза възможно най-бързо от тоалетната, да се отдалеча от човека в униформа, който сигурно ме преследва... защото е разбрал, че има нещо гнило. Една майка не оставя детето си в мивката, за да се плакне в съседната... да се оглежда в огледалото и да плаче.

Виждам пейка и сядам. Оставям детето до мен, бавно се обличам, блузата, якето.

Едно момче приближава, на не повече от двайсет, прилича на Сандро, моят приятел от лицая. Същите месести и много червени устни, същите кръгли като костилки очи. Кой е? Какво иска? Защо Сандро е станал от своя чин в лицая, където е написал ДА ЖИВЕЕ ЧЕ, ДА ЖИВЕЕ ПУТКАТА, и върви към мен?

— Извинете, госпожо, къде отивате?

Гледа ме, лекичко наклонен към лицето ми. Не е Сандро, гласът му е на южняк и носи униформа на редови карабинер.

— Не знам...

Момчето посочва с ръка фигурата близо до вратата... човекът от тоалетната стои на прага.

— Капитанът пита дали имате нужда от транспорт донякъде.

— В затвора?

Момчето се смее, лъсват прекалено дребни зъби за тези големи устни, харесва му шегата.

— Аз ще откарам капитана до Рим, до Челио.

Возим се заедно в удобната черна кола с надпис КАРАБИНЕРИ и червена ивица отстрани. Вътре е невероятно спокойствие, седалките миришат приятно на ново. Черната ароматизирана лъжица на тази мощна берлина ме е гребнала и сега ме отвежда към къщи по път с равен асфалт, без дупки, без барикади, гладък като тепсия. За момент се чувствам като животинче, блъсната сърничка, натоварена от добросърдечен шофьор, за да я закара при ветеринаря. Фалшивият

Сандро шофира с фуражка на главата. Капитанът седи до него с гола глава, чете вестник под лампичката.

Преди да се кача, каза:

— Трябва да имате столче за детето, от онези тип „яйце“ за новородени, не може да го пренасяте така.

Аз само се усмихнах с разкривена, кретенска усмивка.

— Прав сте — отговорих и изчаках. — Какво да правя?

А той кимна:

— Нищо, нищо, качвайте се.

Горчив, лудешки смях бълбукаше вътре в мен, набъбнал от черен хумор, като вицовете на сараевците. Това дете е праисторически рак, избавил се от войната, и въпреки това, едва акостирало на тези омайни пътища, вече има нужда от столче за кола тип „яйце“, за да оцелее! Колко идиотски е животът в мирно време.

На капитана май не му се хареса погледът ми... долови нещо, крайчеца на тази лоша усмивка. Светна лампичката, остави фуражката със златното пламъче отпред на таблото. Може би съжали, че е бил толкова великодушен. Може би в това затворено пространство усеща миризмата ми, сигурно е същата като на циганките, които от време на време арестува, а те крещят и пустосват в колата.

Аз оглеждам свободата. Индустриалните постройки в предградията, вилите в редица с перфектни покриви, пътните знаци без дупки от куршуми.

После детето у мен се размърдва, завърта се като рак. Колко щипки има? Колко нервни окончания?

Опитвам отново да сложа кутрето си в устата му, но този път не проработва. Капитанът се обръща.

— Сигурно е гладно.

Спираме в крайпътно заведение, колата се мушва под козирката на паркинга. Фалшивият Сандро остава да пази, капитанът слиза с мен, вървим към ресторанта в тъмното. Влизам в тоалетната. Има място за смяна на пелените, плот от бяла пластмаса, падащ от стената. Оставям вързопа, ровя в раницата за памука и марлята, които ми дадоха в болницата, отвивам детето, търся копчета по вълнения гащеризон, твърд като картон. Изваждам краката. Никога не съм

виждала толкова малко нещо. Махам превръзката, памукът е прогизнал, а екскрементите са жълти, сякаш е пил шафран, но не миришат лошо. За пръв път виждам тялото на детето толкова отблизо, в ръцете ми. Коремът му е издут като на пиле. Плаче, сгъва крака, държи ги свити до тялото подобно лапи. Въздъхвам. Ако не успея да го сменя, ще го увия пак и напред. Марлята около пъпчето се е свлякла, парчето черно черво се поклаща. Навеждам се, за да усетя дали мирише, но долавям само миризма на спирт. Не трябва да мисля, трябва да действам. Пускам водата, намокрям памук и го прокарвам между краката му. Увивам останалия памук в марля, късам я със зъби. Детето продължава да плаче, трябва да приготвя мляко и да го нахраня. Посягам да вдигна падналия на пода гащеризон. Чувам някакъв звук, раницата е на рамото ми и съм се навела много бързо. Отварям и е както си помислих, стъкло от Сараево, стъкло без бъдеще!

Изхвърлям остатъците от биберона в кофата за боклук. Чувам да се чука отвън на вратата.

— Имате ли нужда от помощ...?

Хващам вързоп, отварям, капитанът е отпред, с оределите си коси.

— Счупих биберона.

Излизаме от магистралата, за да търсим нощна аптека.

Сега капитанът е взел присърце каузата на изгладнелия рак, също и заради пронизителния глас на Пиетро, който ще ни увреди тъпанчетата, като аларма на автомобил е.

— Ела, трябва да намерим биберон — каза на ординареца си.

Фалшивият Сандро дори не гъкна, даде мигач, тръгна някъде в мрака. Кой изход е това? Къщи не се виждат, само поля.

Капитанът вече не чете вестник, но не изглежда раздразнен. Обръща се към мен, гледа ме по-дълго от необходимото.

Усмивам му се с облещените очи на сърничка в плен.

— Но... вие нямате ли мляко?

Посочвам раницата.

— Имам малко, половин кутия.

Стои така, впил очи в мен.

— Искях да кажа в гърдите... Ваше мляко нямате ли?

Инстинктивно покривам празните си гърди с вързопа, притискам го към себе си, към костите.

— Не, нямам мляко.

— Жалко — обръща се към пътя. — Щеше да е по-лесно.

Намираме аптека в едно селце, от онези разделени на две от първокласните пътища. Кръстът обаче не свети. В кафенето мъже играят на карти, капитанът се показва, пита. Придружават го до домофона на аптекаря, който се облича и слиза. Слабичко човече с боядисана коса, сигурно е местният бонвиван. Вмъкваме се между рафтовете вътре, които внезапно се осветяват, за да пропуснат униформата, фуражката с пламъчето. Капитанът ми препоръчва пластмасов биберон.

— Може би е по-добре — смее се.

Аптекарят пита какво мляко искам.

— За кърмачета.

— Каква марка?

Поглеждам капитана, гледам наоколо, после към аптекаря.

— Каквото има. Което е хубаво.

Капитанът пристъпва към касата.

— Покажете ми, моля.

Аптекарят натрупва кутии отгоре. Капитанът си слага очилата, защото надписите са от дребни по-дребни, чете.

— Ще вземем това, антиалергично е...

— Какво мислиш? — поглежда ме.

Мисля, че ми говори на „ти“. Кимвам.

— Добре.

Нямам пукната пара у себе си, за да платя.

— Загубих си портмонето — промърморвам и междувременно поне връщам на мястото им пелените, които съм взела. Може би ракът няма да издриска друг шафран, докато стигнем в Рим.

Капитанът сграбчва пакета с пелените и го слага на касата при останалото. Поглежда аптекаря с боядисаната като на застаряващ певец коса.

— Нямате ли от онези...?

Аптекарят също го гледа и чака.

— От онези неща, дето свирят... някоя дрънкалка.

Не точно дрънкалка, а пластмасова играчка с мелодийка. Качвайки се в колата, казва:

— Извинете ме, че си позволих.

И отново ми заговорва с вежливата форма. Може би преди малко е искал само да изглежда, че съм от семейството му, сестра, съпруга.

Разопакова играчката, затруднява се да я извади, размахва я пред посинялото носле на детето, непреставашо да плаче. Сигурно дори не чува тази мелодийка като от музикална кутийка. Той е костелив орех, свикнал е с бомбите. Капитанът въздъхва.

— Личи си, че нямам деца, нали?

Отново спираме в крайпътно кафене. Червени пластмасови пейки, масите, закрепени към стената като в заведенията за бързо хранене, и абажури с ресни.

— Гладна ли сте?

— Благодаря, после.

Той обаче къса огромни парчета от една питка, обръща се към мен, мучи нещо.

— Колко трябва да бъде топла водата?

— Не много.

Кимва, поглежда бармана.

— Не много.

Униформата стои отпред... Барманът мисли малко, преди да си каже думата:

— Вижте, водата трябва да заври и после да бъде охладена.

Капитанът се приближава до плота, разпитва го.

— Че ти откъде знаеш?

— Имам малко дете.

— Извинявай, но на колко години си?

— На двацет.

— Избързал си.

— Избърза приятелката ми.

Капитанът се смее с бармана. Посочва стоманената тръбичка за пара.

— Действай.

Връща се на масата с водата и две чинии за нас, пълни с какво ли не за ядене. Ръцете му са хванали умело всичко, едно от първите неща, които забелязвам у него... гладки ръце, изглеждат несръчни, обаче умеят да държат куп предмети, без да ги изпускат, в спокойно равновесие. Краката също стъпват сигурно по земята, като на професионален келнер. На това място може би го поглеждам за пръв път, става ми симпатичен, струва ми се добър човек. Внезапно се натъзвавам за баща си.

Джулиано нарежда нещата на масата, побутва биберона към мен.

— Водата първо се кипва и после се охлажда, знаехте ли го?

— Не.

Смее се, не сваля поглед от лицето ми.

Може би усеща, че крия нещо от него. Не ме интересува, опирам се на облегалката на пейката. Той отново си слага очилата. Чете по кутията с мляко колко мерителни лъжички са нужни. Пита дали водата не е много. Сега очаква отговора ми, гледайки ме над очилата, смъкнали се на носа.

Аз мълча. След време ще ми каже, че вече е бил разбрал, че едва ли съм майка на това дете. Била съм му се сторила толкова самотна пред тази кутия с мляко.

— Ще яде, докато е гладно — заявява.

Даже не знам дали не пъхам биберона прекалено навътре. Новороденото го обхваща с цялата си уста, суче, без да поема въздух, гледайки ме в очите. Прилича ми на медуза, движеща се в морето. После очите му омекват. Затваря бавно устни, отпуска уста, хленчи малко, докато заспива. Сигурно е доста уморен, потил се е в този гащеризон от сараевска вълна.

Капитанът е станал, носи бутилка газирана вода, напълва две чаши.

— Трябва да се оригне.

Междувременно ми подава чашата с газирана вода.

— Спомням си от племенниците...

И ми разказва, че когато децата на сестра му били малки, му ги давала след сученето и той трябвало да ги потупва лекичко по гърба. Слагал си кърпа на рамото, за да не изцапа униформата.

Прави същото в това крайпътно кафене във фалшив кънтри стил. Изважда от униформения панталон снежнобяла носна кърпа от най-

фина батиста, като от едно време, постила я на рамото си, покрива пагоните и петлиците.

— Разрешавате ли?

— Моля.

Ям, без да отделям очи от чинията с останалите сандвичи, и чак след малко се усещам, че капитанът се е втренчил в мен. Дебело изпоцапано яке, сплъстени коси, нагъвам като невидяла... нямам пукната пара, само дете на няколко часа, което натъпках с мляко до пръсване.

Един ден ще ми каже, че въобще не е забелязал колко мръсни са якето и косите ми, съзирал е в мен само една красива, храбра, екстравагантна жена... а гладът ми го е възхитил повече от всичко, защото той имал жена, хранеща се единствено със салати, неузрял, труден характер.

Детето лежи върху униформата му. Капитанът прави няколко крачки, стига до стелаж за вестници при касата, после се връща обратно. Внушителен е, масивен, но с хармонична фигура, стъпва спокойно, отморяващо.

Фалшивият Сандро изпи една кока-кола и смачка кутийката. Когато капитанът минава край него, се изправя в очакване на заповеди, които не идват.

Придържа детето с една ръка, а с другата лекичко го потупва по миниатюрния гръб. Вързопът изважда едно гърлено, здраво оригване, като внезапен шум от тръбите на мивка.

— Казвах ли ви?

Фалшивият Сандро също възкликва „лелее“.

Носът на малкия е забит в това рамо. Оригването го кара да трепне, но не се събужда. Дояла съм сандвичите, пия газирана вода и също се оригвам леко. Сега съм сита и спокойна като детето.

Гледам този човек на фона на нощната светлина, с новороденото в Сараево на ръце. Внезапно усещам онази болка, която после ще се завръща всеки път и ще ме връхлита по своя си начин. Приклепва тила ми, сковава врата. Диего стои отзад, разпознавам ръцете му, дъха

му, ала не мога да се обърна. Той трябваше да държи детето на ръце, момчето, което щеше да бъде чудесен баща, светец, фокусник. Хванал ме е за тила и ми шепне да гледам напред, към сцените от едно бъдеще без него. Не ми позволява да се обърна. Да прегърна смъртта.

Капитанът идва и сяда от другата страна на масичката, на съседната пейка.

— Уморена ли сте?

— Малко.

— В Сараево ли родихте?

— Да.

— Имали сте голям кураж.

Заговорихме се, казах, че мъжът ми е останал там, фотограф е. Джулиано кимва, аз разказвам за Диего, къде сме се запознали, за неговите фотографии.

В този миг мъката ми е ужасна. Река, прехвърлила бента. Виждам краката на Диего на летището, измръзнали и слаби като железни тръби. Виждам, че остава там... Спирам, гърдите ми се издуват, дишам, продължавам. Джулиано свежда очи, не отронва дума.

Един ден ще ми каже, че и той се е трогнал, защото никога не бил срещал толкова влюбена жена. Имал вече съпруга, приятелка, истории, историйки... но слушайки ме онази нощ, изпитал копнеж по любов като тази, която те завладява докрай.

Разказва ми, че не е завършил Военната академия, бил е в специалните части, на мисия в Ливан. Споменава за неотворил се докрай парашут. Заради това сега е на земята, в канцелария. Разсмива ме, казва, че е пълен с метални пластини и когато минава през детектора на летището, настъпва суматоха. Добавя:

— Всички вицове за карабинерите са измислени, знаете ли защо?

— Не.

— Защото са самата истина.

Смее се заедно с фалшивия Сандро.

Става, отива на касата, купува кутия шоколадови бонбони, пита искам ли един. Развива своя с една от умелите си ръце, другата е върху детето, което не се е събуждало.

Казва ми, че и той харесва фотографията, доставя му наслада. Пита дали имам някоя снимка на Диего, за да му покажа.

Отговарям, че нямам нищо, освен детето.

— Не успях да се върна в хотела.
— А съпругът ви?
— Изгуби си паспорта...
Подава ми визитната си картичка.
— Ако ви се наложи...

Градът прозира в тъмнината на този спокоен зимен ден, фирмите на магазините, сградите със затворени капаци на прозорците. Пет сутринта е. След малко тези хора ще се измъкнат от леглата, ще застанат вертикално, ще изпълнят улиците. Ще се задвижи глупавото безпокойство на мира. Един боклукчийски камион ни забавя. Спираме. Гледам металическата ръка, която вдига кофите, обръща ги във въздуха и ги изсипва. Отново усещането, че съм изгубила всичко.

Пред къщи капитанът слезе, за да ми помогне за детето. Отвори уста, сякаш да изрече нещо, обаче си замълча. Само нагласи фуражката си. Може би това пътуване беше, за да ме държи под око, а любезността за заблуда. Погледът му е като на куче птичар, онези, дето дават вид, че се шляят из полето, после се връщат с плячка в устата. Разбрал е, че има нещо странно, вероятно е решил, че съм откраднала детето. Обърнал се е, за да ми го каже, но е размислил.

Един ден ще ми каже, че по време на цялото пътуване е балансира между униформата си и желанието да ми повярва. Един ден ще ми каже *законът може да се поразходи, любовта трябва да остане там, където е.*

[53] „Everybody’s got a hungry heart“ — „Всеки има гладно сърце“, думи от песента на Брус Спрингстийн „Гладно сърце“ от албума „The river“ („Реката“), 1980 г. — Б.пр. ↑

[54] Born in Sarajevo — роден в Сараево, алюзия за друга песен на Брус Спрингстийн, „Born in the U.S.A.“ („Роден в САЩ“). — Б.пр. ↑

[55] Шести април 1992 г. — въоръжени части на Югославия стрелят по мирни демонстранти в Сараево, слагайки начало на кръвопролитията. — Б.пр. ↑

ВРАТАТА СЕ ОТВАРЯ В ТИШИНАТА

Вратата се отваря в тишината, над килима, покриващ коридора. Щорите са спуснати, мирише на застояло, радиаторите са студени. Нямам багаж за изваждане, само с детето съм. На закачалката е кадифеното сако с кръпките на Диего и една вратовръзка, онази за празниците, тънка, червена. Струйка кръв.

Събувам ботушките, изцапани от калта на Сараево, без да се навеждам, натискайки над петите. Още не съм оставила детето. Не е точно завръщане у дома след раждането в клиника. Не знам къде да го отнеса, няма подготвена за него стая, няма бебешко легло, няма място за смяна на пелените. Тук е пианото на баща му, белият диван, чийто калъф трябва да бъде изпран. Мирисът на една къща, останала неизменна, замръзнала в тишината на предишния живот.

Минавам край краката, очакващи метрото, и си спомням, че на Диего тези фотографии вече не му харесваха, искаше да ги свали от стената. Открехвам прозореца в спалнята, за да влезе малко въздух. Слагам детето върху завивката до себе си, даже не му махам пелената, не си свалям и якето. Заспивам до него както съм, оставяйки всичко за после, вмъквам се в съня като къртица в земята, в черен проход без сънища.

Когато отварям очи, едва помръдвам, направо съм разбита, усещам болки в костите, опитващи да се събудят. Сигурно тялото се е отпуснало, свалило е защитата си. През щорите влиза светлина и детето е будно. Не хленчи, гледа тавана с още невиждащи очи.

Взех си душ на отворена врата. Често затварях крана от страх, че шумът на водата ще заглуши плача на малкото. Мръсотията изчезна, смъкна се в сифона на канала. Обадох се на татко. Отново бях в своята хавлия.

— Ало...

Пресипнал шепот на стар човек, на уста, в която е заседнало мълчанието.

— Аз съм, татко.

Извика името ми два пъти, сякаш викаше в пропаст.

Нищо не споменах за детето, само че съм се върнала и съм си взела душ.

Отидох в кухнята, кипнах вода, напълних шишето. Лесно беше, защото забелязах, че детето не можеше да помръдне. Сега плачеше и аз побързах да отброя лъжичките сухо мляко. Беше първият ни ден сами.

— Да не си ранена?

— Не виждаш ли, че съм на крака?

Прегръща ме с ръцете, които не разпознавам.

— С колко си отслабнала?

Той също е изгубил тегло, само кожа и кости е. Не съм му се обаждала отдавна.

— Не се прави така...

— Извинявай, татко.

Стои на вратата, не му се влиза.

— Не, не сте извинени.

Казва, че така не се постъпва с баща, даже с куче не бива да се държим по този начин. Не ме е научил на това.

— Вие сте егоисти. Ти и онзи другият.

Хлебчо е до него, скимти, за да ме приветства, да се пъхне у дома и да подуши.

— Онзи другият не се върна, татко.

Внезапно очите потъмняват като черно грозде, топката на шията се движи нагоре-надолу. Оглежда се наоколо на сумрачната площадка, като че ли търси нечия сянка.

— Какво означава *не се върна*?

— Остана.

Изпуска поводата и Хлебчо използва и се вмъква.

— Как така *остана*?

Влиза след кучето, за да го извика... влиза, защото навън няма никаква сянка, момчето не е оставило и най-малка следа. Влиза, за да

зърне самото с кърпките, червената вратовръзка... върти очи в тишината.

— Хлебчо, тук... Хлебчо...

Но Хлебчо отива оттатък, в спалнята.

— Внимавай! — крещя.

Татко следва кучето, обръща се към мен.

— Какво има?

— Има...

Не казвам нищо, нека види сам. На вратата на стаята сме. Кучето е опряло глава на покривката, мирише акито на бебето, мръсната пелена, която съм оставила там. Татко промърморва „долу, махни се“... вижда Пиетро на леглото. Не се приближава, не говори. После задава същия въпрос като капитана в тоалетната.

— На кого е?

— Наше е, татко.

Прави крачка към леглото, навежда се леко.

— Ама истинско дете ли е?

— Разбира се, че е истинско.

Бърка в джоба си, слага очилата. Наблюдава дишането на детето със същото внимание, с което поправяше домашните на своите ученици.

— На колко е?

— На няколко... на един ден.

— Осиновихте ли го?

— Не. Наех утроба, татко.

Гледа ме с изражението на обесен, на останал без кръв.

Можех да му кажа някаква измишльотина, че детето е плод на някоя авантюра на Диего и аз съм платила на момичето, за да не абортира, да спася малкото. Можех да се покажа в по-добра светлина. Но не искам да лъжа баща си, дори и да ме намрази.

Вдига очи, върти глава, потърква я в рамото си.

— Трябва да помисля... трябва да помисля...

Преминава през коридора, дневната, стига до входната врата. Вика кучето, но Хлебчо не помръдва, пази непознатото дете, което е пробило тишината на тази къща.

Татко се връща, поглежда благородното куче, неподвижно като статуя, като хрътките в нозете на кралете.

Прегръща ме на леглото, той прав, аз седнала, той висок, аз сгушила се в него, както когато бях малка.

— Божичко, как ще те оставя сама? Как ще те оставя?

Детето отваря невиждащи очи и пред него е силуетът на италианския му дядо, който е продал къщата на своята старост, за да се роди то, парите му са изчезнали в джобовите на Мадоната пънкарка, на тропетистката, влюбена в „Нирвана“. Едно неизрядно рождество, в разнебитени ясли.

Баща ми се усмихва на Пиетро, тихо го вика: „Бebчо, бebчо...“.

И виждам онова, заради което си е струвало, живота, който ти връща... виждам баща ми да се навежда над мен, едва родена, и да ми казва бebчо...

Повече нищо не пита.

Откъдето и да идва това дете, сега е тук, на леглото. С мръсния стeпан гащеризон от груба вълна. Татко слиза, защото на уличката има магазин за детски дрехи. Връща се, очите му са блеснали като на неговото куче.

— Взех размер нула.

Разкъсваме целофана и етикетите, нахлузваме на детето този размер нула, чисто нов. Същински принц, облечен в бродерия и най-фина вълна, изчезнал е мирисът на стадо, на смърт.

Баща ми вече не ме оставя сама. Мисля, че сутрин пристига доста преди да звънне на домофона. Върти се из пазара, разхожда кучето долу. В действителност не може да се откъсне. Вероятно дори не спи нощем, мечтае си да види детето. Лицето му се промени, поруменя. Кожата изглежда подмладена, очите са две бистри изворчета. Когато чука на вратата, се задъхва като куче, което се бои да не го изгонят.

— Преча ли?

— Влизай, татко.

Внася вътре плодове, вестник, хляб, защото аз съм се барикадирала въкъщи, сякаш под обсада.

Винаги ме намира по пенъоар, изтощена от нощите, от шишето с биберона, сънят ми се разкъсва и после не идва, затова пък ми се явява синьото дете, след това Диего, опашките от хора под обстрела на

снайперистите. Нощем всичко добива страховити размери, когато малкото заплаче, веднага губя кураж, боя се да не е изпаднало в криза, като децата на наркоманите. Страхувам се нервите му да не експлодират в тишината подобно на моите, със закъснение. Притискам го, моля го за помощ. Люлея го като изкуфяла, разхождам се напред-назад в очакване да тръгне метрото, заставам на прозореца, обръщам се, оставям вързопа в легълцето му, да плаче, щом иска. Затварям се в банята, поклащам се на ръба на ваната. Прежълтяла съм и съм изгубила надежда, като жена, имала трудно раждане, пропадам в бездната на самотата.

С идването на деня си възвръщам равновесието.

Татко е намерил книга за първите месеци, разлиства я. Казва, че най-отчаяният плач, онзи със свити крачета, е от колики, защото Пиетро яде много бързо. Сега го държи по коремче след храненето, масажира го, успокоява го.

Само за седмица Армандо е станал по-умел от някоя дойка от Венето. Мирише на мляко, повръщано, бадемово масло. Когато не е тук, е в аптеката, слага очилата, разглежда рафтовете за бебета. Съветва се с момичетата в бели престилки с жълто кръстче, станал е приятел с всичките, нарича ги по име. Споделя с тях за цвета на акито, хълцанията, почервяванията. Чезнещият поглед на влюбен за пръв път. Загубил си е разсъдъка.

Хлебчо е в депресия като мен, езикът му виси отчаяно, изгаря от завист, той е по-голямо братче, което пренебрегват.

Излизаме за пръв път, на посещение при педиатъра.

Татко е взел колата, паркирал е на тротоара пред входа, не го интересува, че ще го глобят, трябва да съпровожда оракула, бъдещето на човечеството. Аз съм с тъмни очила и черно палто, бледа и отслабнала, като тъжна принцеса, майка на престолонаследника. Студено е и татко е сложил покривало върху чантата портбебé, показват се портиерът, един съсед, госпожата от бара.

Баща ми не ще и да чуе, вдига покривалото за секунда.

Жената от бара ми се усмихва.

— Не знаех, че очаквате дете...

— Зет ми е фотограф, обикалят по света. Не са домошари като вас и мен, такива са днешните младежи. Не се плашат, правят деца където се озоват.

Жената ми честити. Хвърля поглед на корема ми. Казва, че въобще не ми личи, щастлива съм, дете имам толкова еластично тяло.

В колата татко е ядосан, постоянно поглежда в огледалото за обратно виждане, струва ми се, че вече го удря атеросклерозата, надига глас срещу тази глупачка от бара.

— Капучиното ѝ е късо, пести от млякото.

Обръща се към задната седалка, проверява портбебето. Ръмжи като стражево куче. Сега той се страхува, че някой може да отнесе нанякъде рачето ни. Аз се питам дали ще имам сили.

С времето детето свиква с мен и аз с него. Разпознавам гласа му. Знам кога плаче само за да го взема на ръце, кога от глад и кога от колики. Всичките ми блузи са изцапани с повръщано мляко на рамото, където слага устата си.

Разнасям го из къщи, вече не ме е страх да го държа. Спирам пред фотографиите на Диего. Говоря му за неговия баща. Залъгвам го, казвам „когато татко се върне, ще направим това и това“.

Пъпната му връв падна. Помирисах я, после отворих пианото и я сложих вътре, между клавишите.

В ежедневието съм умела, къпя детето, сменям пелените, храня го. За останалото не знам. Живея в несигурност, в очакване на новини, затова и движенията ми са някак неуверени. Правя всичко, но все едно отсъствам. Като изкусна бавачка, на която са поверили дете и тя трябва да го бави прилежно, за да го върне после. Би следвало да го обичам вече, това е нормално. Ала ми се струва, че цялата ми любов е изтляла в Сараево, върху купчините мръсен сняг.

Когато ме буди нощем, не знам на кой свят съм, а трябва да се заема с него. Ставам, за да приготвя млякото, опарвам пръстите си, изцапвам кухнята. Винаги е гладно това дете от Сараево, с глада на окаения си произход.

Вярно, ухае приятно, вдишвам го с нос. Малко на седмото небе и веднага в тинята. Но какво да направя? Този чудесен мирис ми действа

зле. Вмъква се в мен подобно болка, защото може би е мирисът на баща му като бебе, а той е, който би трябвало да го разпознае.

Грижа се за детето без обич, сякаш е автомобил, зареждам бензин, поддържам го чист, слагам го в гаража на люлката. Ако го съзерцавам, докато спи, то е само за да търся баща му, да разбере дали прилича на него. Това дете ще бъде наистина мое чак когато Диего се върне, когато стане наше.

Виждам го насън. Диего носи малкия в кенгуруто, поддържа главата му с ръка, с другата ме е прегърнал. Вървим спокойно в ниското, покрай реката. В съня усещането за този покой е очебийно, вече сме в мир със себе си и с нещата, които ни заобикалят. Ние сме любимци на съдбата, все едно тя се нуждае от нас. За пръв път го осъзнаваме, за пръв път се чувстваме полезни за течението. И разбираме, че това е покойът, смисълът на това движение... да напредваме в околния свят, без да се отделяме, като водата наблизко, влачеща самата себе си, притегляна от хода на собственото си течение. Отиваме чак до онзи понтон, който е останал на своето място да ни чака. Да види как свършва нашата история. Диего ми казва „благодаря за детето“, защото чак сега е прозрял какво е. И знае, че чак сега е в безопасност.

Цял живот ще си мисля, че ако Диего бе останал с детето дори една нощ, ако беше усетил дъха му, може би щеше да живее.

Не се обажда и аз не чакам до телефона. Денем сънищата избледняват. Остават фотографиите, локвите, краката, екзалтираните лица на ултрасите.

После звънва, гласът му е толкова далече от покоя на съня, продран от ужаса на живота.

— Какво стана? Защо не се връщаш? Паспорта?

Все едно не се сееща.

— Аха, да, паспорта. Намерих го, да.

— Къде беше?

Паднал от скъсания джоб в ботуша, отговаря.

За детето не пита, казвам, че е добре.

В Сараево още е много студено, всичко си е както преди, защото по-лошо от това не може да съществува, най-лошото е достигнато и

отвъд него няма нищо, страданието е монотонно като нения, която се повтаря непрекъснато, като влачеща се непрестанно в калта дреха, дете никой няма да почисти вече.

Прекъсва и сме говорили достатъчно, цяло чудо е. И все пак не сме си дали нищо. Никаква утеха.

Поставям слушалката и усещам Сараево, мириса на коприва, на горящи обувки, на хората, редящи се на опашка, за да умрат. Казвам си „не си там, Джема. Не си там. Свърши, ти си далече“. Дишам, задушavam се. Татко ми носи чаша вода.

— Пийни си, Джемина, пийни си.

Но аз знам защо ми е зле. Защото сега съм наясно, че за нищо на света не бих искала да се изправя пред лицето на смъртта.

Баща ми гледа детето тази нощ, остана да спи на дивана пред пианото.

— Че какво толкова? — каза.

Пее приспивна песничка, гласът му лекува раните на тъмнината, зашива ги. Обича детето, стигаше му да го зърне и го заобича. Аз обаче му нямам вяра и всеки път, когато погледна очите му, си мисля за болните очи на неговия баща, които никой не лекува. Струва ми се, че хапка по хапка новороденото отмъква късчетата на своя живот от гърба на Диего, така смятам, но не мога да го кажа.

Татко не ме пита за нищо, страхува се от моите мисли.

Докато пее, се сецям за корема на овцата, за очите ѝ, като си тръгвах. Вероятно са се били разбрали и тя е знаела, че той ще се върне при нея, а зад онзи смирен поглед в действителност е гъмжало от задни мисли. Сигурна е била, потънала в победата. Диего може би я е убедил да ми даде детето, за да се отърве от мен, за да получа нещо. Те биха могли да имат други, а пък аз нямаше да се прибера с празни ръце след онази Голгота.

Беше ми дала исканото от мен, размени детето за свободата си. Не бях го платила с марки, ние разменихме човешки същества. Аска взе за себе си плътта на моята любов.

Заех се да изпия цяла бутилка италианска ракия, татко казва „стига“, аз „още“. Пиенето ме спасява от ада, връщайки ме пак там. Пак при тях. Крещя, че не желая повече това дете, че онази босненска курва ми е откраднала мъжа, използвала е моята слабост, за да се вмъкне в нашата кръв.

Пред очите ми е отново синьото на синьото дете. Защо не се е спасило то вместо детето на тези мизерници?

Малкото плаче, татко го успокоява, държи го пред мен като кръст. Прилича на екзорсист, опитващ се да отблъсне Дявола.

Защото тази нощ Дяволът е в нашата къща, в моята римска къщичка с бялото пиано. Гледам в легълцето... и виждам само онези две змии, които продължават да се поглъщат в бордея на далечния град. Техен е този пикльо, това изгладняло парче месо. Трябваше да го оставя там, това щеше да бъде разходката в кенгуруто с баща му и майка му, сред онзи пожар, покрит с лед...

Кучето лае. Детето квичи като прасе на заколение. Татко ми го набутва в ръцете насила. Запазил го е до този момент и сега го изоставя.

— Детето е твое, прави каквото искаш с него.

Защо поема този риск? Не съм мислила, че е такъв куражлия.

Няколко крачки назад и падам на дивана. Оставям детето да се плъзне до мен. Ако беше змия, можеше да ме ухапе и после да изчезне. Обаче остава там, плаче приглушено между възглавниците, неспособно да се помръдне, като обърнато по гръб насекомо.

Ставам, отдалечавам се. Отивам в банята да повръщам ракия. Защото сега ми се струва, че няма никаква разлика между живота и смъртта, между движението и тишината.

Татко си е отишъл, помъквайки след себе си кучето. Чух тръшването на вратата, здраво я трясна, изглеждаше, че ще се срути стената, целият свят. Тръгна си разстроен, като неуспял екзорсист.

Вдигам детето с изпънати над главата си ръце и го държа там горе, увиснало. Явно височината му харесва, преставя да плаче. Само по някое хълцане го разтърсва. Изглежда, не му пречи, като при оригванията. Оставям го да лети малко. Играем си на аеропланче. Когато се завръща на земята, е по-весел. Свива устата по начин, напомнящ усмивка. Не го занасям в легълцето, държа го до себе си. Слагам го по корем върху моя корем. Отварям очи на другия ден, понеделник е, а Пиетро е спал цялата нощ, дори не се е будил за мляко.

ОБАДИЛИ СЕ НА ТАТКО

Обадили се на татко.

В портмонето на Диего открили сгънато листче с няколко телефонни номера. От полицейското управление в Дубровник просто набрали първия номер в малкия списък, този на баща ми. Намирал се срещу думата ТАТКО и помислили, че е номерът на бащата на това момче. Полицаят говорел италиански и всичко протекло по лесен начин. Татко не попитал нищо, в онзи миг не бил в състояние дори да мисли. Само казал три пъти машинално *разбрах... разбрах... разбрах...*

Какво е разбрал и сам той не знаел. Единствено тези думи му дошли и ги произнесъл с отчетлив глас, за да потисне по достоен начин случващото се, мозъчния удар, който го връхлитал в момента.

Баща ми бе твърд, сдържан, по-скоро свенлив човек. Не беше свикнал да се предава. Тялото му издържало на болката, като я затворило вътре в себе си.

Когато почука на вратата ми след няколко часа, устата му беше изкривена, като дръпната надолу към брадичката, а едното око попритворено от другото.

— Какво ти се е случило?

Дори не беше усетил, че е получил лицева пареза. Кучето влезе с него. Заведох татко пред огледалото в банята, погледна, но все едно не се виждаше или поне не изглеждаше заинтересован, само кимна.

Аз обаче се изплаших, впечатляваше ме това непознато сгърчено лице, сливащият звуците глас, вцепенеността на единственото отворено око. Трябваше да се обадим на лекар, да бъде прегледан. Можеше да е само настинка, но в случай на исхемия...

Носеше мушмули, държеше ги в хартиен плик пред себе си и не го изпускаше.

Не се намираха на пазара, пролетта едва бе започнала.

— Откъде ги купи?

Отидохме в кухнята, седнахме на масата.

— Пиетро?

— Спи.

Обикновено щом влезеше вкъщи, първо тичаше оттатък при него.

Изми мушмулите. Взема една и я избърсва с кърпа, после бавно маха дръжчицата. Гледам го в ръцете, за да видя дали с тях няма проблем. Движенията му са забавени, но всички пръсти мърдат.

Татко разполовява мушмулата, полека измъква лъскавото семенце, разделено на две като сърце.

Предлага ми половинката от плода, хапвам, наблюдавам го. Приближил е жълтата зърниста сърцевина до устата си, но не успява да я захапе поради схванатата устна.

Татко е с блага физиономия, много добре очертана, правилен нос, гъсти коси: за такива казват хубав мъж. Понякога обаче в него има нещо глупашко, когато облепва прекалено облите си очи и повдига вежди или пък мърда нарочно ушите и носа си. Прави го рядко, само за да забавлява децата. Лицето му изглежда строго, затова е учудващо да го видиш толкова подвижно. Като бях малка, приятелите ми пощуряваха за ушите и веждите на баща ми.

Тази сутрин всичко това присъства тук, върху разфокусираното му лице, замръзнало в усмивка, която е сякаш част от неговите играчки, само че не изчезва, стои си.

Не успява да глътне мушмулата.

Сега сълзи от единственото отворено око се провличат лепкави като лига сълзи.

Мисля, че е от парезата, и ми се струва абсурдно, че седим тук да ядем мушмули, вместо да тичаме към болницата.

Ставам, заявявам, че отивам да взема ключовете от колата.

Той отронва:

— Седни, Джемина.

Не е неговият глас, само слабо цвъртене.

И гласът прилича на изкривеното му лице.

Взема друга мушмула, предлага ми.

— Ето, яж...

Не мога да преглътна, засяда ми на гърлото... Всичко е толкова абсурдно, не е за вярване. Защото усещам, че зад окаяно изкривеното лице се крие някаква гадна тайна. Изглежда сгърчено в нестихващ вик някъде на брега, като в онази картина със самотния човек и черната му уста.

Изпускам мушмулата, изваждам парченцата от устата.

Търся отвореното, сълзящо око.

— Нещо си научил ли, татко?

Сега си спомням, че мушмулите са любимият плод на Диего и че татко винаги му носеше.

— Нещо си научил ли?

И не разбирам защо ги е донесъл точно днес, отишъл е чак до центъра, за да ги намери, тъй като не им е сезонът, тъй като на мен не ми харесват особено и той е наясно с това.

Имал е хиляди начини да ми го каже, а може би единствено този. Сложил е в устата ми аромата му, докато беше жив, вече е част от нещо, от онова, което ще правим в бъдеще.

От време на време ще хапваме мълчаливо по някоя мушмула, за да си спомним за него, за фотографа от Генуа, написал номера на Армандо до думата, липсвала му най-много, *татко*.

Сега съм готова. В мен е онази стара памет, онзи рефрен, научен в Сараево.

Само трябва да оставя пясъкът да се изсипе, да прошумоли към дъното на тялото. Той е, дето ни удържа на крака въпреки всичко, като циментовата основа на огромен чадър.

— Мъртъв е, нали?

Татко продължава да ме гледа със сгърченото си лице, но сега знам защо е такава. Далечно подобно викащата човешка фигура на Мунк.

Не потвърждава, втренчил се е в мен със самотното око и с пролуката на другото, леко поклаща глава като затворен в лудница.

Простенва тихичко: „ох... ох... ох...“.

Изчаквам да рухне, стоя пред това разединено лице.

После кимва леко, но само мъничко, като че ли не е напълно убеден. Разкривените черти излъчват неувереност... сякаш пита мен,

тъпите мушмули отпред... за да ме чуе как казвам, че са сбъркали. Мъртвият, когото са открили, не е Диего, а някой друг.

Чакам чертите му да се съединят отново, като кадри, движещи се назад, ала знам, че не може да се случи.

Навеждам очи, изоставям това лице, лишено от самото себе си, от своята благост. Лишено от покой. Изглежда ми като последен поздрав от Сараево, цялото ми бъдеще е затворено в него. Животът, който ме очаква, винаги ще има такова разкривено изражение, ще се смее с увиснала, ужасна гримаса.

Може би и моето лице ще се вдърви в безмълвен вик... аз и моят баща ще се превърнем в двама сакати.

Страхувам се за този старец, боя се, че и той може да пукне, сега, в тази кухня. Да се свлече на масата между мушмулите.

Гледа ме, за да разбере дали обезумявам.

И той се страхува. Усещам мириса на страха му. На ръцете, които продължават да пипат дребните плодове със странни, спазматични движения.

— Мъртъв ли е?

— Да.

Не обезумявам. Вече съм научила всичко, било е част от пътуването, от пакета. Всичко е било включено в цената.

Вече съм изживяла този момент. В моргата на „Кошево“ между Йован и синьото дете имаше празна метална носилка.

Сега тази носилка, която видях и забравих, ми се явява. И знам, че е очаквала своето тяло, третото тяло между стареца и детето. Като кръст, който трябва да бъде завършен. Момчето от Генуа, за което се омъжих, вече ми беше предизвестило своята съдба. Останалото, паспортът, паднал в ботуша, дори самата Аска... са били само случки, всичко е следвало своя ход. Не определяме живота и смъртта, по средата може да хванем по-трудния път, да предизвикваме съдбата, ала на края излиза, че всъщност само сме я погъделичкали.

Ето ме сега вдовица.

Знам, че трябва да реагирам, но само гледам мушмулите на масата. Не помръдвам и съзнавам, че не е правилно, че после ще ме заболи повече, трябва да се скъсам от плач. Опасно е да запазваш спокойствие, да не помръдваш нито милиметър, когато всичко се срутва. Този героизъм е излишен, както е излишно достойнството.

— Снаряд ли е бил?

И е нормално да говориш.

За да отвърне, татко изкарва слюнка от устата, потича от разкривената бразда, докато казва:

— Нещастен случай... паднал от скалите... на плажа...

Ама какви ги говори? В Сараево няма море.

— В Дубровник — уточнява татко, случило се е на един от островите край Дубровник.

— Какво е правел там?

Баща ми не знае, нищо не е попитал.

Няма значение, въобще не съм любопитна.

Виждам нещо, което съм видяла вече, чакало ме е отдавна.

Изправям се, без да знам защо, правя три крачки, но са като на кокошка с откъсната глава поради съкращението на нервните влакна, на мускулите, запазили спомена за движението. Отново сядам и пак се вторачвам в мушмулите.

Плодова сърцевина в нежножълт портокалов цвят. Диего беше способен да изяде купища, смееше се, плюеше семенцата към кошчето, опитвайки се да го улучи.

Диего.

В края на краищата винаги съм го знаела. Това не е новост, а само предопределение на съдбата, напомняне, че съществува.

Винаги съм се бояла, че ще го загубя.

Приближавам две семенца на масата, гледам ги. Ние никога не сме били толкова свършени един до друг, все имаше нещо, което нарушаваше хармонията... ръб, където постоянно се удряш, крайчецът на дреха, който стърчи от гардероба, за да те дразни, и нощем си казваш: „сега ще стана, ще го прибера вътре“. После оставаш в леглото и се успокояваш: „ще го прибера утре“. Сега знам какво е било, бил е този ден, тези мушмули, тази смърт. Той е имал преднина в сравнение с мен.

Засмях се, беше умрял падайки, до морето, като баща си.

Засмях се, защото не бях учудена. Така намираш внезапно разрешението на някоя загадка, която те е подлудила, изтормозила те е,

а всъщност е била лесна, даже прекалено, ето защо не си успявал да я разбулиш. Търсил си къде ли не, вместо да бръкнеш в джоба си.

Засмях се, защото не знаех дали ще оживея, но не се притеснявах.

Добре, повече няма да го видя.

Означава, че повече няма да видя краката му на гну, няма да усетя мириса на шията му. Отнесе очите, които ме гледаха, и вече не ще мога да го питам *как съм*, а той да отговаря *ти си*. Означава, че гласът му е секнал в едно мъртво гърло и то ще бъде погребано.

Добре. Това е.

Усмивам се, защото усещам повея на топъл вятър, Диего се обръща към мен на гарата, носи със себе си онова малко столче от зелена пластмаса, мъкне го по влака от Генуа само за да ми го покаже, понеже като дете е седял на него, а сега е седнал наред пълната с хора гара Термини, за да ми докаже, че още влиза в него. Защото е кльошав като комар. „Като истинските бедни“, казва. Като работниците по полята от едно време, африканците. Смя се. Пита ме дали го обичам, дошъл е да се покаже, да застане за продажба като някой роб, понеже той ме обича толкова много и не може да живее без мен. Знае, че греши, така губи от очарованието си, защото не се притеснява да покаже какъв кретен е, колко е влюбен. „Но аз съм си такъв“, казва. Смя се, побутвам го с рамо по рамото на гарата, мисля, че му хлопа дъската, прекалено екзалтиран е, дрогира се. Че раменете му са прекомерно тесни, а краката много дълги. Обръщам се, той се е изправил, но дупето му още е заклещено в малкото зелено столче, следва ме така. Щом спра, сяда отново, премята крак връз крак, няма цигари, обаче прави жест, все едно си пуши блажено. *Аз чакам*, казва.

Какво?

Живота, чакам живота.

Добре. Да махнем семенцата от масата, да ги хвърлим в кошчето.

Татко пита:

— Какво трябва да направим? Какво се прави?

За него Диего беше син и сега иска да знае как да получи обратно тялото на мъртвия си син.

— Трябва да се обадим в Министерството на външните работи.

— Аха, да.

Ставам, слагам очилата, но после не правя нищо.

— Ако ти не можеш, аз ще отида в Дубровник.

Къде е тръгнал с това лице?

— Ти трябва да отидеш в болницата, татко.

Той клати глава, не може да повярва, че е толкова лесно, толкова нормално.

Детето е гладно и се събужда, приготвям му мляко. Татко го взема на ръце и Пиетро плаче, защото не го разпознава, кривината му прави впечатление и така разбираме, че вече вижда. После долавя дядовия мирис и позволява тази скована уста да му дава мляко. Гледам как татко го храни, хълца, а сълзите му падат върху детето.

— Внимавай, татко — му казвам.

Навежда глава, скрива се. Срамува се, защото аз съм силна, а той слаб. Кучето спи с нос върху единия му крак.

Разлиствам телефонния указател, търся номера на Министерството. Записвам си го на листче. Вече са разбрали за случая, но гласът на чиновника казва:

— Още не знаем подробностите, госпожо.

Небето се е заоблачило, спускам едната щора, прибирам сушилката с гащеризоните и лигавниците. Сменям пелените, държа малко детето между мен и татко, в сянката лицето му изглежда по-зле, прилича на луд с това облещено око.

Той обичаше момчето от Генуа, още от първия миг.

— Няма и пукнат грош, вози се без билет по влаковете. Не умее да върши нищо...

Мислех, че ме мъмри. Току-що се бях развела, след онзи абсурден брак с Фабио. Татко имаше сърдито изражение. След това размърда ушите, носа, направи едно от своите представления на мим.

— Обаче има всичко останало, какво чакаш, инатливке!

После щеше да му стане помощник и Диего щеше да го вози отзад на мотора. Това бяха най-щастливите му дни.

Минутите минаваха, песъчинките се смъкваха в моето тяло. Представях си морето, изцапания с пясък Диего. Не мислех за трупа, не бързах да потъна в реалността на телефоните, на чуждоземните гласове. Чувствах се ленива, замаяна като бременна жена. Диего беше извън света, но аз усещах, че е вътре в живота, че е бил застигнат. Носеше се по повърхността на родилните флуиди, из течните корени на огромна космическа плацента. Едната ми ръка бе положена върху корема на детето. То ме зареждаше с тази аутистична ведрина. Стоеше спокойно, гукаше си. Беше свикнало с къщата, със своя живот. Не страдаше от тази трагедия, за него тя не съществуваше. Не познаваше Диего, не го търсеше с очи, които вече шареха насам-натам. Беше сирак, без баща, точно като своя баща. Съдбата му внезапно бе тръгнала в друга посока, ала то не знаеше, отронваше своето гу, гу.

Неговата неблагодарност беше защита срещу болката, но също и истинската смърт на Диего.

Татко не искаше да ме остави, страхуваше се. Каза ми го, фъфлейки с увисналата уста. Бях се обадила на неговия лекар и той го чакаше в болницата. Едно такси вече стоеше долу пред входа.

— Прекалено спокойна си и затова те мисля.

Обаче аз желях да остана сама.

Отново се обадох в Министерството, но все още нямаха новини за мен.

— Чакаме — каза гласът.

Заспах с детето на корема.

Бях отишла до прозореца, отворих го и се наведох навън с малкото на ръце, за да се хвърля долу. Добра проверка, открих, че нямам никакво намерение да го сторя, от втория етаж се умира трудно, помислих. На улицата имаше хора и се загледах в момче и момиче, които се целуваха, облежнати на една паркирана моторетка.

Сънувах Сараево, града, който се възстановяваше като във филм, прожектиран обратно, развалините се издигаха, счупените стъкла отново образуваха здрави прозорци, витрини на магазини. Кепенците на Башчаршия се отваряха, арките на Националната библиотека се възправяха към небето, появи се момичето, разнасящо книги в

подредените читални. Откъм непокътнатите минарета се разнесе плачливият глас на мюезините. Върна се лятото и после снегът, запалените печки, парадът за Тито, мажоретките с тюркоазени роклички, върна се заслонът в Яхорина, върна се погледът на Диего, първият насочен към мен.

В съня го стиснах здраво като нож, като нещо непорочно. Беше рана без кръв.

На сутринта мислех, че няма да имам сили за нищо.

Обаче се стегнах, мушнах Пиетро в кенгуруто и излязох. Бях открила визитната картичка на капитана карабинер.

Почаках малко, после ме пуснаха.

Джулиано повдигна очи.

Седнах. Той каза нещо за детето, че е пораснало, усмихна се.

— Какво мога да направя за вас?

Поисках чаша вода.

Накара да донесат една бутилка. Пих.

И той пи. Засмя се.

— Вие предизвиквате жажда...

И чак сега, пред този мъж в униформа, малко пълничък и леко оплешивял, се разплаках. Дълъг и бавен плач, на който Джулиано присъства мълчаливо.

После ми каза, че в този ден се е влюбил в мен, защото той също очаквал нещо невидяно от съдбата, а сега внезапно се сблъскал с него.

Джулиано ми помогна да върна тялото на Диего в Италия.

Реших да не ходя в Дубровник, нямах никакво намерение да прекосявам онова море. Имах малко дете, татко не беше добре, възстановяваше се от парезата, но вече не бе същият. Бяхме като онези изкуствени персонажи от фантастичните филми, мутанти, изпразнени от самите себе си и обитавани от роботи.

По друг начин звучеше обичайната ни целувка, всеки заставаше срещу болката на другия, срещу непропускливата преграда на тялото, ръцете бяха сякаш от желязо. И даже ни дразнеше да се гледаме в лицата. Бе по-добре да гледаме другите, хората, които не знаеха.

Къщата беше болна и все пак изглеждаше жива, защото чистачката идваше, а татко постоянно носеше цветя и пресни плодове,

опитваше се да върши всичко както преди. Пазаруваше, бавеше детето, даваше вода на кучето, подреждаше хладилника ми. Ала после, едва изчакал Пиетро да заспи, заставаше пред фотографиите на Диего и дълго ги съзерцаваше, забравил за всичко... сядаше на дивана и се взираше като оглупял в някоя локва или в редицата крака. Щом усетеше присъствието ми, навеждаше поглед. Окото започваше да се отваря, но още не беше като другото и правеше впечатление.

Носех се по течението на болката. Тънка мембрана ме задържаше на повърхността. Като насекомите, живеещи върху листата на водните растения, в действителност не допирах земята. В мен също избухваха микроскопични парези. Понякога не усещах едната си гърда, единия крак, част от рамото... бяха места по тялото ми, които Диего бе докосвал, беше мисълта за ръката му, полягаща върху мен... Анемезирах зоните, като зъб при зъболекаря.

Разлиствах една книга за насекомите, четивото ми харесваше, защото не ме разсейваше, говореше се за мен посредством други форми на живот. Буболечки, които заставаха неподвижно по кората на дърветата, приспособяваха се към страха посредством мимикрия, смяна на цвета, изпадайки в парализа.

От Дубровник пристигна заключението на лекаря: Диего беше умрял падайки, имаше спукан череп и фрактури по цялото тяло, охлузвания от пръстите на ръцете до лактите, като че ли се е мъчил да се задържи.

Попитах капитана дали е възможно някой да го е блъснал.

От жандармерията на Дубровник го изключваха, много свидетели бяха забелязали Диего да се разхожда по кея на Корчула, а после да се покатерва по скалите.

— Бил е... объркан.

Джулиано наведе глава, отвори чекмеджето, извади нещо, кутийка с ликуириция...

Сега ме гледаше и усещах неговото съжаление сякаш по кожата си.

Детето в кенгуруто се помръдна, изведнъж докосна с крачетата си моите, опрени на стола, и се изправи. Сложих ръка на главата му, опасях се да не се обърне към капитана, ирационален страх, че

внезапно ще заговори, така както се беше оттласнал нагоре, за да каже, че не съм негова майка.

Отвори кутийката с ликуириция, предложи ми, изгуби още време.

— Съпругът ви дрогираше ли се?

Зад един храст, където Диего прекарал нощта, намерили спринцовка, а в кръвта му имало следи от хероин.

Наведох глава, изпитах желание да я заблъскам някъде. Но усетих главата на детето. Искях бавно да я блъсна сто пъти и сто пъти да кажа „не“. Момчето от малките улички беше избрало края си.

Капитанът кимна, очите му не помръдваха, като стъклени.

— Не е лесно да забравиш войната...

До лекарското заключение имаше жълт плик. От известно време го гледах. Това беше най-ужасната част, най-мъчната за мен, Джулиано се бавеше, но сега трябваше да го отвори. Фотографиите на трупа.

Срязва с нож за хартия съпротивляващия се плик, издръжлив продукт на старата югославска бюрокрация. Прехвърли ги набързо.

Наблюдавах го, за да забележа някаква реакция по лицето му... Докосвах с устни ухаещата бебешка глава, очаквах ненадейно чудо, че мъртвият, въпреки документите, детайлните описания на дрехите и сребърния пръстен на ръката, не е Диего.

Капитанът сигурно бе свикнал да вижда снимки на трупове, не промени изражението си. Насочи любезен поглед към мен.

— Достатъчно е да погледнете само една, необходимо е... трябва да подпишете декларацията.

Погледнах снимките на мъртвия фотограф, преминаха полека пред мен, като лодки по река.

— Да, той е.

Докато ги пъхаше отново в плика, капитанът каза:

— Прилича на Че Гевара.

Вярно, беше много красив мъртвец. Лицето вече синкаво, проядено от сенките, и все пак още се долавяше страстта към живота, душата сякаш напираше отвътре.

Дните минаваха и аз открих, че беше много по-лесно да изведеш едно бебе от Сараево, отколкото да върнеш в родината им човешки

останки от Дубровник. После ковчегът пристигна.

Един слънчев ден, в абсолютната тишина на втеченото небе, каращо хоризонта да потрепва, военният самолет изрови омекналия асфалт на пистата. Капитанът, в изрядна униформа, стигна до машината с дълги крачки. Секундите в очакване ми се сториха нереални, като преди раждане. В миг товарната врата се отвори и хлъзнаха ковчега от металния търбух.

Изпотих се, блузата залепна за тялото ми подобно бански костюм.

След няколко години, когато Джулиано щеше да ми предложи да се омъжа за него, щях да си припомня това пристигане, тялото на Диего в ковчег и капитана, очакващ го под сгорещеното небе, размиващо всичко. Един орисан да изчезне, друг да се появи.

Стоях до ковчег целия ден, бяха го сложили в малка стаичка. Имаше проблеми, защото погребението щеше да стане на другата сутрин, а онези от летището нямаха никакво намерение да държат сандъка на съхранение. Диего не беше герой от войната или нещо подобно, просто неизвестен фотограф, надрусал се с хероин и паднал от някаква скала. Капитанът невъзмутимо наблюдаваше моята дезорганизираност, която вече не го учудваше. Явно бе, че на италианска земя с ковчег трябва да се заема аз, но дори не бях помислила за това. Стоях си там, с памучна шапчица на главата и мокра от пот блузка, като изгубила се туристка. Започнаха едни разправии, развъртяха се телефони...

Накрая четирима войници вдигнаха ковчег и го преместиха в проветрива стаичка, като онези в къщите по морето. Имаше една врата с външни щори в зеленикав цвят, помолих да я оставят отворена. Отсреща бе зоната за обслужване на самолетите, виждаше се метален хангар и бодливата тел на оградата.

Останах чак до залез-слънце.

Дърво, беше само дърво. Потънало в полумрака на тази изолирана стая. Непрекъснато се разсейвах, гледах навън, привлечена от слънцето, като ненамираща си място муха. Зяпах тръстиките, прорасли по края на пистата, надигнали асфалта. Съсредоточавах се, както когато бях дете и се комках в църквата, затварях се в размисъл,

но въпреки усилията се реех някъде далече, мислех си за мои глупости. Просто изчаках времето да мине. Обземаше ме неясно безпокойство, като при заминаване, когато имаш усещането, че си забравил нещо. Мисълта се е загнездила в теб, правиш набързо малка инвентаризация, ровиш по джобовете си, отваряш чантата, ала не успяваш да се сетиш какво си оставил на земята.

После се случиха две неща.

Първото беше, че Диего влезе в тази стая и ме заговори. Слънцето захождаше, този час на деня му харесваше, започваше се с вино и сладки приказки, не се учудих, че го е избрал, за да ме посети. Не излезе от ковчега. Влезе отвън, навеждайки се, за да не се блъсне в щорите.

Здравей, малката.

Идваше да ми прави компания в това бдение, като едно време, когато чакахме заедно по амбулаториите. Лицето му бе гладко, нямаше я брадата от Сараево, носеше старата бяла риза без яка с цепка отпред и панталоните си на изследовател. Току-що си беше взел душ, от мокрите му коси се разнасяше мирис на шампоан.

Попитах го дали е страдал.

Усмихна се, завъртя глава. *Малко.*

Попитах го: *Какво е смъртта, Диего?*

И секунда не се замисли: *Река, която се изкачва.*

Ковчегът стоеше помежду ни, бе сложил крака отгоре. Изглеждаше, че сме на траурното бдение на човек, умрял преди много години, може би на баща му. Сега свиреше на китара, гледах изтритите подметки на ботушите му, като на някой, скитал доста. Извън хангара имаше един самолет, малка военна машина с перка.

Попитах го: *Би ли искал да заминеш, любими?*

Дълго ме гледаше с влажни и пораснали очи. Очи, изпълнени с живот, напомнящи за крехкостта на небето.

Не, бих искал да остана.

Чак тогава ме попита за детето.

Разказах му, че докато съм го сменяла тази сутрин, ме е напишкарал по лицето.

Засмя се, отвърна, че и той пишкарал върху майка си, момченцата често го правели. Сложи ръка на лицето си, разтвори пръсти, постоя малко така, зад тази решетка.

На тръгване остави една лента върху ковчега.

Второто бе, че наистина я намерих, лентата, увита около касетката. Беше на пода до щората, захвърлена от някой, който може би не е знаел какво да прави и я беше повредил. Пъхнах в джоба си цилиндърчето лента, изгоряло от слънцето. И се почувствах по-добре, като че ли това беше забравеното нещо, което преди бях търсила безуспешно. Излязох от стаята.

На другия ден видях много младежки лица на погребението, момчета и момичета от фотографската академия. Косите на Виола отново са израсли, победила е рака, но не успява да опази малкия афганистанец, който се измъква и прави няколко самостоятелни крачки към ковчега. Свещеникът е един стар съученик на татко с едро тяло, започва своята кантилена. Трепвам всеки път, когато казва *Диего*. „Защо го вика“, мисля си.

Слабоват тип, не по-висок от дете, се приближава до мен.

— Ти ли си жена му?

Гласните отворени, съгласните заглъхват като морето, познатият акцент на тесните улички, на Диего.

— Аз съм Пино.

Стиска ме здраво.

Лице на боксьор, черни очила и гел по косата, прилича на гробар.

Виждам съм го много пъти на снимка, предводителят на ултрасите, не мога да повярвам, че е толкова дребен, фотографиите на Диего го правеха гигант.

Представя ми другите, групата от Генуа, изтощени лица на наркомани. Пита ме дали може да сложи знамето. Онова историческото, изпокъсано и мръсно, с подписите на играчите. Разстилат го полека върху ковчега като погребална плащаница.

Знамето е баща, майка, работата, която нямаш, хероинът, онзи качественият...

Майката на Диего е пристигнала с кола със своя приятел, изминали са седемстотин километра до тази скромна квартална църква.

Седнала е на пейката близо до мен, не помръдва. Изплашена е. Горката Роза, тя е като посърнало цветенце, което никога повече няма да се съвземе. Обаче си е нагласила косите, личи си, че е била на фризьор, къдриците са тупирани, лилави. Хващам ръката ѝ, стиска ме, сякаш иска извинение.

Веднъж ми каза: „Нямаше как да го държа вкъщи, трябваше да го дам на пансион, но ако можех да се върна назад...“.

Няма връщане назад, Роза.

Сега сигурно мисли за онези години, когато Диего е бил малък, *ей такъв дребосък*, въртял се много насън, падал от двуетажното легло и я търсели от лечебницата, защото детето питало за нея, но Роза не можела да отиде чак до Нерви, до пансиона, *едно добро училище*, за бога, работела на смени в стола на болницата. Говорела му по телефона, казвала *слушай, мъниче*. Сега се е преместила в Ница с приятеля си, имат една къщичка, жалко, че ръцете ѝ започнали да треперят.

Целуна внука си по челото, ала се побоя да го вземе да го подържи. Изглежда замаяна, в плен на видения, по-клети от нея. Кротко вдишва мириса от устата си, която е била затворена толкова часове в колата.

Попитах я дали детето прилича на Диего като малък.

— Същият като на една снимка, ще ти я покажа... ще ти я изпратя.

Усмивката ѝ е отнесена, вдетинена.

— Друса се с „Тавор“ — ще ми каже след това Пино.

Момичето, четящо Евангелието, изглежда бавноразвиващо се, прилича на тюлен с перука. Диего щеше да я избере за модел.

Донесла съм касетофона. Ставам, натискам копчето за възпроизвеждане.

Върху ковчега няма нито едно цвете. Само разбитата „Лайка“ и знамето на „Дженоа“. „I wanna marry you“ се разнася отгоре им.

„Oh, darlin', there's something happy and there's something sad...“^[56] Дучо стои през цялото време под страничния кораб, облегнат на колоната, със скръстени ръце и разтворени крака, като охранител в заведение.

Момчетата от фотографската академия вдигат сандъка със своя млад преподавател и го изнасят.

Малкият афганистанец се е успокоил, прави сапунени балончета. Летящи локвички, които щяха да се харесат на Диего. За момент ми се привижда, че това са очите му, които падат.

Извинявайки се с детето, до този миг Армандо се е лутал в дъното на църквата. Не се е бръснал, небесносините очи се губят в потъмнялата кожа. Лицето почти се е възстановило. Приспал е Пиетро в количката, от време на време се чуваше проплакване. Сега застава до ковчега, протяга ръка. Не го докосва веднага, изчаква, като че ли между дървото и ръката му има закъсняла мисъл, една молитва. Остарял е, за пръв път е толкова стар. Свежда глава и изглежда, като че се опира на ковчега, все едно иска помощ от неподвижното момче вътре, което вече е само мумия, човешки останки като огризки от ябълка.

Нечии бузи сякаш ми удрят плесници, една след друга, целувки във въздуха, целувки на смъртта. Кожата ми гори. Не си махам слънчевите очила, за да не се сблъскам с всички тези очи, които биха искали да срещнат моите. Черни риби.

Чувам приятеля на Роза да я пита: „Не ти ли се стори студено в църквата?“.

Ковчегът е натоварен на микробусчето на фотографската академия, никакви катафалки, никакви черни коли.

Дучо гледа ужасено разнебитения фургон. Прегръща ме, огледалните стъкла на очилата са като залепени за мършавото лице. Свива едната си устна, хапе я с едрите си зъби на хищник.

— Беше голям фотограф... голям.

Натиска дистанционното, подрипва към паркирания пред входа на църквата „Ягуар“.

— Никога не го е мислил — казва Виола. — Винаги украсяват заслугите на мъртвите. — Дръпва здраво от цигарата. — Защото на кого му пука вече.

Измъквам ѝ цигарата, смачквам я с обувките си.

— Престани да пушиш, малоумница такава!

Светлината е променена, небето посивя и може би след малко ще завали. Пиетро е облечен в бяло, избутал е завивката, кокори се. Наблюдава пчелата от мъхест плат, която се люлее от покрива на

количката му. Очите огромни, главата плешива като на насекомо. *Татко, какво трябва да правим?*

Да, какво трябва да правим? Не е сватба, няма почерпка. Не е нормално погребение, липсва катафалка, няма гроб. Диего не искаше, винаги казваше *по вятъра* и по вятъра ще бъде.

— Татко, отведи детето вкъщи.

Пресичаме града, отиваме в крематориума. Преминаваме през портала по прашна уличка. Добро убежище, лека конструкция, изглежда като парник. Чакащите ковчези приличат на сандъци със семена. Пино си прибира знамето, грижливо го сгъва, не му се ще да бъде кремирано.

На площадчето, където спираме в едно кафене, има фонтан. Струите се издигат рязко нагоре, вода, която, вместо да слиза, се изкачва.

Майката на Диего сядва в колата. Приятелят ѝ затваря вратата. Краят на роклята остава откън, гледам как се развява.

Двамата с Пино сме. Хапваме по един топъл сандвич.

— Баща му какъв беше?

Прави измъчена физиономия. Болката по един изгубен живот. В края на краищата Диего единствен от тях бе постигнал нещо.

— Истинска гадина, у дома ги биеше, държеше се грубо с тях.

— Диего говореше за него като за герой...

Пино носи късо кожено яке, лицето му е посрещало доста юмруци. Подскача, смее се, като Де Ниро в „Разяреният бик“.

— Belin, Диего... Знаеш как беше устроен Диего, нали...

Не, не знам. Кажи ми ти, Пино.

— ... отказваше да забележи злото, искаше пред очите му винаги да има нещо красиво.

Поглеждам фонтана. Вода, която се изкачва. *Нещо красиво...*

[56] „Oh, darlin', there's something happy and there's something sad...“ (Англ.) — „О, мила, има нещо весело и нещо тъжно...“ — Б.пр.

↑

БАГАЖЪТ Е ГОТОВ НА ЛЕГЛОТО

Багажът е готов на леглото. Навред из стаята са разхвърляни мокри кърпи. Пиетро носи чиста тениска, лъска стъклата на очилата „Рей Бан“.

— Какво ще откраднем, мамо?

Гледам го, без да схващам.

— Какво трябва да откраднеш?

— В хотелите трябва да откраднеш нещо, ако не, значи не ти е харесало.

— Кой ти го каза?

— Татко.

Не мога да възразя, защото онзи, който той нарича *татко*, е бил произведен в чин полковник от карабинерите преди месец.

Пиетро взема пластмасовата табелка, увесена на вратата.

— Ще отмъкна DO NOT DISTURB, какво мислиш?

— Значи, ти е харесало?

Прави гримаса, повдига рамене, мушка табелката в раницата си.

Замъкваме чантите в коридора, колелцата се затрудняват от издутините по мокета.

— Мамо, съжаляваш ли, че си тръгваме?

— Малко да...

— И аз така.

Не мога да повярвам, че съжалява, задето напуска този безрадостен и посърнал град.

Може би е заради Динка, сервитьорката с пиърсинга. Но едва се поглеждат. Прегръщат се за миг, сковани като две буболечки.

На улицата, докато чакаме Гойко, правещ маневра, Пиетро казва:

— Преди не знаех къде съм роден, сега видях.

— И доволен ли си?

— Хъмм...

Гледам лицето му на фона на прозорчето, отвън пробягват възстановените сгради около железопътната гара... и разбирам това хъмм. В продължение на години си е представял мястото, където е роден *случайно*, както винаги е казвал в училище на преподавателите, на приятелите. Сигурно е мислил за зазиданата в този град *случайност* много повече, отколкото аз съм подозирала. И може би през тези дни се е опитвал да разбере нещо, без да поглежда наоколо, разхождайки се с наведена глава...

Снощи в леглото ме попита:

— Диего по-добре ли свиреше на китара от мен?

— Не, ти си по-добър, учил си. Татко свиреше по слух.

Обърна се, постоянно се въртеше, пречеше ми да заспя.

— Какво ти става?

— Дразни ме, че го наричаш татко.

— Но нали ти е баща?

— А защо не се е върнал в Рим с нас?

— Работеше...

— Не, изоставил ни е.

Дръпна ме за ръката.

— Вярно е, нали?

Изчаках да заспи. Вероятно беше чул нещо зад стените на този град, който му бе говорил, нашепвал му бе за една погребана, но все пак живяла истина, може би отпечатана наоколо, заедно с имената върху табелките, по онези ранени, а после закърпени сгради.

Гробището „Лъв“ е тук, до стадиона, до циментовите постройките на съблекалните. Гробовете се катерят нагоре по склона, наподобяващ терасирани лозя.

Мюсюлманските надгробни плочи са изкривени, обърнати са към Мека и изглеждат повалени от вятъра.

Гойко ме попита дали да не спрем.

Откакто сме пристигнали, искам да дойда, но не намерих сили. И тази сутрин нямам. Ала тъй като заминаваме, го докоснах по рамото и отговорих „да, добре“. Гойко даде мигач и спря, като нещо съвсем нормално. Все едно се отбивахме да прием кафе, със същото изражение.

Сега върви пред нас, тениската му е мокра от пот на гърба. Не гледа плочите, знае пътя.

Прилича на земеделец, развеждащ те из лозята си.

Тук е погребано половината Сараево. Рождените дати са различни, тези на смъртта се повтарят. Съдбата е била като черен чувал. В онези три години смъртта е прибрала извънредна реколта.

Смъртта е самота и те са били лишени даже от тази интимност, принудени да измират масово като насекоми. Да бъдат лишени от живот е изглеждало почти приемливо в края на краищата, но да ограбят смъртта им е ужасяващо... да свършат в насипно състояние, омешани като мръсни дрехи, като изгнили плодове.

Гойко превежда по някой и друг надпис върху плочите. Прави го заради Пиетро, който сега не го оставя на мира, ала той не се опитва да се измъкне. Разказва му най-ужасните неща.

— Черните цифрички за плочите бяха свършили за нула време, липсваха двойките за 1992-ра и всички чакаха да започне 1993-та, но после свършиха и тройките... истинска трагедия — смее се.

Спрял е. Изчаква, навежда се, изскубва някакво упорито увивно растение.

Тук е парцелът с католическите кръстове. Вървя, но не бих искала. Той гледа към мен.

Упадъкът беше започнал. Ала в онзи ден всичко свършило. Умрели играчките йо-йо, „Левис 501“, песните на Брус Спрингстийн и стиховете на Гойко.

В онзи ден аз вече не съм била в Сараево. Научих го след много години в салончето на студийно кино. Забелязвам, че едно момиче ме гледа през очилата, носи жакет от черен атлаз, биещ на зелено, и разкроени джинси. Тя ме разпознава, целувам я, стискам я здраво, отново я оглеждам. Всеки път, когато срещна някого от тях, следва тази здрава, безмълвна прегръдка. Изливаме болката в калъпа, който я е очаквал, запечатваме я. Беше съседка на Мирна и Себина, почти дете тогава. Изкачваше стълбите с наведена глава, докосвайки стената с ръка, отпусната след нея като опашка. Целувам я силно, защото е жива, макар да не я познавах добре и никога да не съм я мислила, не съм се питала какво ли е станало с нея. Превежда романи от сърбохърватски,

след войната известно време били на мода, казва. Не е добре с парите, личи си по износения жакет, имала е приятел италианец, но историята е свършила, сега се надява. Ръцете са дребни и млечнобели, лицето гордо и открито като нейния град, гласът ѝ е толкова слаб, че едва я чувам. Седнали сме на един червен диван, мирише на влага, на мокет, който се мокри и изсъхва.

Челото ѝ е високо, косите вълнисти, отгоре ни пада прекалено бяла светлина. Заминала е в последната година на обсадата, когато някои от трамваите отново започнали да се движат, тя се качила, отишла отзад и не се навела дори в откритите зони, повозила се от Башчаршия чак до Илиджа. Красив бил този трамвай, красиви били непокътнатите стъкла. Видяла разрухата на своя град, седнала като в кино, улиците като на лента. И решила да не остава, не могла и да си помисли да живее там, белезите ѝ се стрували по-страшни от раните.

— Те не успяха — отронва.

Светлината избелва главата ѝ, заличава част от косите, които са кестеняви, но изглеждат побелели, остарели. Гледа ме, притичва ми се на помощ с погледа си.

Не би трябвало да страдам, защото се е случило отдавна, не е прясна рана, а бялата резка на белега, изчезнала в кожата на времето. И все пак болката е точно това изминало време, в което не съм го знаела.

Приближавам до Гойко. Забивам очи в земята. Два еднакви гроба, надгробният камък е малко по-голям от единичен, като легло персон и половина.

Като онова легло, в което майка и дъщеря спяха, където правих за пръв път любов с Диего.

Себина и Мирна почиват тук.

Прекръствам се, прокарвам ръка по лицето си.

На плочата има дълъг надпис, Гойко го превежда на Пиетро без колебание, без да променя гласа си, без едно мускулче да трепне.

*Хвани края на нишката,
с другия край в ръка
ще преброя света.*

*Ако ме изгубиш от очи,
майчице моя, тегли.*

Пиетро пита:

— Твои ли са стиховете?

Гойко неохотно кимва, това е откъс от балада, която написал за последния рожден ден на Себина, било на тринайсети февруари, имало бомби и сняг, ала те празнували, без да се лишават от нищо.

— Едно от най-ужасните неща, които съм написал, но на тях им харесваше...

— Не е ужасно — казва Пиетро.

Хлипам и звукът се изтръгва сякаш от корема, раменете ми се тресат. Пиетро ме гледа. Искане ми се да се сгромолясам и да избухна в сълзи, ала се срамувам от сина си, от Гойко, който е изгубил всичко, а не потрепва, от достолепната си възраст, била средна, казват, но на мен ми се струва доста попрехвърлена.

— Как се е случило?

Момичето говореше, без да променя тона си, и аз се хванах за тази тънка нишка, сега знам, че тя е гласът на оцелелите, на онези, които са продължили да живеят като изгубени нишки. Италианският ѝ звучеше подобно кантилена, монотонността почти ми действаше като упойка. Ето какво се случило.

Сирените вият, Себина е принудена да слезе в мазето, не ѝ харесва, но не се цупи. Вече ѝ е навик, мазето е приспособено, поставили са акумулатор от кола, от време на време успяват да го заредят, така че даже слушат радио, има тенджерка за приготвяне на храна и перде, закриващо кофата за нуждите. Има книги, завивки и малки разтегателни столове за нощите.

Мирна ѝ казва да се размърда, защото Себина се суети, слага храна в аквариума, остъргва малко от черното кубче от хуманитарните помощи, което би трябвало да е месо, но мирише като храната за рибки и им харесва. Искане ѝ се да ги премести в празната кутия от черешов компот, както прави понякога, за да ги отнесе в укритието, ала

Мирна се ядосва, днес снарядите приличат на камъни от безкрайно свличащ се сипей.

Себина взема със себе си само географията. Харесва ѝ Нова Зеландия, казала е на брат си, че мечтае да отиде, и Гойко е обещал, първото нещо, което ще предприемат после, ще бъде този полет, дълъг двайсет и четири часа. Слиза по стълбите заедно със съседите, заедно с това по-голямо от нея момиченце, което докосва стената с ръка, а тя се плъзга отзад като опашка.

Днес радиото работи, първо обръщенията, гласовете на онези оттатък, питащи за новини, запъхтени, като че ли излизат от шиите на пуяци, после, ако е рекъл Господ, музика.

Себина танцува, прави по някой малък гимнастически номер. Жената, приготвяща супата, ѝ казва да престане. Себина отваря географията. Затваря я, разказва един виц, от онези на брат си. Гримасничи, слага юмруци на хълбоците си. Даже навъсената жена, бъркаща супата, се засмива.

Мирна още не е слязла, отишла е горе на терасата, за да просне прането, първият слънчев ден след толкова студ е, затова стрелящите от планините са изпаднали в еуфория.

Терасата е по-скоро спокойно място, понеже тяхната сграда е пониска от другите и някак изолирана.

Мирна е с руси коси, затова белите косми по главата ѝ не личат толкова, носи прилепнала пола и жилетка с висока яка, дрехи от нейните момичешки години, които сега ѝ стоят като излети.

Точно на тази тераса я виждам и я поздравявам, това са последните мигове от живота ѝ, току-що е започнала втората година от обсадата. На този покрив с комини и телевизионни антени неведнъж сме си говорили, придружавала съм я да прибере прането, а после сме оставали горе да пушим, да гледаме надолу. Обичах я и тя ме обичаше, по свой начин, без истинска интимност. От срамежливост, защото винаги съм ѝ се струвала малко чужда. Аз съм нереализираната мечта на сина ѝ и кръстница на дъщеря ѝ, но ние всъщност не успяхме да се опознаем, а когато след няколко мига *нейният* снаряд падне, никога повече не ще ни се удаде тази възможност.

За момент виждам гърдите ѝ под жилетката, под сутиена, голите гърди на една жена, която диша.

Слизам долу при Себина. Отново е отгърнала географията, свикнала е с полумрака. Има едно прозорче, което денем може да бъде отваряно, на нивото на улицата, пропуска снопче перлена светлина и нищо друго, служи да се видят хората и да изпуска дима, защото тук долу, който се е снабдил с цигари, си пуши. Себина се дразни от дима, макар че вече не го забелязва и само когато излезе навън, усеща вонята по дрехите си. Мисли за майка си. Понякога ѝ разрешава да я последва на терасата, тогава тя най-накрая се поразтърква, прави шпагати, салто с отворени крака, салто с винт, ходи на ръце между комините и антените.

Краката ѝ са силни, набити. Преди бяха още по-умели, но вече не тренира, нищо, ще започне отново и бързо ще навакса, защото, за щастие, тя е малка гимнастичка и тази война няма да ѝ открадне нито една Олимпиада.

Значи, сега е моментът.

Виждам Себина, струва ми се, че мога да я докосна. С нея съм близка, държала съм я на ръце няколко часа, след като се роди, кръщавала съм я.

Седнала съм в преддверието на студийното кино, където дават филм, който никога няма да изгледам, където съм влязла по погрешка в един дъждовен следобед. Филмът, който гледам сега, е „Сараево, май деветдесет и трета“. Смъртта на Себина и на нейната майка Мирна.

Седя и момичето говори, разказва всичко от игла до конец, до най-дребните подробности. Питам я дали само превежда книги, или и пише. Отговаря: „Как разбра?“.

Разбрах по детайлите, издават писателска памет. Острие, което разчленява и избира.

Моите детайли са: една изцапана кърпа, Себина изяде един сладолед и аз ѝ избърсах устата. Сега свършено нелепо се питам къде съм оставила носната кърпа с отпечатъка от устните ѝ.

Моите детайли са: мирис на риба, който се излъчва от нея.

Тя е изправена, главата ѝ стига до корема ми. Навеждам се, за да я целуна, усещам миризмата на скумрията от хуманитарните пакети.

Моите детайли са: нейните рибки, валящи се в калта.

Първият снаряд пада много близо, тенджерата излита от котлона, супата се разплисква. Жената крещи, проклина войната, събира с ръце каквото успява, изгаря си пръстите.

Себина гледа потеклия към нея бульон с парченцата изостанал от зимата сбръчкан зеленчук.

Вдига глава и заявява, че иска да излезе, отива да потърси майка си.

Момичето казва: „Никой не я задържа́, това беше най-невероятното, не биваше да позволяват на едно дете да излезе навън“. И замлъква.

Себина тича нагоре по стълбището на кооперацията.

Момичето, провличащо ръка по стената, не я спира, играела е на шах с един приятел и фигурите, направени от запушалки, са паднали, катат се, защото не е ясно докъде е била стигнала партията.

Сега мисли, че тази безполезна ръка, отъркваща се о стената, за да не се чувства самотна, е могла да бъде използвана, трябвало е да спре съседчето, да препречи черния му път.

Момичето въздъхва. Тя е писателка, знае, че съдбата тече по нас като мастило и не може да бъде спряно едно дете, тръгнало към смъртта.

Себина се качва, защото така е писано. Къде? В коя скапана книга?

Лицето на Себина, гладките, блестящи коси, леко квадратната глава, щръкналите уши, розова прозрачна плът, и тази уста, която няма как да бъде описана, би трябвало да си я видял поне веднъж, за да разбереш, че цялата радост от живота е изразима чрез една уста, две ивици месо, бързи като падащи звезди.

Себина не е красива, никога не е била, за разлика от другите от семейството, нисичка, с прекалено дълги ръце, а отгоре на това лицето ѝ, напомнящо човечето от кутията с портокалови бисквити.

И все пак е най-красивото дете на света. Тя е моята кръщелница, неподправеният живот, скъпоценен камък, греещ с неповторима светлина в буцата руда.

Тя ме водеше за ръка към майчинството. Всеки път, когато я прегръщах, си казвах *в това създание има нещо от мен. Сигурно ми е приготвила подарък, някъде там.*

От тялото ѝ си спомням лактите с невероятно щръкнали стави, кръглите очи, непрестанно израстващия бретон, същински водопад от коси над челото.

Качва се. Подобно вода, изоставяща мекото спускане по склона, за да се извиси нагоре като пламък.

Мирна е захвърлила прането. Там горе ударната вълна от снаряда, раздрусал мазето, е достигнала със земетръсна сила, тя е полетяла и е паднала до една от антените, които сега са само безполезно желязо. Мисли за Себина, дали не е затрупана долу... Откъм улицата се издига пушек, трябва да изтича и да види дали нещо не е рухнало, всички ли са невредими. Никога не се е доверявала на тези убежища, не са били строени с такава цел, а като всяко друго мазе, да си сложиш сланината, старите шевни машини...

Затова слиза надолу.

Да, така се е случило.

Босненската девойка с тъжно чело и облени от светлина коси казва, че не би описала тази история, защото е прекалено глупава, защото понякога смъртта е много глупава и даже отегчителна.

Но се е случило точно така.

Майка и дъщеря се срещнали по средата на пътя. Тичали да се търсят по това стълбище, едната се качвала, другата слизала.

Ако били останали там, където се намирали, щели само да глътнат малко прах, да се поизплашат и толкова.

Близо били до напускане на обсадата. Вече склонили. Гойко говорил с приятел журналист от Белград, който щял да ги отведе със себе си.

Вместо това тръгнали в друга посока, излезли от шахматната дъска на живота, без да подозират. Вървели, притегляни от нишката, която ги свързвала.

*Хвани края на нишката,
с другия край в ръка
ще преброя света.
Ако ме изгубиш от очи,
майчице моя, тегли.*

Смъртта изтеглила нишката им, дръпнала здраво. Отнякъде влетял снаряд.

Точно в същия миг се били срещнали. Майка и дъщеря. Утроба и плод.

Гойко е седнал на земята, Пиетро е до него, гледат някакви момчета, играещи на топка, тениски, тела.

Горе-долу са на възрастта на Пиетро, следвоенното поколение.

Белите цветя на помирението.

— Тя не умря веднага — казва Гойко.

Запалва цигара, издухва дима, вдига едното рамо, вика, че има фал, бунтува се. Гробище и футболен мач.

Надигаме се, спускаме се по гробищния склон.

Гойко се нуждае от една бира.

Изпива две, направо от бутилката, седнал на пейката до павилиона пред гробището.

Мирна станала на парчета, които събрали под един чаршаф заради него, да не я вижда така, като онази паднала тенджера с парченцата, плуващи в бульона. Това било тялото, от което излязъл. Била майка му, но той дори не мигнал, веднага изтичал при сестра си.

Себина останала без крака. Нагоре била непокътната, очите изцъклени. Намерил я върху бяло легло, с тръбички в ръцете, в пространството под стълбището на болницата „Кошево“. Съзрял празния чаршаф в долната част и се запитал дали тя знае.

Би могла да спечели на Олимпиадата, била най-ниската в своя отбор, здраво стъпваща на земята. Гойко затворил очи два пъти. Първия, защото не искал да повярва, втория, да благодари на Господ, че е жива.

Лекарите го обнадеждали, този тежък случай съвсем не бил рядкост в града. И Гойко, седнал до сестра си с екзалтирани очи, пуснал в ход фантазията си, както по времето на търговията с йо-йо, когато баламосвал даже черногорците, представял си изкуствени крайници, последен писък на реконструктивната ортопедия. Щял да й набави най-хубавите протези под слънцето, ще извади всички налични пари и ще спечели още от журналистите, би ги водил в окопите дори и нощем.

Имало една маратонка на желязната масичка до леглото, това си спомня. Плашеща подробност, останала запечатана в паметта му.

Размърдва пръсти, свива ги, за да ми покаже колко малка е била онази обувчица, която сега е пред очите му, тук в ръцете му е... Горкият Гойко, горкият брат. Гласът му трепери, като на чудовище, измъчвано от дребен, но изключително силен и жесток мишок. Искал да изхвърли тази маратонка, прибрана от някой на стълбището и метната в колата, откарваща разкъсаното дете. Някой, който откачил напълно и не си давал сметка що за зловеща загриженост е това. Ала Гойко не я взел, не смеел. Себина била будна, очите ярки топчици, диаманти в нощта. И той не бил сигурен дали тя усеща тялото си, знае ли, че е без крака. Онова, което се виждало от нея, си било на мястото, даже драскотина нямала по лицето. Ето защо оставил маратонката, за да поддържа илюзията. Говорел й, струвало му се, че го слуша.

Попитала за майка си, повикала я.

Гойко й казал, че е добре, сложили са я в друго отделение.

Себина изслушала лъжата, не пожелала дори да пие, не искала нищо.

Не помръдвала ръцете си. Маратонката била там наблизо.

Сега пред очите ми е онзи самолет, светлинката ИЗХОД, непознатата жена, показваща ми светещите маратонки...

Гойко казва, че сигурно се е повредила, засякла е от експлозията, поради това светлината в подметката не угасвала.

Мъждива светлинна ивица върху желязната масичка. Себина можела да я гледа. Гойко я оставил там, помислил *ако тази маратонка свети, значи и тя ще живее*. Една от неговите играчки, най-ужасната.

Себина угаснала призори, маратонката я надживяла с няколко часа.

— А после си тръгнах.

Отишъл да се сражава първо в Добриня, след това при Жуч. Беше поет, амбулантен търговец, радиоаматьор, туристически гид, глупак, който никога не бил стрелял дори по гълъб. Обаче се научил веднага, *защото омразата се научава за една нощ*.

Месеци в калта с патрондаша на гърба.

— Но можех да се бия и с нож или само с голи ръце...

Замлъква за малко. Опожарили и едно сръбско село. Селяни, цивилни, които не били сторили зло на никого. Той не участвал. Ала и не се противил. Останал да си пуши на близката височинка.

Пиетро слуша, вече не наблюдава играещите на топка момчета, а един герой от тази мръсна война, човек, завърнал се отрупан с медали като муле с товар.

— Колко си избил?

Гойко се смее, потърква главата му, защото сега Пиетро го гледа с други очи, блестящи и леко уплашени.

— Това са гадории, не искам да си спомням...

— Разкажи ми поне една случка...

Престани, Пиетро, престани, слабоумнико.

Гойко посочва момчетата, играещи на футбол.

— Веднъж на една поляна ми се случи да играя с моите другари от бригадата... само че вместо топка ритахме отрязана четническа глава, търкаляхме я по зелената трева, изпъстрена с жълти и сини цветенца... Потяхме се, заливахме се от смях, беше просто игра, нещо нормално, безпокояхме се само да не изцапаме панталоните си с кръв, затова бяхме навили крачолите.

— Вярно ли е? — пита Пиетро.

— Вярно е. Не бях докосвал топка чак до онзи ден, когато играхме с теб.

ЗАМИНАВАМЕ СИ ОТ САРАЕВО

Заминаваме си от Сараево. Гойко върви към колата, гледам го в гръб. Не можеш да видиш гърба си, оставяш го на другите. Прегърбваме се от мисли, обръщаме гръб, когато решим да си тръгнем.

Така че Гойко си носи гърба, леко наклонен на една страна, там, където е улучен, където животът е направил завой. Миналото се е настанило там, като сокол на рамото на соколяря.

Поглеждам едната му ръка, леко подпухнала розова плът. Ръката на кротък човек, който по радиото крещеше, че никога, по никаква причина не бива да се поддаваме на омразата, горкият наивник, накрая и той е убивал, подчинил се е на законите на войната и е изоставил своите.

Питам го как се е справил после. Когато с хиперболите било свършено и се наложило да застане лице в лице със сивотата на ежедневието. В какво състояние го е намерил животът, след като свалил маскировъчните дрехи, патрондаша, измил калта от тялото си, знаейки, че никога няма да бъде предишният човек. Отговори ми, че се затворил в един хотел за цяла седмица, пил, спал и гледал телевизия.

Само неговите стихотворения му напомняли за някогашния Гойко, за душата му, преди да срещне злото.

Затова сега ги мрази. Повече не е писал, понеже душата му е опетнена, а един поет не може да измами себе си. За Босна бил герой, за самия себе си пропаднал човек, евнух.

Хващам го за ръка и той я пъхва в моята като дете, което има нужда, което се доверява. Вървим малко така, както в доброто старо време, когато обичаните от нас хора бяха живи. Пиетро ни гледа и сигурно мисли, че сме изкукали. Докато се качваме в колата, Гойко ме пита:

— Отвращавам ли те?

Поклащам глава.

Целува ръката ми, преди да я пусне, *благодаря ти*.

Пътят не е магистрала, но си го представях доста по-лош. Изкачваме се към тъмнозеленото на горите. Толкова топло е, че ни се иска да спрем и да се поразхладим. По дърветата няма рани. Тук се е воювало, теренът още е осеян с мини. И все пак природата е непокътната, тези гори те карат да мислиш само за гъби, къпини, за прохладата в еловите горички.

Пиетро е седнал отпред, харесва му да гледа пътя, идващите насреща коли. Отстъпих му моето място.

— Ще се поизтегна малко — му казах.

Всъщност не съм уморена.

Това е последното пътуване на Диего и аз искам да си мисля за него на спокойствие, да го виждам как слиза надолу по завоите заедно с мен. Движим се по същия път, в една спокойна лятна утрин, като уморени от вътрешните маршрути туристи, които имат желание да се изкъпят.

Караме на юг към долината на Неретва.

Пиетро мълчи от известно време, оглежда внимателно пътя. Знае, че седи до боец, до ветеран, и сега си представя призраци, излизаци от тези гори.

Слушалките на айпода са в ушите му, на коленете има отворена карта на Босна и Херцеговина. Гойко шофира с едната ръка опряна на прозорчето, непрекъснато сваля другата от волана, за да я пхне в пакетчето с чипс на Пиетро или да му покаже нещо на картата.

— Какво слушаш?

Пиетро маха едната слушалка и я слага на ухото на Гойко.

— Васко Роси.

Отсреща идва камион, минава опасно близко, опушва ни със смрад. Гойко като че ли не го е забелязал, обърнат е към Пиетро.

— Кой е този?

Пиетро е втрещен.

— Не го ли познаваш?

— Не.

— Един поет.

Гойко дръпва слушалката.

— Звучи ми като някой със запек, седнал на тоалетната чиния...

— Пълни стадионите.

Бившият босненски поет вдига рамене.

— Vafanculo, поетите не пълнят стадионите!

— Vafanculo ти, той ги пълни!

— Според теб какво е стихотворение?

Пиетро се смее, произнася едно „хъмм“, обръща се към мен:

— Ама какво става, да не сме в училище?

Гойко настоява.

— За какво се говори в едно истинско стихотворение?

Пиетро мънка.

— За неща, които те натъжават... но ако ги усетиш, ти става и хубаво... карат те да чувстваш глад за нещо...

— Браво! — крещи от радост Гойко. — Глад за какво? — пита внезапно.

Гледа го, очаква отговор, може би това е погледът, с който се е приготвял да убие някого и е обирал спусъка, оставал е неподвижен за миг...

— Ами... за парче пица, за някое момиче.

Пиетро се смее малко кисело, бърза да приключи тази тема, която е станала сериозна като изражението на Гойко.

— Махни пицата, остави момичето.

Пиетро кимва и съм сигурна, че се изчервява. Гойко изчаква, после отпуска спусъка.

— Глад за любов — казва, сега и той се колебае.

Пиетро потвърждава. Знаел е отговора, но се е засрашил от мен.

— Добрият поет те кара да изпитваш глад за любов.

Гойко пуска волана, за да тупне Пиетро по стомаха.

— Тук! Запомни го!

— Васко Роси ни кара да изпитваме глад за любов.

Гойко удря глава във волана, хапе го.

— Да бе, за чекии! Глад за чекии!

Ядосвам се. Друг камион мина все така близо до нас, пътят е тесен, върви по протежението на стръмна клисура. Гойко ме съветва да се успокоя, защото е добър шофьор, а по тези пътища се кара така, с фантазия. Отвърщам, че не ми пука за босненската фантазия, нямам желание да падна в някоя от планинските урви. Страх ме е, че може да се случи нещо на Пиетро... нелеп инцидент, както с Диего.

Гойко ме търси в огледалото, гледа ме изпод вежди.

— Веднъж вече съм ви спасявал... отпусни се.

Намига ми и сега ми се струва, че у него е останало нещо от някогашната лошотия. Погледът му сякаш ме опръсква с кал.

Неретва се е разляла, разширила... прилича не на река, а на част от морето, на голямо кристално езеро. Спираме. Отдолу се изкачват свежи изпарения и ни достигат.

Облегнали сме се на парапета на дългия мост над водите. Пиетро ме снима с телефончето си, кара ме да се местя два пъти: от едната страна светлината е прекалена, от другата не се вижда реката.

— Къде да застана?

Отново ме връща малко назад, но още не е доволен.

Баща му винаги ме снимаше, без да иска да се премествам, внезапно, дори не се усещах. Мразеше да позирам... Фотографиите му бяха изненада, като плесник. Понякога присъствах в лентите му, „не мога да се откъсна от теб, имам нужда постоянно да си наблизо“, повтаряше. И хиляди пъти след това, останала сама, в най-интимните си моменти, когато не бях за гледане, си казвах: ето сега, в тази празнота той би ме снимал и щеше да ми върне собственото ми аз върху парче лъскава хартия, щеше да ми разкаже моите мисли. *Погледни се каква си, Джема, как се измъчваш, колко си глупава...*

Разхождаме се покрай реката. Отнякъде се разнася мирис на скара. Няколко семейства с деца си правят барбекю на пригодена площадка. Пиетро пита дали може да ги снима. Една жена му предлага парче агнешко, той клати глава, после приема.

— Hvala!

— Dobar dan!

Докато се качваме отново в колата, Гойко се интересува как е агнешкото, Пиетро облизва пръстите си, вкусно е. Подава му парчето, държейки го за кокала.

— Искаш ли да опиташ?

Гойко отхапва прекалено голям къс и Пиетро се ядосва. Известно време го удрят на кавга като двама връстници, две изгладнели момчета, които трябва да пораснат.

После Гойко пръдва звучно. Пиетро крещи:

— Каква гадория!

Гойко е невъзмутим.

— Това е само малка лирична композиция.

Пиетро се залива от смях, концентрира се, разнася се чудовищна пръдня, по-босненска от тази на Гойко.

— Чу ли какъв сонет...

Гойко е поморавял от щастие.

— Бели стихове! — изграква между хълцанията.

Развиквам се, че искам да сляза, защото са две прасета.

Други завои, други посребрени дефилета, като побелели бради между горите.

Сега синът ми и моят приятел си поделят отново айпода и Гойко пее припева на италианския поет, пълнеж стадионите.

Vivere^[57]... *vivere*... *vivere*...

Дърветата са толкова високи и самотни, като кулиси, затварящи небето по този път, прекалено тесен, за да има две ленти, по който колите едва не се забърсват, но накрая се разминаваме някак си.

Едно куче, висящо на въже пране, зеленчукова градина, селска джамия. Покрай нас пробягва ежедневието.

Тук войната е минала с орлите и тигрите си, с ултрасите на „Цървена звезда“ Белград, закачулени като палачи.

Минавали и изгаряли села, убивали мъже и изнасилвали жени. Не оставало нищо, освен рехавите върволици оцелели хора, спасяващи се по пътищата към другото село, застигнато от същата участ. Смъртта се придвижвала така, като вятъра откъм морето. Питам се как успяват да обработват тази земя, да засаждат лехите с домати и зеле. И дали нощем папуняците, излизайки от горите, със своето „уп-уп“ не връщат обратно вика на душите. Мъртвите, натоварени на камиони и изхвърлени като боклук.

Гойко разказва какво са правели оцелелите в онези години. Чакали са да бъдат извикани за разпознаване. Заставали на опашка пред масите, за да разглеждат кости, счупени очила, маратонки „Адидас“, части от дънки „Райфъл“ или „Левис“, часовници „Суоч“.

— Защото тези мъртви са от нашето време и носеха нашите марки.

Пиетро престава да снима.

Колко години ще са нужни да се очисти тази земя, където радиацията на злото е проникнала толкова надълбоко?

Минали са само шестнайсет, възрастта на сина ми, на младия тил пред мен.

Баща му казваше, че тилът запазва мириса на рождението, на вятъра, донесъл семенцето. Той е като бразда в земята.

Спираме в Мостар. Пиетро иска да снима прочутия мост. Вървим по улички, настлани с речни камъни. Атмосферата е ведра, туристи по джапанки се мотаят около малките магазинчета за кинкалерия.

Градът е този мост, наричат го Стария и са имали предвид някой стар приятел, гръбнак от бял камък, съединявал двете части на града, християнска и мюсюлманска. Стария е преживял пет века, после е бил съборен за няколко минути.

Пиетро не разбира защо християни и мюсюлмани са се сражавали едни срещу други.

— Нали преди това са били обединени срещу сърбите...

Гойко му обяснява, че омразата лесно се разраства, като дупка на дъното на джоб.

— Накрая даже воюваха мюсюлмани срещу мюсюлмани.

Седнали сме в едно ресторантче до моста, поръчали сме варени яйца и салата от домати и краставици.

Пиетро разказва за приключенския парк, където ходи с приятелите си от време на време, играят на война с каски и всичко останало, но се стреля с боя.

— По отбори ли играете?

— Да, или пък всеки срещу всеки.

— Почти като нас.

Пиетро се смее.

Мостът е шедьовър на възстановителните работи, извършени от ЮНЕСКО, направен е какъвто е бил, с единствен отвор на свода и с камъните от предишния. Ала не със същите намерения.

Мостовите обединяват стъпките на хората, техните мисли, влюбените, срещащи се по средата им. По новия мост обаче минават

само туристи. Обитателите на този разделен град остават всеки от своята страна. Мостът е като белия скелет на илюзията за мир.

Мюезинът пее, зовът му се издига към небето, където се гонят дребни тъмни птички. Гойко оставя банкнота на масата, надига се.

— Сега оттатък ще забият камбаните, състезават се кой ще вдигне повече врява.

Пиетро иска да види момчето, което скача от моста заради туристите. Прилича на него, слаб, с буйна коса. Качва се на парапета, разтваря ръце като ангел. Съсредоточава се, прави се на артист. Нямало го е тогава, или ако го е имало, е бил много малък. За него мостът е финансова сполука. Хвърля се надолу с прибрани крака и осъществява този впечатляващ полет от почти трийсет метра, преди да се вреже в Неретва. Оставаме надвесени, момент на очакване, защото реката долу е тъмна и спокойна. После главата изплува, момчето поглежда нагоре, вдига ръка и прави знака на победата V. Ръкопляскаме заедно с другите туристи. Дребен съдружник минава с паничка.

Пиетро ме пита дали и той може да пробва, казва, че е схванал техниката, даже си събува обувките. Отговарям: „Качвай се в колата, мърдай“. Само това липсва.

Слънцето вече се спуска и очертаванията на дърветата ми навяват тъга.

Вероятно момчето от Генуа е минало по тези места през нощта, карало е мотора с изгасен фар, било му е лесно, нали идвало от тъмнината в Сараево. Навярно е цепел напъряко, по пътеките през горите. Сигурно Аска е била с него, за да му показва отбивките. Виждам ги за миг, овцата, долепена до тялото на Диего, което напразно я е направило майка.

Къде са отивали? Може би просто са бягали. Не са имали планове, освен в мечтите си.

Дали не са смятали да изкарат малко пари, свирейки по пътищата? Да, биха живели така, като бежанци, в подземията на метрото, в тунелите на света. Аска щеше да пее някоя от своите севдалинки, изпълнени с меланхолия и любов... щеше да издухва от тромпета босненската си мъка към преминаващите хора, към чакащите на опашка за билет крака. А той щеше да ѝ акомпанира на китарата си,

да я снима от време на време, за да ѝ разкаже нещо за нея. Щеше да я лекува, всеки път по малко, със своя момчешки дъх.

Онази къща и животът, който аз му бях спретнала, не бяха неговата къща и неговият живот. Беше опитал, но не се получи. Веднъж ми каза: „Чувствам се като куче на витрината на зоомагазин в очакване някой да го купи“.

Тя отново би облякла тениската с избледнелия образ на Кърт Кобейн... Щяха да се придвижват с мотора, да преспиват в къмпингите или направо по поляните, в галерията пред някое затворено кино. Като двойките скитащи артисти, продаващи уменията си, жонглиращи с кегли.

Онези, които срещаш през лятото и спираш да ги погледаш, докато си ближеш сладоледа. Неподвижни очи, втренчени в нищото, в смесицата на тълпата... самота сред множеството, една песен, милувка... Така щяха да живеят, без всякакъв устрем, инертни, прогонвайки остатъчния вкус от произподнята с онази музика, с живота си, потънал в съзерцание на самия себе си.

Щеше да им хареса този начин на живот, непрекъснато на път, единственият дом обективът на неговата „Лайка“.

В Амстердам щяха да спрат, там Аска имаше приятели музиканти. Щяха да живеят на някой от понтоните по реката, както ние в началото. Да, щеше да започне наново от друга река.

Биха оставили цвете под онзи прозорец на Принц Хендрик Хотел, от който паднал Чет Бейкър, надрусан с хероин.

Тогава татко ми каза: „Не мислех, че ще бъдеш толкова силна...“.

Отговорих му, че е било належащо, заради детето.

Но в действителност усещах, че смъртта на Диего не беше отнела и частица от моето бъдеще. А също и сега, като гледам този път, не изпитвам никакво вълнение, само онова приглушено пулсиране в дъното на утробата ми, онази неприятна тежест.

Отиваха си без мен тези двамата, поклащайки се на мотора в лагунния мрак на земята, опасана с мрежи като окървавено от убитите риби тон море.

Аз бях китът, мощният гръб, върху който се беше поспрял, подобно птица в очакване на вятъра, дето ще я върне към нейното пътуване. И преди да си отиде, ми беше донесла като награда в човката си една риба, извадена от морето за мен.

Рибата сега е задрямала, единият крак стърчи от прозорчето, другият е на таблото. Гойко ми каза: „Остави го, ти си прекалено досадна майка“. Попитах го колко остава. Отговори: „Малко“.

Неретва слиза надолу, планините са повехнали, растителността е друга, започват гъстите храсталаци на средиземноморския пейзаж, туфи жълтуга, диво мушкато. Скалите са по-светли, почти бели.

Няколко завоя и ето го морето.

Безкрайно и синьо като всяко море, вода, заливаща погледа, наводнено небе. Море отвисоко. Островчетата в ниското изглеждат като скъсана огърлица от камъни, които са се пръснали, но без да се отделят съвсем от шията на земята. Морето. Синята кръв на тези скали, на тези гори.

Пиетро сияе, иска да спрем, за да направи снимки. Слизаме от колата и заставаме на една тераса.

Соленият вятър разпилява косите ми върху лицето, толкова буен е, че затварям очи. Слънцето е свършена топка, едва-едва забулена от мъгла, малко по-ниско на небето е от нас, започва да залязва.

Момчето сигурно е погледнало към този залив. Най-накрая е слязъл от мотора и е направил няколко крачки, без да се крие, без зигзази, без страх от падане.

„Откъм морето не стрелят“, си е помислил. Прегърнал е своята червенокоса овца.

Свърши, Аска, сега си свободна.

— Идваш ли, мамо?

Пиетро бърза да стигнем до морето, иска да се изкъпе, преди слънцето да се е скрило съвсем. Спира до мен, поглежда ме, както съм се втренчила надолу.

Неспокоен е, разпознава този поглед.

Колко пъти аз и той, не помръдвайки, сме наблюдавали живота си, без да си кажем и дума. Първия път сигурно беше на три години, в един парк дъската на люлката го удари и нарани лицето му. Замъкнах го до фонтанчето, той плачеше и риташе. За да го държа здраво, го стиснах за врата, заболя го. Когато се освободи, а кръвта

продължаваше да тече, плъзгаше се по мокрото лице като розова маска, ми каза *лоша*, каза ми *глупачка*.

Оставих го да се отдалечи, *трябва да ми се извиниш, преди да дойдеш пак при мен*.

Отиде на една височинка до моята пейка. Дълго стоя там, ровейки с крак земята. Аз се преструвах, че чета.

Накрая се приближих до него, *побързай, късно е*. Само това чакаше. В този момент беше сам на света, но от гордост не идваше при мен. *Извини се. Извинявай*. Беше толкова самотен. Първия път, когато погледнахме света заедно, онова, което ни беше отнето, и това, което оставаше.

Диего не присъства на пътуването на сина си, на изкачването през годините на детето, което пораства. Той се покатери на една скала със своето око. За да види какво?

Фотоапаратът беше разбит като главата му и празен. Вече не го зареждаше, не му пукаше. Стигаше му жестът, насочването. Последната фотография трябва да е била на онази река, която се е изкачвала, докато той е падал.

Селището в ниското е грозно, пълно с бетон и коли. Между брега и полуостров Пелешац морето е заградено от червените шамандури на развъдниците за миди.

Слънцето вече се скрива, пътуваме по крайбрежния път, понякога кривващ навътре между смокинови дървета и храсталаци розмарин. Преминаваме покрай населени места, малки рибарски къщички, камбанарии, порозовели от солта като фарове, магазини с плажни обувки. Принудени сме да намалим, образувала се е опашка от коли, хора, които спират и се поздравяват. Събота е, утре е празничен ден. Срещаме и младоженци, звуците на тяхната сватбарска банда ни следват чак до отсрещната страна на полуострова, където е кеят за островите.

Последният ферибот за Корчула е отплавал, виждаме го да се отдалечава в металносивото море на вечерта.

Стоим на кея с Гойко. Той е с огледалните си очила, които сега не му трябват, но ги държи и нощем, яките му ръце са отделени от тялото.

Отплавалият без нас кораб ни натъжава, ала само за малко. Отнесъл е доста товар... той е нещо, откъснало се от земята, без да можем да реагираме, единствено да му помахаме отдалече. Този кораб, оставящ морето след себе си, навярно ни дарява свобода след толкова много време. Връща ни радостта от нещо изгубено. От една грешка. Смейем се като луди. Гойко прави неприличен жест, слага едната ръка по средата на другата, която е изпънал, казва му заминавай... върви се шибай, кораб скапан. Върви се шибай, живот.

Пиетро е свалил тениската, тича с увита около хълбоците кърпа, гмурка се в морето и после се показва. Плажът до кея е бял и ухае на розмарин, жалко, че почти се е стъмнило и водата е изпълнена със сенки.

Пиетро хваща един рак и го носи насам, казва, че е голям и при желание може да бъде изяден, но после го връща на морето.

Синът ми е слаб, вечерта още повече подчертава това.

Седнали сме на плажа да го гледаме, докато плува, за момент сме като семейство. Защото тази последна, неочаквана вечер преобръща съдби.

— Можеше да се оженим, но ти не ме искаше — казва Гойко. И още не си е свалил очилата.

Смея се, смушквам го с лакът.

— Щастлив ли си с жена си?

Кимва, имат чудесно момиченце, малко ресторантче на морето и са основали асоциацията, която осмисля живота им.

— А ти?

Отговарям, че ми е добре с Джулиано.

— Обичам го.

Но го изричам трудно, засяда ми. Думата ми се струва куха, не я усещам, може би защото пътуването беше дълго, оказа се *преминаване*. Казвам обичам^[58] и мисля за *рибарска кукичка*, за огънатото железце в рибешкото гърло. Пиетро ни вика от водата.

— Хайде бе, натопете се!

Гойко се хвърля като огромен мечок. Шофирал е, плувнал в пот. Но може би е поискал да се разхлади във водата, понеже тази вечер сме били заедно, изпуснали сме кораба, който щеше да го върне при жена му и неговия живот, решил е да излезе от вцепенението на нашата носталгия.

После скачам и аз.

Джулиано би зяпнал, защото нощното къпане не ми е присъщо. Боя се от морските таралежи, от тъмната вода, от незнайната ръка, увличаща ме в дълбините. Боя се да не настина поради намокрените коси.

Да, но се боя в Рим, в онзи живот, отишъл си заедно с изпуснатия кораб. Тази нощ съм смела, имам желание да открия себе си наново. Пиетро се покатерва на раменете на Гойко, крещи, бухва се по корем. После се качвам и аз, той ме държи за тънките бели глезени. Правим няколко крачки така, клатушкайки се. Вече съм стара, навършила съм петдесет, ала никога не съм се смяла така.

Наблизо има малко ресторантче, светлините му трептят над верандата от колове и тръстика. Ядем миди и морски таралежи, стискаме лимон отгоре. Даже Пиетро пробва, дето изобщо не е ял сурови мекотели, тази нощ иска да опита всичко, дори от гъстото кехлибарено вино, запазило аромата на растящите над морето лозя. После зелена салата в панички и козе сирене с червен пипер отгоре. Устата на Пиетро пламва и той се надига, отива да разрови за сладолед в близкия фризер, буботещ като трактор. Гойко отмества бутилката, за да ме вижда.

— Вече съм стара, остави ме...

— Ти няма да остарееш никога, времето само те прави по-хубава.

Несбъднатият поет ми сипва последната глътка в чашата, поклаща празната бутилка и поръчва друга, този път десертно вино, правено на островите, от стафиди.

Връщаме се на кея, мотаем се в тъмнината. Пиетро обикаля насам-натам като бездомно куче, грохнал е, но сега му се ще да остане, трябвало да сменим самолетните билети, това море е чудесно, иска да лови риба, да си наеме уиндсърф.

Отива при рибарите на скалите, заметнали на дъно в бушуващата вода. Бурно е морето тази нощ, напомня лунен пейзаж, изглежда кално сиво.

Ще спим в колата, дори не сме помислили за хотел. Пиетро влиза, ляга си отзад и мигом заспива, както правеше като дете, краката са прекалено дълги, седалката не ги побира, ръцете подложени под едната буза, устата е отворена, горната устна стърчи пред долната.

— Толкова е неподправен — казва Гойко.

Погалва ме по щръкналите от солта коси.

— Браво на теб...

— Не е моя заслугата, такава си му е природата.

Вървим дотам, където кеят свършва и започва морето. Изтягаме се на скалите, съхранили топлината на слънцето, гледаме небесния свод, звездите, пътуващи по небето, замърсено от светлинни излъчвания.

Корабът отплава преди много часове, а ние останахме, за да пием от това небе на спокойствие. Гойко, мой брат, брат на Диего, хърватин християнин, щурав свети Йосиф, мним баща на Пиетро. Тази нощ сме обезумели деца на виното от стафиди, топли водорасли, призраци, облечени в плът, видения от миналото.

Но да правим любов сега би означавало да се докоснем до мъртъвци, това са смехотворни надежди. За да правим любов сега, е нужен кураж, който не ни се иска да имаме. Не и на две крачки от този неподправен син.

Заспиваме в колата, на предните седалки, с краката отвън. Моят Гойко хърка с отворена уста, махам му очилата, които така и не е свалил, целувам го по потното червено чело.

Скъпи, казвам, *скъпи*. Скъпи, защото животът на всички ни ще бъде отнет.

[57] Vivere (ит.) — живея. — Б.пр. ↑

[58] Обичам — на ит. език *amare*, 1 л.ед.ч. сег.вр. ато означава и рибарска кукичка. — Б.пр. ↑

ДЕНЯТ Е ЯРКО НЕБЕ

Денят е ярко небе. На ферибота Пиетро се е дръпнал настрана. Седи бос на една от пейките, грапави от сол... лицето му е зад очилата „Рей Бан“. Единият крак е свит, ръката облежната отгоре, нехарактерна за него поза, на човек, съзерцаващ морето.

Новопостроени къщи с червени покриви, стълпотворение от коли, магазинчета за туристи с изложени отпред джапанки и бански костюми, кафенета, ресторанти, табели с изрисувани големи раци, други за стаи под наем с надпис SOBE. Изкачваме се по завоите на панорамния път, пресичащ скалите, и слизаме от другата страна на острова.

Седалището на културната асоциация е голяма вила във венециански стил. Прилича на стара фамилна къща, стените са светли, леко олющени, отдолу прозира розова основа, бледа като човешка плът. На първия етаж олекотена дограма, висока врата с островърх свод и прозорец с врата, отворена към обточена с решетки от ковано желязо тераса. Вървим по смес от пясък и чакъл в безредната, изпълнена с веселие градина, осеяна с игри за децата и дървени стативи с фотографии и рисунки. Атмосферата е празнична, все едно е съборът на селото. Няколко жени, наведени над голяма маса, бродират огромен кръг. Приближавам и те ми се усмихват, отместват се, за да разгледам безкрайното взмо.

Гойко ме представя.

— Това е приятелката ми Джема от Рим, а това е синът ѝ Пиетро.

Пиетро се оставя да го целунат всички тези майки, задава им въпроси, пита за колко време са избродирали този гигантски символ на мира. Броят на лилиите не е случаен, обяснява ми едно момиче, отговаря на умрелите по време на войната деца, ето защо не те са определили големината на покривката с цветя.

Някаква жена идва насреща ми, изглежда изтънчена, облечена е в черен лен, с огромни слънчеви очила, говори по мобилния си телефон. Когато свършва разговора, ме тупва по рамото.

— Как си?

Това е Ана, пита ме дали съм я познала, отговарям отрицателно, не бих могла, прилича на артистка. Но после се прегръщаме, отново я поглеждам и споменът връща познатите черти.

Омъжила се е за зъболекар. Работят заедно, тя му е секретарка. Деца нямат поради лечението, на което е била подложена, лъчи, казва, ала не слънчеви, и се смее. Защото Ана е имала проблем *после*, като много други жени.

С Гойко винаги са поддържали връзка. Представя ми още жени от Сараево, състарени лица от моето поколение. Някои познавам, онези момичета от общата къща, които преди войната носеха черни миниполи, слушаха R.E.M. и босненски рок и си сменяха гаджетата, за да се чувстват част от Европа.

Има маса с домашно приготвени напитки в гарафи. Пием сок от боровинки, седнали на близката люлка, като курортисти от едно време.

Ана ми говори за асоциацията, обединение на жени от различни етноси, за да помагат на други жени след войната. Лете прожектират филми, организират фотографски изложби, литературни четения. През зимата устройват курсове за професионална подготовка, по компютърна грамотност, езици, има училище за танци, музика.

Посочва ми красива девойка с дълги черни коси и много бяла кожа. Казва се Весна.

— Разпознала баща си в телевизионен репортаж, един от касапите в Сребреница. Следващите шест години не отронила дума. Майка ѝ напуснала мъжа си, доведе това нямо момиче тук при нас. В деня, когато проговори отново, плакахме всички, бяхме на плажа, първо изрече думата *sidro*, което на нашия език означава котва, затова нарекохме асоциацията „Котва“.

Постройка до плажа от светли кубове с червени капаци на прозорците, плосък покрив и водостоци за дъждовната вода, веранда с продълговати саксии, от които стърчи разрошвано от вятъра мушкато.

— Ето, аз живея тук.

На оградата има светеща табела RESTORAN, но сега е загасена. Влизаме отзад през малка дървена врата, която, изглежда, си е винаги отворена. Вървим по циментова пътечка. Под зелен ондулинов навес

стоят велосипедче с помощни колела и избеляла от слънцето моторетка „Пиаджо“, от седалката се показват парчета дунапрен. Понататък буркани с консерви, каси с вода и бира и голям черен варел.

На простора банско костюмче и спъхнато гумено дюшече. Още няколко крачки, поставени една в друга саксии и гипсова Снежанка с разперени ръце, сякаш ни очаква.

Пиетро пита къде са седемте джуджета.

Гойко отговаря, че дъщеря му не ги е искала, мрази ги, нарича ги *стари деца*.

Под верандата няколко железни масички, босо момиче с коси, стегнати в две опашки, и тънка памучна риза слага щипки, за да не бягат покривките.

— Zdravo, Gojko.

— Zdravo, Nina.

Целува я, подръпва едната опашка, казва ѝ да донесе нещо за пиене.

Сядаме навън под тръстиков покрив. Морето се вижда, синя ивица, обляна от светлина. Лек бриз долита откъм дюните зад нас. Момичето идва с поднос, поставя на масата гарафа вино, паничка с маслини, друга с малки зелени чушчици, трета с ядки и кока-кола за Пиетро.

Гойко се връща с едно момиченце, залепило се е за него като октопод.

Не виждам нищо, само две крачета, панталонки от хавлиен плат и глава с руси къдрици, почти бели, която се крие в бащиното тяло.

— Това е Себина.

Гойко не ме гледа, аз също не вдигам очи към него. Втренчила съм се в масата, една мравка пълзи по мушамата. Възел от болка, както ако си удариш силно лакътя.

— Здравей... Себина.

Докосвам я, погалвам едното краче. Слабичка е, прекалено слаба. Мисля си за онези набити мускулести крака.

Пиетро пробва да я погъделичка, тя се върти, поритва с краче, но не открива лицето си.

— Още спеше... — Гойко сяда с детето в ръце, казва, че заради това не е в настроение, напълва чашата ми, сипва и в своята.

Пием, момиченцето без лице е между нас.

— Хубаво е тук...

— Съвсем обикновено е.

Обяснява ми за менюто, за скарата, предлагана вечер... той лови риба, ако Пиетро иска, нощес може да го заведе за сепии. Дават и няколко стаи под наем, за улегнали туристи.

Говори и не престава да гали главата на дъщеря си. Затруднявам се да гледам това тежко ръчище, потъващо в русите къдрици жадно, напрегнато...

Зад отворения прозорец вятърът развява една бяла завеса... тя се надува, диша като малко корабно платно.

Следя това бяло дихание, което успокоява, разведрява, кара те да усещаш, че времето е отминало и се е върнало в друго измерение, посяло е семена и нови коси.

Отвътре се носи лятна музика.

Детето вдигна глава, гледа Пиетро.

Не прилича по нищо на Себина. Прекрасна е, с леко удивеното изражение на някои кукли, с прозрачни очи и пухкави устни, побронзовяло лице. Себина имаше оловносиви очи, извити като рибарска кукичка устни, ушите се показваха изпод косите.

Пиетро изплезва език, мърда веждите и ушите, както го е научил дядо Армандо.

Малката се смее, липсва ѝ зъбче отпред, паднало е предишната вечер, показва ни дупката. Не говори италиански, но разбира малко английски. Обяснява ни, че е тъжна, защото не си намира зъба. Пиетро ѝ казва, че ако иска, могат да го потърсят заедно.

— We go and look for the tooth... [59]

Детето се смъква от тялото на баща си и подава ръка на Пиетро. Гледам ги, докато се отдалечават, синът ми и втората Себина, която не изглежда от Сараево, а холандче, германче... малко туристче по тия краища.

На колко години щеше да е днес Bijeli biber? Щеше ли да носи на шията си олимпийски медал, или я чакаше съдбата на заклетата пушачка като брат ѝ?

Би трябвало да съм нежна с това дете. Мислех, че ще се разчувствам, ала се усещам разбита и даже ядосана. Виното може би

замайва, удря здраво по вкамененото сърце. Но ми се струва, че новото момиченце, тази Себина Втора, не допринася с нищо за възраждането. Различно дете, различен живот. Това банално и прекалено красиво създание не ме грабва. Искам си онази крива муцунка, вечно умислена, онази плахост, онзи кураж. Днес ми харесва всичко онова, което съм изгубила, което повече няма да видя.

— Красива е, нали?

Прекалено красива. И глуповата като тукашния живот *после*.

Вътре мирише на нещо познато, на онези непретенциозни къщички по морето... мирис на риган, на чисти чаршафи, на бадеми.

По стените рисунките на детето, подписани отдолу СЕБИНА, от ръка, хващаща молива за пръв път.

Докосвам хладната стена на коридора, тапицирания в синьо гръб на един стол.

Сега ми се струва, че Гойко ме побутва напред...

Натъквам се, но без да падна, на стъпало, водещо надолу, и влизам в малко помещение, две кожени кресла с пообелена кожа, поставка за вестници... а на стената старият портрет на Тито.

— Единственото нещо, което остана непокътнато... всичко изгоря, обаче маршалът издържа, затова го донесох с нас — смее се.

Очите му изглеждат червени, ризата е разкопчана до корема, мокра от пот.

— Трябва да ти кажа нещо...

Върху ниска бамбукова мебел зад гърба му има негова снимка, на лодка, гол до кръста, както и фотография, направена от Диего на Мирна и Себина. Обръщам се, забелязвам стъклен портал, водещ към друга стая... ето го прозореца с пърхащата, играеща завеса. От рехав памук, видях я, докато седяхме на верандата.

Гойко пуши, дърпа и после отърква цигарата в ръба на пепелника, който държи в ръка, разглежда огънчето.

Чувствам нещо необяснимо зад гърба си, непонятно, странна топлина и натиск, навеждам глава.

Гойко продължава да върти цигарата в пепелника.

— Какво има?

Сега се обръщам. Но той ме хваща, държи ме изотзад, прекъсва дъха ми с ръка. Може би е правил така, когато е задържал с едната ръка някое ужасено тяло, преди да му пререже гърлото с другата.

Усещам дъха му в ухото си.

— Извинявай... исках да ти кажа още първата вечер.

Какво е трябвало да ми кажеш, идиот такъв? Нещо, което досега не съм чула от живота ли?

Влизам в стаята. Чифт захвърлени настрана еспадрили, поглеждам босите крака на очакващата ме жена.

Носи бяла риза и джинси, с прическа, поддържана от игла за коса. Много по-висока, отколкото си я спомням. Или пък аз съм се смалила. Не е гримирана, не е остаряла, годините само са я дарили с умереност, липсвала ѝ преди.

— Здравей, Джема.

— Здравей, Аска.

Вдигам ръка в бавно, сковано движение, разделящо въздуха, разрязващо света. Оставям ръката си в нейните.

Да я държи, щом иска, какво мога да сторя? Мисля, че това ще е последното ми движение, че ръката ми, протягаща се към високата жена с червени коси и зелени очи, красива като леко застаряла манекенка, изгубила глупашката патина и запазила само красивата осанка... тази ръка сега е опашката на звяр, попаднал в капан, неподвижна, очакваща края, бдителна, цялата нащрек.

Госпожата ме кани да седна до нея.

Не чувам, звукът се е разнесъл, долавя се единствено движението на пердето.

Аска отваря уста, има хубави зъби, гледам ги, плъзгам поглед отгоре им и по останалото от нейната красота.

Не прилича на себе си, няма нищо от миналото безредие. Какво си спомнях? Жена, която вече не съществува. Едно наклепано с грим момиче, което свиреше на тромпет и се смееше малко пресилено.

Много пъти съм си я представяла мъртва.

Представяла съм си я жива. Но не така. Смътната представа за една страдаща и повърхностна жена.

Значи, са се оженили с Гойко. Аска ми казва, че са се срещнали след войната, в Париж, в дома на общи приятели, на едно от онези събирания на бежанци от Босна, помагали си. Любовта е дошла после.

— Още ли слушаш „Нирвана“?

— Понякога.

— Кърт Кобейн умря.

— Да, отдавна.

— Застрелял се е. Иска се много кураж, за да го направиш.

— Ако си друсан, не.

И Диего е мъртъв. И той е бил друсан. Да, глупавият вълк умира. Хитрата овца танцува и се спасява с танца си.

Последният албум на „Нирвана“ се казваше „В утробата“. Спомням си, че го бях купила. Животът е смешен. Изпреварва те. Подиграва се с теб.

Завесата се вее. Не чувам нищо. Бяла пукнатина ме разполовява. Чиста, безкръвна рана, разделяща лицето ми.

Това пътуване е било измама... всичко е било измама, фотографската изложба, разходките из Сараево, изпуснатият кораб.

Тази госпожа е елегантна и ненатрапчива, с вид на съвременна жена.

Сега ще ми каже, че не е преставала да мисли за своя син, че има право да го прегърне... да му разкрие истината.

И аз няма да мога да ѝ откажа. Не съм в състояние да се възпротивя, не познавам законите на тази страна, намирам се далече, на място, чието име дори не помня. Качих се на някакъв кораб, обзета от носталгия, последвах един непознат, за когото не знам нищо, поет, превърнал се в боец, в убиец. Нуждаех се от приятели и от спомени. Моят живот не ми стигаше. Изпитвах необходимост от някой, който ще ме принуди да страдам, от свидетел, от очевидец, бил там. Дойдох сама, по собствено желание.

Гойко ѝ се усмихва, хваща я за ръка. Застанал до нея, изглежда по-хубав, даже не толкова тромав, по-чувствен, по-спокоен.

Не дойдоха да ме потърсят в Италия. Накараха ме да дойда чак дотук. Вероятно му е казала *искам моето дете, искам да го видя отново, искам да видя сина на човека, когото обичах и който умря. Не издържам повече, мислих дълго, но сега искам да го прегърна и да му разкрия истината, пък да става каквото ще.*

Трябва да се обадя на Джулиано, нуждая се от него тук, трябва да защита Пиетро. Трябва да остана цяла.

— Не ми ли вярваш?

— Какво искаш?

— Да го видя.

— Покажи се на прозореца и ще го видиш.

— Видях го да говори със Себина... със сестра си.

— Мълчи... тихо.

Плаче, но аз бих могла да я убия, защото сега съзирам нещо, тинесто дъно, мирише ми на позната мизерия.

— Имате нужда от пари, това ли е?

Отваря уста, клати глава, тръска я. Изглежда отчаяна.

— Не ме обиждай.

Завесата на прозореца се развява. Само един гущер ни наблюдава, застинал на стената с древното си прозрачно тяло.

— Защо не умря ти?

Тя ме гледа без капчица учудване.

— Не знам.

Ставам, подръпвам полата си надолу. Къде ми е якето, моето измачкано яке? Къде ми е чантата, пълна с боклуци, с паспорти, самолетни билети, с онова червило, което ми влиза в бръчките? Пита дали искам грозде, да си измия ръцете, с Пиетро можем да спим тук, ще ядем риба на плажа, Гойко умее да прави хубава скара.

Изведнъж ме изпълва неописуема омраза... дистанция, която мигновено се превръща в омраза. Върви по дяволите, съсипа ми живота, курво, отне ми най-хубавото, което съм имала. Отмъкна ми бащата на Пиетро, той умря, а ти си тук, винаги си била тук. Вземам си чантата, очилата, дребната ми старост. Преди година влязох в менопаузата, въобще не ми пукаше, моят цикъл никога не ми е послужил за нищо. Краят на кървенето беше край на яростта към самата мен.

Оставих тази жена в болнично легло под обсадата, докато броеше германски марки. В началото се страхувах да не я видя отново. Давах пари на всяка появила се отнякъде скитница, на всички емигранти от Изтока по светофарите. Стана ми автоматичен рефлекс

да се обръщам и да търся чантата на седалката. Да продължавам да плащам. Представях си, че е мъртва, че е на някоя от онези снимки на ковчези, на осеяни с надгробни камъни поля. Вместо това тази жена е красива, носи бяла риза, млада е, има време за още деца.

— Пиетро е италианец, мой син. Сега ще изляза, ще го хвана за ръка и ще си отида. А ти не се опитвай да ме докоснеш... не се опитвай да ни докоснеш...

Аска навежда глава. Гледам тила ѝ, прибраните коси, само по някой косъм се спуска. Виждам нещо... някакво петно. Искam да си отида, както онзи път. Но съм се втренчила в петното... това е татуировка. Нещо като цвете, розово, зле изпълнено.

Товага пред очите ми се явява фотографията на Диего, онази до изхода на изложбата, над стойката за чадъри. Странната роза върху странната стена. Сега знам, че не е стена.

Аска скрива тила си с ръка, поклаща се леко.

Една пчела влиза през прозореца, обикаля наоколо. Би трябвало да я изгоним, обаче оставаме неподвижни.

И така, историята е следната и може би някога трябва да намеря кураж, за да я разкажа на сина си, като приказка.

Те двамата са там, в онази странноприемница, оградена с гори. Качили са се ръка за ръка. Аска носи лъскаво черно тоалетче. Казал ѝ е *не идвай с ония висулки, приличаш на кактус* и тя го е послушала. Облякла е роклята за концерти. Докато вървят по стълбите, той гледа тънкия плат, обвиващ тялото.

По тези места е красавица, гъсти коси с цвят на мед, зелени очи, източени като листа, широки скули, прав и леко сплеснат нос... тя е като този толкова анормален град, малко от Истанбул, малко от някое планинско селце, същата е, прилича на бяла арабка. Профилът ѝ наподобява кашмирска коза.

Диего не знае докъде ще я докарат.

Нервен е, но се преструва, че не е, харесва му това пламенно, провинциално момиче, една такава завейана, умираща си да бъде някоя, едва ли не Джанис Джоплин. Напомня му за него самия... познава усещането, жалките напъни... „Лайка“-та, купена на пазара за крадени вещи... на млади години и той се е изживявал като Роберт Капа^[60].

Тя е предизвиквала умиление у него, наблюдавал е това нацапотено лице, постмодерните дупки на чорапите, безопасните игли вместо обици. Пънкарите не му харесват, но тя е предизвиквала умиление у него. Започнал е да я заглежда, видял я е да лапа сладкиши, да си облизва пръстите, да се смее. Говорили са и тя не е глупава, главата ѝ е пълна с бръмбари, ала има някакво излъчване, от нея винаги извира енергия, притежава нещо, което той вече е изгубил.

В стаята Аска поглежда леглото и се засмива. Бухва се отгоре, разтваря ръце, диша. Иска да му се хареса, държи се безсрамно, тази игра ѝ се нрави. Диего е по-напрегнат, казва, че ще започне от обувките, сваля ботушите си, сядна на ръба на леглото, без да се излегне. Още не може да повярва, че тя е дошла, че тази история продължава.

Последните дни сякаш се гледат по друг начин, нещо като ухажване. Сега, когато са в тази стая, в която на практика е само леглото, малко се срамуват. Тя кръстосва крака като в йогийска поза, тромпетът е с нея, затова започва да свири „My funny Valentine“^[61]. Той я слуша, мисли си: *откъде го вадиш този въздух, момиче?* Казва ѝ *имаш бъдеще*, тя сваля мундщука от устните си, облизва ги, отвърща би ми се искало да го имам с теб.

Той се смее, *не се шегувай, престани.*

Не се шегувам, можем да прекараме тази нощ, като че ли бъдещето е пред нас.

Прекалено много въздух в дробовете има, прекалено нахално е това момиченце, той я гледа: *стой си на мястото.*

Тя никога не си е стояла на мястото, винаги се е бунтувала. Затова сега е тук.

Изтягат се един до друг, говорят си малко. Той ѝ показва фотоапарата, как се нагласява фокусът с металния пръстен. Опъва ръка и щраква лицата им, потънали във възглавницата. Аска вдига крака като маймуна, иска да си играят със стъпалата. До гуша ѝ е дошло от изпълнените с напрежение дни. Била е на шествието, още носи знака на мира на челото си, изрисуван с флумастер от нейната приятелка Хаира. Вика, че тази нощ желае да се забавлява като изперкала. Диего се предава, вдига дългите си крака, сгъва ги, опира стъпалата в тези на Аска. Борят се малко на леглото, спират. Той оглежда очите ѝ, устата, долавя дъха от гърдите.

Отблизо е невероятно красива, невероятно млада. Усмива ѝ се, преди да я целуне, замира между устните, устата ѝ е живителен извор. Усеща учестеното ѝ дишане, аромата на първата им целувка, сега той е просто мъж и спомените само разсейват, предизвикват неудобство.

Отделя се леко натъжен, явно е по-срамежливият. По-улегналият от двамата, обречен да загуби. Искане му се да ѝ даде някой съвет като баща, като по-голям брат, както постъпва със студентките си от фотографската академия. Но е там, за да прави любов с нея, тя е разкрепостено момиче, сама е предложила да предостави под наем тялото си. Сега въздухът е зареден с еротика. От една страна, това го възбужда, а от друга, го унижава.

Вложил е много плам в тази целувка, много носталгия. Гледа я, гали я по главата, въздиша, мисли.

Тя е малка лукава сараевка, прошепва *не ти ли харесвам?*

Харесваш ми и го знаеш. И сигурно би ми харесал някой друг живот, да метна раничката, да забегна нанякъде, както едно време. Да прегръщам нечие тяло в мрака, да приемам случайните дарове като знак от съдбата.

Опитал се е, но онази нощ Диего е бил уморен от сивотата на живота, от безрезултатните усилия.

Поглежда към тъмния прозорец, мисли за мен, за нашето споразумение. Пита се как така сме се отдалечили толкова много от самите себе си, изпаднали сме в тази продължителна, очевидна лудост.

Е, ще го правим ли най-после това дете? Аска го майтапи, свалила е роклята си, останала е по чорапогащник на ивици и тежък черен сутиен, приличащ на калъф. Очите му спират върху белия корем, като скалите, видени от него по далматинското крайбрежие.

Носи името на една безразсъдна овца от разказ, който никога не е чел... за да се пошегува, му прави беее, беее, Диего отговаря беее.

Да си свием една цигара.

Пушат в тишината, навлажнената цигара минава от уста в уста, димът влиза и ги размеква отвътре. Тя докосва лицето му, брадичката, която не расте добре, рядка и бодлива подобно засушено поле. Той казва *брадата ми е грозна, знам.* Тя го успокоява, *харесва ми.* Ръката ѝ минава през нея като малко гребло.

Гледа я отблизо, бялото високо чело. Сега му прилича на една Мадона, която е виждал в църквата като дете, и на наркоманката от

площад „Корвето“, сторила му се с чертите на същата Мадона. Не знае как се заражда влечението към жените, дали ти напомнят някого, някоя по-хубава майка.

Спомня си за всички безполезни свещи, които майка му го е карала да запалва за баща си пред онази Мадона, прекалено красива и прекалено мъртва, за да може да я погледне.

Аска засмуква едното му ухо, той се смее. Не знае какво се прави с жените, никога не е имал никаква техника. Той знае да бъде с мен, да сложи юмрук под мишницата ми, защото си умирам да спя така.

Тя му казва *жена ти ме гледа с очите на селяните, избиращи крава за бика*. Той отговаря *аз не съм бик*.

Досадно е наблизко да има едно влюбено момиченце, което се върти около теб. Той ѝ е давал съвети, казал е да не си губи времето, да се съсредоточи върху музиката, да помисли за бъдещето си, да престане с онези прокълнати митове, тези музиканти, умиращи от дрога. Веднъж я е снимал в празна клетка в зоопарка. Внезапно се почувствал тъжен, неудовлетворен. Прибрал фотоапарата, казал *излез от клетката, побързай*.

Аз обичам жена си. Тя се засмяла, *сякаш е присъда, изглеждаш печален*.

Цялата Босна е в очите на това момиче, нейната меланхолия, безумното чувство за хумор, даже шумът на реките, когато се блъскат в естествените си корита и звучат като Господни плесници.

Цигарата е свършила, оставила е силния си вкус в устата, Диего се усмихва, надига се и се залепва на чешмата. Мисли за мен, сама по тъмните пътища. Следва стъпките ми, гърба ми. Копнее да ме докосне по рамото. Копнее да е в тесните панталонки като на тореро и наблизко да е зеленото му детско столче. Да седне наред пътя и да ми каже *ето ме тук, искаш ли ме?*

Изчука ли я?

Не, не можях.

Няма значение.

Аз не съм бик.

Знам.

Бикът си ти, аз съм твоята прах.

Откъм пътя долита някакъв шум, като от преобърнати предмети. По стълбите се изкачва приятен мирис, в кухнята сигурно вече пържат за сутрешната закуска. Тя казва *слез и поискай нещо за ядене, гладна съм*.

Диего се спуска бос по стълбите, прескача, ризата е отворена на гърдите, потръпва от студ. Замаян е от цигарата... усеща се смирен, олекнал, както не се е чувствал скоро. Само две площадки са, няколко секунди.

Дори не схваща веднага какво се случва, в столовата всички чаши са на пода, масите съборени... В тъмнината се движат някакви сенки, ритат наляво-надясно, крещят. Само един поглед, само едно мигване на очите. Входната врата е отворена... отвън се чуват други викове, после глухият звук от автоматен откос, толкова близък, че сигурно са го видели, стрелят по него. Дупка тишина, отново крясъци, изстрели... кудкудякането на изплашените кокошки, грохот като от изпадали и търкалящи се консервени кутии.

Диего е в полусянката, слязъл е да вземе нещо за ядене, да достигне тази сладка миризма, готвел се е да прави любов. Онова, което вижда скришом в полумрака, е прекалено далечно за неговото тяло, твърде жестоко. Не разбира какво се случва, смята, че са крадци. Пристъпва към кухнята. Собственичката на странноприемницата е с насочена в корема пушка, локва олио се разтича по черния под, продължава да пържи като киселина. Сега забелязва маскировъчните дрехи, качулките. *Това е войната, пристигнала е*. Последната наистина негова мисъл.

Сякаш е пред скъсана дига, твърда като метал вода, повличаща всичко. Останалото е инстинкт, ако го попитат как се казва и поради каква причина е тук, не би могъл да отговори. Връща се по стъпките си, без да се обръща, препъва се по стъпалата. Очите му прорязват мрака подобно нощен визьор. Докосва стената, докато се качва, прилича на рак, останал на сухо. Потъва в първата дупка, която усеща... пластмасова завеса като за баня, прикриваща килера с метлите.

Изглежда, че тази пластмаса в момента му спасява живота, защото междувременно е зърнал първия убит. На стълбището е проснат някакъв човек, старец с вълнен панталон... видял е момчето, застреляло го в тила, било си е махнало качулката, за да си хапне от

топлите мекици... Старецът е вдигал ръце и е повтарял *сине мой, сине мой*.

Килерът с метлите е на площадката, само няколко стъпала под коридора. През процепа на завесата Диего вижда онази открената врата. Малко крачки са нужни, за да достигне до Аска, но не е в състояние да помръдне, мостът се е срутил, няколкото стъпала са непреодолимо течение, отблъскващ го назад потоп.

Аска очаква мекиците, може би не е чула нищо, ето я, показва се. Отново се е облякла... черната лъскава рокля за концерти. Не я вижда цялата, само краката ѝ, ивица от плата. Иска му се да ѝ извика да затвори вратата, да се скрие, да не се доближава до прозореца, гледащ към гората. Опитва се да отвори уста, да проговори, но сякаш глътва сол, не излиза и звук. Гласните струни са вкоравени връзки, телове, които не вибрират. Това е инстинктът... инстинктът, който му нашепва да мълчи, даже да не диша. Защото в този миг край него преминава черна глутница, качваща се нагоре заедно с миризмата на пържено, на врящото олио, което е разляла на пода. Тежки обувки с връзки и дебели подметки като за планина кънтят по стъпалата, сякаш ги разкъсват. Една ръка докосва завесата, зад която се е скрил, потъва в пластмасата.

Всичко се случва с такава скорост, че няма да може да каже *стана така*. Ще останат само отломки, раздробени изображения, които не ще изчезнат, залепнали за него като кожа. Страхът е анестетик, който и смръзва, и изостря.

За Диего всичко се случва в онзи процеп. Ивицата между завесата и стената. Вижда мъжете, които се разделят в коридора, чува да блъскат по вратите... после изстрели, счупени стъкла, парчета мазилка. Сега са стигнали и до Аска. Съзира част от нея, нозете ѝ в чорапогащника на ивици. Чува я да вика.

Аска вижда за пръв път вълци, дръпва се до прозореца. Пита се откъде ли са дошли, дали са излезли от гората... приличат на смъртта с тези качулки. Говорят на нейния език, искат ѝ документите. Изпълват стаята с телата си, натежали от кръстосаните отпред патрондаши. Един от тях изритва единствения стол, сяда на масата, тя мисли, че това е командирът, на гърдите има знак с череп. Запалил си е цигара и я оглежда. Аска е непокорна овца, страхът я прави агресивна. Крещи им

да си отиват. Пита кои са, защо лицата им са покрити. Казва, че иска да говори с някого от полицията.

Командирът вдига качулката, разкрива младо лице с квадратна форма. Прозрачни като стъкло очи. Обръща се да се посмее с шишкото, стоящ до него.

Диего вижда само стъпките, обувките, където маскировъчните панталони са захванати... вижда неща, които падат, една кутия, стола с неговото яке отгоре. Сега я удрят, чува я да вика, опитва се да се защитава. Вече само стене, паднала е на пода, вижда едната ръка да се плъзга, обувка, която я натиска и сплесква. Чува как ѝ заповядват да се изправи.

Диего трябва да излезе и да я защити, трябва да каже аз съм италиански фотограф, а тя е моето момиче, оставете я на мира. Може би ще е достатъчно да ги заплаши с журналистическата карта, в джоба на якето е. Само да стигне до него. Представя си как излиза, хваща Аска за ръка, размахва картата като кръст.

Питат я какво прави в този хотел, взели са документите ѝ, наричат я мюсюлманска курва.

Изправи се, курво мюсюлманска.

Аска се надига. В дланта ѝ сякаш са забити пирони, не може да свие пръстите. Разбрала е, че тук повече няма полиция, нито ред, че това сигурно е войната. Чак сега възприема околния свят... изстрелите на пътя, шума в другите стаи, виковете... забелязва, че и навън не свети, може би са прерязали жиците. Чува риданията на останалите хора в капан като нея, изненадани в съня, в нормалността на този краен квартал. Не знае дали е само откъслечна атака, или вече са окупирали целия град. Дали същото се случва на всички, като затъмнение при въздушна отбрана... И на приятелката ѝ Хаира, на нейната баба и братчето ѝ. Усеща, че сетивата ѝ се изострят, действат от километри като тези на животните... трябва да възприема околния свят, за да не остане изолирана в тази стая... в този още неясен, гаден кошмар. Долавя мириса на мекици, който се смесва с миризмата на мъжете. Вонят на кал, пот, алкохол. Сигурно и те се боят. Нервничат, влизат и излизат, ритат вратите... разнасят се женски викове, пресипнали, приличат на котешки. Вероятно е някоя от студентките от Зеница, преди малко ги е чула да говорят и да се шегуват, дошли са с влака за шествието. Вижда нещо да преминава по коридора, тяло, мъкнато за

косите. Не си задава въпроси, оставя изображението да се плъзне, то е като от друг свят. Знае, че тя няма да вика. Тя е свободно момиче, израснало в свободен град. Още вярва, че ще успее да ги успокои, като говори. Би трябвало да са момчета горе-долу на нейната възраст.

Пита се къде ли се е дянал Диего, може би са го задържали. Искане се да се появи отнякъде. Той е чуждестранен фотограф, тези идиоти се боят от международната преса.

Командирът сега се взира в някакъв лист, навярно карта на града, показва нещо на шишкото. Поглежда я, заповядва ѝ да свири на тромпета. Аска опитва, не си усеща пръстите и е останала без дъх, но го вкарва всичкия в месинговата човка.

Диего чува тръбата, представя си бузите на Аска, издуващи се като хриле на риба.

Мъчи се да свири нещо весело, раздвижено парче с високи тонове, наподобяващо онези в старите неми филми. Тя е пред вълка, като овцата в разказа на Андрич... тя също е непокорна, далече от стадото. Наистина вярва, че е достатъчно да свири, за да залъже вълка. Но знае, че не е толкова добра.

Вижда бъдещето си, онова, за което е мечтала... сцената с танцуващи по нея светлини петна и издигащ се нагоре сценичен дим, като на концерт на „Нирвана“.

Италианският фотограф прилича на Кърт Кобейн, мисли за врата му... това е най-нежната представа, изплуваща в съзнанието ѝ, онази целувка преди малко, лицето, което ѝ се усмихваше, толкова близко до нейното. Прокара пръст по устните ѝ, като че ли да ги очертае. Може би и той изпитва нещо към нея.

Командирът казва да престане с този тромпет, дразни ушите. Вярно е, овцата няма въздух, само грачи. Гърлото се е стегнало от страх. Нарезда ѝ да се съблече.

Диего е зад пролуката. Вижда как тромпетът пада. Вижда Аска да се появява с чорапогащника на ивици, да запъва крака. Вижда, че я вдигат нагоре.

На леглото има оръжие, калашников ли е, базука ли, кой знае. Пита се коя е тази стая и дали случващото се в нея е вярно. Забили са ѝ това оръжие между гърдите, стреляли са в стената, за да я накарат да се подчини, тя е останала неподвижна, гледа ги. Искане се да се съблече, да изпълнява... но не успява да разбере къде са ръцете ѝ,

нейните длани. Сега са като гребла на изоставена да гние лодка. Трябва да достигне кукичките, платът е залепнал от пот, която се надига отвътре, замъглява погледа ѝ. Две ръце се приближават, скъсват сутиена ѝ. Аска вижда едно зърно между раздрания плат, не знае дали наистина е нейно, или на друга жена, на майка ѝ, на някоя приятелка.

Разбира, че няма спасение, че смъртта е тук. Застанала зад насочените към нея оръжия. Няма намерение да се съпротивлява, иска да живее. Още се владее, макар че не може да помръдне, не е понечила да се защити с увисналите до тялото ръце. Има чувството, че това вече се е случвало, на тези мъже не им е за пръв път. Дори не изглеждат възбудени, няма бъркотия, движенията са машинални. Обиждат я, шамаросват я, но без да горят от желание.

Прилича на повтарящ се ритуал, сатанинска трапеза, зловещ дяволски пир.

Като дете на село Аска е виждала човека, идващ да кастрира животните. Бил е нисък, носел е сгъваемо столче, куфарче и жилетка без ръкави като на лекар. Навеждал се под животните, отрязвал части от тях... потресените тела мучели впечатляващо. Но той никога не променял изражението си. В края на деня прибирал парите и си отивал с тъжното си лице, потния изцапан врат и уста още мазна от тестисите, които жените готвели, а той получавал своята чиния.

Тези мъже имат същото сурово държане, движенията им са заредени със същата мрачна неизбежност. Къде ли са се обучили? Върху кои тела?

Усеща, че се подмокря, представя си как се размива на пода, как се разтапя заедно с урината. Това е, което желае, да си отиде, да се превърне в локвичка, да пропълзи под леглото, да изчезне в дървеното дюшеме. Преди малко беше свободно момиче. На челото ѝ е знакът на мира, един от мъжете се е изплюл върху него, плюнката е слязла в очите ѝ. Пита се какво е станало с мира. Преди малко беше момиче, изпълнено с повече кураж от приятелките си... сега е дупка, кратер, преливащ от страх. Как е възможно онова, което вижда, да се случва на нея? Паниката има парливия вкус на стомашните сокове. Всички органи сякаш са се наблъскали нагоре, към гърлото, за да се спасят от засадата. Долу не усеща нищо, като че ли са ѝ направили лумбална упойка... ръцете, които я сграбчват, ровещите в плътта пръсти са върху някое далечно тяло.

Тръшнали са я на леглото, където преди малко си играеше, бореше се с Диеговите стъпала. Патрондашите падат върху нея заедно с миризмата на желязо и смърт.

Диего вече не чува Аска да свири. Свил се е между метлите... една от тях, по-груба от другите, от сорго, драска бузата му. Мирише на мухъл, на мръсна слама, на износено. Вижда я да пада, да се оплита в смъкнатия чорапогащник като в торба. Трябва да излезе от това гнездо на метли, да се нахвърли върху онези муцуни в маскировъчни униформи, да свали качулките от главите им. Ала вече знае, че няма да го стори. Може би няма да излезе жив от тази нощ, но със сигурност не ще успее да се измъкне от дупката в стената. Пита се дали тя е неговата смърт, ковчегът му. Дали ще го застрелят даже без да дръпнат завесата, като във филмите.

Свикнал е да се крие.

Когато баща му биел майка му, той съумявал да изчезне, вмъквал се в една ниша и запушвал ушите си с ръце. Бил спокоен. Пишкарал, без да се усети. Гледал тези малки локвички по пода. Реел се, мислел за *нещо красиво*. Излизал чак след като всичко се било върнало в своята нормалност, майка му отново стояла в кухнята и чукувала яйца. Усмивал й се, давал й да разбере, че не бива да страда или да се срамува, защото той не е видял нищо, само красивото нещо.

Сега знае кое е красивото нещо, устата на Аска, която е целунал преди малко, свежа като изворче. Отдалечил се е заради срамежливостта си, зърнал е ивицата бяла плът, докдето се изкачват гърдите, резката между тях като по хлебна погача и се е пренесъл в детските си години, когато се е потапял в някоя красива мечта и е издърпвал чаршафа над главата си, за да е само с нея.

Вижда една груба обувка върху леглото, белия крак, разтворен като крило на пиле. Мисли как би изглеждало на снимка. Вижда позата, белия крак и черната обувка. Овцата и вълкът. Сега знае, че вече не може да излезе, той е свидетел. Няма да го оставят да си тръгне.

Сърцето му хлопа като ръка, хлопаща по врата, която никои не отваря. Вратата на смелостта, която тази нощ не се отваря за него.

От леглото я смъкват на пода. Диего вижда тялото, теглено из стаята като ръчна количка, потъва още повече в нишата, където вече няма живот. В началото тази завеса му се сторила убежище, сега знае,

че е било по-добре да пукне на стълбите. Затворил е очи, чува повтарящите се удари... количката, блъскана в стената.

Аска мисли за майка си, последния път, когато са се видели, е приготвила зелени сарми. Спомня си мириса, изпълнил цялата къща. Брат ѝ е гледал Ем Ти Ви, хапнала е заедно с тях на масичката пред телевизора... било е весело. Откакто Аска не живее в къщата, майката е станала по-нервна, дръпната. Но в онзи ден отново ѝ се е сторила спокойна. Оставила ѝ е малко пари, прегърнала я е, усетила е тлъстинките по талията.

Аска си припомня тази нежност. За да се защити, е напуснала тялото си. Чува далечен шум, почукват спомените от детството. Мостът, по който е минавала, за да отиде в Музикалното училище. Вижда плуг, браздящ нивата, остриетата разбиват буците. Знае, че тази нива е нейното тяло, а шумът е от главата ѝ, която се удря в стената, където са я запънали.

Когато се явила у дома облечена като пънкарка, баща ѝ престанал да ѝ говори. Започнала е да работи, за да не зависи от него. После късметът ѝ се е усмихнал, да предостави корема си в замяна на купчина марки. Гледа тромпета на пода. Пита се къде е онази рядка брада, къде са очите на младия тъжен съпруг... дали я гледат.

Преди много години Диего е бил наркоман. Сега в съзнанието му изникват онези угнетяващи картини, тела върху асфалта с излизаща от устата пяна. Веднъж и той е угасвал, спасен по чудо от пристигнала навреме линейка, с инжекция директно в сърцето. Сгушил се е до метлите. Струва му се, че никога не се е помещавал от онзи тротоар близо до Бриньоле.

Някъде далече е потръпващият бял крак.

Аска е на пода, между леглото и прозореца. Дори не е припаднала, не е получила тази утеха. Останала е в съзнание, понесла е цялото зло. Той не си е помръднал пръста, за да я защити. Не е имало смисъл да се самоубие, да се гръмне в главата, в устата. Отстъпил е още между мръсните метли, за да не вижда. Затиснал е ушите си с ръце, за да не чува виковете.

Развиделява се, когато вълците си отиват, изтеглят се към планините с джиповете, патрондашите, последни изстрели в небето.

Диего е забелязал преминаващи сенки... Аска е била на крака, мернала му се е отпред, избутвана по стълбите. Сторило му се е, че е в своята рокля, че носи тромпета си. Може би не се е случило нищо от онова, което е видял.

Изчаква, докато тишината се втвърди и стане непробиваема. Докато погълне виковете, злото, избухнало от земята. Усеща насилието в костите си, в ануса, в далака. Всички негови органи са извън кухините си, месо, което пулсира в мозъка му.

Не е направил нищо, не си е помръднал пръста. Когато Аска е минала край него, тялото ѝ му се е сторило от вкаменена лава.

Излиза от скривалището си, иззад завесата, която го е скрила, но не го е отделила от злото. Не е мъртъв, не е и съвсем жив. Краката поддават, очите биха искали да изпаднат като камъни. Възприемат картини, които не оставят диря в мозъка, свличат се в стомаха, все едно в шахта. Надниква в онази разорана стая, поглъща напластения мирис като от пещ, изпускаща органични миризми и никотин. Чаршафите със следи от подметки по тях, преобърнатият стол, калта по пода. Взема якето си, фотоапарата и слиза.

Чува песен. Това е Анела там долу, собственичката на тази странноприемница за студенти, търговски пътници, която се е превърнала в бордей за чудовищата. Жената се навежда под масите, които е сложила на мястото им, търси остатъците от порцелановите чаши. Не ги изхвърля, събира ги в престилката си и после ги поставя върху плота за закуска, подрежда ги като археологически находки.

Диего присъства потресен на това събиране на чирепи, жената приспива своята лудост, пеейки кротко подобно селянка, събираща класове след жътва.

Едва повдига очи към момчето с голи гърди, прави крачка назад, за миг е помислила, че е един от онези демони.

Диего я пита какво е станало с момичетата, къде са ги отвели.

Жената свива рамене, не знае. Има да погребва мъжа си, онзи старец, убит на стълбите. Слага си забрадка, излизат заедно на двора. Всички кокошки са мъртви, осеяли са тревата с телата си, застреляли са ги на игра, за да изпробват новите си оръжия. Диего гледа вятъра, разрошващ перата.

Скита се в светлината, синя като мастило, като подводна шир. Влиза в първото изпредило му се място с отворена врата, не знае дали е кино или църква. Вижда само тъмните пейки, просва се отгоре, заспива. Сънува нещо. Сънува как хероинът се изкачва и идва чудесното опиянение. Сънува кулминацията, когато кръвта се превръща в плазма, нервите са омекнали нишки... костите напускат тялото, кожата се отваря, разраства се в меки люспи... и едно топло море залива вътрешните му канали. Ето го *красивото нещо*, бягството.

Аска е пътувала върху една камионетка, свалили са я. Не знае що за място е това, прилича на затворена фабрика. В родния ѝ край са се шегували с нея, наричали са я *тиква*, морков, заради косите. Да имаш коси с такъв цвят вече е съдба, привличаш вниманието на птиците, като разполовена тиква наред зеленчукова градина.

Докосва краката си, за да престанат да потрепват, но мускулите се свиват конвулсивно подобно на деници в тиган.

Не чувства болка, някаква течност капе отнякъде, отзад от врата. Исква ѝ се да види повече от онова, което вижда, ала клепачите са като две мишки, попаднали в капан.

Другите жени се оплакват, тя не. Карат ги да вървят, избутват ги с оръжията. Забелязва един навес с купчина сребристи телове и железарии.

Затварят ги в дълго помещение с низ от прозорци нависоко. Грохнали се залепват за стената, задрямват прави като кокошки.

Аска се пита къде е светът. В коя посока е Музикалното училище, кафенето, в което спираше да закуси. На следващия ден, когато отвеждат първата жена, се изправя, надява се да е тя. Исква да крещи, да съобщи за онова, което са ѝ сторили. Исква да говори с военния, който ги е приел, онзи с безупречната униформа, дето е накарал да им донесат сухари и чорба.

Когато жената се връща след много часове, кърви от носа, хлъзга се в обувките си, сякаш са пълни с олио. Никоя няма кураж да се приближи, да попита какво става навън. Ако преди са се държали една до друга като стадо овце в тъмнината, в следващите дни лека-полека се отделят. Търсят ъгли в тази стая, където да се скрият. Но такива места

тук липсват, ще трябва да преминат през стената, а тялото им пречи да го направят.

Аска има тромпета си. Притиска го до гърдите си като сърце. Свири. Влага целия въздух, който ѝ е останал. Иска да утеши жените, иска да си отиде.

Казват ѝ да престане, мятат нещо по нея.

Военните донасят завивки, кафява купчина, която захвърлят в един ъгъл. В дъното на помещението има тоалетна, Аска изчаква реда си, за да се измие. Водата е единственото ѝ желание. Обзема я детинска, глупашка радост, както когато е скачала в реката с приятелите си, пляскала е в онази студена вода и е оглеждала бялата си прозрачна кожа в зеленото на течението.

От високите стъкла се процежда светлина, замъглена от прах. Наоколо никакъв шум от коли, от град. Говори с жените, някои са селянки, но повечето са образовани, завършили университет. Никоя не вярва, че е възможно, че това е истински затворнически лагер.

Сега Аска дежури в кухнята заедно с другите. Като свири, мъжете я хвалят, приятно им е, че има малко музика, малко веселие в тъжната стая с изплашени овце, започващи да вонят.

Нощем идват. Аска се крие. Извеждат по две-три жени наведнъж. Когато се връщат, никой не ги поглежда. Вече са наясно. Че трябва да забравят веднага. Довеждат ги призори. Не искат другите да ги гледат. Накуцват към тоалетната. Вземат и нея, забелязват я заради косите, тя е червена рибка, лесно е да я уловят. В тъмнината усеща очите върху себе си, чува смеха.

Аска издържа. После отвеждат и малката, момиченце на дванайсет години. Тя не се връща.

Аска продължава да свири, убедена е, че музиката ще я спаси. Вече не се пита къде е нейният живот, къде е италианското момче, къде е кафенето, в което си е говорела с приятели, свирела е джаз. Устните ѝ са сухи и напукани. Пита се къде е малката, щом мъжете с качулките са я избрали, е скочила изведнъж, последвала ги е със същата готовност, която сигурно е проявявала в училище, когато учителите ѝ са я извиквали на дъската.

Понякога я карат да свири гола. Тя издухва страха си в тромпета. Момчето, което е изглеждало най-възпитано, онова с тъмното петънце

под окото, пълни устата ѝ, като че ли е нощно гърне, загасва цигарата си във врата ѝ, сякаш нейният тил е под на бар.

Идват да я вземат още няколко пъти.

Разбира защо малката не е издържала. Тялото.

Тялото на Аска е като упоено. Болката е приглушена, остава някъде все едно в затвор. Изглежда, че прорязва едно тяло, намиращо се до нейното. Подобно мълния, която пада на земята и достига до теб като сътресение, изминава пътя посредством проводими предмети.

Проблемът е после, в часовете след изнасилванията. Когато усеща, че не успява да влезе отново в своето тяло.

Откакто малката не се е върнала, Аска вижда само един отвор, който се затваря като вратичката на печката, в която се е крила като дете. Чудесно скривалище, което обаче я е плашело, опасявала се е, че няма да успее да излезе, а майка ѝ ще запали огъня, без да я забележи. Гледа огъня, покачващ се по кожата ѝ, вмъкващ се в нея като фитил.

Музикалните ноти са винаги пред очите ѝ, падат от небето, докато я изнасилват... сякаш коси, падащи от четка.

Аска вече не чува гласовете им, думите са все едни и същи. *Мюсюлманска проститутка, турска курва, обади се на Изетбегович, обади се на твоя президент, питай го къде е...* смеят се, забавляват се помежду си.

Защо продължават да я наричат *мюсюлманска курва*? От години не влиза в джамия. Тя е модерно момиче със светско възпитание, музикантка, учила е солфедж и композиция, говори италиански, английски, немски, вземала е таблетки антибебе.

Те са еднообразни, всичко е монотонно. Кресчендото на насилията винаги е горе-долу едно и също. Има такива, които бързат, едно ново момче, може би не му се ще да го прави и дори не я поглежда, ала се страхува от останалите. Защото трябва да са всички заедно, в същото стадо, в същата овца. Има и други, прекалено пияни, а и двама, на които би им се искало да я убият, Аска го усеща, да ѝ прережат гърлото докрай. Но сигурно са им дадени точни заповеди.

Една от жените е видяла малката, обвивката, останала от нея. Чула е крясъците на един от командирите. Бил е бесен на момчетата

си, задето са си изпуснали нервите. После им простил, наредил им да изхвърлят трупа в реката.

Нощем Аска сънува дългите носове от сивкав латекс, онези, които са правили в часовете по рисуване в училище, а децата са ги използвали на празника в края на годината. Носовите се откъсват от края, летят насам-натам подобно прилепи, след това кацат на гърбовете на мъжете като мантии, като пелерини. Бледи мъже, може би вече са мъртви. Може би са смъртта. Наметнати са само с тези пелерини, чорапи до коляното, лъскави обувки и нищо друго. Утро е, студената светлина очертава мястото на дуела. Всички мъже са съдии, свиват кръг като прегърнати прилепи. Тя е в центъра както на празника за края на годината в училище, когато дегизираниите с носовите деца са правели влакче около избраното момиче, викайки *следваща гара, следваща гара...*

Аска знае коя е следващата гара. Опитва да се обеси, но не успява, защото въжето не е истинско, а един скъсан чорапогащник.

Вече не свири на тромпета. Момчето, което винаги се е притеснявало, онова със сините, прозрачни като стъкло очи, го е използвало вътре в тялото ѝ.

Сега тя може да умре, като малката.

Тялото. Тялото е обърнат наопаки и оставен да се суши чувал, та от него да бъдат направени дисаги. Тялото е дълга верига от страдащи тела. Пита се какво е станало със зелевите листа на майка ѝ, с очилата на нейния брат.

После обаче я оставят на мира, не я извикват повече. Оставят я да се върти из кухнята.

Диего вече не успява. Винаги е успявал, но от онази нощ не успява да намери *красивото нещо*. Върнал се е в Италия. Търсил го е върху всяко стъкло, което е докосвал. Един ден е снимал цели часове консерва с риба тон... видял е тона, нахиснат в зехтин, червеното месо. Помислил си е за живота на тази огромна риба преди това. Връщайки се у дома от летището, онази вечер се е спрял в Остия, където кацат хидропланите. Усетил е в себе си безразсъдния нюх от едно време, знаел е кои очи да търси. Надрусал се е с хероина прав, с гръб, опрян в реклама на „Кампари“, избеляла от солта.

Върнал се е в ада. Случва се някой от Международния червен кръст да посети лагерите, тогава палачите ги привеждат в ред, скриват жените, неприличащи на хора. Операторите заснемат недохранения човешки добитък, като в лагерите от Втората световна война. Сега Диего знае, че тя е там. Успял е да влезе в лагера. Сприятелил се е с един от надзирателите, момче с тъмно петънце под окото. Носи фотоапарат „Полароид“. Идеята да се върне в Сараево, натоварен с тези квадратни касети, е била добра. Донесъл ги е заради децата, те си умират за онзи лъскав език, който излиза от фотоапарата като от уста. Не е могъл да си представи, че ще се хареса толкова много и на четниците в лагера. Всички искат снимка с „Полароид“. Застават с униформите си, качулките вдигнати на главата, дългите черни бради. Гледат излизащите моментално снимки, пишат нещо отдолу върху бялата ивица: името, няколко реда за приятелката или майката. Сега Диего снима бързо и с „Лайка“-та. Четниците му имат доверие, докато позират, разказват колко е труден животът в планините. Суетни са, държат на себе си. Обективът им харесва, харесва им да бъдат гледани. И Диего ги гледа. Командирът също застава в поза, едър човек с любезно изражение и морскосини очи. Снима се сам и със своите момчета зад гърба му, пушките при нозе. Пита дали светлината е подходяща. Диего губи време, търси верния ракурс. Командирът застава в по-добрия си профил, изпъва врата си, защото това е единственият му дефект, вратът е малко къс. С него са кротки, подреждат се там с ножовете си, със самотата си на убийци. Диего снима дяволите, смее се, шегува се с тях. Лицата се запечатват върху лентата.

Канят го на вечеря. Жените се движат като медузи наоколо, носят супа и агнешко печено. После я вижда, разпознава я по косите. Не се обръща, застива наведен над масата. Остава само с чувството за едно кръгообразно движение, тя е, която завърта главата си като изгубена планета.

След вечеря командирът отваря чекмеджето, вади малко добър пращец, напушват се заедно.

На командира му харесва неговият „Полароид“, ултрамодерен, с цветове. Диего сваля и часовника от китката си, хронограф, показващ времето в целия свят. Остава го на масата на командира с морскосините очи. Моли за услуга, за размяна: затворничката с

червени като морков коси. Познават я, и още как. Момчето от Генуа кима на техния смях, на жестовете им. Отваря раницата, изважда десет хиляди марки, увити в опаковъчна хартия, слага ги до „Полароид“-а и часовника. Усмива се.

Аска върви на открито, водят я в онази стая. Размяната става там. Стъпва вяло, носи дълго яке. Диего едва вдига очи, кимва с глава, да, тя е.

Аска не го разпознава веднага, мишките тежат върху клепките ѝ. За момент помисля, че просто е някой нов насилник. И той се е променил, козята брадичка липсва, брадата му е дълга и рошава, прилича на сух храсталак.

Излизат от лагера така, като че ли нищо не е било. Пресичат сребристата поляна, минават през портала. Тя едва се задържа на мотоциклета, припада на няколко пъти, даже вятърът не може да я изправи на крака.

Лекарят мюсюлманин е нисък, бледен, носи странно сако като на комик, с малко къси ръкави, все едно е пораснало дете. Главата му е плешива и прорязана от вени, които се надуват, докато говори, приличат на змии затворнички. Кима, навива ръкавите на ризата си. Аска има няколко калцирали счупвания и спукано тъпанче. Вътрешни увреждания няма, далакът е здрав. Тя е силна жена. Лекарят извърща очи, отворстията ще придобият нормалните си размери, нужно е малко време, както след раждане.

Не иска пари, избутва ръката на Диего, навежда глава. Пот като патина проблясва върху тъмния череп, изпъстрен с големи вени. Казва *Бог не бива да прощава на никого*. Той се срамува, че принадлежи към човешкия род. Когато добавя, че Аска е бременна, Диего не го разбира, трябва да му повтори.

В джоба му е онази лента, търси я. Стисва я с потна ръка.

Диего не знае нищо за жените, използвани като цепнатини, в които някой да си отърква оръжието. Лекарят знае. Това е практика по време на война, да засяваш нивите с лоши семена.

Аска е бременна от пет месеца, не може да абортира.

Лекарят мюсюлманин казва *Бог няма да прости даже на децата*.

Той е един стар мюсюлманин, на самото има забоден някакъв знак. Лекува овцата. Понякога разгъва малкото килимче, което носи със себе си, и се моли, навежда се чак до пода. Като че ли иска да бъде погълнат от Бог.

Диего гледа коленичилото старческо тяло и се пита къде е неговата вяра. Би желал да има подобна утеха.

Свива си една цигара. Замислил се е за историята на цар Ирод, била е сред най-харесваните от децата, изучаващи катехизиса, и на него също, вдъхвала му е ужас. Върху голата глава на лекаря е видял да се надуват вените. Сега си ги представя как изпълзят по лека от черепа, изкачват се по една люлка, привлечени от мириса на мляко, увиват се около шията на новороденото и го задушават, за да се приберат после все така лениво в кожата на лекарската глава, сити и безшумни.

Аска не помръдва в леглото, понякога усеща ръцете, шетащи по нея, за да дезинфекцират раните, да я лекуват. Далечни ръце, пеперуди върху загнил плод. Това тяло вече не ѝ принадлежи, не е нейното, просто дреме заедно с нея.

Тяло като планета, скитаща се в космоса, пропадащо от една пустота в друга. Тяло като забравена кофа, събираща дъждовна вода, ръждасал водосток. Тяло като дупка, през която преминава ракета, от онези совалки, от ракетите „Спутник“, дето влиза през вагината и излиза през главата. Оставяйки след себе си огнена диря като Вечния огън. Тяло, наподобяващо сбор от шевове, които дърпат, клетки, воюващи една срещу друга.

Лекарят ѝ бие инжекции, които я успокояват, облекчават болките, но тя няма нужда от тях, би останала спокойна във всички случаи. Даже не се пита защо я държат там, защо не я оставят да си умре, като животно в шубрака.

Намира се в утробата, която я е родила, свила се е по същия начин. Болката е мембрана, притискаща като амниотичен сак.

Диего приготвя бульон. Устата на Аска е отворено чекмедже, човка от умъртвена плът... бульонът пада върху брадичката като водата във фонтана.

Диего свири на китара, докато светлината изтлее в нощта. Може би музиката ще ѝ помогне.

Тялото на Аска почти не шава, само от време на време потрепва едва-едва, като лист, откъсващ се от дървото.

Да живеем е мъчение. Да присъства на болката му се струва лошо от самата болка. Свещта на пода раздвижва сенките, осветява призраците. Не си е помръднал пръста да я защити, дръпнал се е назад, за да не вижда, затиснал е ушите си, за да не чува виковете.

Сега не може да се отдели от това тяло. Леко примигва в тъмнината. Тялото върху леглото е черно, изглежда като Игман през нощта. По разкъсаната кожа на Аска сякаш пропълзят мравки, нараства. Тегли, за да се затвори. Ръбчетата месо се съединяват.

Ужасно е да усетиш тялото да се събужда, да се възражда както всичко, като зората, като тревата. Мишките са изоставили очите, отокът е взел да спада, тъмното на синините започва да жълтее. Аска вижда джинсите на Диего, чува дишането му.

Изпива първата чаша бульон. Диего поддържа главата ѝ, тя не може да погледне лицето му, не иска. Срамува се от самата себе си, от това, което са ѝ направили. Очите ѝ винаги са сведени.

Има коричка на устата, Диего чака да падне. Гледа кичура червена коса на възглавницата. Чака деня, в който тя ще го попита *къде се беше скрил?*

Диего пази онази пълна лента. Държи палачите в джоба си.

Знае, че злото е в редица, в орда, понеже е малодушно и не може да остане само. Изпитва нужда да го гледат. И той е гледал. Той също е насилвал.

Аска има белег на тила, кратер от цигарите. Това е окото на нейния мъчител, което я гледа, подарък, който няма да е вечен. Защото, за щастие, тялото не издържа толкова.

Не е разбрала за бременността, продължила е да губи кръв. Сега иска да абортира, единственото ѝ желание, да повърне катара на дяволите.

Лекарят мюсюлманин е казал *Бог няма да прости даже на децата.*

Ще го изплюе, писано е. Необходима съдба. Писано е във вените на стария лекар и по скрижалите на тялото. Това е древен закон като онзи в Корана.

Пред джамиите спира, приближава до чешмата, измива ръцете си, тила, където е онова черно копче. Онази дупка. Мисли за думите на

имама, когато като дете е ходила с родителите и брат си в малката джамия.

В деня на Страшния съд погребаната жива ще трябва да даде обяснение защо я е споходила тази ужасна съдба.

Сега тромпетистката пънкарка, несигурна за земните закони, се вкопчва в небето, населено с пророци. Моли Бог да хвърли в зловонната яма съсирека на дяволите. В откритите зони забавя крачка. Надява се някой снайперист да стреля в корема ѝ, някой четник да я освободи от тази заражена кръв.

Диего ѝ е донесъл нови дрехи, кремава турска блуза, тя я закопчава догоре. Има непорочен вид.

Той също се страхува. Обикновено мъжете не знаят какво се случва в женското тяло. Но Диего знае всичко, прекарал е толкова време в кабинетите за стерилни двойки. Знае много добре как става оплождането, видял го е под стъклото на микроскопа. Вижда сперматозоида, плъзгащ се по мехурчето на яйцеклетката, мехурче, което се сгъва и поглъща подобно медуза. Вижда деленето на клетките, като сърце, като двойните семенца на мушмулите.

Гледа почиващата си Аска. Чува шума от умножението, което протича в нейното тяло. Всичко е толкова различно от студения блясък на стъклото... Мисли за един таралеж, за яйцеклетка, пронизана от хиляди черни шипове. Вижда този таралеж да се откъсва от скалата и да се полюшва на дъното на морето.

Вижда онова неясно зачеване. Насекоми едни върху други, в една и съща дупка.

Гледа това тяло, като пребито с камъни, което разцъфтява, докато умира.

Идва му да се остави на безмълвния фатализъм в болката на Аска и да вярва заедно с нея, заедно с лекаря мюсюлманин, че онова оформящо се същество не заслужава околоплодните води на живота.

Снимал е локви, не знае точно поради каква причина, вероятно защото е роден в град на море и дъжд, на дупки, които се напълват и изпразват. Винаги са го привличали тези ями, където водата си подремва, хем мрачна, хем блестяща, поглъщайки настроението на светлината, на преминаващите. Подувайки се отвътре като течно сърце. Навеждал се е, притеглян от онези очи, които са го гледали и той също ги е гледал. Не истински кладенци, по-скоро течни

похлупаци от по няколко сантиметра. Планети от земя и пръски вода. Локвите са го научили на нещо. Били са черна дъска, нощно небе, пропито от древни светлинни потоци.

Никога не се е мислил за рабдомант, единствено е фотографирал дребните градски блата. Той е само едно момче, не вярва в дълбочината, винаги му е харесвало да се чувства леко откачен.

Нощта е дъждовна, тътенът на гаубиците се примесва с гръмотевиците.

Когато се подава на прозореца, е ден и вече не вали, вижда две дъги. Никога не е виждал две заедно. Едната е невероятно близо, сякаш се заражда пред него, извор на светлина с цветни ивици, прекосяваща небето като безупречна арка... втората е по-малка, не толкова ярка... малка дъга, като него. Цветовете ѝ са размити и изглежда бледо отражение на другата.

По-малката дъга, неминуемо обречена на изчезване, го затрогва.

Мисли за детето. За онова, което не сме имали по най-добрия начин, обичайки се. Мисли за детето, което Аска носи в корема си, заклинено там по възможно най-лошия начин. Мисли, че животът е нахаен. Тези две нещастия сега не са толкова далечни. Разбира, че това е просто предназначено.

Не е случайност, че е влязъл в онази стая. Знае, че е бил уловен. Като риба, като тона от консервената кутия.

Не е доволен, но няма значение. Видял е малката избледняла дъга, тази истина там долу. Господ се е показал в нея.

Момчето се колебае, вероятно и безсмисленият ужас има своето място в меката геометрия на света. Може би смисълът е това дете, което сега излиза от черната кутия. Той също се бои, че би могло да е с три глави, пет опашки и злобно сърце. Той също се бои, че от онова зло не може да покълне друго, освен зло. Но е готов да рискува.

Може би детето ще бъде отплатата.

Ще ѝ даде уговорените пари, даже двойно. Ще каже на жена си, че детето е негово. А тя ще може отново да свири.

Аска е по-добре. Една сутрин е седнала на леглото. Той ѝ предлага от прасковите на татко Армандо, които аз съм донесла от Рим. Отхапва, по брадичката ѝ се стича сок. Този толкова сладък аромат е неочакван, нещо по-лошо от останалото. Носталгия, която тя повече не иска да изпитва.

Той ѝ казва *трябва да започнеш отново да свириш, да пееш*. Колко смелост е нужно да вложи в новия си глас. Да събере виковете на онези като нея, на жените от стаята кланица. На момичето, което не се върнало. И да усуче от тях бяла нишка, разделяща мрака от зората.

Животът около нея подгизва от тор като кошарата на стадо, кара я да забрави, че е непразна. Не ще да изостави своя град. Винаги е мечтала да си отиде, а сега желае да остане. Харесва ѝ затворът на тези задължителни проходи, хората, съзерцаващи съдбата си, превърнала се в чиста лудост.

Спомня си и за друго от Корана, Бог проклина шейтана, защото не иска да коленичи пред човека, направен от кал.

Един ден седи на някаква пейка. Развълнуван журналист се върти из развалините, тя дреме на слънце, не е чак толкова зле... Даже не забелязва микрофона, наврял в устата ѝ.

Журналистът я пита *с какви надежди живее за своето бъдеще и за това на страната си*.

Аска отговаря с въпрос, истински ли е този микрофон, работи ли. Той е объркан, разбира се, че работи.

Аска знае, че е изгубила всякаква надежда, нейното тяло е гнездо на змии, усеща, че мърдат.

Мисли за този микрофон, който е включен, но е напълно излишен, защото никой няма да чуе казаното от нея.

Единственият звук, който успява да издаде, е жалването на изгубилата се овца.

Беее, беее...

Диего не е сигурен дали отчаянието, което ги свързва, е любов. Като малък е могъл да тръгне по друг път. „Има само един-единствен път — мисли си, — този, който сме изминали.“ Човешкият живот е парцал, почистващ все същата повърхност.

Хваща я за ръката. Вече е минало малко време, може да я докосва.

Не гледа към корема ѝ, не смее. Гледа тила ѝ. Донесъл е мастила и игли със себе си. След няколко вечери ги забива в кожата ѝ. Тя е

поискала, не понася вида на раната, това зърнесто отворстие, изровено от цигарите върху тила, което е зараснало неправилно.

Ръката на момчето трепери, бои се да не я заболи. Аска не помръдва. Каква болка може да ѝ причини тази мъничка игла? Тялото ѝ е претръпнало на болка. Бодежите, проникващи под кожата, са удоволствие. На шията ѝ тежи камък, който всяка нощ я увлича надолу. Пълзи из стаята.

Диего е сръчен, справя се. Първо очертава рисунката с химикалка, после следва линията с иглата. Точка след точка. На пристанището в Генуа не е имало хамалин без мастило в кожата, лесно е било да се научи.

Татуировките са нови белези, избрани от теб. Вкарваш нещо между своята кожа и съдбата. Глътка кураж.

Аска е избрала роза, той я е посъветвал. Върху този сбръчкан белег листенцата ще изглеждат истински. Ужасът, погребан от едно цвете.

Когато коричките падат и розата изпъква, Аска я докосва. За пръв път докосва тила си. Не може да я види. Тогава Диего повдига косите ѝ, прави снимка от съвсем близо.

Занася я за проявяване и копиране в една лаборатория, която още работи. Подарявайки ѝ я, казва, че е *като цвете върху гроб*, вече е нещо.

Това е една сараевска роза.

Седнали са в кафене без врати, отвън се стреля, чашките за кафе потракват, потрепва утайката на дъното, която би трябвало да предсказва бъдещето.

Той е мръсен, военен фоторепортер, най-накрая е постигнал отдавнашната си мечта. Казва ѝ *помисли си, нима искаш да изхвърлиш куп пари? Трябва само да издържиш още малко, то е като да абортираш след няколко месеца. Дори няма да го видиш.*

Тя върти глава насам-натам над зацапаната маса, сред хората, изчакващи да излязат между гробовете. Мисълта да задържи онова нещо живо в себе си е непоносима, така палачите ѝ ще се преродят, ще удължи живота им на света. За нея е абсурдно, че насилието би могло да ѝ донесе такъв приход.

Това дете е прогнило отвътре. За него не може да се каже добра дума.

Той подпира брадичката си, гледа я. Спомня си за първия път, когато я е чул да свири. Преди една война, преди един живот.

Съгласява се, ще го държи в кошарата още някой и друг месец. Той е прав, това е добра сделка. Жалко ще бъде да се провали, щом веднъж е задвижена.

Но се разтреперва, когато детето рита. Отдалечава ръце от тялото си, вика. Сънува, че ражда деца, които я изнасилват.

Сънува, че свири и изчезва в нищото заедно с тромпета. Косите ѝ също плачат.

На Диего му се иска да ми каже истината, ала вече е късно. Иска му се да седи с мен на зеленото столче, да ме погъделичка, да паднем заедно. Гледа гърба ми, тишината. Поставя ръка върху тази тишина. Истината е съхранена в гънките на войната. В лентата, навита в касетката, изгаряща джоба му.

Не е от хората, които пазят тайни. Не изглежда мистериозен, липсва му чар. Държи се глуповато. Но сега е насаме с тази абсурдна тайна. Не може да ми каже, че детето е на дяволите, дошло е на горната земя от ада. Че е дете на една мръсна стена. Не му се иска да ме плаши така. Не желае да определя съдбата му.

На чешмичката пред джамията вече няма вода, Аска се умива със сняг, който изгаря кожата ѝ. Но това никога няма да е достатъчно, за да я пречисти. Изпитва желание да разкъса плътта си. Мръсотията е толкова надълбоко.

Когато свежда глава до земята, усеща утробата си, демона. Моли се с намерение да го задуши. Докато тя е умирала, той се е вкопчвал вътре, затова го мрази и ще го мрази винаги. Диего ѝ е подарил дълго палто от тъмна кожа, харесва ѝ да прилича на вълк. Не я оставя, постоянно е наблизко, зад нейните стъпки. Понякога се обръща и го пропъжда, понякога се оставя да я прегърне около някой огън в нощта.

Той е, който се поти, когато болките започват. Тя не иска да я докосват, хрипти, опира се о стената със силата на главата си. Отново

усеща онези удари. Раждането е повторение на онова насилие, недрата, изоравани от плуга.

Веднъж майка ѝ си е говорила с нея за раждането, описала го е картинно като звяр, разкъсващ те отвътре. Звяр, който умира, щом детето е готово за живота и се хлъзва в родилния канал. И накрая, в последната фаза, потушава болката с теглото си. След това остава само другото тегло, огромното, на бъдещите отговорности.

Майка ѝ е казвала, че в раждането се съдържа поука.

Аска се пита каква поука има в едно изнасилване.

Спомня си поляните, по които е тичала като дете, минавала е през тях с колело на път за училище. Напролет са се изпълвали с виолетови и жълти цветя.

Мисли си за малката. Когато четниците са я отвеждали, ги е последвала с наведена глава, примирено.

Пита се защо Бог не е спрял времето поне в този миг, защо не я е спасил. Поне нея. Била е наистина толкова малка. Една-единствена от всички изнасилени жени.

Щеше да стигне само това невинно дете, оставено недокоснато. Една врата се разтваря в светлината и тя си отива спокойна, с онази неуверена усмивка. Представя си, че малката ѝ помага в раждането. Играе на топка срещу стената и брои. В миг топката пада на земята и детето се е родило. Аска се чувства по-добре. Обръща глава. Така няма да узнае никога на кого от дяволите прилича детето, дали на синеокия, на онзи с широкия нос или на другия, с тъмното петънце под окото.

Когато дяволският катар вижда светлината, идва на света в своята цялост, Диего също не го поглежда веднага. Мята един поглед на сивкавата пъпна връв, като на корабно въже.

В предишните месеци животът му се е отдалечил от него. Сега му се струва недостижим. Погалва овцата, шепне ѝ *роди се, свърши*.

Гледа новороденото. Слабото червеникаво телце, което вреци. Не прилича на дявол, изглежда като пиле, онези, дете се въртят на шиша, още едва изпечени. Вероятно ще има злото сърце на баща си, но кой знае? Гласът напомня агънце, останало самичко в храсталака.

Аска го чува. Мисли си за гласа на малката, за онази кротка кантилена.

Мисли, че не е справедливо, дете малката е изчезнала от земята, върната на небето като съсухрена обелка, а вместо това се е родило

детето на четниците. Тази нощ Дяволът ще гръмне бутилка шампанско.

Диего я пита *не искаш ли да го видиш какъв е?*

Тя отговаря *знам какъв е бил. Махни го.*

Преди да си тръгна, я поглеждам. Пристъпвам към носилката. Ако я попитам сега, тя ще каже истината. Няма какво да губи. Би ми казала *виж, аз и фотографът никога не сме правили любов. Пилето е дете на Светия дух на тази война, на дяволския катар.* Но аз не се приближавам. Не искам да науча нищо. Детето ще остане невинно.

Вторична дъга в небето.

Аска е празна. Коремът е увиснал, каналите в гърдите започват да набъбват. Още е с усещането за пъпната връв между краката, която я е отделила от детето на насието. Вече не е изпълнена с нещо, отново е себе си.

Има парите, брои ги на леглото. Може да опита да замине, да се вмъкне в багажника на някоя кола нощем. Но знае, че няма да стори нищо подобно. Сега знае, че детето ѝ е помагало да живее. Разбира, че макар и да го е мразела, в действителност е искала да го спаси. Открила е себе си. Надува тропмета, подсвирквайки с уста, мърда пръсти във въздуха със затворени очи.

Вече знае, че и обратният път е възможен, че един дявол би могъл да се превърне в ангел. Може би поуката е точно в това.

Диего дори не съзнава, че сме стигнали до летището. Вижда нещо да се мерзелее пред него, очите му са замъглени.

Не се качва на самолета. Обръща се и тръгва към себе си.

Този път Аска действително не разбира как така фотографът е още тук. Върнал се е за следродилния период.

Върти се около нея, свири на китарата, ходи на Маркале за храна. Докато един ден тя ще му каже, че е излекувана, че наистина ще се опита да започне отново живота си. С парите ще основе училище по музика.

На остров Корчула прекарват последната си нощ заедно. Той се покатерва на скалата. Вижда нещо за снимка. Дете, което лови риба, някой Анте. Хероинът е влязъл в кръвта, *красивото нещо.* Ако една ръка прекъснеше полета му, за да го попита как е преминал животът му, той щеше да се усмихне, да направи с пръсти знака окей, премина достойно.

Сяда върху ковчега си, протяга крака, гледа ме. Онази лента е още в джоба му. На нея са лицата на дяволите, един от тях е убил синьото дете, един от тях е баща на Пиетро. Завеният млад фотограф никога не е правил журналистически удар. Изтегля лентата от касетката, изгаря я на светлината. Изважда Пиетро от Историята, довежда го на света.

[59] We go and look for the tooth... (Англ.) — Ще отидем да потърсим зъба... — Б.р. ↑

[60] Роберт Капа (1913–1954) — американски фотожурналист, унгарец по произход. Един от най-изтъкнатите военни фоторепортери. Снимал Гражданската война в Испания през 1936 г., военните действия в Израел през 1948 г. Убит от мина във Виетнам. — Б.р. ↑

[61] „My funny Valentine“ — прочута песен на Ричард Роджърс и Лоренц Харт от бродуейски мюзикъл от 1937 г., изпълнявана и от Чет Бейкър. — Б.пр. ↑

ВЪРВЯ ПО ПЯСЪКА

Вървя по пясъка, усещам как се сляга под стъпките ми. Излязла съм от стаята, надигнала съм се като робот. Аска не плака повече, говореше, гледайки бялата завеса, издуваща се на прозореца. Звучеше ми като изгубена песен, някоя севдалинка. Далече от фунията, от която се изсипва, жестокостта вече не е нищо, само разпръскваща се пепел. Остана ми мирисът на нейната къща, на мир и спокойствие.

Дъщеря ѝ я повика и тя обърна глава с припрян жест. Не е възстановила слуха си на дясното ухо. Чува постоянен звук в него, като от море при прилив. Засмя се, каза това е ухото на Историята.

Вървя. Иде ми да се спъна, но не се спъвам, иде ми да се просна на пясъка, да го прегърна и да благодаря на някого, на нещо, на преминаващата мравка, на безкрайния ход на всички животи.

Тялото на моя син подскача в отблясъка на светлината, удря с юмруци вълните. Това е детето, влязло в свада с момчето, казва му *остави ме да си поиграя още един ден*.

Излиза от морето, просва се на пясъка, после отново хуква срещу вълните.

— Как е? — викам.

— По-хубаво от Сардиния.

Пита ме дали мога да му направя няколко снимки с телефончето. Исква да покаже това тюркоазено море на приятелите си. „Нека пукнат от завист“, добавя.

Слага ръце на хълбоците, усмихва се с вирнат нос и примижали очи заради слънчевия блясък.

Влизам във водата до колене, снимам го, докато скача. Тялото му във въздуха и бели пръски от морето.

Тръшна се на хавлията, главата му е цялата в пясък, кичурите са като на подводна статуя. Обръща се и ми казва:

— Мамо, ударих си крака. Имаш ли лейкопласт?

Ровя из чантата, ровя като полудяла, а вятърът вкарва косите ми в очите. Отварям портмонето, търся лентичката, винаги я държа там, между листчетата.

Нося лейкопласт за него, защото все му се случва нещо, това му е стар навик, както нашия навик, на майка и син, да вървим заедно.

Пиетро чака, търси с очи заедно с мен, наблюдава несръчните ми движения. Намирам лентичката и ми се струва, че съм открила кой знае какво. И той се усмихва.

— Имаш ли?

— Имам.

Протяга ми крак, целият в пясък. Засрещнал го е в скала, парче от нокътя е счупено, кърви.

— Изплакни се в морето.

Не иска да се изправи, боли го.

Навеждам се, доближавам уста. Смуча кръвта и пясъка. Подсушавам крака с полата си.

Лейкопластът не залепва добре, защото пръстът е малко влажен, пък и не си намирам очилата. Но Пиетро не мрънка, даже казва *благодаря*.

Кой си ти? Колко пъти съм се питала. Колко пъти съм те гледала с подозрение. Смейш се, както се смееше Диего, както се смеят момчетата. Ти си щурав и интелигентен, безобиден и опасен. Ти си една възможност сред милиони. Момче от 2008-а, родено в края на декември 1992-ра в Сараево. Едно от първите деца, резултат на етническите изнасилвания.

Диша.

Лежи на хълбок, неподвижен подобно изтеглена на брега лодка, кокалестото дупе стегнато в бански като на австралийски сърфист. Обръща се, гледам счупения му зъб, прекалено слабите бузи. Диша.

От колко части се състои едно тяло? Сгъвката, където е закрепено и виси ухото. Очертанията на юмрука. Окото с потрепващите мигли. Ставата на коляното. Космите като едва набола трева.

Гледам частите на моя син. Може би съм го знаела винаги, това е истината. И никога не съм искала да го знам. Би трябвало да му кажа

свободен си, не си негов син. Ти си син на банда дяволи, опиянени от омразата.

Подскача на един крак, обляга се на мен.

— Тежък си, няма да успея да те удържа...

— Ще успееш, ще успееш.

Разпознавам нещо, рибарницата, струва ми се непроменена, с пластмасовата завеса на ивици за пропъждане на мухите. И наблизо храстът диво мушкато, голям като дърво.

Пиетро ми каза *искам да отида. Искан да отида на мястото, където е умрял татко*. Неочаквано го нарича *татко*, всичко ми изглежда толкова абсурдно.

Вървя подир измамата. Пиетро се катери мълчаливо.

Аска ми показва мястото, лесно видимо е, там е само голямата скала, приличаща на динозавърска глава с отворена паст.

Диего се е вмъкнал в тази паст.

Аска ми каза *върщах се при теб, беше готов*.

После започнал да се изкачва.

Светлината била точната, каквато е секунди преди залеза. Светлината на най-добрите му фотографии.

Пиетро се оглежда наоколо. По-бърз е от мен, вече е на върха.

— Внимавай!

Страх ме е, страх ме е.

— Тук няма нищо! — вика.

Когато стигам до него, повтаря тихо:

— Тук няма нищо, мамо...

Какво е очаквал? Параклис? Надгробна плоча? Фотоапарат, изсечен в скалите?

Аз съм стара и потна, а той е като една от летящите над нас чайки. Сядаме, вперваме очи в морето, което наистина изглежда безкрайно. Пиетро слага ръка на рамото ми. Може би е първият му закрилящ ме жест. После пъха нещо в шепата ми с едно от неговите недодялани движения. Брадичката ми потреперва.

— Опаковката не е за гледане — казва.

Отварям червеното измачкано пакетче, което явно е държал дълго в джобовете си, от онази вечер при фонтана. Брошка със

сребърен филигран. Онази от витрината на Башчаршия...

— Харесва ли ти?

— Да.

— Знаех си аз.

Рови из шубраците, връща се с пръчка от тръстика, счупва я на две с коляно. Прави кръст, пробва да го завърже със стиска трева, но тя не държи. Тогава изважда банданата от джоба си и увързва тръстиката. Забива кръста в земята.

— Колко ще изтрае?

Какъв вятър е задухал...

Пиетро ми дава телефончето си, моли ме да го снимам, застанал до кръста.

Говорим си още малко.

— Мамо, какво ще правя, като порасна?

— На теб какво ти се иска?

— Не знам.

— Харесва ти да свириш, кой знае, може да станеш музикант...

Казва, че би желал да създаде верига хотели със седем звезди. Исква да проектира най-големия хотелски апартамент в света, вътре в него да има голф игрище с осемнайсет дупки.

После ме поглежда.

— Знам защо татко се е покатерил тук. — Вдига ръка, посочва морето. — Защото оттук се вижда Италия. — Усмихва се. — Било му е мъчно за нас двамата, мамо...

Аска стои под перголата, няма кураж да дойде при нас. Измила е косите си, суши ги на въздуха. Виждах я да се движи, да реди масата, да се навежда за играчка на дъщеря си. Жена като мен.

Сега ни гледа как се приближаваме.

По селата много жени са убили тези деца, майките помогнали на дъщерите си да се отърват. Обикновени жени са се превърнали в отчаяни убийци. Аска е била в един от центровете за подпомагане на жени, пострадали от войната, но чак след раждането на дъщеря си, когато тялото ѝ се отворило за втори път, а тя и Гойко плакали дълго прегърнати, чак тогава усетила, че омразата се откъсва от нея като непотребното вече образуване на плацентата.

Аска гледа надолу, с една ръка разрошва мокрите си коси.

Наблюдавам този повтарящ се жест, лицето, което се появява и изчезва, отварящата се от време на време уста.

Пиетро е зяпнал в телефончето си, тупвам го.

— Това е Аска, жената на Гойко.

Повдига индиговите си очи. Усмихва се, набърчва мижавите си бузи, протяга ръка.

— Здравей, аз съм Пиетро.

Аска задържа ръката. Не може да я пусне.

Тогава Пиетро доближава гърди и глава. Целува я и по двете бузи. А тя разтваря ръце и го прегръща.

Виждам съдбата, затворила своя кръг.

Обръща се, казва, че отива за чаши.

Намирам я в кухнята с гръб, опрян на стената. Плаче, без да помръдва. Когато ме зърва, се усмихва.

Едната ѝ ръка е на устата, на носа, диша в нея.

Гойко се приближава, покрива я със своето шумно тяло.

Преди да станат двойка, дълго време са били приятели.

Ходили са на кино заедно, бърборили са в кафенетата за изгледаните филми и за други глупости. За останалото не са отронвали дума, вече знаели всичко. Говорела е тишината, а това е нещо целебно.

Гойко е разпалил въглищата, суети се около скарата, откъм морето подухва вятър. Ядем риба с препечени люспи, които се белят като кора, остава бяло ароматно месо, потънало в собствения си аромат. Тази нощ ядем морето.

Пиетро ме пита дали може да пийне малко вино и Гойко напълва чашата му, преди да потвърдя. Пиетро се залива от смях, *не ми се ще да си тръгвам оттук*.

Аска го гледа. Яла е като мишка, като прислужница, като монахиня. Не е преставала да гледа Пиетро, нищо че в действителност не е повдигала очи. Гледала е в чашите, в чиниите, в живота си. Като че ли се е страхувала да не смути с нещо моя.

Може би се срамува. Срамът я е преследвал години и навярно това са последните му напъни. Изглежда, се чувства неловко, като натрапница, като вмъкнала се между нас крадла.

Малка болка в тази прекрасна вечер, ала не мога да направя нищо. Всеки от нас я има вътре в себе си. Да се бориш, знаейки, че ще

загубиш, е част от неизкоренимата борбеност на душите.

Вятърът раздухва жаравата, която сякаш изгасва, но все поддържа огъня. Пиетро говори със Себина, пишат думи по хартиените салфетки, играят си с хляба.

Гойко се включва в играта, пита *коя е най-хубавата дума на света*.

Себина казва *море*.

Пиетро се колебае между *свобода* и *тенис*.

Небето е обсипано със звезди. Все същите, тези наблизко и онези далечните. Пред които се предаваме.

Очите на Гойко са като на воин, претърпял поражение. На пиан поет. Гледа към Пиетро.

— За мен най-хубавата дума на света е *благодаря*.

Вдига чашата, чуква се с бутилката, после я насочва към небето, към една звезда и изрича:

— *Благодаря!*

Тази нощ злото умря.

Вземаме си довиждане на кея като приятели, които ще се срещнат отново, по джапанки и с раници, обикновени туристи. Наоколо мърдат фигури. Кой би си представил история като нашата, вмъкнала се в тези случайни тела, прощаващи се в утрото? Морето си трае, още е задавено с парченце от нощта.

Гойко ни придружава на връщане, дори не усещаме пътуването. На летището в Сараево прием кафе, лактите са опрени на извития като подкова плот с пушещите край нас хора.

— Какви са ти планове?

— След две седмици в Сараево започва филмовият фестивал, тази година ще бъде Кевин Спейси... Кой знае, може би ще го развеждам, ще му покажа откъде са стреляли, ще го накарам да мине по стъпките на войната, the war tour.

Смее се, а после става тъжен. Той е като Пиетро.

Трябва да тръгвам, защото чувам повикването за полета, защото сме били тъжни и весели толкова пъти... Тупвам с юмрук по гърба моя Гойко, поклаща глава като звяр, като глиган.

Тук не се плаче, така сме се договорили. Усещам боцкането от брадата му.

Ние сме море, което идва и си отива. Ще има ли друг път?

Вдишвам последната частица от аромата на тази Босна, на тази любов.

На борда Пиетро казва, че излитането е най-страшният момент от полета, самолетът може да падне, моторите работят на пълна мощност. Нервен е. Дъвчеше дъвка, но я залепи под масичката, пригответи се за излитане.

Аз съм със слънчевите очила, моите черни фарове. Кимам мълчаливо. Мисля си *успокой се, синко. Не преставаш да говориш, не преставаш да се движиш. Колко живот имаш в това тяло?*

Отдолу планината Игман е дребна като котешки гръб. И къщите са малки, подобни на тези в играта „Монополи“.

Чувствам се като онова гипсово джудже, откраднато от една английска градина и после обиколило света.^[62] Да, като кукла, подхвърляна насам-натам повече от необходимото.

След малко Пиетро задрямва, главата му е наведена към илюминатора, единият крак сгънат на седалката. Почиват си мислите му, изтощеното момчешко тяло. Облаците преминават, пронизвани от лъчите на залязващото слънце.

Поглеждам крилото на самолета, както винаги изглежда неподвижно. Сещам се за баща си. Може би Диего му се е доверил в онзи гараж на морето... вероятно Армандо е знаел от самото начало, но очите му са запазили тайната. Умря преди две години. Водех го на преглед за пейсмейкъра. Спрях на втора редица, за да взема набързо нещо от супермаркета, както обикновено. Оставих ключовете на колата, „ако някой свирне, премести я“. Когато излязох с покупките, клаксоните пищяха един през друг. Татко не помръдваше, главата, паднала на рамото. Изглеждаше, сякаш е заспал. Изпуснах торбите на земята, ръцете ми отказаха. Всичко беше толкова нереално, хората продължаваха да протестират заради моето нелепо паркиране. Трябваше да изчакам полицията, преди да ми разрешат да преместя колата. Валеше, останах до тялото на баща си зад замъглените стъкла в този нетърпелив град.

Въздухът на Рим, на морето. Безкрайният навес на летището, изпълнено със светлина, с чакащи на опашката за излитане самолети. Пиетро стъпва с широки, щастливи крачки. Вече е в своя град, където е израснал, из който пърпори с моторетката.

Поглежда ме.

— Какво ти става?

— Вдетинила съм се.

— Прав е татко, трябва да ядеш папая.

На земята в автобуса, отвеждащ ни към изхода, Пиетро включва телефончето си, проверява съобщенията. Хвърлям един поглед към екрана, там е пъпчето на Динка, нейният пиърсинг.

Джулиано ни чака заедно с шофьорите, вдигнали табелите. Виждам как подскача, когато ни забелязва. Стиска здраво Пиетро, държи го за тила, мирише го.

— Здравей, Пиетро.

— Здравей, татко.

С мен е срамежлив, какъвто беше баща ми, целува ме, поглежда ме едва-едва. Не ме изпуска от очи, докато хваща всички чанти. Бои се от настроението ми.

— Всичко наред ли е?

— Да, всичко е наред.

Разбързва се, сега, когато сме се върнали, се разбързва. Да остави зад себе си летището, място, което разделя.

— Как мина? Ял си навън всяка вечер, нали?

— Връщаш се ядосана ли?

Усмивам се, познаваме се добре.

Първия път, когато дойде да ме вземе цивилен, за да ме заведе на вечеря, останахме без бензин на околоръстното. Беше ужасен студ, преминаваше само по някой и друг камион. „Возя се все на служебни коли, извинявай.“ Тръгнахме пешком срещу фаровете, светещи в лицата ни. Джулиано разперваше ръце, „ще ти правя път“. После разбрах, че никога не е живял извън работата си, домът му изглеждаше като служебна квартира и може би наистина беше. Спомням си купчина вилици и лъжици, още в кутиите. Измих ги, подредих всичко в кухненското чекмедже. Винаги сме били малко смешни заедно,

нашият чар е в това. Животът е дупка, вмъкваща се в друга дупка. И колко странно, изпълва я.

В колата Пиетро не престава да говори за всичко видяно. Споменава дати, имена. Говори с устата на Гойко. *Европа не си е мръднала пръста... Караджич са го арестували чак сега, защото са се споразумели...*

Седнал е отзад, но постоянно се подава между нас. Потупва Джулиано по рамото. Показва му снимките на телефончето. Когато стига до тази на скалата, я прескача. Спокойна съм като онзи кръст върху нея, мисля си.

Джулиано превърта ключа, вратата на дома ни се отваря, светлината се запалва, ето ги книгите, дивана.

Пиетро гледа тенис по телевизията, аз почиствам грима, хвърлям мръсния тампон в кошчето. Изгасвам осветлението, проверявам газта. Хладилникът е празен, само оставените от мен неща, увехнала салата, две кофички кисело мляко.

Излизам на терасата, облягам се на парапета. Джулиано идва, слага ръка върху моята. Гледаме кафенето долу, младежите, бърбрещи до миниколите.

— Как мина денят ти?

Станал е призори, за да разтурят незаконни бараки на нелегални имигранти от Изтока.

Това ще му е работата през лятото. Работа, която го натоварва. Все по-малко му харесва този свят, който взема отпечатыци от циганчетата, картотекира непълнолетни.

Разказвам му всичко. Джулиано слуша със скръстени ръце на военен. Преглъща на сухо. Той е, който ме завлича при Пиетро. Има нужда да го види. Да се увери, че диша.

Вратата е затворена, на дръжката онова DO NOT DISTURB, откраднато от хотела в Сараево. Все пак влизаме. Четникът спи в леглото „Икеа“, което се удължава, но вече май няма накъде, китарата

е на пода до телефончето, до смачканите джинси. Джулиано се навежда, подушва тила му. Като последното куче, като последния баща. Вдига китарата, опира я на стената, взема телефончето, слага го да се зарежда, оправя джинсите. Обикаля из стаята... въртя се и аз. Въртим се в обща орбита.

[62] Градинското джудже, изчезнало от къща в Глостър за седем месеца и върнато на мястото му заедно с черен кожен албум с фотографии от местата по света, където е било. Историята явно е вдъхновена от филма „Невероятната съдба на Амели Пулен“ с Одри Тоту. — Б.пр. ↑

БЛАГОДАРНОСТИ

Благодаря на Рената Колорни, бдяща над моята работа.
Благодаря на Антонио Франкини, подстрекател в сянка.
На Джулия Икино, заради страстното ѝ четене.
На Мойра Мацантини, защото винаги е наоколо.
На Глория Пичони, извървяла доста път в живота.
На Марио Боча, чиито фотографии ме накараха да прогледна.
Благодаря на Ася, заради душата ѝ.

Издание:

Автор: Маргарет Мацантини

Заглавие: Да дойдеш на света

Преводач: Иво Йонков

Година на превод: 2012

Език, от който е преведено: италиански

Издание: първо

Издател: ИК „Колибри“

Град на издателя: София

Година на издаване: 2012

Тип: роман

Националност: италианска

Печатница: Печатница „Симолини“

Излязла от печат: 27.08.2012

Редактор: Елена Константинова

Коректор: Донка Дончева

ISBN: 978-619-150-066-6

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/17964>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.